

Jak se oblékají duše

MBTI typologie všem od půldruhé
životní dekády

David Nadrchal

Obsah

Předmluvy

Pár slov k poselství a způsobu čtení knihy	5
Úvod do Jungovské typologie	6
Na počátku bylo Junga	7

Jak určit typ?

Extraverze vs. Introverze.....	8
Poznámka o lidském mozku:.....	Chyba! Záložka není definována.
Smysly vs. Intuice	11
Myšlení vs. Cítění	15
Usuzování vs. Vnímání	18
A co s typem nesouvisí?.....	21

Jak porozumět typu aneb o dynamice osobnostního typu a temperamentech

Dynamika osobnostního typu:.....	24
Jak odvodit funkce?.....	24
Co pro nás funkce znamenají?.....	26
Ještě jeden příběh	28
Rekapitulace	29
Mentální funkce vnímání:	29
Mentální funkce usuzování:	34
Temperamenty.....	37

Typ na cestě k zralosti aneb vývoj a projevy osobnostního typu v různých životních epochách

Prenatální věk:	43
Kojenectví:	43
Batolecí věk:	43
Dětství	44
Dospívání	47
Temperamenty v dospívání	53
Pracovní kariéra.....	58
Vliv temperamentů na volbu zaměstnání	67
Na prahu věčnosti.....	68

U přepážky citové banky aneb projevy typu ve vztazích s blízkými

Přátelské vztahy.....	74
Milostné vztahy	79
Spory	87

My aneb skupiny, kolektivy a fungování v nich

Fungování ve skupinách.....	87
Vedení	100
O třech rádcích	97

V spřízněnosti krví aneb typy osobnosti a rodinný život

Výchova	99
Manželství	114
Sourozenci.....	119

V lavici či před tabulí aneb typy a školní docházka

Učivo	126
Typy jako žáci	134
Učitelé	140

16 osobnostních typů

ESFJ	149
ENFJ	150
ESTJ	151
ENTJ	152
ESFP	153
ESTP	154
ENFP	155
ENTP.....	156
ISFP	157
INFP	158
ISTP.....	159
INTP	160
ISTJ	161
ISFJ	162
INFJ	163
INTJ.....	164

V cizí kůži.....	152
Etické zásady při používání typologie.....	166

Rejstřík a vysvětlivky	166
Zdroje	167

Pro ohodnocení díla přejděte na následující stránku:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScX5kFAZYddsOFp5XQSDJpMBqeEWxROMmTZuDBmnixLu9m74A/viewform?usp=sf_link

Dost možná vás zastavil můj obdivuhodný mladší bratr Filip, se kterým jsem uzavřel dohodu, že pokud dostatek čtenářů ohodnotí tuto knihu, dostane ode mne pizzu Havaj. Možná jste se ke knize dostali nějak jinak... Tak či tak vás prosím o zpětnou vazbu. A děkuji, že jste dokument už jen otevřeli.

Odkaz vás pošle na Google formulář, který nezaznamenává nic víc než vaše odpovědi. Znovu děkuji, ale teď už čtěte, abyste měli, co hodnotit.

Pár slov k poselství a způsobu čtení knihy

Představ si, že ještě před tvým narozením bylo tvé tělo oděno do monterek, které budeš nosit celý život. Budeš si je moct čistit, záplatovat, přišívat k nim knoflíky, někdy je rozepnout, aby větraly a jindy zas přes ně natáhnout nějaký kostým, ale nikdy si je nesundáš.

V monterkách budeš chodit do školy, na výlety, v monterkách prožiješ své první rande i svatbu. S nimi budeš vychovávat své děti, které se možná narodí oděné do tradičního selského kroje, vojenské uniformy, nebo třeba plesových šatů. S monterkami zestárneš a v nich zemřeš. Tvé tělo bude ještě s monterkami spaleno a smuteční hosté, budou prohlížet fotky, na kterých budeš v monterkách. Ale tvá duše poletí vzhůru, poprvé bez monterek.

Zpátky k tvému životu. S nejvyšší pravděpodobností ho strávíš manuální prací. Na to se monterky přeci hodí, možná budeš automechanik, taky by tvou prací mohla být stavařina, ostatně mohla by tě potkat i chvíle slávy za dobře ztvárněnou roli dělníka ve filmu. Při tom všem ti monterky budou pomáhat. Nad svou prací bude tvá duše šťastná, vždyť se na ni hodíš! Patříš k ní tak jako monterky patří tobě. A zůstane na tobě, jestli budeš lidem pomáhat, nebo na jejich úkor vydělávat.

S monterkami ti bude dobře v dílně, ale už o něco hůř ve společnosti. Těžko se vyrovnáš těm, kteří se narodili oblečení elegantně, nejspíš také nebudeš dlouho studovat. Proč také? Kdo dostal monterky, má pracovat rukama a ne se potit nad knihami do kterých z jeho oblečení padají piliny a prach. Kdepak, nauč se, kolik se naučit musíš, ale jinak nech vzdělanost a intelektuální záležitosti lidem oblečeným pohodlně a lehce, třeba i do pyžama.

Žít celý život s monterkami? To není fantasmagorie, to je realita a osud každého z nás. Jediný rozdíl spočívá v tom, že nikoliv monterky, ale osobnost, je nám vrozená měnitelná avšak nevyměnitelná. Vrozená osobnost nám předurčuje cesty, po kterých budeme chodit, nikoliv však cíle. Vždy můžeme brát jen tolik, kolik potřebujeme, projevovat za tyto dary upřímnou vděčnost a se vším co nám přebývá naložit tak, aby z toho mělo co nejvíce bližních, co největší prospěch. Dobro může konat jak člověk v laboratorním plášti, tak v saku politika, jak člověk hloubavý, tak člověk otevřený. Tato kniha popisuje šestnáct typů oděvů, které mohou odít naši duši.

Typologie je krásná. Ne snad proto, že umožňuje svádět všechny problémy na svůj vrozený typ, ale protože nám dává pohlédnout na sebe samé z vyšší perspektivy. Vidět svou vlastní omezenost, ale zároveň se těšit vědomí, že pro nás byla připravena naše vlastní cesta, kterou nám nestanovila žádná lidská autorita. Uvědomovat si, že bychom bližní neměli soudit a rozdělovat je na lepší a horší, chytřejší a hloupější, ale snažit se chápat jejich slabé stránky a vážit si těch silných. Jít cestou seberealizace, jejíž podobu určuje náš typ, ve službě něčemu vyššímu. Že i když se cítíme na dně, obklopeni tolika šťastnými a úspěšnými lidmi, vždy nám patří ještě také poklad, který je jen náš. Že podstata nedávného neúspěchu je totožná s podstatou současného úspěchu a že to vše se nevztahuje jen na nás, ale i na všechny bližní. Nikoliv výmluvy, ale pokora. Nikoliv manipulace, ale vstřícnost a tolerance.

Tak to je má filosofie, se kterou píšu tuto knihu. Věřím, že jestli nám dal Bůh nějaké poslání, pak abychom si navzájem sloužili a nezapomínali, že žijeme jen z jeho Milosti. To je má víra, od níž se odvíjí mnohé úvahy v této knize, ale kterou zároveň čtenáři nechci vnucovat.

Když chce člověk psát o teoretickém modelu, hodí se ukázat taky jeho praktické využití. V případě typologie je populární její vztahování ke každodennímu životu. Práci, vztahům, vzdělávání... Vzhledem ke svým životním zkušenostem nemám mnoho na výběr, a tak jsem se rozhodl v této knížce zaměřit na život, jaký vedu já a mnoho mých vrstevníků v této zemi. Toliko k názvu.

Tak vznikl nedlouhý seznam praktických témat. Od vztahů, kterými jsme ovlivňováni po celý život, až po studium a trávení volného času, což jsou naopak věci velice pomíjivé a proměnlivé. Za několik let se tato země tolik změní, že mnohé z informací v těchto kapitolách budou mít spíš historický než praktický význam.

Cílovou skupinou jsou všichni mezi patnácti a pětadvaceti lety se zájmem o MBTI ideálně a vědomím, že jim autor předkládá svůj laický pohled na její problematiku nikoliv zcela odborný text.

Pár slov k tomu jak knihu číst. Kdo doposud neměl s typologií žádné zkušenosti, určitě by si měl přečíst první kapitulu, v níž se dozví, jaký je jeho typ a co zhruba znamená. Druhá kapitola se zabývá rozšiřující problematikou typologie (dynamika osobnostního typu, temperamenty), která je v mnohé literatuře vynechána, avšak pro plné zvládnutí typologie nezbytná. Na konci knihy své místo dostaly popisy jednotlivých typů. Ze zkušenosti vím, že číst si popisy jednotlivých typů systematicky je pro usnutí ještě účinnější než počítání oveček, předpokládám proto, že si přečtete jen o těch typech, které vás budou zajímat, předně o tom vašem. Další části se již zabývají vlivem osobnostního typu na každodenní život, tyto kapitoly na sebe obsahově nenavazují¹ a můžete si přečíst jen ty, které vás budou zajímat. Přes to všechno je „Jak se oblékají duše“ kniha psaná tak, aby byla čtivá, byť čtivost nemůže zprostit některé modely jejich složitosti a snad vám bude stát za to knihu přečíst celou.

Tak tedy čtěte. Doufám, že právě pro vás bude tato kniha inspirující, obohacující, srozumitelná a zábavná.

Úvod do Jungovské typologie

MBTI je sice psychometrická² pomůcka, ale na rozdíl od IQ testů respondenty neřadí na stupnici horších a lepších. Hodnotí čtyři kritéria, takzvané osobnostní dimenze³, přičemž v každé dimenzi každý z nás preferuje jeden ze dvou možných přístupů, pak hovoříme o té či oné preferenci. Při čtyřech dimenzích a dvou možných preferencích u každé z nich, může MBTI rozlišit až 16 typů. Všechny těchto 16 typů, hodnotí jako rovnocenné, jen některým v určitých situacích přiznává jisté výhody.

Typologie umožňuje lépe rozumět sobě i bližním. A přesto je pohled pouze z perspektivy typologie velmi omezený, přestože dává vidět i do duší velmi odlišných od té naší, osobnost každého z nás formuje také výchova, kultura, morální hodnoty, prostředí, ve kterém se pohybujeme atd.

Každý člověk je jinak vychovaný a orientuje se jiným směrem. I v rámci typologie je jinak vyhraněný v různých preferencích, dva lidé stejného typu mohou být velice odlišní. INFP sestra a ESTP bratr jsou si leckdy blíží, než onen ESTP bratr se svými ESTP kamarády.

Zjistíme-li, že někdo má stejný typ jako my, budeme se divit. Vždyť je to úplně jiný člověk! Paradoxně podobnosti dvou lidí stejného typu nejlépe odhalí třetí osoba. Myslet si, že člověk rozdílné typy srovná například přidáním páté osobnostní dimenze, je myšlenka naprosto bláhová.

Zjištění svého typu není jednoduché. Internet sice nabízí několik dotazníků, ale z vlastní zkušenosti vím, že máme tendenci se vylepšovat, a tak jsou výsledné typy často zkreslené. Přečíst si o typologii knížku a následně získané znalosti použít na určení svého a následně i cizího typu je výrazně spolehlivější.

Často je těžké určit typ i někoho, kdo je nám blízký, o to těžší je určování typu někoho, koho pořádně neznáme. Proto, až si nebudete jistí při určování typů lidí ve svém, okolí (pokud vás typologie zaujme, budete za pár týdnů určovat typ všech kolem sebe, následně i neexistujících postav a jsou i tací, kteří typy přiřazují městům, zvířatům a náboženstvím) nermuťte se, určit typ správně je tvrdý oříšek.

Vyváženost typů v kolektivu ať už přátelském, nebo pracovním bývá klíčem k úspěchu. Co jednomu schází, druhý doplní. Co jednoho vysiluje, druhého těší a rád se do práce pustí. Příliš

¹ Přesto je však provléká a uceluje nenápadná a tenounká nitka, pozorní čtenáři, snad nějaký ENFP, ji objeví už v průběhu, ostatním se odhalí až v pravý čas

² Psychometrie usiluje o změření člověka. Jeho inteligence, temperamentu i charakteru. Kde umělec napíše charakteristiku, psychometrik maximum informací shrne do čísel.

³ Dimenze v MBTI stejně jako ve fyzice označuje prostor, kde je možný pohyb buď jedním, nebo druhým směrem.

jednostranná skupina se bude sice vyhýbat sporům a v určitém ohledu dosáhne takřka dokonalosti, ale v tom zbytku bude zcela nepoužitelná a brzy selže.

Tak tedy, již napodruhé, čtete. Doufám, že právě vám typologie usnadní komunikaci s okolím, příležitostné vedení i vám poskytne dobro zábavu, když se budete ve volném čase zabývat přiřazováním typů lidí a objektů ve vašem okolí.

Na počátku bylo Junga

MBTI typologie staví na základech položených švýcarským psychiatrem (ale také znalcem mnoha dalších oborů) Carlem Gustavem Jungem. Narodil se v červenci 1875 a chodil do školy v Basileji a Curychu. Na přelomu století studoval psychiatrii. Přibližně v té době navázal kontakt s psychoanalytikem Sigmundem Freudem. Mezi oběma muži vznikla tvůrčí spolupráce a přátelství. Jung Freuda považoval za svého učitele, Freud si vážil Jungova modelu osobnosti a předpokládal ho jakožto příštího ředitele psychoanalytické společnosti.

Jung se intenzivně věnoval bádání v oblasti hlubinné psychologie. Studoval lidské nevědomí a jeho vliv na vědomé já. Právě přitom položil základy MBTI typologie. Rozlišil lidi na introverty a extraverty a vytvořil model dynamiky osobnosti. Již z jeho modelu bylo možno rozlišit šestnáct osobnostních typů, byť Jung sám se svým nástrojem jakožto typologií příliš nezabýval.

Po šesti letech spolupráce se Jung s Freudem rozešli. Jung nebyl ochoten svého učitele přijímat nekriticky a přímo odmítl Freudem prosazovanou teorii, že veškeré lidské chování vychází z transformovaných a potlačovaných sexuálních pudů. Jinak ale Jung svého učitele nezavrhl. Dokonce v roce 1933 přijal místo předsedy psychoterapeutické společnosti, aby mohl hájit reputaci Freuda, který měl tu smůlu, že se narodil jakožto Žid a to v později nacistickém Německu.

Jung zemřel v roce 1961, ve věku 85 let. Jeho dílo dosud nebylo zapomenuto a získalo si řadu žáků i kritiků.

MBTI (Myers-Briggs Type Indicator) tak, jak ho známe dnes, vytvořila Isabel Myersová se svou matkou Katherine Cook Briggsová za druhé světové války. Katherine původně vytvářela vlastní indikátor (pro pedagogické účely), ale pak narazila na Jungovo dílo a vydala se jeho směrem. Převzala Jungův model mentálních funkcí a doplnila jej čtvrtou osobnostní dimenzí. Tímto krokem umožnila shrnout osobnostní typ do čtyř velkých písmen.

V souvislosti s typologií je také dobré zmínit osobnost amerického psychologa Davida Keirseya, spoluautora knihy *Please, Understand Me*, který typy rozřadil na čtyři temperamenty.

Do České republiky se indikátor dostal až poměrně nedávno. Nejstarší publikací v našem národním jazyce je překlad americké knihy *Type Talk: The 16 Personality Types*, česky: *Typologie: 16 typů* (které ovlivňují život, lásku a úspěch v práci). Za představení typologie české laické veřejnosti si zaslouží velký hold přední český kouč Michal Čákr, který je především autorem knih *Typologie osobnosti pro manažery* a *Typologie osobnosti: Přátelé, manželé, milenci, dospělí a děti*.

MBTI indikátor dnes nachází využití především v pedagogických a manželských poradnách, při koučování ale třeba také v některých aplikacích od firmy Apple.

Napotřetí a naposledy, nebojte se číst. Následující desítky desítek stránek nejsou plodem jedné adolescentní fantazie nýbrž především usilovné práce zabírající desetitisíce hodin, kterou společně odvedli psychologové během posledních sto let.

Jak určit typ?

Pro určení typu je třeba si zodpovědět následující otázky:

Otázky	Odpovědi (a z nich plynoucí preference)
Odkud čerpáte energii?	Ze svého okolí (E, extraverte)/ Ze sebe samých (I, introverte)
Jaký typ informací spíš vnímáte?	Fakta (S, smysly)/ Souvislosti (N, intuice)
Na co se při svém rozhodování častěji ohlížíte?	Objektivní kvalitu ⁴ výsledků vašeho konání (T, myšlení)/ Pocity, které tyto výsledky vyvolají v zúčastněných (F, citění)
Jak je organizován váš život?	Přizpůsobovat si (J, usuzování)/ Přizpůsobovat se (P, vnímání)

Preferujeme čerpání energie venku, nebo uvnitř? Preferujeme intuitivní, nebo smyslové vnímání okolního světa? Pořád se opakuje slovo „preferujeme“, protože člověk potřebuje ke zdravému fungování jak introverzi, tak extraverti. Jak smysly, tak intuici. A jelikož jedno vždy převažuje – je preferováno – nazývá se převaha toho či onoho přístupu v rámci dimenze právě slovem „preference“.

Ještě jednou; MBTI typologie rozlišuje čtyři dimenze vždy se dvěma možnými preferencemi: extroverze(E)/ introverze(I), smysly(S)/intuice(N), myšlení(T)/cítění(F) a usuzování (J)/vnímání (P).

Podrobnější význam těchto zkratk se dočtete právě v této kapitole. Pokud už máte s typologií nějaké zkušenosti (udělat si internetový dotazník a přečíst si na Wikipedii, co znamená ta směs písmen, se nepočítá), klidně kapitolu přeskočte.

Extraverte (E) vs. Introverte (I)

Tato dvě slova jsou obvykle lidem známá, ačkoliv v značně zjednodušené podobě. Každý přeci ví, že extravert je ten hlučný a optimistický sangvinik, či impulzivní cholerik. A že introvert je buď lhostejný flegmatik, nebo labilní melancholik. To je ale objev starověkých filosofů a jako většina intelektuálního dědictví z dávných dob, již byl aktualizován.

Extraverte a introverte označují dva možné přístupy k čerpání životní energie. Extraverti, tvoří něco mezi 50-75% populace a energii čerpají z okolního světa, jinak řečeno, vrátíte-li se unavení ze školy a máte potřebu si jen tak s někým relaxačně popovídat, budete patřit spíše mezi extraverty. Naopak, patříte-li mezi introvertní zbytek, bude vám při únavě vyhovovat se někde zavřít a dělat si své.

Dále uvádím výčet vlastností extravertů a introvertů. Je to takový malý dotazník. Podle toho, zda se k vám bude víc hodit výčet extravertních, nebo introvertních vlastností posuďte, co je vaší preferencí.

Poznámka: Nikdo není čistě extravertní nebo čistě introvertní, tudíž nečekejte, že na vás budou sedět všechny charakteristiky vaší preference.

Extraverte:

- Máte ve zvyku dříve mluvit, než o tématu samostatně uvažovat.
- Máte potřebu s jinými lidmi komunikovat, snadno navazujete kontakt a nemáte problém promluvit, když jste vyzváni.

⁴ Objektivní kvalitou se rozumí kvalita hodnocená z pohledu neměnného a na lidských citech nezávislého principu neboli zákonu a to jak matematického, právního nebo náboženského.

- Mnoho lidí považujete za své přátele, pokud se ale se známými přestanete vídat, většinou kontakty neudržíte.
- Podobně jako mnoho přátel, máte i mnoho zájmů a koníčků, většinou se jim věnujete jen povrchně.
- Stává se vám, že vás někdo více či méně taktně upozorní, ať už konečně mlčíte.
- Krátkodobá samota vás nudí, delší je vám vysloveně nepříjemná. Bližní jsou pro váš život důležití.
- Záleží vám na tom, co si o vás druzí myslí. Snažíte se napravovat omyly, kterých by se mohli při vašem posuzování dopustit.

Introverze:

- Nebýváte těmi, kteří první navazují kontakt. S druhými se seznamujete buď proto, že oni jeví zájem seznámit se s vámi, nebo proto, že jste k tomu vedeni vyšší autoritou.
- Udržíte několik málo vztahů, mnohdy i dávno poté, co se s přáteli přestanete přirozeně stýkat.
- S koníčky jste na tom podobně jako s přáteli, máte jich pár, ale věnujete se jim do hloubky. Jiní lidé mnohdy netuší, jak moc svým činnostem rozumíte, protože nemáte velkou potřebu, jim své schopnosti prezentovat.
- V kolektivu býváte často považováni za plaché, i když vy sami se tak necítíte.
- Než začnete mluvit, potřebujete si téma důkladně promyslet.
- Krátký čas pro svou vlastní duši je pro vás příležitostí k odpočinku, delší samotu vnímáte jako příjemnou zkušenost. Ke svému životu potřebujete i bližní, ale mnohem víc potřebujete sami sebe (introvertní čtenář zajisté chápe).
- Není vám lhostejné, co si o vás druzí myslí, ale pořád je to méně důležité, než co si o sobě myslíte vy sami.

Nyní si spočítejte, kolik charakteristik introvertů a kolik charakteristik extrovertů vás vystihuje. Vyšší počet logicky poukazuje na to, který životní přístup je vám bližší, preferovaný.

Ani jedna z preferencí není lepší než druhá a nikdo se nemůže obejít bez něčeho z obou dvou a žít přitom normální, zdravý život. Extraverze má funkci plachty, která člověka nese do společnosti a mezi ostatními lidmi mu pomáhá chytat společenský vítr. Příliš silný extrovert však bude postrádat životní hloubku, nebude vědět, jaký smysl mají jeho skutky, bude jako loď bez posádky a bez cíle. Introverze je pro člověka kotvou, která mu brání v tom se roztrhat ve vnějším světě. Příliš silný introvert se ale uzavře do své vlastní reality, která bude mít se skutečným světem pramálo společného.

Příklad ze života:

Každý týden se na faře scházely dvě skupinky, které se připravovaly na církevní obřad zvaný konfirmace (potvrzení křtu). První skupinku tvořili pouze extroverti, ve druhé mírně převažovali introverti. Farářka, která cvičení vedla, se nejednou pozastavovala nad tím, proč je v jedné skupince živo a v druhé čeká po každé otázce nepříjemně dlouhou dobu, než někdo odpoví. Příčinou mohla být schopnost introvertů výrazně prodloužit „dobu tání“ okolních extrovertů. Snad je tedy dobře, že E tvoří většinu populace.

Na introverzi či extraverzi nemá žádný vliv pohlaví.

Introvert může působit v prostředí, jemu dobře známém, jako extrovert. Extroverti se mohou na druhou stranu při soustředěné práci, nebo v novém prostředí jevit uzavřeně a introvertně.

Extraverze:

Život extrovertů probíhá více vně než uvnitř nich samých. Přebývání v sobě, není stavem, ve kterém by spatřovali zvláštní smysl. Mají nutkavou potřebu s druhými komunikovat. Jak se později dozvíte, není extrovert jako extrovert. Někteří se potřebují projevovat tím, že o jiné pečují, jiní neustále sdělují druhým své názory. Každopádně fakt, že potřebují permanentní spojení s okolím, zůstává.

Extroverti mají ve zvyku si to nejlepší nenechávat pro sebe. Rádi se chlubí svými znalostmi, schopnostmi a činy. V konverzaci obohacují své okolí o fakta a okolnosti, které s tématem hovoru více, či méně souvisejí. Někdy mohou narazit, protože si okolí tuto snahu interpretuje jakožto vychloubání se svými znalostmi.

Extroverti bývají úspěšnější v dělání dobrého prvního dojmu. Dokážou být bezprostřední, upřímní a povzbuzující (obzvláště pokud jsou citíci, ale o tom až později). Jejich působení je příznivé i na introverty, kteří na nich obdivují, co sami příliš neovládají. Postupem času však mají extroverti tendenci v jejich očích trochu upadat, obzvláště když se příliš často hněvají nebo podezřele moc chválí.

Extroverti potřebují výrazně více chvály, než jejich protějšky. Uznání od ostatních pro ně bývá důležitá. Sebeúcta, vychází z respektu, který k nim projevuje okolí.

Pokud nežijete v hodně specifickém prostředí, tvoří většinu lidí, s nimiž se stýkáte, právě extroverti. Všimnete si jich dřív a snad je po přečtení této kapitoly bez problému identifikujete. Nuže a nyní se ponoříme do tiššího světa introvertů.

Introverze

Introverti energii nacházejí uvnitř sebe, okolní svět ji z nich vysává, ale pokud chtějí zdravě fungovat, musí v něm umět vydržet (podobně jako extroverti se pro zdravé fungování musí umět stáhnout do sebe). Život každého introverta se odehrává především v něm samém, nicméně jeho podoba se již individuálně liší. Viditelné projevy se má pro introverty až druhotný, sekundární, význam.

Pro introverta je důležitější si zachovat tvář před sebou samým než před ostatními, díky této vlastnosti bývají introverti nezávislejší než jejich extrovertní protějšky. I introverti mohou na okolí působit nepříjemně nadutě, na rozdíl od extrovertů se ale nechlubí úspěchy, ale spíše tají svoje neúspěchy. Je-li introvert vyveden z míry, ať už nečekaně velkým úspěchem, nebo nečekaně velkým neúspěchem, či snad činností, která mu není blízká, potřebuje se s problémem vyrovnat sám a až poté je schopen svůj stav rozumně interpretovat okolí.

Introverti se obtížně seznamují. Také se častěji trápí osamělostí a pocitem méněcennosti, jsou ohroženější depresemi a přetížením. Druhým mohou připadat odtahití, v horším případě asociální. Je také výrazně těžší odhadnout jejich schopnosti, introvert mnohdy ani nenaznačí, že nepotřebuje vykládat základy, protože o tom už četl šest knížek a slyšel dvě přednášky, nebo že naopak plave v úplných základech a má-li vykonat požadovanou práci, bude je muset nejprve pochopit.

Introverti nepotřebují být chváleni tolik, co extroverti. Přebytek chvály je uvádí do rozpaků, výjimku tvoří případy, kdy je na sebe introvert sám dosti hrdý (například když se přese všechna očekávání dostane na gymnázium).

Závěrečné srovnání

Společné soužití extrovertů a introvertů se neobejde bez problémů. Extroverti potřebují komunikovat, a to nejen při běžné konverzaci, ale i kdykoliv o něčem přemýšlejí, či něco hledají. Žák, který chodí před hodinou po třídě s učebnicí jazyka a hlučně si opakuje slovíčka, aby si je zapamatoval, bude jistě extrovert. Je pochopitelné, že tento studijní styl nemůže praktikovat příliš mnoho lidí a pokud k tomu dojde, nenaučí se nikdo nic. Introverti si obvykle nepřekážejí, ale příliš introvertní kolektiv má také své chyby (viz příklad ze života).

Příliš hlučný člověk jiným otravuje život, a tak si přejí, aby zmizel, naopak člověk příliš tichý a uzavřený bližní znervózňuje, či jen nudí, mnohdy si proto přejí, aby se objevil někdo přístupnější a zábavnější. V méně vyhocené fázi to vypadá tak, že si extroverti a introverti vzájemně nerozumí, avšak jsou k sobě shovívaví. Bohužel shovívavost není schopna zabránit vzájemnému distancování.

Extroverti mluví hlasitěji a více gestikulují. Introverti mají ve zvyku mluvit tišeji a je pro ně důležitější oční kontakt. Překvapivě, řečnické schopnosti s introverzí a extroverzí tolik nesouvisí. Je pravda, že extrovert se před publikem bude cítit lépe, což se promítne jak do délky jejich projevy, tak do uvolněné pózy, kterou jej doplní. Na druhou stranu introvert si svůj projev dopředu připraví a nestane se mu, že by se zarazil, vzpomínaje, o čem to vlastně mluvil.

Jaké jsou silné a slabé stránky introvertů a extrovertů

Extroverti	Introverti
Silné	
<ul style="list-style-type: none"> • Snadněji se spřátelí. • Jsou iniciátory společenských aktivit a dokážou udržet zábavu. • Činí jim menší obtíže než introvertům se odpoutat od bolestné minulosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jsou nezávislejší a nenechají se tak snadno jako extroverti strhnout davem. • Jsou ochotni se držet svých hodnot, i když si pohorší v očích ostatních. • Dokážou pracovat soustředěně a samostatně.
Slabé	
<ul style="list-style-type: none"> • Jsou hlučnější a mnohdy tím otravují bližní. • Snadněji se rozzlobí. • Mají sklon až příliš usilovat o uznání druhých. 	<ul style="list-style-type: none"> • Obtížněji navozují vztahy. • Mnohdy si stažení do sebe drží svůj odstup, ačkoliv by to bylo na místě zasáhnout. • Pokud se opravdu rozzlobí, jsou schopni se neúměrně tvrdě mstít.

Smysly (S) vs. Intuice (N)

Smysly a intuice rozhodují o tom, jakým způsobem vnímáme informace. Smyslové (S, Seesing) typy tvoří až 70% procent populace. Není snad třeba dodávat, že intuitivní typy (N, iNtuition) tvoří zbytek, tedy 30%.

Smyslový způsob přijímání informací je založený na faktech. Intuitivní na souvislostech. Není možné být čistě smyslový, nebo čistě intuitivní. Není jak myslet, pokud člověk neumí zpracovat souvislosti a není co dávat do souvislostí, pokud neumí vnímat fakta.

Podobně jako v oddíle o introverzi a extroverzi i sem přikládám přehled vlastností jednotlivých preferencí, ze kterého můžete odhadnout svůj typ. Nečekejte, že se na vás bude hodit všechno.

Smysly:

- Nudí vás teorie, obzvláště nevíte-li, čím pro vás bude užitečná v praxi.
- Málokdy zanedbáte detail v domnění, že se nejedná o nic důležitého.
- Pokud váš výtvar nemá závažné chyby a splňuje zadání, jste s ním spokojeni. Nechápete ty, kteří by ho pořád vylepšovali.
- Žijete v přítomnosti, nejste příliš vizionářští a nemáte ve zvyku si optimisticky plánovat budoucnost na dlouhé měsíce a roky dopředu.
- Rozčiluje vás zbytečná řeč v hádankách a pouhé naznačování. Když se zeptáte, jak se daří, chcete slyšet dobře/špatně, ne vyprávění, jaké bylo ranní vstávání a následující cesta na místo určení.

- Při písemném i mluveném projevu jste věcní. Metafora, jako je tato, ve vašem vyjadřovacím arсенálu pokrývá prach.
- Vaší silou bývají konkrétní činy, nezáleží, zda v podobě mnoha drobných krůčků, nebo velkých, ale nárazových, výkonů.
- Nejraději se držíte ověřených postupů a zkušeností. Nenecháváte se příliš unášet fantazií a nevěříte své intuici.

Intuice:

- Baví vás snít, rádi se necháváte unést fantazií a představovat si, co by mohlo být, případně i to, o čem víte, že nikdy nenastane.
- Jste schopni se zhloubat tolik, že vůbec nevnímáte okolí.
- Máte ve zvyku brát informace, data a termíny s nadhledem. Sraz v 16:30 znamená, že byste měli přijít někdy mezi 16:00 a 17:00.
- Baví vás slovní hříčky a různé hádanky.
- Někdy máte problém popsat své myšlenky, přeskakujete z jednoho tématu na druhé. Výsledkem je nepochopení vašich bližních.
- Míváte velké vize a nápady, vaši bližní vás často stahují na zem a vysvětlují vám, že ne všechno je možné.
- Vítáte novoty. O změnu buď usilujete, nebo ji využíváte jako příležitost.
- Vaše plány nezřídka selžou, protože přehlédnete důležitý detail (například si dolů zaokrouhlíte cenu zboží, které chcete koupit a pak zjistíte, že na něj vlastně nemáte).

Postupujte stejně jako u předchozího výčtu vlastností a dozvíte se, zda jste praktický smyslový, nebo abstraktnější intuitivní typ.

Už bylo zmíněno, že se za svůj výsledek nemusíte stydět, ať je jakýkoliv. Obě preference jsou stejně dobré. Výhody a nevýhody najdete zase v tabulce na konci oddílu. Smysly a intuice nijak nezáleží na pohlaví.

Tato dvojice preferencí patří mezi nejhůře rozpoznatelné. Vztahuje se na způsob vnímání našeho okolí a zacházení se získanými informacemi. K tomu, aby mohl člověk popsat tento průběh u jiných, musí je velmi dobře znát. Velice užitečný bývá nástroj temperamentů, se kterým se v této knize také setkáte.

Intuitivní (N) vnímání

Intuitivního jedince je možné si představit jakožto vojenského velitele⁵, který stojí na skále a shlíží na údolí pod sebou, v němž se pohybují jeho jednotky. Pokud se na obzoru objeví posily nepřátel, bude první, kdo si jich všimne. Stejně tak bude mít přehled nad všemi svými jednotkami. Bude najednou vnímat všechny přestřelky a bude tím, kdo ví, zda bitvu prohrávají, nebo vyhrávají. Co však už mít nebude, je přehled nad konkrétními potyčkami, nebude vědět, zda mezi těmi padlými nejsou jeho důstojníci. Také mu unikne úzká cestička v křoví (ta totiž z panoramy není vidět, zakrývá ji země keřů), kterou se k němu mohou dostat nepřátelé. Proto má nižší důstojníky, kteří ho informují, jak to dole vypadá zblízka.

Toto podobenství shrnuje vlastnosti intuitivního jedince. Člověka zaměřeného spíše na vnímání celku než jednotlivých částí. Myšlení v souvislostech jedinci poskytuje oddálený pohled na předmět jeho úvah, ale jelikož žijeme ve složitém světě, není možné vytvořit takovou souvislost, aby jí neodporoval nějaký fakt. K tomu N používají intuici, aby posoudili, která fakta mohou ignorovat a na kterých mají své teorie stavět. Ale intuice může zklamat. Onen fakt nemusí být tak úplně nepodstatný a jeho vynechání může ohrozit celé dílo.

⁵ Přenesme se na chvíli o dvě stě let zpátky.

N mají rádi slovní hříčky, hádanky a intelektuální výzvy, při kterých nejde o nic jiného než přemýšlet. Už jen samotná řeč N prozrazuje, že se jejich mysl toulá po vlastních stezkách. Na otázku: Kolik je hodin? N typ odpoví: „Tak akorát“, nebo „Dost“, méně vyhrazení, či více duchapřítomní N mohou říct: „Chvilí po polední“. Smyslové typy tento přístup příliš nevitají, nejradši by slyšely: „Třináct hodin, čtyřicet dva minut“. A neplatí to jen o hodinách⁶. Nepřímou odpověď N typ poskytne i na dotazy jak se má, jakou známku dostal z testu (ačkoliv pokud je špatná, mlží mnohdy i S), jak se mu podařilo vyluštit tu šifru atd.

Příklad z literatury:

Výstižný příklad intuitivního hledání hádanek je rozhovor kouzelníka Gandalfa a hobita Bilba z knihy Hobit⁷.

„Dobré jitro!“ pozdravil Bilbo a také to tak myslel. Svítalo slunce a tráva se svěže zelenala. Ale Gandalf se na něj podíval z huňatého obočí, které mu trčelo ještě dál, než stinná střecha klobouku.
 „Jak to myslíte?“ zeptal se. „Přejete mi dobré jitro, nebo máte na zřeteli, že dnešní jitro je dobré, ať už o to stojím nebo ne, či že se dnes ráno cítíte dobře sám, anebo že je jitro jako stvořené, aby byl člověk dobrý“

Kromě toho, že N hříčky rádi vytvářejí, s oblibou je také hledají. Když jede N typ na kole, neřeší jen chodce a jiné překážky, do kterých by mohl narazit, ale zajímá ho, jak fungují brzdy, jaká síla by na něj působila, kdyby narazil... to všechno jen ze zvědavosti. Nezřídka se uchylují i k různým pokusům, aby si své teorie ověřili.

Intuitivní typy mají mnoho vizí. Rády si nejen představují budoucnost a nalézají v tom jisté uspokojení. S potěšením sní o tom, jakou budou mít svatbu, kolik budou mít dětí, jak oslaví maturitní večírek. Pokud znáte někoho, kdo krátce po rozběhnutí projektu začne plánovat oslavu prvního výročí, vězte, že máte tu čest s N typem.

Smyslové (S) vnímání

Budeme-li pokračovat ve válečné metafoře, je S typ válečným hrdinou, či důstojníkem kdesi v údolí. Neví, zda náhodou nejsou poslední batalion obklopený ze všech stran nepřáteli (je tam takový hluk, že trubači a bubeníci nejsou slyšet), pokud přijdou nepřátelům posily, všimne si toho, až když bude pozdě. Ale je to on, kdo realizuje generálovy rozkazy. Je to on, kdo schopným vedením svých několika vojáků zajme nepřátelského generála, rozvrátí nepřátelské linie, nebo ubrání onu úzkou cestičku, kterou jeho generál přehlédl.

Tak je to s S. Jsou to mistři v konkrétní akci. Na rozdíl od N podávají největší výkony, pokud se soustředí na jeden konkrétní úkol. Při opravě kola S typ spíš nezapomene utáhnout ten malý šroubek někde v rohu a nepoloží si nářadí na schody, kde mu je shodí kocour. Musí-li však S typ vnímat širokou soustavu souvislostí, začne zmatkovat. Bude přehlížet důležité souvislosti a dělat hloupé chyby.

Smyslové typy jsou praktické. Tvoří výrazně větší část populace než N a nejspíše to je dobře. Co bychom si počali, kdyby tu místo zručných řemeslníků, pilných úředníků a učitelů, byli teoretičtí fyzikové, filosofové a umělci? To rozhodně neznamená, že by ti fyzikové byli zbyteční, jen robotizace zatím nepokročila tak daleko, aby jich bylo třeba větší množství než řemeslníků a jiných povolání obvyklých pro S.

S také ocení výzvy, ale potřebují, aby je mohli prožít na vlastní kůži. Pro smyslový typ den strávený dvaceti teoretickými činnostmi vykonávanými v jedné místnosti u jednoho stolu a u jednoho počítače není den pořádně prožitý. Zato jakmile mají něco zkonstruovat, zdolat překážku, či jen obejít skupinku lidí a nechat je vyplnit dotazník, jsou spokojení. Smyslové typy nemají nutkání udělat věci

⁶ V každé knížce o typologii se však tento rys N typů demonstruje na ukázce: „kolik je hodin?“

⁷ TOLKIEN, John Roland Reuel, 2012. str 10

originálně a po svém, přečíst si instrukce, návody, či texty odborníků pro ně tvoří samozřejmou součástí řešení problému; nikoliv projev slabosti a přiznání porážky.

„Co je psáno, to je dáno,“ a „jak to je, tak to je“, dvě motta snad všech S. Smyslové typy kladou důraz na přesná čísla, tučně zdůrazněná slova a v mezilidských vztazích třeba na slovosled vyřčených vět a použitých výrazů. Právě samostatných a přesných faktů si váží jakožto informací nejvyšší třídy. Když se vyhraněného S typu zeptáte, kdy vstával, odpoví vám s přesností na minuty. Ovšem respekt, který mají S k datům, neznamená, že by byli všichni kdovíjak spolehliví. V kapitole o temperamentech se dočtete, že S typy se dělí na... Až v kapitole o temperamentech!

Smyslové typy žijí v přítomnosti. Budoucnost je pro ně něčím nehmatatelným a příliš abstraktním. Nerozvíjí své vize, do jaké cizí země pojedou studovat, kam se v dospělosti přestěhují a kolik stran bude mít jejich životopis. Pokud budoucnost není spojena s přítomností nějakým jasným můstkem, například termínem návratu z dovolené, kdy bude potřeba vybalit věci, nezabývají se jí.

Závěrečné srovnání

Z popisu by mělo být zřejmé, že S a N vyhovují jiné role. Pokud by měl polní důstojník obstarat post generála, cítil by nutkavou potřebu se zapojit do bitvy spolu s ostatními muži, jakmile by tak učinil, přišel by o výhled nad bojištěm a prohrál by. Nebo by na panoramě zůstal, ale zaměřoval se na příliš konkrétní hrozby („Rozkaz všem jednotkám, středem pole projíždí nepřátelský důstojník, všichni palte jeho směrem!“) S touhle taktikou bude brzy poražen.

Na druhou stranu, bude-li generál postaven do pole, ztratí svůj nadhled a jistotu. Navíc mu budou scházet některé praktické dovednosti nižšího důstojníka a zvládne jedno velké nic.

Jak by mělo být z textu poznat, N se lépe uplatňuje ve vyšším managementu, kdežto S jsou cennými experty na nižších pozicích. Již dávno se lidé naučili odměňovat zásluhy povýšením. To s sebou obnáší nepříjemné komplikace. Povýšen bude šikovný S, jehož vlohy se ale přestanou na manažerských pozicích uplatňovat. Přestane podávat dobré výkony a práce ho přestane bavit. Zato N, který by se mohl při řízení uplatnit, zůstane dole dělat práci, která mu nejde a nenaplnuje ho.

Poznámka: Druhou chybou současného českého managementového modelu je, že více respektovány a odměňovány jsou vyšší manažerské posty. To motivuje lidi, aby usilovali o povýšení i za cenu, že je práce přestane těšit. Zvedání odměn expertům a nezvyšování jejich odpovědnosti za druhé, se zatím v naší kultuře příliš neprosadilo.

Jedna z činností, kdy se projevuje, zda jsme smyslový, nebo intuitivní typ, je psaní. Je velký rozdíl, zda za textem (obzvláště je-li odborný) stojí smyslový (S), nebo intuitivní (N) autor. Obecně vzato platí, že N typy se svou náklonností k teoriím do psaní pustí snáze než S. N typy mají rády všechny informace v souvislém textu, S typy je raději dávají do tabulek, oddělených polí a bodů. Smysloví (S) autoři také píšou stručněji a v kratších větách. Oboje má své výhody i nevýhody. Souvislý text se čte pohodlněji, ale tabulky a odrážky jsou přehlednější. Jedna z výhod knih psaných dvěma a více autory různých preferencí je vyváženost faktů a souvislostí.

Přehled silných a slabých stránek myslících a cítících typů

Smysloví	Intuitivní
Silné	
<ul style="list-style-type: none"> • Snáze dotahují projekty do úplného konce. • Obvykle jsou zručnější a manuálně šikovnější. • Mají menší tendenci trávit čas činnostmi, při kterých nic nevzniká. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bývají originálnější a nápaditější. • Nebojí se zkoušet nové postupy a objevovat. • Nezadrhnou se při projektu řešením zbytečných detailů.
Slabé	
<ul style="list-style-type: none"> • Často se bojí změn a drží se zastaralých 	<ul style="list-style-type: none"> • Snadno přehlédnou důležitou maličkost.

<p>postupů.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nerozvíjejí svou fantazii a rozsáhlejší přemýšlení nechávají na jiných. • Je pro ně náročnější vidět celek a orientovat se v něm 	<ul style="list-style-type: none"> • Ponoření do myšlenek často postrádají duchapřítomnost. • Pokud je třeba akce, drží se zkrátka (byť někteří si této své vlastnosti vysoce cení, jakožto důkazu svého intelektu)
---	---

Myšlení (T) vs. Cítění (F)

Preference myšlení (T, thinking) a cítění (F, feeling) určují, podle jakých kritérií se rozhodujeme. Jsou jedinou dvojicí preferencí, jejíž četnost se liší dle pohlaví. Ženy jsou z 60% cítící, muži naopak z 60% myslící.

Myslíci (T) typy při rozhodování upřednostňují logiku a obecně platná pravidla. Cítící (F) se řídí spíše svými city a pocity ostatních, které předpokládají jako následek svého jednání. Ať už preference myšlení, nebo preference cítění představují racionální přístupy a obě používají oblasti mozkové kůry, tedy „civilizované“ části mozku, přecež ani jeden přístup není možné označit jako vyspělejší a druhý jako primitivnější. I myslící (T) typy umí prožívat velmi silné city, mohou jimi cloumat emoce a samozřejmě neplatí, že by cítící (F) byli nějak intelektově handicapovaní.

Myšlení

- Přinejmenším navenek nemáte problém přijmout kritiku (pokud s ní ale souvisí urážky a tresty, je to samozřejmě jiné).
- Považujete za důležité, aby ve vašem okolí panovala spravedlnost.
- Dotáhnout projekt do zdárného konce, je pro vás důležitější, než aby byli všichni spolupracovníci spokojeni.
- Nemáte problém hodnotit práci jiných kriticky, bez ohledu na to, jaké s nimi máte vztahy.
- Nechválíte, co vám nepřipadá dobře udělané.
- Máte rádi, když si vás učitelé, vedoucí a další autority váží pro vaše schopnosti.
- Při komunikaci býváte neosobní, uzpůsobujete ji účelu, pokud přitom chcete dát vzniknout hlubším vztahům, ocitáte se v rozpácích.
- Občas si nějaký čas po činu uvědomíte, že vaše chování mohlo být taktnější, vřelejší a podpuřnější.

Cítění

- Snažíte se, aby byli ostatní spokojeni a to i za cenu oželení vlastních představ.
- Jste rádi v týmech se sympatickými lidmi, i když mohou být méně schopní.
- Harmonické prostředí stojí za to, že někdy někdo dostane trochu víc a někdo bude pochválen trochu víc...
- Jste rádi, když si vás ostatní cení především pro váš charakter.
- Dokážete bližním poskytovat emocionální podporu.
- Snažíte se být při komunikaci s blízkými osobní, nemáte problém takto dát vzniknout i hlubším vztahům.
- Své blízní motivujete podporou a chválou, jimiž vy sami taky nepohrdnete.
- Berete si kritiku osobně, a proto se jí raději vyhýbáte.

Postup už znáte. Ať už je výsledek jakýkoliv, můžete s ním být spokojeni.

Myslíci (T) usuzování

Myslíci jsou především muži, z kteréžto převahy pramení mnoho pro všechny výjimky velmi nepřijemných předsudků. Myslíci ženy bývají považovány za „neženské“ a okolí se na ně mnohdy dívá jako na tvory z jiné planety, tento trend podporují často i odborné výzkumy svými výstupy budující povědomí o chování podmíněném pohlavím. Když studie říká, že dívky stráví v průměru více času péčí o svůj vzhled než chlapi, znamená to, že „normální“ dívka pečuje o svůj vzhled? Nebo že se svému odrazu v zrcadle věnují především cítící (F) typy, které mezi mají dívkami převahu? ⁸

Preferenci myšlení poznáte poměrně snadno, lidé s touto preferencí se mohou zdát chladní a bez soucitu, ale na druhou stranu bývají výkonnější v práci, nelámou si hlavu s tím, co si o nich myslí ostatní, pokud mají pocit, že míří za dobrým cílem. Proto se ve společnosti těší spíše obdivu než sympatiím. Mají ve zvyku své okolí kritizovat, ale nemyslí to ve zlém, když jim je vyčteno, že tento přístup rozvrací přátelskou atmosféru, tváří se udiveně.

Myslíci posuzují své okolí na základě myšlení. Dává-li řešení smysl, musí jít city stranou. Obvykle jsou z tohoto důvodu T méně oblíbeni, ale na druhou stranu je jim tato vlastnost přičítána k dobru, když je potřeba vydat nějaký opravdu velký výkon. Kariérní růst ⁹T bývá většinou rychlejší než u jejich F protějšků.

Snaha T typů o dosažení objektivitu, způsobuje, že častěji a tvrději kritizují díla bližních a z pohledu pozorovatele klidněji snášejí kritických vlastních děl. To může jejich okolí iritovat, protože místo očekávaného pokání nedají najevo vůbec nic, případně upřímně poděkují za poučení. O to méně myslící typy chápou, proč jsou jejich F protějšky tak přecitlivělé s tendencí po vyslechnutí připomínek trucovat. Vždyť oni to nijak špatně nemysleli!

Při tvorbě týmů a skupin se T zaměřují na schopnosti členů více než na to, jak harmonické prostředí v nově vzniklém kolektivu bude. Na jednu stranu nehrozí, že skupina bude velmi slabá a schopnostmi nevyvážená. Na druhou stranu může i sebekvalifikovanější tým ztroskotat, protože se členové rozhádají a každý bude pracovat po svém. Aby se podobným nehodám předešlo, měl by být ve skupině nějaký F „týmový hráč“.

Myslicím typům záleží na spravedlnosti. Pro sebe i pro jiné. U mladších jedinců, kterých se dosud cit pro rovnost příliš nevyvinul, se tato touha projevuje velmi častým: „To není fér!“ V pozdějším věku, obvykle v pubertě, se ale naučí, že spravedlnost není spravedlivá, pokud někoho (třeba i pozitivně) diskriminuje, a že tím někým nemůžou být ani oni.

Cítící (F) usuzování

Když se řekne, že někdo nemyslí, nýbrž cítí, nezní to zrovna lichotivě. Ale lidské emoce, se kterými cítící ve svém myšlení pracují, jsou pro život stejně důležité jako logika. Nejběžnější jevy v našem životě je zbytečné posuzovat důkladnou logickou analýzou. Například když člověk uvažuje, zda si koupí modré nebo zelené psací pero, obvykle se rozhodne podle toho, která se mu líbí víc. Takové rozhodnutí bude rychlejší než důkladné zvažování plusů a mínusů obou produktů, přičemž na pozdější spokojenost uživatele s perem, bude mít vliv minimálně stejný.

Cítících mohou působit dojem, že u nich převažuje subjektivní posuzování na základě emocí, což je pravda jen částečně. F typy racionálně uvažují o subjektivních lidských pocitech a ona subjektivita pak prosakuje do dalších oblastí jejich života. Obvykle je inspiruje více řečník, mířící na city, než ten, který se snaží přesvědčovat na základě logických argumentů, grafů a čísel. Stejným způsobem se pak cítící snaží inspirovat ostatní a bývají úspěšní. Každý z nás má své emoce a city, i ten

⁸ Konkrétně v tomto případě bude nejvýznamnější roli hrát především společenský stereotyp. Co by byla mladá slečna bez líčidla? To samé jako mladá slečna s líčidlem, ale kdo by nechtěl dobře vypadat? Snad NT, jejichž myšlenky se toulají v končinách velmi vzdálených od stolku s kosmetikou.

⁹ Pojem „kariérní růst“ se dá použít nejen v souvislosti se zaměstnáním. Hierarchie, v níž se dá stoupat, má své místo i na různých táborech, soustředěních nebo ve sportu.

nejvyhraněnější T se může nechat přimět do akce, která z čistě logického a pragmatického hlediska nemá příliš velký smysl. Vždyť jedinec je jen jeden a na zápis do dějin je nezbytný dav. Když však jeden charismatický vůdce dokáže dav uvést do pohybu, svět se pohne.

F typy jsou empatické a umí se vcítit do druhých. To je dobrý prostředek k tomu je utěšit, provokovat, anebo taky přímo ovládat. Jejich empatie se ale nemusí vztahovat jen na lidi v jejich okolí, ale projevuje se například, když F typ hraje hereckou roli. Na jevišti se cítící stává tím, koho mu scénář připisuje, proto také mají cítící větší potřebu dostat kladnou roli.

Přílišná empatie nemusí vždy prospívat. Pokud se člověk směje se smějícími, pláče s plačícími, či se rozčiluje s rozčilujícími, nemůže se zrovna chlubit svou nezávislostí těm, kteří si jdou svou vlastní cestou a neřeší, jak se budou následkem jejich rozhodnutí cítit druzí. F obvykle ve skupině usilují o harmonii i na úkor účelu. Proto nebývají dosazováni do vůdčích pozic a obvykle v nich ani být nechtějí, jelikož si sami uvědomují, že ačkoliv dokážou inspirovat, dělá jim velké potíže někoho pořádně zkritizovat za nedostatečný, ba dokonce záporný přínos celku.

Vztahy s bližními zaujímají čestné místo na vysoko položené příčce hodnotového žebříčku cítících typů. Myslí na ně takřka při každé činnosti a mají tendenci se domnívat, že druzí taktéž. Nevýhoda tohoto přístupu je zranitelnost. F typy špatně snášejí kritiku, mají tendenci si ji vykládat zbytečně osobně, i když tak vůbec nebyla myšlena. Kolikrát je zraňuje kritika, tolikrát je povznáší pochvaly. F typy potřebují být chváleny, jinak mají pocit, že něco nefunguje, jak má.

F staví harmonii nad „spravedlnost“. F matka dá klidně dítěti bonbon, aby se tolik nevztevalo, i když sourozenci by si ho zasloužili přinejmenším stejně. Na individuálním posouzení zůstává, jak moc je tento přístup výchovný.

F typy jsou výrazně více než T zaměřeny na formu, kterou komunikují. Nestací jim prosté předání informací, potřebují ho nějak dobarvit. Tato potřeba se projevuje různými způsoby. Například výraznou mimikou nebo větší hrou s hlasem.

Závěrečné srovnání:

Při rozhodování nasloucháme dvěma hlasům. Hlasu pocitů a hlasu logiky, tyto dva často nebývají ve schodě. Preference myšlení, nebo cítění nevyjadřuje nic jiného, než jakému hlasu nasloucháme více a raději. Jako F nebude naslouchat emočnímu hlasu při sepisování laboratorního protokolu, tak i T během rande logické usuzování také upozadí.

Příklad ze života:

Na konci společně stráveného víkendu hráli účastníci hru. Posílali si mezi sebou vozík, kdykoli někdo vozík dostal, musel si vzpomenout na informaci, kterou se o tom, kdo mu vozík poslal, během pobytu dozvěděl. T typy uvažovaly, s kým se znaly jen málo a kdo měl tím pádem šanci se o nich něco dozvědět, naopak F typy většinou vozík posílaly lidem, kteří jim byli blízcí a od nichž chtěli něco slyšet. Rozdíl mezi logickým a emocionálním přístupem se tak projevil zcela zřetelně.

F typy bývají obvykle oblíbenější ve společnosti. T se naopak zaměřují spíše na výkon, dosažení cíle a vítězství, což je většinou činní výkonnějšími při práci, ale ve vztazích se tato vlastnost uplatní pramálo. T si často opožděně uvědomí, jak moc bylo jejich chování urážlivé a netaktní, ačkoliv pragmaticky vzato nejlepší možné. Byl-li ignorovanou etiketou postižen jiný T, nebývají problémy. V opačném případě už to tak snadné není. Pro F může být nečekaný chlad druhé strany zraňující. Přes to všechno není typ, který by nedokázal navázat profesionální, přátelský, nebo milostný vztah.

Již bylo zmíněno, že znatelná většina mužů je T a větší část žen je F. F muž není o nic horší než T muž a T žena je ženou stejně tak jako F žena. Ke škodě výjimek, ve společnosti po dlouhá léta její existence zakořenily stereotypy pravého muže jakožto člověka logicky usuzujícího, tvrdého a trochu chladného, zatímco stereotyp žen je empatická a emotivní osoba. Na cítící (F) muže se jíní mohou dívat jako na slabochy bez dostatku vlastní vůle, na myslící (T) ženy zas jako na nějaké mimozemšťany, kteří dosud nepochopili, jak to na Zemi chodí.

T i F mohou být dobrými vůdci. Obě preference však k získání vedoucího postavení dosahují jinými prostředky. T jsou schopni prosadit svou autoritu, seřvat toho, kdo nedělá, co by dělat měl. Neváhají použít různorodé donucovací prostředky proti flákačům a stejně tak dbají na náležité ocenění dobře odvedené práce. F bývají pozitivními vůdci. Méně se potýkají s nespokojeností vedených. Jestliže T přemýšlí, jak se efektivním postupem dobrat řešení, pak F přemýšlí jak maximálně využít schopnosti svého týmu. F neváhá chválit, i když chválený žádný nadprůměrný výkon nepodává, sami vědí, jak je kritika bolí a pochvala blaží, nechtějí právo na dobrý pocit bližním upírat.

Pro zdravý život je třeba do určité míry rozvinout obě preference. Příliš silně myslící jedinec bude přehlížet osobní potřeby druhých. Brzy ztratí přízeň kolektivu a přátele. Naopak příliš jednostranný F se bude orientovat jen na lidi, bude pro něj mnohem těžší říci: „ne“, zaměřen na spokojenost druhých může ohrozit, či dokonce úplně pohřbit ne jeden projekt. Brzy ztratí důvěru okolí.

Přehled silných a slabých stránek myslících a cítících typů

Myslíci	Cítící
Silné	
<ul style="list-style-type: none"> • Snáze vytvářejí a chápou logické postupy. • Kritiku přijímají konstruktivně, tedy informaci o tom, co by příště mohlo být lepší. • Jsou nezávislejší při rozhodování. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bývají v kolektivu oblíbenější. • Dokážou lépe aktivovat lidský potenciál bližních. • Jsou empatičtí, lépe odhadnou duševní stav druhého a způsob, jakým by s ním měli jednat.
Slabé	
<ul style="list-style-type: none"> • Někdy si pragmatismem svého chování znepřátelí okolí. • Obtížněji udržují vztahy s druhými lidmi. • Mohou zanedbat duševní stav bližního (například přehlédnout, že je v depresi) a ublížit mu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Snadno se nechají vyvézt z míry a trýznit chladným chováním ze strany T. • Ve snaze o udržení vztahů mohou popřít své ideály a svou osobnost. • Bojí se kritiky, mohou se jí zbytečně vyhýbat.

Usuzování (J) vs. Vnímání (P)

Dimenze usuzování (J, Judging) a vnímání (P, Perceiving) se vztahuje na náš přístup k získávání a zpracovávání informací. Obě preference jsou v populaci zhruba stejně zastoupeny, nezávisle na pohlaví.

V životě můžeme upřednostňovat buď vyvozování závěrů z těch, nehledě na množství informací, které (ne)máme. Takto činí usuzující, J. Nebo můžeme radši sbírat další a další informace ve snaze o vytvoření co nejcelistvějšího obrázku problému a rozhodnutí odkládat, dokud to půjde. Tento přístup volí vnímající, P.

A jako u všech tří předcházejících preferencí zde naleznete přehled vlastností jednotlivých preferencí.

Usuzování:

- Nemáte problém v rychlosti učinit důležitá rozhodnutí.
- Netěší vás, když se odkládá definitivní závěr.
- Máte potřebu si svou budoucnost pečlivě plánovat.
- Vaše činy předchází příprava, neradi věci rovnou děláte načisto.
- Míváte na okolí jasné názory. Nedělá vám problém označit chování jako dobré, nebo špatné.
- Rádi plníte povinnosti s předstihem, dělat cokoliv na poslední chvíli je pro vás stresující.

- Jiní lidé vás občas osočují, že máte názor i na věci, kterým nerozumíte.
- Býváte při práci soustředění a vadí vám, když vás při ní někdo ruší.

Vnímání:

- Rádi improvizujete, nečiní vám to problémy.
- Upřednostňujete se na důležitých rozhodnutích usnášet, až když je jisté, že víte a znáte vše, co byste vědět a znát měli.
- Nevadí vám, ba je pro vás doslova příjemné střídat činnosti a přecházet od jedné k druhé.
- Ve svých věcech si neudržujete pořádek, opakovaně býváte nazýváni nepořádnými.
- Když se po vás bez rozmyšlení (a někdy i s rozmyšlením) chce jasný výrok: ano/ne, máte tendenci zmatkovat.
- Svůj program si dopředu neplánujete.
- Váháte, zda jsou věci dobré, nebo špatné. Vidíte na všem nějaké pro, i proti.
- Býváte roztěkaní, stává se vám, že zapomenete, co a proč děláte.

Usuzující (J)

Patříte-li do této skupiny, bližní na vás pravděpodobně nahlíží jako na spolehlivé, rozhodné a stálé. J mají rádi pevnou strukturu okolního světa a jeho dějů, nemusí se jednat o vysloveně pevný řád (na ten si potrpí převážně SJ) nebo rutinu. Dostatečně poslouží i v mozku načrtnutá strategie (tu používají více NJ). J pracují výkonně, pokud se na pracovišti orientují a chápou ho, jinak bývají nervózní a mnohdy zbytečně zmatkují. Například výkonnost IJ raketově klesá se stoupajícím ruchem okolí. EJ se snadno ztratí, pokud nemají ujasněno, co si vlastně myslí a co dělají jejich spolupracovníci.

Dalším z rysů J typů je jejich potřeba si rychle utvářet názory. V tom vynikají převážně EJ (důvod se dozvíte v příští kapitole zabývající se dynamikou typu). Bývají často právem osočováni, „že jim do toho nic není“, nebo že „hasí, co je nepálí“. Na druhou stranu je jejich rozhodnost velmi užitečná na vedoucích pozicích, zároveň jim dává větší nezávislost a schopnost „řít d'áblu“.

Obecně platí, že J jsou spíše ranní ptáčka než noční sovy. J považují za nezbytné věnovat před každou životní zkouškou čas řádné přípravě. Jestliže znáte někoho, kdo se měsíc předem začne učit na pololetní test z předmětu, ve kterém má zatím jen jedničky, je to J (anebo nešťastník s přehnaně náročnými rodiči).

Svou potřebu dělat věci s předstihem a pořádně se připravovat si J často sami interpretují jakožto pílí a očekávají ji také od ostatních. Obzvláště TJ bývají až agresivní k povalečům a jiným lidem, kteří nepracují, jak by si to usuzující představovali.

J typům vyhovují pozice, kde si mohou udržet přehled nad vývojem situace. Zda si tento přehled snaží získat držením vůdčí pozice (především EJ), „*mastermind*“ (ITJ), nebo „*divinesoul*“ (IFJ), už záleží na dalších preferencích a okolnostech, kterými se typologie nezabývá.

J mají obecně větší tendenci ovládat své okolí a bližní. Vůdčí role jim nevadí, ba dokonce vyhovuje (EJ) a obvykle si na ni během svého mládí zvyknou a rozvinou ji. Odpověď, proč to, je nasnadě. Svět je hodně chaotické místo a člověk potřebující pořádek, se snaží vtisknout okolí aspoň trochu řádu, aby se v něm orientoval.

Vnímající (P)

Jen málokteré slovo vystihuje povahu vnímajících, P, natolik trefně jako „improvizace“. P typům nevyhovují pevně stanovená pravidla, protože omezují jejich možnosti. Mají pocit, že pokud se rozhodnou příliš brzy, zavřou si tím cestu k jiným, možná výhodnějším příležitostem. Z toho plyne i menší sebedůvěra. P si nezvykají, že jejich rozhodnutí jsou ta nejlepší možná, nepotřebují to, mají přeci vždy možnost se vrátit! P nemají problém pracovat chaoticky a impulzivně, vytvářet

kombinované myšlenkové modely, ve kterých se jiní ztrácí (NP), či se duchapřítomně orientovat v okolním světě a být schopní reagovat na kdejakou překážku, se kterou přijde (SP).

P se výrazně nezaměřují na výsledky. Důležitější pro ně je už samotný proces. Obvykle to jsou NP, kteří již v osmé třídě řeší úlohy pro matfyzáky s vědomím, že na ně sice nemají, ale aspoň jim ta zábava dlouho vydrží.

Touha po procesu souvisí i s dalším rysem vnímající povahy - nechutí k nacvičování. To platí v nejširším slova smyslu. Ne náhodou se P ve škole pekelně nudí, protože studování, což není nic jiného než forma nácvičení, je velice důležitou součástí vzdělávacího procesu.

Pro P je charakteristické, že dělají věci na poslední chvíli. Dokud není rozhodnuto, cítí se svobodnější a neomezovaní. V krátké chvíli těsně před deadline jsou schopni pro J těžko představitelně vypnout síly, aby práci dokončili. Mám zkušenosti s P spolužákem, který opakovaně prokázal, že zvládne kvalitně, byť ne zcela včas dokončit projekt, do jehož přípravy se pustil přibližně deset minut před odevzdáním.

Pořádek na hodnotovém žebříčku vnímajících nezaujímá příliš vysokou příčku. Ať už se potkáte s NP, SP, TP, FP... obvykle je jeho prostředí na práci a na zábavu podobné klubovně, kde zrovna skončila schůzka rozjívených vlčat¹⁰. Rozhodně není pravda, že by se P ve velkém nepořádku dobře orientovali, oni se spíš nepotřebují orientovat.

Někteří P (především ESP) promítají svou potřebu dynamičtější situace do svého stylu života. Obvykle to bývají právě EP, kteří zkoušejí různé extravagance, ať už v oblékání, vyjadřování, názorech, nebo tom všem dohromady. Snad se za tím skrývá touha po vyvolání rozruchu - tedy nepřehledné situace, která dává vnímajícím nové možnosti.

P nemívají velkou touhu své okolí vést. Sami mají potíže s rychlým rozhodováním sami za sebe, natož ještě řízením druhým. Vnímající bývají výkonnější na „frontových pozicích“, kde jednají bezprostředně s problémem. Pokud za nimi stojí dobře fungující organizace nějakých J, mohou ho spojit se svou schopností improvizovat a řídit se okolnostmi. Výsledkem bude dobře udělaná práce.

Závěrečné shrnutí:

Podstata osobnostní dimenze J/P se dá poměrně jednoduše shrnout do dvou možných životních přístupů, totiž přizpůsobovat si (J), nebo přizpůsobovat se (P).

Příklad ze života:

Onehdy jsem nechával své známé vyplňovat dotazníky dotazníky. Naskytla se mi tak zajímavá příležitost pozorovat rozdíly mezi P a J respondenty. Zatímco J neměli problém rychle zaškrtnout a, či b. P nad odpověďmi váhali, nechávali je nezodpovězené a setkal jsem se i s případem, kdy si respondent vymyslel vlastní systém zaškrťování, ve kterém se ale bohužel vyznal jen on sám. Menší jistota, kterou vnímající respondenti projevovali, vycházela nejspíše z přílišné strukturovanosti dotazníku (a, b), museli si vybrat mezi předem stanovenými možnostmi, přičemž plně nesouhlasili ani s jednou.

Preference vnímání a usuzování znepřijemňuje nejedno vzájemné soužití a je již málo podstatné zda se jedná o manžele, sourozence, skupinku pracujících na konkrétním projektu, nebo jen pár lidí, kteří byli na táboře náhodou umístěni do jednoho stanu. J potřebuje pořádek, s čímž mu ale P nepomáhá, právě naopak. P zas nechápe, proč ten J chce všechno až tak moc podle svých představ. Proč není schopen trochu improvizovat, nebo se přizpůsobit?

V životě se můžeme orientovat na řešení problémů důležitých a problémů aktuálních, mnohdy jsou aktuální záležitosti důležité, takže tyto dva přístupy nedělí žádná propast. Orientace podle důležitosti je charakteristická více pro J. Orientace podle naléhavosti bývá častěji používána P.

Obě preference mají svůj způsob nezávislosti. Jak již bylo zmíněno, P se raději vydávají novými cestami, častěji zkoušejí nové myšlenkové postupy, různé módy, pochutiny, trendy - bohužel

¹⁰ Vlče je mimo jiné výraz pro nejmladší věkovou kategorii junáckých (tradičních českých skautských) oddílů.

také drogy. J jsou k těmto věcem zdrženliví, obecně o nich platí, že se nepotřebují bezdůvodně měnit. Naopak důvodů k nápravě okolí se najde vždycky dost, například kontrolu ostatních, či opravu nefungujícího systému, nebo prostě snahu udělat ze světa lepší místo. V tomto tkví nezávislost usuzujících, usoudí-li, že něco má nějak být, půjdou vytrvale za tím, aby to tak bylo.

Bývá zajímavé pozorovat, která se projevuje egocentrismus obou preferencí. Vnímající (P) většinou nemají jasnou pracovní strukturu a nebývají tolik vyvedeni z míry, když se ukáže, že realita nabere jiný směr, než jí přisuzovali ve svých představách. Mnohdy jsou ale pyšnější na to, co se jim vydařilo, což projevují nemalými dávkami chvály své vlastní osoby, že vlastní nedostatky vesele hodí za hlavu. Usuzující (J) kladou větší důraz na to, co by mělo být a je-li tomu tak, cítí se spokojeni a nepotřebují to dále dávat najevo. Ale běda, když věci nejdou podle plánu, potom začnou J obviňovat všechny ve svém okolí a zapomenou se zaměřit i na svou maličkost, případně dát okolí najevo, že si uvědomují, že chyba netkví jen v ostatních.

Je zřejmé, že není možné jen usuzovat, či jen vnímat. Usuzování bez podnětů nebude mít na čem stavět a vnímání neschopné vyvodit závěry ze svých dat také není dvakrát užitečné. S příliš vyhraněnými preferencemi je tomu stejně. Moc silní J mají tendenci „všemu rozumět a nic nevědět“, což jim v kolektivu ani při práci úspěchy nepřináší. Také nebudou schopni improvizace, a jejich život bude nalinkovaný jak dystopická společnost z knihy „My“ a zároveň neuvěřitelně omezující všechny kolem. P s velkým nedostatkem usuzování budou co chvíli pokoušet štěstí, za což je mohou stihnout různé kletby od špatných známek ve škole až po beznadějně zadlužení se. Dalším rysem těchto lidí bude totální neschopnost se rozhodnout, což se snadno stane příčinou nejednoho pádu.

Přehled silných a slabých stránek usuzujících a vnímajících typů

Usuzující	Vnímající
Silné	
<ul style="list-style-type: none"> • Lépe se vyvarují různým pokušením. • Díky přípravě předem je málokdy zaskočí nějaká nová, nečekaná, okolnost (například déšť). • Bývají pilnější. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jsou flexibilní, umí se přizpůsobit situaci. • Bývají schopni improvizátoři. • Lépe se orientují v nepřehledných situacích.
Slabé	
<ul style="list-style-type: none"> • Mají tendenci se rozhodovat dřív, než jsou k rozhodování kompetentní. • Zmatkují, pokud věci nejdou podle plánu. • Pokud věci plánují až s příliš velkým předstihem, hrozí jim, že nebudou schopni dostatečné pružného reagování na nečekané změny. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vytvářejí kolem sebe chaos, v němž se, v lepším případě, orientují jen oni sami. • Bývají nerozhodní. • Notoricky podceňují přípravu nehledě na důležitost blížících se událostí.

A co s typem nesouvisí?

Nyní, pokud jste pozorně četli, umíte určit typ sebe a některých vašich blízkých, jeho podrobnější popis najdete na konci knihy. Rád bych vás upozornil, že typ vysvětluje vaše chyby, ale neomlouvá je. To že jste extravert neznamená, že máte právo pořád mluvit. Introverze zas není omluvenkou ze společenských akcí.

Kapitola byla plná jevů, které s typem souvisí, hrozím se proto toho, že vznikne mýlka a někteří začnou lidi škatulkovat do pouhých šestnácti možných podob osobnosti. Abych oddálil toto nebezpečí, příkládám několik důležitých vlastností - mnohem důležitějších než typ sám, které s typem osobnosti souvisí jen zcela minimálně. Podotýkám, že se jedná o text velmi úvahový a i přesto, že jsou

mnohé filosofické myšlenky uvedeny velmi sebejistě, zůstává samozřejmě otevřený diskuzi a pochybnostem.

A ty nejdůležitější hodnoty mají s typem společného skutečně pramálo.

Dobro v člověku: Ať je člověk jakéhokoliv typu, může být dobrý. Každý má své silné stránky a má co světu nabídnout. Žádný typ není přirozeně sobečtější, línější, pyšnější, nebo nenávislivější než jiný. Je snadné být k ostatním milý, když je nám fajn, potíže však přichází ruku v ruce s frustrací a nyní naše osobnost potřebuje kotvy, které jí zabrání se pro nedostatek komfortu zvrhnout v pomstychtivé padouchy. Funkci těchto kotev a bezpečných přístavů plní svědomí, morální hodnoty a vědomí dobra ve vlastní duši.

To vše přijímáme za své během dětství. Velkou roli v tomto směru hraje výchova a správný průchod vývojovými fázemi. Základní důvěra ke světu, jinými slovy „vědomí dobra“, je jako Pražský Hrad naší duše. Jeho základy se pokládají před naším narozením, ještě než ultrazvuk rodičům prozradí naše pohlaví, v době, kdy jsme zcela odkázáni na svou matku, ale jsme v jejím těle v bezpečí. Tak jako dominantě hlavního města i základní důvěře prospěje ještě „dostavba“ po našem narození. To že si nás jako nemluvnata rodiče chovají a projevují nám svou lásku, dotváří důvěru, že svět je dobré místo a my dobří lidé. Právě na vstupním prahu našeho života se zažihá svíčka naší vlastní lásky k ostatnímu stvoření, a pokud tato svíčka jednou vzplane, už nemůže být uhašena. Leda odstíněna, ale nikdy uhašena.

A další období přináší další výzvy. Pokud projdeme pokřiveně obdobím „první puberty“ (čas sebeuvědomování batolat) staneme se snadno lakomými, či naopak marnotratnými, nebo se také nemusíme naučit pořádně rozlišovat sebe od okolí. Ve věku mezi pěti a deseti nastává „první dospělost“, kdy se již ve světě trochu orientujeme, a je čas, abychom se naučili vytvářet iniciativu, pokud se to nenaučíme, budeme v životě jaksí bez nápadů. A pak je tu puberta, bouřlivé období poznávání sebe sama. Vzhledem k tomu, že se boří vše, co se dosud zdálo jistým, dá se s trochou nadhledu psát o „první smrti“. Projít tímto obdobím, je stejně jako u všech ostatních nezbytné pro naše zdravé fungování (vývojem pubertálního člověka a chybami, které mohou v této fázi vývoje nastat, se okrajově zabývá i typologie). Chyba může nastat během vývoje každého typu, žádný není ve větší výhodě než druhý. To jak „dobří“ jsme lidé, není ani tolik zásluha nás samých jako našeho okolí.

Přesto bych si ohledně svědomí neodpustil poznámku ze svých vlastních zcela laických a nevědeckých pozorování. V různých hovorech jsem nabyl dojmu, že je podstatný rozdíl mezi tím, jak ke svému svědomí přistupují I a E. Zatímco od E jsem nejednou slyšel poznámky ve smyslu: „nikdy jsem neměl černé svědomí“ nabyl jsem dojmu, že I jsou leckdy svědomím trýznění a volání k nápravě starých chyb. Připadá mi to logické, jelikož E se přes nepříjemné pocity snadno přenesou a zapomenou je, pročež proces upevňování negativních zkušeností po určitém provinění¹¹ probíhá méně intenzívně, ne-li vůbec. Co se týče působení dobra ve světě, nahrává E jejich bezprostřednost, jež je neoddeluje od druhých a ulehčuje jim životní službu (domnívám se, že není vznešenějšího konání než služby bližním). I mají kotvy, které jim brání najet do vod zla (největší zločinci dějin, Hitler, Stalin, Robespierre, Usama Bin Ladin, to všechno byli I, u nichž tyto mantinely selhaly), E jsou vybaveni plachtami, které je ženou k službě bližním.

Intelligence: Intelligence v tradičním slova smyslu charakterizuje spíše intuitivní (N) typy, tedy schopnost abstraktně myslet, orientovat se ve složitých myšlenkových konstruktech atd. Přesto existuje něco, co by se dalo nazvat praktickou inteligencí, a to je zase parketa pro smyslové (S). Ostatně dohromady se rozlišuje až šest různých inteligencí (uměla se mezi ně nepočítá). Obvykle jsme obdařeni nějakými intelektuálními schopnostmi a je více méně na nás, jakým způsobem je zaměříme.

¹¹ Jsou i názory, že svědomí je dar vyšší moci. Budiž, já nemám prostředky, jak toto tvrzení vyvrátit, nicméně se přikláním k výrazně méně romantické zato materialistické a racionální definici od S. Freuda (v interpretacích jeho díla jsem nepostřehl žádný zásadní rozdíl mezi superegem a svědomím).

Bude-li N po večerech trávit čas v dílnách a opravovat rozbité předměty, vyvine si jistě dobrou praktickou inteligenci a bude-li S svůj volný čas zasvěcovat počítačovým softwarovým nebo matematickým záležitostem, rozvine si spíše myšlení abstraktní.

Štěstí: Setkal jsem se s tvrzením, že ENFP typ se ze všech dívá na svět nejpozitivněji. Budiž. To ovšem neznamená, že by byl šťastnější. Možná ENFP typy dávají své štěstí více najevo, možná se dovedou jednorázově nejvíce radovat, ale radost je jako vlny. Kdo bývá často vysoko, snadno spadne hluboko. Život ENFP je kombinací euforií a entusiasmů s katastrofami a zdeptáním. Opačný typ ISTJ je povahově velmi stabilní. Pokud se zrovna něčím neomámí, nebude z těch lidí, kteří jdou po ulici a skáčou štěstí. Stejně tak se ale nepřidá k těm, kteří div nespáchají sebevraždu, když se jim rozpadne manželství. Navíc štěstí má mnohem hlubší význam než pouhá radost. Štěstí nás odměňuje za přesažení svého dosavadního já, ať už úspěšným výkonem, zamilovaností, nebo mystikou.

Vůle: Ani mezi odborníky nepanuje shoda, zda je svobodná vůle všemocná, nebo vůbec neexistuje. Jedná se o schopnost uznat důležitost určitého návyku a setrvat v něm. Projevem vůle může být, když člověk vstává ve čtyři, aby cvičil, samozřejmě chce se mu ležet, spát, válet se v posteli, ale vůle ho žene vpřed. Vůli také používáme, abychom se vyhnuli pokušení. Víme, že když se neuhlídáme (například zkusíme tu cigaretu) může se nám stát, že budou ohroženy, či nepříjemně změněny naše dosavadní návyky (v případě kouření, že si budeme muset odvykat, nebo o něco později nepříjemně často navštěvovat lékaře). Vůle se trénuje tím, jak se používá a má také více podob. Dospělý člověk se svou vůlí naučí používat proti pokušením, které ho potkávají častěji.

Příkladem různého zaměření vůle budiž německý evangelický teolog Dietrich Bonhoeffer (INTJ). Žil v první polovině dvacátého století. V době Hitlerova rozmachu se nacházel v Americe a měl možnost zde zůstat. Ale Bonhoeffer se rozhodl jinak. Vrátil se do Německa a dělal pastora Vyznávající církve (odmítající dohled nacistů nad náboženstvím). V průběhu války se dokonce připojil ke skupině spiklenců, připravující se diktátora zabít. Těžko označit tohoto člověka za zbabělce. Každopádně atentát selhal a Hitler přežil. Bonhoeffer byl zatčen a uvězněn. Měl obrovský strach z fyzického mučení a byl si ochoten vzít život, kdyby k němu mělo dojít. Nakonec si tuto praktiku u výsledku odpustili, ale popravě neunikl.

Můžete namítnout: „Kdo by si nevzal život, kdyby se jednalo o jedinou alternativu k mučení?“ Na to se dá odpovědět jinou otázkou: „Kdo z nás by měl odvahu zabít Hitlera?“, takový hrdina by si snad mohl troufnout vytrvat i při tom nejhorším výsledku. Bonhoeffer se ani nebál, že by prozradil své komplice, tak jak tomu bylo u parašutistů, on měl prostě strach z fyzické bolesti.

Jak porozumět typu?

aneb o dynamice osobnostního typu a temperamentech

Nyní již za sebou máte kapitolu o široké veřejnosti známé části MBTI. Rozumíte čtyřem písmenkům a víte, jak popisují naše chování. Dále také víte, co za nimi nehledat. Pro drtivou většinu respondentů dotazníků končí poznání právě zde, ale existují přinejmenším ještě dvě pomůcky, o které si nedovolím vás ochudit. První pomůckou je dynamika typu a mentální funkce, druhou rozdělení typů do čtyř temperamentů.

Náš typ charakterizuje naši osobnost velmi komplexně. Dozvíme-li se o sobě, že jsem například ESFP, neznamená to jen, že nejspíše budu jedincem otevřeným, neustále se přizpůsobujícím měnícím se pořádkům tady na zemi. Konkrétně pro ESFP jsou smysly důležitější než citění a z toho důvodu také ESFP jsou spíše duchapřítomní než empatictí. Být ESFJ, citící stránka mé povahy by byla mnohem důležitější, lidé by stáli na špičce mého žebříčku hodnot, ale od ESFP bych se lišil jen v jedné dimenzi, která v mezilidských vztazích přeci tak důležitou roli nehraje. Proč tomu? Na to je třeba pochopit dynamiku osobnostního typu.

Jako ENTP bych mohl mít pocit, že ESTP kamarád sice žije podobným životem jako já, ale z nějakého důvodu si lépe rozumím s typologicky vzdálenějším INTJ. A z jiného pohledu, být ESTP nerozuměl bych si zdaleka tak dobře ani s ENTP ani s ESTJ jako s ISFP. Jak je to možné? Odpověď skýtají temperameny.

Předem se připravte na to, že tato kapitola bude ze všech nejsložitější. Pokud ji však přeskóčíte, sotva se zorientujete i v následujících kapitolách. Jak dynamika osobnostního typu, tak temperameny budou v této knize ještě mnohokrát zmíněny.

Takže praktická rada: S touto kapitolou nespěchejte, přináší krásné hlubší poznání celé typologie. Pokud vás kniha dosud bavila, pevně věřím, že tato kapitola vás doslova nadchne a že o ni budete před usnutím usilovně dumat. Je to složité, ale náctiletým už intelektem uchopitelné.

Dynamika osobnostního typu:

Až budete určovat typy lidí ve svém okolí, často se kolem některé z preferencí vyrojí řada pochybností. Nejčastěji budete váhat nad INTP a ISTP, nad ESTJ a ENTJ, nad ENTP a ENFP... To je pochopitelné. V těchto dvojicích můžeme vidět typ se stejnou dominantní funkcí. Konkrétně pro dvojici INTP a ISTP je dominantní jejich introvertní myšlení (co to introvertní myšlení je, se dozvíte v příštím oddílu), pro ESTJ a ENTJ je dominantní funkcí jejich extravertní myšlení a pro ENTP a ENFP je dominantní extravertní intuice. Dále máme sekundární, terciární a nejslabší, inferiorní funkci.

Právě rozdílná důležitost funkcí způsobuje, že ENFJ mívá méně originální nápady než jeho blízký příbuzný INFJ, ale zase lépe dovede navodit příjemnou atmosféru. Kdepak rozdíl není jen v I/E, tyto rozdíly se projevují, i když jsou oba typy v jim vyhovujícím prostředí. Či proč ISTJ začne naslouchat svému srdci spíše než ISTP. Zde již rozdíl není jen v dominantní, ale také sekundární, terciární a nejslabší funkci.

Jak odvodit funkce?

Možná se po zhlédnutí tabulky typů a jejich funkcí vyděsíte, kolik sil budete muset věnovat tomu, se mentální funkce jednotlivých typů naučit. Systém určení dominantní a sekundární funkce není úplně snadný.

Jak již víte z minulé kapitoly, J mají tendenci prosazovat v okolním světě svoji vůli, měnit jej svým usuzováním. Naopak vnímající, z vnějšího světa spíše čerpají informace, vnímají ho. To je klíč k řešení celé záhady. Prohlédnete-li si tabulky, zjistíte, že každý typ má na pozici dominantní, nebo sekundární funkce jednu extravertně orientovanou funkci (s dolním indexem E). Jedná-li se o usuzujícího, je extravertována funkce usuzování-tedy T, nebo F. Naopak u vnímajících, je do vnějšího

světa obrácená funkce vnímání-S, nebo N. Není snad třeba dodávat, že ENFP se do okolního světa bude obracet primárně svou N_E a nikoliv smysly, které nemá rozvinuté.

Je logické, že pro introverty není nejdůležitější funkce obrácená ven, ale funkce obrácená dovnitř. Takže dominantní funkcí usuzujících introvertů je introvertovaná funkce vnímání. Naopak u vnímajících introvertů je dominantní introvertovaná funkce usuzování. Pro extraverty jsou dominantní jejich extravertní funkce a až sekundární introvertované funkce (tedy ty, které mají jejich introvertní protějšky jako dominantní).

Terciární funkce je opakem funkce sekundární (opačná preference a opačná orientace)¹². Nejslabší funkce je stejně utvořeným opakem funkce hlavní.

Příklad ze života:

Pro IJ je jejich usuzující funkce až na druhém místě, v první řadě analyzují situaci a zdá-li se nebezpečná, ustupují od prosazování svých zájmů. Měli jsem tu čest tento jev pozorovat, když se rozpadla správa třídní kroniky. Tři z šesti redaktorů prohlásili, že se cítí být utlačováni a založili si vlastní kroniku. Následně vznikl spor, zda mohou být články starých redaktorů v nové kronice. Dva z nich ENTJ a ENFJ byli rezolutně proti Třetí INFJ redaktorka upřednostnila vnímání před usuzováním a dříve si uvědomila, že pokud oni nedovolí separatistům ponechat si články, mohli by zas odpadlíci požadovat odstranění svých článků ze staré kroniky. Jelikož mezi rebely byli dva ze tří neaktivnějších spisovatelů, starou kroniku by to zničilo. (Nakonec, ale staré články v nové kronice místo nedostaly a rebelové ponechali staré kronice svá díla.)

ESFJ 1. dominantní: F_E 2 sekundární: S_I 3. terciární: N_E 4. nejslabší: T_I	ENFJ 1. dominantní: F_E 2 sekundární: N_I 3. terciární: S_E 4. nejslabší: T_I	ESTJ 1. dominantní: T_E 2 sekundární: S_I 3. terciární: N_E 4. nejslabší: F_I	ENTJ 1. dominantní: T_E 2 sekundární: N_I 3. terciární: S_E 4. nejslabší: F_I
ESFP 1. dominantní: S_E 2 sekundární: F_I 3. terciární: T_E 4. nejslabší: N_I	ESTP 1. dominantní: S_E 2 sekundární: T_I 3. terciární: F_E 4. nejslabší: N_I	ENFP 1. dominantní: N_E 2 sekundární: F_I 3. terciární: T_E 4. nejslabší: S_I	ENTP 1. dominantní: N_E 2 sekundární: T_I 3. terciární: F_E 4. nejslabší: S_I

¹² Například je-li sekundární funkcí extravertní intuice, pak terciární funkcí budou introvertní smysly.

ISFP 1. dominantní: F _I 2. sekundární: S _E 3. terciární: N _I 4. nejslabší: T _E	INFP 1. dominantní: F _I 2. sekundární: N _E 3. terciární: S _I 4. nejslabší: T _E	ISTP 1. dominantní: T _I 2. sekundární: S _E 3. terciární: N _I 4. nejslabší: F _E	INTP 1. dominantní: T _I 2. sekundární: N _E 3. terciární: S _I 4. nejslabší: F _E
ISFJ 1. dominantní: S _I 2. sekundární: F _E 3. terciární: T _I 4. nejslabší: N _E	ISTJ 1. dominantní: S _I 2. sekundární: T _E 3. terciární: F _I 4. nejslabší: S _E	INFJ 1. dominantní: N _I 2. sekundární: F _E 3. terciární: T _I 4. nejslabší: S _E	INTJ 1. dominantní: N _I 2. sekundární: T _E 3. terciární: T _I 4. nejslabší: S _E

Co pro nás funkce znamenají?

Z tabulky jste se dozvěděli, jaká je vaše primární a jaká sekundární (pomocná), terciární i nejslabší funkce. Co přesně dynamika typu znamená, si ukážeme na podobenství.

Představte si sami sebe jako nového/ou ředitele/ku školy. Vciťte se do role velkého příznivce moderních metod kladoucích důraz na vztahy mezi žáky a učiteli. Když nastoupíte, pustíte se nejdřív právě do budování těchto vztahů. Do vzájemné harmonie investujete svůj čas a energii. Po nějaké době se vám do značné míry podaří, o co jste stáli. Mezi žáky a učiteli panují přátelské vztahy. Udržet tuto atmosféru pro vás pořád zůstane prioritou, ale již se vám uvolní prostor pro vaši vlastní osobu. Začnete si víc dávat pozor na účty, možná si i najmete sekretářku, která by vám v kanceláři uklidila, důležité události si začnete zaznamenávat. Když zjistíte, jaký pozitivní vliv na vás tento přístup měl, usoudíte, že bude dobré v něm setrvat. Přesto se začnete věnovat další činnosti, které jste doposud mnoho pozornosti nevěnovali. Poctíte větší pozorností kolegy a úvahy, jak jsou s výukou spokojeni, třeba si i koupíte knihu o tomto tématu. Po letech se nakonec pustíte i do činnosti, které jste do té doby trestuhodně zanedbávali - logické analýze vedení školy. Naučíte se kreslit si schémata svých vzdělávacích metod a strategií, přitom si budete v duchu vytvářet systémy a modely z nichž se budete snažit vyvodit jak fungování školy zefektivnit. Sami poznáte, jak moc vám to zjednoduší působení.

Dominantní funkce

Nyní jste si prošli zdravým psychickým vývojem ESFJ typu. Nástup do školy byl počátkem sebeuvědomění-tedy přibližně dobou okolo druhého roku života. Čas a peníze znamenají ve skutečnosti energii. Zdravě vedení ESFJ do pubertálního věku investují energii především do svého harmonizujícího extravertního citění (F_E). Budují kolem sebe příjemné prostředí, kde jsou pokud možno všichni spokojeni.

Pro každého z nás je dominantní funkce něčím jako domov, dobře ji známe a v těžkých chvílích zde hledáme útěchu a bezpečí. Tento přístup je nebezpečný v případě, že to je právě naše dominantní funkce, která těžkosti přivodila. Naopak bývá pevnou oporou při rozličných zkouškách života. Dominantní funkce nám dává spojení s naším já, je škodlivá, pokud problém tkví právě

v našem já, ale nedocenitelná, pokud potřebujeme sebe sami nalézt. Pak přijde druhé období sebeuvědomění a s ním i příchod sekundární funkce.

Sekundární funkce

V případě ESFJ je sekundární funkcí S_I tedy introvertní smysly. S nimi se pojí především schopnost „rozumět si se svým tělem“ a „udělat si v něm pořádek“. Rozvoj introvertních smyslů prezentoval váš začátek s děláním si přehledné struktury na pracovišti. Představte si, že ona kancelář jste vy a že podle abecedy netřídíte šanony s dokumenty, ale vlastní vzpomínky a myšlenky. Když budete některou pro své „personální účely“ potřebovat, umožní vám si snadno vytáhnout zrovna tu pravou.

Sekundární funkce je pomocný nástroj funkce dominantní. Jak již víme, působnost dominantní funkce se omezuje buď jen na naši vnitřní, nebo na naši vnější sféru. Sekundární funkce je orientována opačně, a proto nám dává možnost se realizovat také ve sféře naší osobnosti, nám již méně blízké.

Okamžiky spojené s nadvládou sekundární funkce mají podobu jízdy na splašeném koni. Její rozvoj probíhá v druhé dekádě lidského života, tj. i v době uvědomování sebe sama. Však také až v této době získáváme přehled jak nad svým okolím, tak nad sebou samým. Zdravě vyvíjející se lidé si v tomto období uvědomují, že mají i svou stinnou stránku a že jejich osobnost má chyby, velmi závažné chyby. Dominantní funkce je vede k nějakému jednání a jim to připadá jako omezení na svobodě. Introverti by rádi navázali nové vztahy. Extraverti zas podnikají první výpravy do svého nitra. A všichni se nezdálo, přitom cítí svazování svou starou povahou. Sekundární funkce bývá používána jako prostředek k usměrnění funkce dominantní, zároveň ale svému nositeli neposkytuje plnohodnotné útočiště, a to jen podporuje labilitu jedince spojenou s obdobím jedněch z nejprudších změn v lidském životě - dospíváním.

Výsledkem tohoto období by mělo být stav, kdy sekundární funkce již nebude splašeným ořem, ale poslušným koněm, poskytujícím dominantní funkci možnost se projevat také v druhořadě sféře své osobnosti.

Terciární funkce

Rozvoj terciární funkce (tato fáze probíhá okolo třicátého roku života) byl v našem podobenství symbolizován vnímáním svého okolí- N_E . Jako ředitel jste se bezprostředněji zabývali svými kolegy a žáky. Už jste jim tolik nevnucovali svůj vlastní řád (sic jste se velkého vlivu nevzdali) a naopak jste se snažili z pozorovaného dění vyvodit souvislosti ohledně fungování školy. Jak se ukázalo, tento postup, který vám dříve spíše činil problémy, se osvědčil.

Terciární funkce se v našem životě ozývá poměrně často. Obzvláště při únavě. Je to náš nejběžnější obranný mechanismus, impulzivní řešení nečekaných krizí. Například, je-li INFJ unaven a vystaven nátlaku okolí, začne používat terciární T_I , pustí se do racionalizování svých potíží a jejich vysvětlování rádo by logickými metodami. ISTJ se uchýlí k F_I a nechá se zmítat melancholií. ENTJ se v případě neúspěchu začne vymlouvat na detaily (S_E), které jej údajně zavinily. Obranné mechanismy problémy neřeší, fungují jen, jako utlumovadla, která se snaží rychle vypořádat s nechtěnými emocemi a vybití je. Kultivace terciární funkce, tedy schopnost zvládnout se vypořádat se sebou samým i v nekomfortním stavu, přichází na řadu ve třetí dekádě lidského života.

Inferiorní funkce

No a pak tu máme nejslabší funkci. Tu, která nás v životě trápí nejčastěji. V případě naší ESFJ ředitelky bylo nejslabší funkcí T_I zaměřené na vytváření komplikovaných a neosobních systémů. Kdo ví, kolikrát se musela naše protagonistka cítit hloupě, protože zapoměla hlouběji promyslet postupy a následky svých činů, dokonce měla tendenci pohrdat těmi, kteří na systematickém myšlení stavěli. Nyní však poznala, že k úspěchu se hodí investovat své síly i do toho, čemu se dříve vyhýbala.

Používání inferiorní funkce se máme dlouho část našeho života potřebovat vyhýbat. Je utlačována funkcí dominantní. K používání inferiorní funkce se uchylujeme v největších krizích. Tedy

v okamžicích, kdy sami sobě - a naše dominantní a sekundární funkce taktéž - nejsme dobrým zázemím. Pak naše mysl zahazuje staré známé a sahá po funkcích, které jí jsou cizí. Například INFP může v okamžicích krize začít tvrdě kritizovat všechny a všechno kolem sebe (T_E), ESFP začínají melancholicky snít o jiných lepších realitách (N_I) a INTJ mají tendenci oddávat se konzumu a své problémy utlumit množstvím podnětů z okolního světa, například se mohou pod vlivem velkého vyčerpání přejídat (S_E). Je vidno, že žádný z těchto přístupů k vyřešení problémů nepovede, ba ke starým jejich vlivem přibudou ještě nové, jelikož inferiorní funkce se projevují v nejnaturalističtějších, nejdivočejších i nejzhooubnějších podobách. Zmítán její nadvládou se člověk „vybije“ a pak se může zase vrátit ke staré dobré dominantní funkci. Zvládat tuto stránku své osobnosti je náročné, proto čas její kultivace nastává „v nejlepších letech“ života.

Ještě jeden příběh

Nyní se zkusme podívat, jak probíhá vývoj zcela opačného typu: INTP. Tentokrát ovšem naše prostředí nebude školní, nýbrž vědecké.

Můžete si sami sebe představit jako nově povýšeného pracovníka NASA. Dostali jste tým, laboratoře, finance a samozřejmě také úkol; vypustit první kolonizátory na Mars. Vaší prioritou je na začátku výzkumu dát dohromady logistiku, od které se bude odvíjet veškerá následující práce. Budete si kreslit myšlenkové mapy, dělat řetězce postupů atd. Když už budete mít teoretickou část zpracovanou, pustíte se do hledání inspirace ve svém okolí. Začnete číst vědecké časopisy a chodit na konference. Dáte si pozor, aby vám neunikla žádná zajímavá souvislost. Díky tomu začnete získávat mnohem více podnětů ke zlepšení. Výzkumníci to jistě ocení. Jak výzkum postoupí, ve vaší kanceláři začne čím dál tím víc přibývat různých hlášení a protokolů. Dosud vás pořádek příliš nezajímal, ale nyní zjistíte, že se bez něj těžko obejdete. Začnete dokumenty třídit, možná si i zaplatíte sekretářku, aby co nejvíc té nudné práce udělala za vás. Výzkum se posune a přijde chvíle na další obtíž. Míváte problémy s rozhádanými zaměstnanci. Hádali se vždycky, ale vy jste měli jiné priority. Nyní vám už jejich spory tak lhostejné nejsou. Chápete, že s nimi je třeba něco dělat. Možná začnete shánět psychology, kouče či jiné personalisty, kteří by se jejich problémy zabývali.

No a to je konec vědeckého příběhu. U INTP se funkce rozvíjely v opačném pořadí. Introvertní myšlení (T_I) symbolizované vytvářením postupů a schémat k zefektivnění práce, které bylo pro ESFJ nejslabší funkcí, je pro INTP dominantní. Naopak harmonizující extravertní citění (F_E) začal INTP rozvíjet až v pozdní fázi života, do té doby míval často problémy s jeho zvládnutím. Bližní se hádali; někdy byl někdo rozzlobený i na něj a on si s podobnými situacemi nevěděl rady. Opačné je i pořadí sekundární a terciární funkce.

Shrnutí příběhů

V předcházejících podobenstvích jste byli seznámeni se čtyřmi mentálními funkcemi, ale jak jste si nejspíše všimli, existuje rovnou osm funkcí. Jedna funkce plní dominantní úlohu, druhá pomocnou, třetí terciární a ta nejslabší čtvrtá v životě spíš překáží. Zbylé funkce používáme více či méně náhodně. Podle toho, jak máme ke zbylým funkcím blízko. Vyhraněným T_E bude člověk s dominantním F_E připadat měkký, či dokonce podlézavý. U jiného bližního používajícího T_I si můžou cenit jeho schopnosti řešit komplexní problémy logickým postupem.

Dvě funkce se mohou částečně překrývat, tedy například na vyřešení problému můžete použít buď tu anebo tu. Představte si, že se potřebujete rychle dostat z chalupy na nádraží a narazíte na rozcestí. Značka na první pohled nikde. Můžete začít hledat značku, či jinou stopu potvrzující, že ta či ona cesta je správná, nebo přemýšlet, kam by přirozeně chodec šel a o jaké cestě si mohli tvůrci turistické trasy myslet, že jí každý půjde. V prvním případě jste používal k řešení problému S_E v druhém pak N_E . Pravděpodobnost, že vám tyto přístupy nějak fakticky pomohou, již zůstává na individuálním zhodnocení.

Zvolením dvou opačných typů bylo možné demonstrovat, jak moc se někteří lidé liší. Tento účel byl ovšem vykoupen nemožností vám představit zbývající čtyři funkce.

Například šanony si ředitelka ani pracovník nemuseli řadit podle abecedy, ale podle významů dokumentů v nich. Zajisté, bylo by to výrazně nepřehlednější a déle by se hledalo, ale umožnilo by jim to si ze složky vytáhnout dva, nebo tři dokumenty, které s tématem souvisí a možná by objevili nějakou neuvěřitelnou souvislost. Jinak řečeno by místo S_I používali N_I . Jiný postup by mohl být volen i v případě získávání informací, dělání systémů a strategií a vytváření atmosféry ve svém okolí. Nyní přišel čas se na funkce podívat podrobněji, ale ještě předtím si zrekapitulujeme, co všechno jsme se v tomto oddílu dozvěděli.

Rekapitulace

- Existuje osm mentálních funkcí, které se liší orientací (X_E/X_I), zaměřením (funkce vnímání, funkce usuzování) a preferencí (S/N , T/F).
- Nejdůležitější je pro nás naše dominantní funkce, tu poté obsluhuje funkce sekundární. Terciární a nejslabší funkce obvykle nemáme moc rádi, ale k životu je i ona potřeba.
- Každý z nás má dvě introvertní i dvě extravertní funkce
- Pro introverty je dominantní jejich introvertní funkce a sekundární funkce extravertní. U extravertů je tomu naopak.
- Usuzující ve vnějším světě prosazují svoji vůli, a proto extravertně používají svoji funkci usuzování. Vnímající v něm vidí primární zdroj informací a komunikují s ním skrze funkci extravertního vnímání.

Mentální funkce vnímání:

Extravertní smysly, S_E

Jak by bylo možné žít bez vnímání faktů z okolního světa? Extravertní smysly nám tato fakta zpřístupňují. Když čtete „fakta“, myslíte fakta v tom nejjednodušším slova smyslu. Faktem je, že dveře do vedlejší místnosti jsou zavřené, že na sobě nemáte boty, že vám hoří dům, že vlasy vašeho odrazu v zrcadle mají černou barvu, či že jídlo, které před vámi leží na talíři, nevoní zrovna nejlépe.

Všechny tyto vjemy vnímáme prostřednictvím extravertních smyslů. Ti, pro něž je tato funkce na předních místech, bývají posledními, kteří by si nechali ukrást peněženku, již zrovna drží v ruce, nechali si od táborového ohně chytout stan, či zapomněli podat nabízenou ruku. Extravertní smysly jsou dominantní pro ESTP a ESFP, sekundární pro ISTP a ISFP.

Extravertní smysly jsou též funkcí nejvíce orientovanou na přítomnost. Dobré jídlo, příjemný oděv, krásu přírody a tělesné lidské slasti vnímáme právě extravertními smysly.

Kdybychom se podívali na činnost mozkové kůry v době, kdy jeho vlastník využívá extravertní smysly, našli bychom ji takřka deaktivovanou, avšak připravenou v mžiku zaměstnat regiony potřebné k vyřešení zrovna předloženého problému.

Příklad ze života:

Poté, co skautská družina stihla díky nočnímu putování ujít trasu svého puťáku o den dřív, než vedoucí plánovali a ubytovala se na zřícenině nedaleko svého tábora, vyvstala mezi jejími členy otázka, jak naplnit volný čas. Odpověď na sebe nenechala dlouho čekat – přepadnout svůj mateřský tábor.

Přepadu se zúčastnili tři skauti INTJ, INTP a ESTP. Po cestě však chlapce minulo auto s jejich vedoucími. Kdo myslíte, že si auta všiml a upozornil na něj? Samozřejmě ESTP, jakmile své vůdce uviděl, přiměl své druhy, aby seběhli z cesty. Vedoucí však byli přepadu v patách, ostatně jak jinak? Domnívali se, že kluci jsou den cesty daleko a teď je objevili téměř v táboře. A byl to znovu právě ESTP, který zbylým dvěma skautům nedovolil zůstat nečinně čekat kus od cesty a donutil je se

schovat.

Nakonec vedoucí hochy přeci jen objevili. Nicméně jen pohotovost extravertních smyslů (S_E) přepadu zachránila dobrodružství.

Mentální funkce S_E je velmi užitečná například při akčním sportu, či jiných aktivitách vyžadujících bezprostřední reakce. Prostřednictvím extravertních smyslů, je možné si užít lecjakou činnost, ale samozřejmě z přílišné převahy S_E nad ostatními funkcemi plynou také rizika.

Prvním možným problémem je povrchnost této funkce. Posuďte sami. Jaký smysl má život orientovaný pouze za okamžitými slastmi, život ukotvený v přítomnosti, ignorující závazky z minulosti a neřešící důsledky současného jednání v budoucnosti.

Dalším nedostatkem příliš silných S_E je nerozvinutá schopnost intuitivního náhledu. I velmi inteligentní nositel extravertních smyslů (již zanedlouho se dozvíte, že se mu jinak říká „hráč“) bude druhými snadno považován za nedůvtipného, pro svou neschopnost intuitivně, či na základě starších poznatků, vyřešit nový komplikovaný problém.

Naopak lidé extravertní smysly upozaďující, bývají duchem nepřítomní a nepraktičtí. Zároveň jim může chybět v životě jakási mělčina, jednoduché vnímání okolního světa, schopnost vidět věci tak jak jsou a relevantní zdroje informací k teoriím, které tito lidé vytvářejí.

Shrnutí vlastností S_E :

- **Princip:** Zprostředkovává nám informace o tom, co se právě děje kolem nás.
- **Časová orientace:** Přítomnost.
- **Využití:** Silné stránky S_E se zúročí při sportu, manuálních činnostech a aktivitách, kdy je třeba rychlá akce (S_E bývají skvělí záchranáři).
- **Hrozby:** Člověk příliš orientovaný na tuto funkci bude velmi povrchním, pořád vyhledávajícím pouze ty nejpomíjivější slasti.

Introvertní smysly, S_I

U mentálních funkcí, ať už vnímání, nebo usuzování platí, že zatímco extravertně orientovaná funkce bývá rychlejší, flexibilnější a s širším záběrem, introvertní protějšek míří do hloubky. Dalo by se říct, že zatímco extravertní fungování je extenzivní, introvertní intenzivní. Extravertní funkce jdou do šířky – počtu a rychlosti, pak introvertní do hloubky – důkladnosti, jedinečnosti. Introvertní funkce se zároveň méně váží na přítomnost. V případě introvertních smyslů převažuje využívání poznatků a dovedností z minulosti.

Pro introvertní smysly jsme zdrojem vjemů a informací my sami. Pokud lovíte v paměti datum úmrtí své prababičky, používáte introvertní smysly. I jinak S_I zprostředkovávají propojení těla a mysli. Mysl naslouchá tělu a tělo poslouchá mysl, ačkoliv to neznamená, že by měli S_I vždy lepší motoriku ruky atd. Typy používající introvertní smysly patří k těm nejpečlivějším.

Mezi nositele této funkce patří ISTJ a ISFJ pro které je dominantní, dále pak ESTJ a ESFJ, pro které je sekundární. Řečí temperamentů jsou nazýváni strážci. Díky významnému S_I mají tyto typy hlavu vyhovující datům, výrokům, přesným zadáním a obecně všem věcem, které se je pro vládnutí třeba naučit nazpaměť.

Příklad ze života:

Hráči si měli zapamatovat delší text, přesunout se o deset metrů a poslat ho dál po svém spoluhráči. Zatímco myšlení INJ typů bylo: „Po stromě lezla veverka a nesla si - *co si asi tak veverka může nést* - do - *kampak si asi veverka schovává zásoby* - “. ISJ hráči se ubírali směrem: „Po stromě lezla veverka a nesla si...oříšky do své...skryše.“ Intuitivní přístup (v tomto případě N_I) byl výrazně rychlejší, ale z oříšků se staly šišky a ze skryše doupě. Naopak pomalejší S_I hráč si větu zapamatoval tak, jak zněla.

Introvertní smysly nacházejí využití při všech zkouškách našich znalostí. Od vědomostních soutěží až po testy z mnoha předmětů. Tradiční školství je založeno především na používání této funkce, a nepřekvapí, že jsou to právě ESTJ, ESFJ, ISTJ a ISFJ, kteří nejčastěji učí na nižších stupních, můžeme se ptát, co je příčina a co následek. Další uplatnění introvertní smysly nacházejí i v některých sportech a při výtvarných činnostech (záměrně nepoužívám slovo uměleckých, protože podstatou umění je tvorba nových děl a k té je třeba užívat i jiných postupů než pouhého vyvolávání vzpomínek).

Když necháme S_I typy řešit různé úkoly a na EEG¹³ budeme pozorovat, co se děje v jejich hlavě, zjistíme, že mají pro činnosti, které už znají, vytvořené mentální postupy a že můžeme docela předpokládat, které regiony, jim k řešení problému slouží. Mozek SJ typů si vytváří postupy specializované na určitý typ činností a právě díky tomu mají i SJ tendenci se v životě specializovat a prohlubovat své expertní dovednosti v konkrétních činnostech. Právě díky tomuto přístupu jsou S_I více než jiné typy zdatní v tom přesně pochopit, co se po nich chce a ještě přesněji očekávání naplnit.

Stejně jako S_E i S_I nám může zpříjemnit život. Jak bylo zmíněno v prvním odstavci, introvertní smysly jsou obráceny do minulosti. Na to, abyste si vychutnali přítomný okamžik se vším všudy, je nevyužijete, ale na to, abyste si ještě po týdnech pamatovali detaily, jsou užitečné. Možná nebudete cítit potřebu se nacpat dobrým jídlem, ale ještě po dlouhé době si budete pamatovat jeho chuť. Libou vůni, případně nelibou, která se z něj nesla, příjemně tlumené osvětlení atd. Avšak S_I mají samozřejmě i svá „ale“.

Představte si neblahé následky způsobené příliš velkou zahleděností do minulosti. Přesně to se stane, pokud S_I získá příliš velkou převahu nad ostatními funkcemi. Takto postižení lidé zůstanou odtrženi od reality a jejich rozhodnutí budou vycházet především z dávných a naprosto neaktuálních poznatků, budou jak japonský voják, který ještě mnoho let po konci druhé světové války bránil zapomenutý ostrůvek v moři, jelikož mu žádný velitel neřekl o konci války.

S_I nejsou v domýšlení o nic zdatnější než S_E . Pokud položíte otázku, na kterou je potřeba tvůrčí myšlení (například ať popíše svůj vysněný byt), vyhraněnému S_I , popíše vám věci, které již někde viděl a s nimiž se setkal. Nic nového a na tomto starém bude také lpět. Zrovna v případě bytu tento způsob není na škodu, je praktický a snadno dosažitelný, ale například domluvě s partnerem/kou mající/m jiné představy činí velkou překážku.

Aby se nám teď pro změnu příliš neradovali N_E , bude tento odstavec věnován rizikům vyplývajícím z nedostatku S_I . Představte si průměrně chytrého studenta, který si nepíše při hodinách zápisky. Ačkoliv on sám je inteligentní průměrně, jeho výsledky na tom budou mnohem hůř. Vždyť nebude vědět vůbec nic! V životě je to prakticky stejně. Kdo není schopen používat S_I , skončí jako ten student. Bude postrádat spojení s minulostí. Nebude mít kotvu, která by ho držela, či jakousi knihovnu, kde by stálo: „Přesně tak k tomu došlo, to nemůžeš popřít ani ignorovat.“ Takový člověk začne narážet na svou neschopnost chápat „že to prostě tak bylo“.

Shrnutí vlastností S_I :

- **Princip:** Dává nám vytahovat z paměti vzpomínky a naslouchat svému tělu.
- **Časová orientace:** Minulost.
- **Využití:** Silné stránky S_I se uplatní při veškerém zkoušení znalostí a paměti.
- **Hrozby:** Pokud nositel S_I nedá prostor i jiným funkcím, stane se strnulým, neschopným reagovat na přítomnost.

¹³ Šikovná hračka: dejte někomu na hlavu elektrody a pak na monitoru pozorujte, které části jeho mozkové kůry zrovna pracují.

Extravertní intuice, N_E

Extravertní intuice nám pomáhá odhalovat souvislosti ve vnějším světě. Jakožto všechny extravertní funkce jde více do šířky a méně do hloubky než její introvertní protějšek. Nositelé extravertní intuice si všímají neuvěřitelného množství rozličných souvislostí okolo sebe. To se občas projevuje sklonem těchto lidí k nepříjemným taháním za slovo. (Pozor! Za slovo tahají i S, ale ti se vyžívají v doplňování nedůležitých faktů. N rádi přemýšlejí, jak si slova druhého, co nejpozitivněji interpretovat pro vlastní účely.)

Charakteristickým rysem pro N_E je generování mnoha nápadů. Myšlenky nositelů této funkce se odvíjejí od předmětů v jejich okolí. N_E typ se může podívat na pomeranč a už po pár minutách bude mít vymyšlený příběh o oranžové planetě s aromatickou atmosférou a vysoce hořlavým povrchem. K tomu ho ale pravděpodobně inspiruje také slunce, astronomický plakát na zdi, či kniha o kosmologii ležící na stole. N_E by se dala nazvat do přítomnosti orientovanou fantazií (která do svých výplodů ochotně zahrnuje také budoucnost).

Extravertní intuice je dominantní funkcí pro typy ENTP a ENFP, sekundární pro typy INTP a INFP. Na rozdíl od předchozích dvou zmíněných preferencí se pro tyto čtyři typy nepoužívá žádný jednotný název. Ale již v této kapitole se dozvíte, že jsou nazývány buď racionalisty, nebo idealisty. Pro tyto typy je charakteristické množství nápadů, kterým oplývají a také sklon k tomu je zkoušet.

Extravertní intuici využíváme při každé složitější analýze naší situace. Ve světě bychom se jen těžko zorientovali pouze svými smysly. Svět je třeba chápat také prostřednictvím souvislostí mezi jeho složkami. Když ráno vstanu a zjistím, že mám rozbité okno a na druhé straně pokoje se válí kámen, použiji právě extravertní intuici, abych pochopil, jak k tomu vandalství došlo. Nebo si představte vodovodní kohoutek, ze kterého teče voda. S_E vám sdělí, že voda teče a je studená, ale už tu musí být N_E, abyste chápali, že vodu vypnete uzavřením vodovodního kohoutku, či změníte její teplotu jeho otočením.

N_E umožňuje rychle odhalovat souvislosti mimo nás. Pomáhá k rychlé (ačkoliv pomalejší než S_E) a účinné analýze našeho okolí. N_E bývají bystří, všímají si a dávají do souvislosti drobnosti, které jiní přehlíží. Díky tomu mohou být velice příjemnými (NFP), nebo obohacujícími (NTP) společníky při konverzaci.

Podobně divoké jako nápady N_E typů, je i organizace jejich mozku připomínající vánoční stromček plný svítících a blikajících ozdob. Na EEG bychom viděli, jak se jednotlivé regiony napříč celou mozkovou kůrou z nabití energie rozsvěcí, jako by si zrovna daly energetický nápoj a následně zase upadají do nečinnosti. Tato divočina je velmi kreativní a vyčerpávající zároveň, protože nemůže existovat příliš dlouho, a tak N_E krom kreativních mánií zažívají taky chvíle, kdy z hlavy ne a ne něco vytřískat.

Jestliže se S_E uživatelů, daří vychutnávat si přítomný okamžik, S_I si pamatovat chvíle blaha, pak N_E ne. Extravertní intuice skýtá možnost se bavit. Prostě se bavit. Užívat si skryté souvislosti a komplexnost okolního světa. Úlohu takového bavení může sehrát sledování filmu, poslouchání hudby, hra atd. N_E typy si také velmi užívají hraní rozličných rolí. N_E štěstí nenachází v hmatatelných objektech, ale v překvapujících vztazích mezi nimi. I to je důvodem, proč mnozí badatelé spadají právě do této skupiny. Nacházejí v odhalování souvislostí potěšení a tím spíše jsou ochotni se jim věnovat celý život.

Stejně jako všechny ostatní funkce není N_E schopna pracovat zcela samostatně. Pokud extravertní intuice získá příliš velkou převahu nad ostatními funkcemi, projeví se to především velkou nerozhodností při jednání. Vnější svět je totiž výrazně dynamičtější než svět vnitřní a vztahy mezi jeho složkami se mění rychleji a více než složky samotné. Pokud se člověk nedokáže zaměřit i na některou ze svých usuzujících funkcí, nebude schopen se jakkoliv rozhodovat. A konečně, N je abstraktní, myšlenky stojí nad činy, proto budou jednostranní N_E neskutečně pasivní, jelikož zůstanou u myšlenek a k činům již nedojde.

Prerovznutý N_E typ si můžeme představit jako člověka, který jen srší nápady. Zbožňuje slovní hříčky a hádanky, ale není schopen ničeho dalšího. Nápadem to končí, řekne ho světu jen v surové podobě, navíc půjde jen o zajímavou, v lepším případě obohacující myšlenku spíše než geniální vizi, a ihned zanikne v záplavě sobě podobných. Žádná produktivita, žádná rozhodnost.

Lidé s nedostatkem N_E působí zaslepeně. Nedokážou-li se přizpůsobit „tomu jak to ve světě chodí“, budou neúnavně trvat na svých plánech a opakovaně ztroskotávat, protože svět funguje jinak, než si představují.

Shrnutí vlastností N_E :

- **Princip:** Odkrývá nám principy, jimiž se řídí okolní svět.
- **Časová orientace:** Blízká budoucnost.
- **Využití:** Vlastnosti N_E mají velké využití při různých výzkumech a řešení různých hříček.
- **Hrozby:** Dalšími funkcemi dostatečně nedoplněná N_E činí svého nositele nepraktickým a těžko použitelným, produkujícím velké množství nápadů, z nichž nemnoho je alespoň trochu užitečných, ale nic víc.

Introvertní intuice, N_I

A jsme u poslední funkce vnímání. Zároveň také u nejabstraktnější a nejsložitější funkce vnímání. Nyní jste již měli tu čest setkat se jak s S_I tak s N_E , proto budete schopni odvodit fungování i této funkce. Schválně, zkuste to. Již víte, že introvertní funkce jsou pomalejší a složitější než jejich extravertní protějšky. Obrací se dovnitř a zde vytváří nápady, jejichž síla vychází spíše z kvality než kvantity. Tak to je introvertní intuice N_I . Hledá, mnohdy podvědomě, souvislosti mezi našimi vzpomínkami a dojmy. Z těch následně sestavuje nové celky.

V literatuře jsem se setkal s metaforou, zobrazujícím introvertní intuici jako vznikající pokrm. Dáte do něj mouku, zeleninu, koření, a nakonec směs tepelně zpracujete, vznikne vám cosi na míle vzdáleného původním surovinám. Přesto mnohem chutnějšího.

Používáme-li N_I , jsme kuchařem, jen máme místo potravinových ingrediencí své myšlenky a vzpomínky. N_I vezme informace z několika knih, doplní je životními zkušenostmi, přimíchá taktéž nějakou tu logiku, svůj etický, morální náhled... No a na světě je úplně nová myšlenka.

N_I je dominantní funkcí pro typy INTJ a INFJ, sekundární pro typy ENTJ a ENFJ. Stejně jako u N_E jsou někteří racionalisty a druzí idealisty. Těšte se na oddíl o temperamentech! Společným jmenovatelem těchto typů je mimo jiné výmluvnost. Jelikož se N_I potýká s problémem, jak vysvětlit své myšlenky okolnímu světu, investují do svých sdělovacích schopností.

N_I vnímá svět zamlženě, těžko „zaostřuje“ na detaily, což se promítá i do úspěšnosti N_I typů v různých činnostech. Jakkoliv snadno si NJ typy osvojují základy, specializace dosahují jen těžko, bývají generalisty, kteří ví o všem něco ale o ničem všechno. To se zrcadlí i na činnosti jejich mozkové kůry. V době zapojení N_I jsou všechny regiony zapnuté na nízký výkon, to je stav, ve kterém zvládáme na předmět svých úvah nahlížet z mnoha úhlů pohledu.

Introvertní intuici používáme při každé složitější imaginaci. Například pokud se někdy rozhodnete napsat román, budete ji potřebovat. Introvertní intuice je silně orientovaná do budoucnosti, s její pomocí vytváříme vize a své usuzující funkce následně používáme k jejich uskutečnění. Snad proto mezi nositele N_I , kteří jsou v lidské populaci nejméně zastoupení, patří mnoho učebnicových osobností... Napoleon Bonaparte, Issac Newton, Adolf Hitler, Mohamed, Ježíš, Martin Luther King, Martin Luther, Jan Kalvín a mnoho dalších, rozhodně víc, než by statisticky odpovídalo její četnosti.

Jako předešlé funkce i N_I pro nás může být zdrojem štěstí. Štěstí poskytované N_I je tím nejméně spjatým s hmatatelným světem, což může být pro N_I typy jak požehnáním, tak prokletím. Introvertní intuice se upíná k nadějím na lepší zítřky, když NJ typu položíte otázku ohledně jeho budoucnosti, začne snít, jiné typy by zůstaly u předvídání. Na jednu stranu tak mohou N_I díky své

orientaci na budoucnost bez vážných zranění své duše vydržet nejednu krizi na druhou stranu jsou ze všech typů nejnáchylnější k tomu se upnout k něčemu „z jiného světa“ a jejich pobyt na zemi se smrskne na okultní rituály při svíčkách.

Ačkoliv dává N_I vzniknout těm nejodvážnějším vizím, je také funkcí s největší tendencí se odtrhnout od skutečnosti. A to doslova. Příliš silného S_I k sobě poutá jeho minulost. Naproti tomu N_I neřeší minulost, ale budoucnost. Tedy něco, co dosud nenastalo a v tom tkví hlavní slabina funkce. N_I může svého nositele ohrozit odvedením jeho pozornosti od faktů a nechat ho unášet divokými proudy vlastní intuice. Jenže intuice potřebuje fakta, která by oněm proudům poskytla základ, bez faktů začne s tvořením bizarních teorií naprosto odtržených od skutečnosti. Další nebezpečí pro nositele N_I číhá v ignoraci usuzovacích funkcí, podlehnou-li nositelé, zůstanou jejich myšlenky a vize pouze neproověřenými intelektuálními hrami.

N_I je funkcí, která je v současné společnosti zastoupena nejméně. Lidé upozadující tuto funkci postrádají nástroj k tvorbě odvážných plánů, kterými by mohli své okolí výrazně zlepšit. Někdy je to dobře, protože se dávají do služeb těch, kteří tyto vize mají a umožňují jim díla zrealizovat. Každopádně zůstává fakt, že jsou o tento rozměr osobnosti ochuzeni.

Shrnutí vlastností N_I :

- **Princip:** Z myšlenek, vzpomínek a pocitů si vybírá a jednotlivé části a z těch následně sestavuje úplně novou myšlenku, nebo vizi.
- **Časová orientace:** Vzdálená budoucnost.
- **Využití:** N_I používáme kdykoliv se naše myšlenky pokouší překročit hranice soudobého světa. Kdykoliv tvoříme příběhy, nebo dáváme dohromady vize.
- **Hrozby:** N_I je sama o sobě velmi nepraktická, bez doplnění extravertním vnímáním bude vytvářet bizarní, nepoužitelné myšlenky. Bez dostatku extravertního usuzování zas nebude schopna cokoli zrealizovat.

Mentální funkce usuzování:

Extravertní myšlení, T_E :

Prostřednictvím extravertního myšlení, neboli T_E , prosazujeme ve světě kolem nás logické principy. To znamená, že věci – tělesa, názory, postupy - podrobujeme logickému soudu, zda jsou smysluplné a pokud nejsou, tak nemáme nejmenší zájem, aby byly vůbec.

Srovnání extravertního myšlení se soudním přelíčením nemá daleko k pravdě. Je soudem se vším všudy. Předmět, člověk, myšlenka je obžalovaným, nositel funkce je soudcem. Žalobce a obhájce představují argumenty, proč myšlenku přijmout, nebo zavrhnout. Každý ví, že u soudu se nejdál dostane, má-li na své straně zákon. Stálé právo. Logické principy jsou také nepomíjivé, proto jsou u T_E soudu brány jako regulérní zákony.

T_E je dominantní funkcí typů ESTJ a ENTJ, sekundární funkcí ISTJ a INTJ. Společným jmenovatelem těchto čtyř typů je schopnost objektivně kritizovat svoje okolí, a to včetně složek, k nimž jiné typy přistupují s téměř posvátnou bází. Jakožto obžalovaní mohou před soudem stanout rodina, církev, politická stránka, stát nebo i vlastní osobnost. Ale za nestrannost se platí, kritika nebývá právě tím, co posluchače příjemně zahřeje u srdce, a tak nositelé T_E nepatří k společensky nejoblíbenějším typům.

Funkci extravertního myšlení uplatníme, kdykoliv se pouštíme do logické analýzy čehokoliv. T_E nachází využití při řízení skupin, kde je nutné logicky vyhodnocovat situace a určovat další postup. Bývají to právě T_E , kteří nejčastěji slýchávají obvinění, že mají potřebu druhé ovládat.

Nositelé extravertního myšlení většinou zahřeje u srdce, když se jim podaří prosadit řád. V případě NTJ prosazení znamená realizaci vize. STJ cítí pocit zadostiučinění, podaří-li se jim obhájit své dosavadní postoje.

Extravertní myšlení je nejkonfliktnější mentální funkcí vůbec, T_E typy častěji než jiné na někoho nadávají, častěji se pořádně pohádají a holt i častěji někoho trochu zraní. Na druhou stranu svým nositelům T_E dopřává nejrychlejšího kariérního růstu. Ne náhodou jsou ESTJ, ENTJ a v menší míře i ISTJ, INTJ myšlenkově orientováni na výkon mnohonásobně víc než na vztahy s bližními a příjemnou atmosféru ve svém okolí. Příjemné i neblahé následky, které tento přístup má, si snadno domyslíte. Vystává ale otázka, zda by si mnozí výzkumníci, kterým lezou oči z důlků při odhadech o množství kariérně úspěšných psychopatů¹⁴ v lidské populaci, neměli svá kukadla zatlačit zpátky a vzít v potaz, že výrazný nedostatek empatie nemusí vždy znamenat vážnou poruchu osobnosti. (V žádném případě nechci popřít existenci asociální poruchy osobnosti, jen si myslím, že by bylo vhodné, aby když je NF psycholog zaražen necitlivým chováním nějakého TJ, nesahal ihned po klinické psychologii).

Po přečtení pěti předchozích odstavců již hlavní problém funkce extravertního myšlení znáte. Pokud T_E není doplněno dalšími funkcemi, zvrhne se v nevybíravou kritiku všeho na dosah a možná si vyslouží nějakou tu diagnózu. Navíc chybí-li funkce (introvertního) vnímání, nemají soudy hlubší smysl ani pořádný cíl. Takový člověk nedokáže nic než jen kritizovat všechno v okolí, sám ale nic nedělá, ba ani neuvažuje, že by se do něčeho pustil.

I nedostatek T_E má neblahé následky. Extravertní myšlení potřebujeme každodenně k zhodnocení své situace. Ti, kteří ho nejsou schopni dostatečně používat, opakovaně naráží na svou neschopnost rozumět světu. Rádi by se prosadili a šli proti proudu, ale chybí jim ona konfliktní funkce, která by vodu rozrazil.

Shrnutí vlastností T_E:

- **Princip:** Uplatňuje na logice založené principy v našem okolí.
- **Využití:** K objektivnímu zhodnocení situace, stavu, nebo postupu je třeba právě T_E.
- **Hrozby:** Jedná se o nejkonfliktnější funkci, pokud není kultivovaná, zvrhne se ve zbytečně kritický přístup k okolnímu světu.

Introvertní myšlení, T_I:

Introvertní myšlení logiku neuplatňuje ve vnějším světě, ale logicky zpracovává naše já. Nositel T_I se nebude vyznačovat chladem, kritičností ani stálou objektivitou jako T_E, spíše mírným odstupem od okolního světa. Uvnitř fungující T_I potřebuje samozřejmě nejprve nasbírat data, se kterými bude následně pracovat (tak činí buď prostřednictvím S_E, nebo N_E). Z těch pak vytváří i poměrně složité myšlenky.

Introvertní myšlení je dominantní funkcí pro typy INTP, ISTP a sekundární pro jejich extravertní protějšky ENTP a ESTP. Společným jmenovatelem těchto čtyř typů jsou logické životní principy. Na rozdíl od svých usuzujících „kolegů“ jim jde spíše o logický motiv než způsob provedení. Jinak. Tam kde ENTJ, ESTJ, INTJ a ISTJ jdou za svými sny, či za splněním závazků, INTP, ISTP, ENTP a ESTP se řídí tím, co podle nich má logický smysl (například morální hodnoty mohou jít stranou, pokud by člověka uvrhly do zbytečně nepříjemné situace). Když se nositele T_I zeptáte, jaký byl účel jeho chování, sdělí vám logický důvod. Naopak motivy nositelů T_E vůbec racionální nebývají.

Introvertní myšlení používáme při práci se sebou samým prostřednictvím myšlení. Nemusíme se kritizovat, to bychom potom používali spíše T_E. T_I se snaží naši mysl čistit od všeho subjektivního. Nositelé T_I využívají při práci s informačními technologiemi a dalších technických oborech, kde se uplatní propracované logické systémy a modely. Velmi užitečná je funkce introvertního myšlení také v přírodních vědách všeho druhu. Své uplatnění najde i při tvorbě strategií, ačkoliv k sobě potřebuje nějakého J, který by systém převedl do praxe. T_I nemají potřebu bez přestání kritizovat okolní svět, a

¹⁴ Psychopatie, nebo jinak asociální porucha osobnosti, se používá jako diagnóza pro totální nedostatek pochopení pro bližní. Pro psychopata bližní není bližním, nýbrž kořistí.

tak se opakovaně uvrhovat do izolace. Může se jim ale stát, že kvůli jisté odtrženosti, způsobené právě vlivem T_1 , skončí opuštěnými jakožto „nepochopitelní mimoňové“.

Dalším zmínky hodným rysem T_1 je, že její nositelé bývají těmi posledními, kteří přijímají různé ideologie a názory, za nimiž stojí i něco jiného než logika. Velké množství militantních ateistů se řadí právě do této skupiny. Důvod je prostý. T_1 vyžadují, aby veškeré životní filosofie dávaly vnitřně logický smysl, kterémužto požadavku náboženství a jiné směry ne vždy vyhovují. Jestli se za nějakou hodnotu T_1 opakovaně staví, pak je to myšlenka, kterou svým rozumem dokázali důkladně prověřit.

U funkcí usuzování není třeba opakovaně popisovat, že jejich nositele těší, když se používají a uplatňují. Nositelé T_1 svou funkci používají rádi.

Přebytek T_1 má samozřejmě své negativní následky. Pokud převáží nad ostatními funkcemi, její majitelé ztratí zdroj informací pro své myšlenky a začnou si vytvářet pravdy, které sice považují za objektivní, ale ve skutečnosti nemají s pravdou nic společného. Další velmi slabou stránkou T_1 typů je naslouchání, jakmile se jim začne někdo svěřovat se svými strastmi, musí se zapřít, aby automaticky nevypuly. Obě tyto slabosti jejich myšlení se však

Naopak nedostatek T_1 způsobuje neschopnost vzdálenějšího logického náhledu na věc (tzn. chápat nejen situaci, ale celý průběh) a schopnost se vypořádat i s dlouhodobými logicky velice zapeklitými situacemi.

Shrnutí vlastností T_1 :

- **Princip:** Z posbíraných informací o vnějším světě sestavuje logické systémy.
- **Využití:** T_1 je užitečné k objektivnímu zhodnocení větších celků- hnutí, myšlenek, filosofii...
- **Hrozby:** Její nositelé se snadno ocitnou dlouhodobě myšlenkově odtrženi od vnějšího světa.

Extravertní cítění, F_E :

Extravertní cítění přizpůsobuje okolní svět našim emočním potřebám. Řečeno konkrétním jazykem, harmonizuje. Pro F je harmonické a přátelské prostředí důležité a F_E je funkcí, která ho navozuje. Svým nositelům však může dopomoci i k mnohem méně ušlechtilým cílům, manipulaci citovému vydírání a sociální otravě bližních.

F_E je primární funkcí pro typy ENFJ a ESFJ, sekundární pro typy INFJ a ISFJ. Tyto typy mají společné, že se v konkrétních situacích nechávají vést svým cítěním. Pokud se jim situace vymyká z rukou; zvyšováním hlasu náznaky zuřivosti, či ledovým chladem bližních; bývají vyvedeni z míry a mohou se nakonec pro udržení všeobecné spokojenosti pokusit o zakročení z pozice síly.

F_E je empatickou funkcí. Abyste někomu naslouchali a vnímali ho, musíte s ním být v konkrétní situaci, nikoliv na něj z čistě dlouhodobého hlediska a tím mu říkat: „Tak se vyvztekej, do zítřka na všechno zapomeneš“. A je jasné, že logické posuzování druhé osob, je pro plné porozumění naprosto nepoužitelné. I díky této vlastnosti se právě typy ENFJ, ESFJ, INFJ a ISFJ řadí mezi společensky nejoblíbenější. Gesta typu vzájemného objímání, či s přátelských polibků využívají obvykle právě F_E (a bývají to ženy, protože mužský stereotyp podobným projevům mnoho místa neposkytuje).

Tato funkce je nejpoužitelnější při přátelských sociálních interakcích. Nejrůznější seznamovací hry, rozhovor pro zlepšení atmosféry, povzbuzování druhých, to vše patří do pole působnosti F_E . Tento přístup se dá velmi dobře využít při vedení. F_E leadeři bývají ze strany vedených obvykle žádanější nežli taktéž vůdčí T_E . Problémy vůdcům používajícím extravertní cítění nastávají, když narazí na ignoranty ve vlastním týmu, nebo na nutnost jednat nekompromisně způsobem výhra/prohra a to i s vědomím, že ti poražení rozhodně nebudou udržování přátelství a harmonie napomáhat.

F_E nejvíce ze všech typů strádají v rozhádaných kolektivech, kde spolu jednotlivci vedou oboustranně ničivé války. Naopak bývají těmi, kterým přátelství a vzájemná vstřícnost nejvíce „dobíjí baterky“.

A jsme zase u možných hrozeb popisované funkce. V případě F_E je to přílišná orientace na prostředí a vztahy v něm. Pokud člověk příliš lpí na všeobecné spokojenosti, není v krizových situacích schopen se rozhodnout stylem „Move on“, tedy smířit se s určitým poškozením vztahu s ostatními za cenu dosažení cíle; tato strategie nezní to pěkně, ale v krajních případech občas jinudy cesta nevede. F_E se také mohou „zaprodát“ péči o vztahy a ztratit ze zřetele smysl svého počínání.

Nedostatek F_E se projevuje asociálností. Neschopností navázat přátelský kontakt, ba přímou potřebu všude kolem sebe zažít spory. F_E je naprosto nezbytnou funkcí pro zdravé fungování v kolektivu.

Shrnutí vlastností F_E:

- **Princip:** F_E hledá a chápe se možností, jak navázat nekonfliktní vztah s okolím.
- **Využití:** Tuto funkci potřebujeme, chceme-li si získat sympatie, ať už jedince, nebo okolí.
- **Hrozby:** Kvůli přílišné orientaci na všeobecnou spokojenost, mohou F_E v myšlenkách vypustit logický smysl celého svého počínání.

Introvertní citění, F_I:

Na rozdíl od svého extravertního protějšku není F_I komunikační funkcí. Místo příjemného okolí nám introvertní citění poskytuje emoční sebereflexi našeho chování.

F_I je ze všech funkcí nejvíce orientováno na hodnoty. Abychom si vytvořili hluboké emoční pouto k jedinci, komunitě, nebo názoru, potřebujeme právě F_I. Nositelé této funkce snadno přijmou za své různé ideologie, či programy a jsou ochotni pro ně mnohé obětovat. Snad i čin Jana Palacha, byl projevem F_I, jehož hodnoty začaly být až příliš brutálně popírány.

Tato funkce je dominantní pro INFP a ISFP, sekundární pro ENFP a ESFP. Tyto typy se občas dostávají do střetu s okolím, pro své na emocích založené usuzování, které ostatním lidem nedává smysl. Není logické a není poznat, kam je jím vůbec směřováno (u F_E většinou i T typy chápou, že smyslem počínání je snaha o zlepšení atmosféry). F_I se rozhodují na základě toho, co je uvnitř, svým rozhodnutím obvykle nechtějí přímo ovlivňovat nikoho jiného.

Příklad ze života:

Pěkným příkladem rozhodování řízeným F_I budiž případ studentky (ESFP). Která se při návštěvě větrných útesů The Seven Sisters oděla pouze letními šaty. Stálo ji to několik nelichotivých poznámek o její inteligenci. Její rozhodnutí bylo silně ovlivněno vnitřní emocionální potřebou hezky vypadat.

F_I se dobře uplatňuje, máme-li mít rádi své názory svou práci a své postavení. Je typem mnoha duchovních, charitativních i sociálních pracovníků a dalších lidí, pro něž je primárním smyslem jejich počínání naplnění životních hodnot. F_I je taktéž potřeba k dlouhodobému udržení vztahů. Pokud vezmeme počet přátel jako měřítko společenské popularity, jsou F_I v závěsu za svými extravertními protějšky (F_E). Pokud však kvantitu vztahů odsuneme až na druhou pozici a na první místo umístíme jejich kvalitu, vyšvihnou se nám i F_I v hodnocení společenské popularity.

Nositelé F_I bývají zároveň mistry naslouchání. Jakmile se jim někdo začne sdělovat, přejde jejich mysl do expertního módu, podobného tomu, do kterého se N_I typy dostanou skrze úvahy o s v budoucnosti.

Práce pro skutečné¹⁵ hodnoty F_I naplňuje štěstím. Byť jinak patří k nejpřelétavějším typům, humanitární práce je může naplňovat dostatečně k tomu, aby ji věnovali celý svůj život. Možná nestálost F_I typů způsobuje tak těžko upokojitelné hledání něčeho skutečně smysluplného.

¹⁵ Výraz „skutečná hodnota“ znamená pro každého z nás něco jiného, to však neospravedlňuje jeho ponížení uvozovkami.

Z přílišného převážení F_1 nad ostatními funkcemi pro nositele plynou nemalé potíže. Především neschopnost se logicky rozhodovat a orientovat v situacích. Bez dostatku kritického myšlení, člověk může za svou životní orientaci přijmout naprosto cokoliv (náboženský fanatismus, nacionalismus...) a F_1 je schopné pro názor obětovat bezmála vše.

Nedostatek F_1 se projevuje neschopností dlouhodobějšího vztahu s člověkem, nebo loajalitou k myšlence. Takoví lidé bývají opakovaně obviňováni z nedostatku lidskosti. Těžko se ztotožňují s morálními hodnotami a etiketou, které patří mezi regulární součásti naší kultury.

Shrnutí vlastností F_1 :

- **Princip:** F_1 kormidluje naše chování podle hodnot, které uznáváme.
- **Využití:** Bez této funkce se neobejdeme, pokud se chceme oddat nějaké myšlence, nebo s někým navázat dlouhodobé emoční pouto.
- **Hrozby:** Nositelům F_1 hrozí odtržení od reality, popřípadě ztotožnění se s nesmyslnými a nebezpečnými názory, kterým pak nositelé funkce oddaně slouží.

Závěrem k psychickým funkcím

Tak jste dočetli na pochopení nejnáročnější část knihy. Můžete mít hřejivý pocit, že mnohé z informací, které jste se zde dočetli (typem podmíněná důležitost funkcí), jsou jakožto nadstandard vynechávány ve většině literatury pro českou veřejnost.

Temperamenty

A jsme u druhého velkého tématu této kapitoly - temperamentů. Slovo temperament není veřejnosti známo, ačkoliv různé teorie ho pojímají různě. Shodují se ale v dělení lidských osobností do - obvykle čtyř - skupin na základě určitých povahových podobností. Nejznámější je rozdělení na sangvinický, cholerický, melancholický a cholerický temperament. Přestože Keirsey zkoušel rozřadit MBTI typy do čtyř skupin odpovídajícím antickým temperamentům, prosím vás, abyste na tento vynález starých Řeků alespoň po dobu četby následujících několika odstavců zapomněli.

V souvislosti s osobnostní typologií byly určeny a pojmenovány čtyři temperamenty: strážci SJ, hráči SP, racionalisté NT a idealisté NF. Už na první pohled je tu do očí bijící nesoulad. Proč se S kombinuje s životní orientací (tedy J/P) a N se způsobem zpracování informací (T/F)?

Temperamenty byly vybrány podle podobného přístupu k životu některých typů. Životní cíle INFP jsou podobnější cílům ENFJ než INTP, ačkoliv jinak spolu mají INFP a INTP mnoho společného (jistou uzavřenost, kreativitu atd.). Skupinu NT typů také spojuje výrazně charakterističtější přístup k životu než NJ.

Každý ze čtyř temperamentů užívá vlastních způsobů k dosažení „nemožného“. Abyste měli tušení, co na vás bude v popisech jednotlivých temperamentů číhat, uvedu tyto způsoby rovnou:

Strážci, SJ- mnoho drobných krůčků k cíli, hnací silou je pýle.

Hráči, SP- vzplanutí nadšením a následná práce na 200%.

Racionalisté, NT-maximální zapojení lidského rozumu.

Idealisté, NF- aktivování potenciálu druhých lidí.

Nu, a nyní nám již nic nebrání v tom se ponořit do charakteristických vlastností konkrétních temperamentů.

Strážci, SJ

Všichni strážci mají společnou funkci S_1 na pozici primární, nebo sekundární funkce. Jejich nejtypičtější vlastností je úcta k zaběhaným metodám a ověřeným přístupům. Tvoří něco málo pod čtyřicet procent světové populace. Do tohoto temperamentu spadají typy ESTJ, ESFJ, ISTJ a ISFJ.

Strážci milují, co je stálé, pevné a neotřesitelné (tato touha pramení z konkrétního S, a z řádu vyžadujícího J). Z toho důvodu ctí nejvíce ze všech temperamentů pravidla, zákony, autority a různá nařízení. Většina států v historii země fungovala na SJ principu, obyvatelé museli buď ctít majetát, nebo nařízení (současná byrokracie je dílem především SJ).

Příklad z „literatury“:

Následující popis pochází z průvodce jedním z mnoha světů hry Magic the Gathering. Popis možná působí dětinsky, ale krásně vystihuje popis strážcovského přístupu k životu.

Pro trpaslíky neexistuje nic hodnotnějšího obdivu, než stroj, který ustál test časem. Trpaslíci jsou pyšní na kvalitu svých výtvarů, a často o nich mluví, jako kdyby šlo o jejich děti. Trpaslíci jsou kaladeshskými neúnavnými dřiči zosobňujícími „konstrukční“ krok koloběhu. Co se týká práce, jsou puntičkáři, a cení si více výdrže stroje, než jeho inovativnosti.¹⁶

Bez strážců by se naše společnost jen těžko dostala do současné podoby. Pravda, pokrok mají tendenci spíše brzdit, ale když už k němu dojde a novoty se ukážou jako funkční a užitečné, strážci je přijmou a uchovají pro mladší generaci.

Dalším rysem tohoto temperamentu je pečlivost a píle. Ne, že by měli strážci kdovíjakou lásku k práci, ale ze všech temperamentů nejvíce ctí pravidla (mnohdy nehledíce na jejich smysluplnost) a pokud si pravidla žádají pečlivost, což obvykle žádají, nemají problém být pečliví. Konec konců, jakožto smyslové typy nemají problém s tím se zaměřit na detaily a drobné chybičky.

Píle strážců ovšem neznamená, že by se nechávali pohltit prací. Tento temperament nejvíce ze všech dodržuje, že je čas rození i čas umírání, čas sázet i čas trhat; je čas zabíjet i čas léčit, čas bořit i čas budovat; je čas plakat i čas smát se, čas truchlit i čas poskakovat; je čas kameny rozhazovat i čas kameny sbírat, čas objímat i čas objímání zanechat...¹⁷

Ačkoliv pouhý popis může strážce vykreslit jako neskutečně nudný temperament, nezaslouží si být považováni za suchary. Je pravda, že například pro ISFJ by překročení pravidel znamenalo velký hazard se svým dobrým svědomím, což jim znemožňuje účast na odvážnějších skopičinách. V rámci mezí ale není důvod, proč být nudným. SJ mohou mít velkou zásobu různých vtipů a úsměvných příhod, které ve své mysli archivují prostřednictvím S_L.

Silné stránky	Slabé stránky
Píle, zodpovědnost, spolehlivost.	Strnulost, ustrašenost, pedantství.

- **Význam pro společnost:** Strážci dávají naší společnosti řád a strukturu, zároveň chrání staré a časem prověřené hodnoty a konečně jsou pilnými včeličkami, bez nichž by se mnohá práce nikdy neudělala.
- **Životní jistoty:** Pro strážce je důležité stabilní okolní prostředí. Své vlastní hodnoty staví na „dědictví otců“.

Hráči, SP

Všichni hráči mají společnou mentální funkci S_E. Pro podobnost s výrazů „hráč“ a „gambler“ bývají někdy nazýváni také „průzkumníky“. Jejich charakteristickým rysem je žít v přítomnosti. Díky této vlastnosti jsou hráči schopni krátkodobě pracovat na 242%. Na druhou stranu, kdo žije v přítomnosti a na budoucnost tolik nemyslí, snadno si pro krátkou vášeň uzavře mnohé dveře.

Tento temperament je v populaci zastoupen přibližně 40%. Bez výčitek svědomí je možné ho označit za nejakčnější a nejméně komplikovaný ze všech temperamentů. Jestliže jsou hráči někdy nepochopeni, spočívá příčina v neschopnosti druhých si uvědomit přímočarost a nekomplikovanost jejich myšlení. To ale neznamená, že by tento temperament byl o něco méně inteligentní než jiné. Hráči na věci nenahlízejí z více hledisek, zastávají jeden jednoduchý názor, jsou schopni pochopit, že

¹⁶ Zdroj: <http://www.mysticshop.cz/blog/sferochodcuv-pruvodce-po-kaladeshi/> 21.6. 2018 17:38

¹⁷ Bible (Český ekumenický překlad); Kazatel, 3. kapitola, 1-5 verš

jiní na věci nahlíží opačně, ale nerozumí těm, kteří nad tím vším filosofují a slučují dohromady doposud samostatné myšlenky.

Hráči jsou jediný temperament, který je ochoten riskovat jen pro risk, či z frajeřiny. Jejich láska k pokoušení osudu způsobuje, že nezdárka narazí. Žádný temperament není tak náchylný k tomu začít brát drogy, předčasně otěhotnět, či se jinak zříci se slibné budoucnosti, pro slast přítomnosti (například se nechat sportem odvést od přípravy na maturitu).

Hráči mají pro lidstvo význam katalyzátorů, které urychlují průběh dějin. Zároveň jsou těmi, kteří se první pustí do realizace plánů a vizí N typů. Hráči nemají příliš velké zábrany a co se týče překračování pravidel nemají vůbec žádné zábrany, co se porušování nepsaných týče zvyklostí. Příčinu kreativního výkladu ústavy vytykaném prezidentu Miloši Zemanovi můžeme vidět v ESTP typu tohoto státníka.

Donutit hráče aby dělal práci, která ho nebaví, je jako snažit se přinutit osla, aby šel po cestě, která se mu nelíbí. V tomto ohledu jsou hráči nejtvrdohlavější ze všech temperamentů. Aby práci odvedli pořádně, je třeba, jim ji představit jako zábavu. To k ní ihned začnou přistupovat jako ke hře a světe div se, dokážou téměř nemožné.

Málokterý nehráčský typ je tak manuálně zručný. Hráči se snadno vyznají v návodech a praktických pokynech. Je pro ně příjemné mít věci v rukou a pohrávat si s nimi. Někdy jsou z tohoto důvodu nazýváni „hračičkami“, kteří se při činnostech snadno zadrhnou na bezúčelném vychytávání detailů.

Silné stránky	Slabé stránky
Odvaha, duchapřítomnost, přímočarost.	Tvrdohlavost, nespolehlivost, přízemnost.

- **Význam pro společnost:** Urychlují procesy ve společnosti, fungují jako katalyzátory jejího dění.
- **Životní jistoty:** Hráči nepotřebují mnoho jistot, jsou orientováni na přítomnost, pokud je uspokojující, jsou spokojeni. Není-li tomu tak, propadají zoufalství.

Racionalisté, NT

Racionalisté nemají žádnou společnou mentální funkci. Kombinace intuice a myšlení však u všech způsobuje velmi racionalistický přístup k životu. Právě tento typ nejlépe odpovídá stereotypu vědce, který bádá, bádá, ale na uvedení svých teorií do praxe potřebuje pomocnou ruku. Mezi racionalisty se řadí typy ENTJ, ENTP, INTJ a INTP. Tento temperament je v populaci zastoupen přibližně 10%.

Pakliže strážci ze všech temperamentů slova Kazatele ctí nejvíce, racionalisté je notoricky ignorují. Je těžké racionalistu přimět, aby dělal, co podle něj nemá smysl a do čeho nemá chuť, naopak téměř nemožným je zatrhnout mu, v čem smysl vidí a co ho baví. Tento přístup sice racionalisty nemotivuje pracovat na autoritami (učiteli, rodiči, vedoucími...) zadaných úkolech, avšak bylo by nespravedlivé jej nazývat leností, jelikož racionalisté se snaží být produktivní a i jejich volný čas je naplněn prací.

Je otázkou, jaké životní hodnoty si pro sebe racionalista zvolí. NT totiž nejvíce ze všech temperamentů žijí prací. Práce splňuje jejich požadavky na smysluplnou činnost: něco do toho dají a něco vznikne. Při nedostatečné kultivaci tohoto přístupu jim hrozí přepracování nebo ochuzení jiných složek života.

Příklad z „literatury“:
<i>Průvodce po fiktivním světě Kaladeshi se ukázal jakožto velmi dobrý, zdroj popisů jednotlivých temperamentů. A tak tu máme další, tentokrát racionalistickou rasu.</i>

Vedalkeni věří, že nic není dokonalé, a nic ani dokonalé být nemůže – a v tom si doslova libují. Vedalkeni vidí v každé nedokonalosti šanci na vylepšení. Tráví nespočetné hodiny v honbě za pokrokem, a tím pádem jsou spojováni s „inovačním“ stupněm Koloběhu. Reprezentují geniální ideje, vždy o krok dále, než co je momentálně „možné“, a zdroj oněch chytrých triků, které vyřeší každý další konstrukční zapeklíty oříšek.¹⁸

V ukázce byly zmíněny rovnou dva další rysy racionalistické povahy. Zaprvé schopnost vidět nedokonalosti. Odpověď na otázku, proč zrovna NT, je nasnadě. N vidí věci v širší perspektivě a jsou schopni lépe pochopit systém, je-li v něm chyba, odhalí ji. Celý proces je podpořen kritickým, objektivním a logickým T, které nejprve hledá chyby a až poté silné stránky.

Druhým rysem je touha po pokroku. N je zaměřeno na budoucnost a T se snaží své okolí spíše zefektivnit, než zharmonizovat. Na této kombinaci je založená racionalistická povaha. Svým plánům NT obvykle dávají přednost před vztahy a tím, co si o nich budou druzí myslet. Pro uplatnění svých vizí se často nebojí jít přes mrtvolu (NTJ, obzvláště pak ENTJ).

Racionalisté si potrpí na vlastní kompetentnosti. Láká je sbírat další a další znalosti i dovednosti, přejí si být viděni jako schopní a samostatní, což se projevuje kupříkladu tím, že pokud okolí tyto jejich silné stránky zpochybní, přijmou kritiku navenek s pobaveným nadhledem, za kterým se však často skrývá zranění. NT o sobě nezdídko hluboce pochybují i bez kritiky okolí, která se tak stává foukáním do ohně.

Racionalisté se mohou druhým zdát chladní (NTJ), nebo odtahit (NTP). Přesto však dokážou být zábavnými a příjemnými, především pro svou vynalézavost, kterou uplatňují při řeči i činnostech. Snadno se dají zlákat pro velmi odvážné kousky, protože v nich vidí výzvy jich hodné. Okolí poté netuší, kde se to v těch jinak spořádaných (racionalisté nemají problém být spořádaní) bližních vzalo.

Silné stránky	Slabé stránky
Zvědavost, pracovitost, vynalézavost.	Nepraktičnost, vzdorovitost, neochota.

- **Význam pro společnost:** Stojí za pokrokem lidstva. Bez nich by byla civilizace technicky sotva dál, než na úrovni prvních mezopotamských civilizací.
- **Životní jistoty:** Racionalisté jsou nejnezávislejší ze všech temperamentů. Jejich životní jistoty jsou obvykle stanoveny uspokojením, které jim přináší prováděná činnost.

Idealisté, NF:

Charakteristickou vlastností idealistů je hledání sebe sama, své vlastní identity. Tento životní přístup je pro jiné temperamenty nepochopitelný, idealisté se jim mohou jevit jako narcisové, lidé s falešným zájmem o věci (především pohled NT). Idealistů je v populaci tolik co racionalistů, tzn. přibližně 10%. Do tohoto temperamentu spadají typy ENFJ, ENFP, INFJ a INFP.

Idealisté touží být dokonalou osobností. Na jednu stranu je tento přístup dobrou cestou ke vlastnímu zlepšení, na druhou se může zvrhnout v nalhávání. Někteří idealisté jsou schopni sobě i druhým zamlčovat ostudné aspekty svého života, chování i minulosti. Tím si rozhodně nepřilepšují v očích těch, kteří o nich vědí.

Ono hledání sama sebe někdy na druhé působí ctižádostivě. Idealisté velmi vítají pochvaly, často více než hmotná ocenění a stejně tak lépe snášejí tresty, než urážky a ponižování. Také za své chování chtějí to slůvko pochvaly slyšet častěji, než jiné temperamenty.

Idealisté jsou nejempatičtějším temperamentem, dokonce by se dalo říct jediným přirozeně empatickým temperamentem. Empatie je vlastností zásadně ovlivňující jejich život. Plně orientováni na lidi (jak sebe, tak bližní), mají největší tendenci pracovat v neziskových, dobročinných organizacích. Bývají ochotni pro dobro lidí snést nemalá trápení, ale pozor! Pro lidi! Každý, ví, že je velký rozdíl mezi lidmi a lidstvem. Lidé jsou množina konkrétních jedinců, máme k ní emoční pouto a

¹⁸ Zdroj: <http://www.mysticshop.cz/blog/sferochodcuv-pruvodce-po-kaladeshi/> 21.6. 2018 17:38

ovlivňující náš postoj k nim. Naopak lidstvo je druh, těžko uchopitelná masa, se kterou nás nepojí téměř žádné osobní závazky. Kdepak, služba lidstvu není pro idealisty, o tu ať se postarají NT a SJ.

Silná orientace na lidi a vzájemné vztahy zpomaluje kariérní růst idealistů a to nejen v práci, ale i na různých táborech (prvními, kteří se dostávají do rolí vedoucích skupinek, bývají TJ), ve školních parlamentech, či amatérských managementech.

Mnoho idealistů se realizuje v umění. Bývají to právě oni, kdo přicházejí s novými a originálními díly. Není divu, vedeni vizionářskou intuicí a citem prakticky nejsou vázáni na tradiční - možná logické - postupy. Jelikož však neoplývají přirozenou manuální šikovností, realizují se spíše než ve výtvarném umění v literatuře a částečně i hudbě.

Silné stránky	Slabé stránky
Empatie, tvořivost, sebeuvědomělost.	Nepraktičnost, přecitlivělost, zaměřenost na sebe

- **Význam pro společnost:** Nosí v sobě tvůrčí charakter lidstva. Opakovaně inspirují druhé a ukazují jim, že je kudy jít.
- **Životní jistoty:** Životní jistotou idealistů je vlastní osobnost. Pro žádný jiný temperament není tak bolestné, ztratit sám sebe (například únavou, stářím, nebo duševní chorobou).

Shrnutí:

Obecnou teoretickou část již máte za sebou. S nasbíranými vědomostmi byste měli být schopni určit typ poměrně přesně. Kromě základního popisu preferencí totiž máte i velmi užitečný nástroj v podobě temperamentů a mentálních funkcí.

Předem vás upozorňuji, že s ničím, co vás dosud v knize potkalo, není čas na loučení. Dynamika funkcí je zcela nezbytná k chápání typu, temperamenty jsou užitečný nástroj a ještě se k nim v průběhu knihy několikrát vyjádřím.

A co nás čeká v další kapitole? Pár informací o tom, jak se lidská osobnost vyvíjí v průběhu života.

Typ na cestě k zralosti

aneb vývoj a projevy osobnostního typu v různých životních epochách

Tato kapitola se věnuje tématu vývoji osobnostního typu v průběhu života. Již název této knihy napovídá, že největší prostor připadne rozvoji osobnosti v době dospívání.

Kapitola je složena z dílčích celků zabývajících se souvislostmi mezi typologií a životními situacemi obvyklými pro určitou věkovou skupinu (například v případě předškolních dětí nás může zajímat, jaká je souvislost mezi osobnostním typem dítěte a jeho oblíbenými hrami).

Prenatální věk¹⁹:

Může se to zdát zvláštní, ale osobnost se projevuje, ještě než se narodíme. Některé děti jsou agilnější než jiné a to i v době, kdy znají jen plodovou vodu. Bohužel určení MBTI typu u nich zatím není možné.

Kojenectví:

Kojenci jsou si zpravidla velmi podobní. V prvních dvou letech života si děti často ani neuvědomují, že nejsou součástí matky, a tak je úplné určení osobnostního typu nemožné. Malé děti mají velmi omezený přísun podnětů a jejich vnímání se těžko rozliší na smyslové či intuitivní, stejně tak se zatím jen těžko rozliší převaha myšlení, nebo citění, jelikož za kojence usuzují jeho rodiče, popřípadě jiní pěstouni.

Jinak je tomu s extravertů a introvertů. Některá miminka se více obracejí do sebe a jiná více vyhledávají kontakt s okolím. Stejně tak usuzující kojenci více vyžadují pravidelný denní režim a na rozdíl od dětí s preferencí vnímání se změnám v pravidelném řádu přizpůsobují jen těžko.

Batoletí věk:

Mezi prvním až třetím rokem života se zdravé dítě nachází v batoletím období, někdy nazývaném také psychickým narozením. V této době si již uvědomují, že jsou sice součástí okolního světa, ale že nejsou okolním světem a okolní svět není jimi. V tomto věku se již projevuje osobnost dítěte. Určení osobnostního typu je dosud ošemetné, ale již možné.

Introverze a extraverte je u batolat často snáze rozlišitelná, než v pozdějším věku, kdy se již rozvíjí autoregulace²⁰ a s ní i změna chování podle potřeby. Malí introverti bývají stydlivější a více se drží rodičů. Naopak batoletí extraverzi se stydí jen málo a noví lidé je zajímají.

Preference smyslů, nebo intuice se v tomto věku rozlišuje poměrně obtížně. Intuitivní děti dříve začínají mluvit, byť jejich promluvy bývají gramaticky dosti ubohé. Batoletí N častěji vytvářejí novotvary. Smyslové typy staví na odiv svou větší zdatností v motorických úkonech, jejich schopnost vnímat tvary a pracovat s nimi je méně nepřesná než u N dětí. Smysly jim slouží i jako brána ke slasti, například něco tak běžného jako jídlo disponuje obrovským potenciálem, nejen že se dá jíst, nasycená smyslová batolata si také velmi vychutnávají jeho rozpatlávání po okolí.

Třetí osobnostní dimenze se v batoletím věku projevuje také. T děti obvykle projevují menší potřebu být „správnými“ a více si hledí vlastní potřeby objevovat okolní svět. F jsou citlivější, má pro ně mnohem větší význam, co si o nich zrovna myslí rodiče. Zajímavá je i komunikace s malými F, nálada těchto batolat je snadno ovlivnitelná i výrazem v obličeji partnera při konverzaci.

Vnímající děti mají menší potřebu pravidelnosti denních rituálů a snadněji se adaptují na nové podmínky. Usuzující vyžadují, aby měl jejich život řád, pravidelnost a stálý denní režim.

¹⁹ Těch devět měsíců, které strávíme v matčině lůně.

²⁰ Schopnost usměrňovat vlastní chování a odkládat do budoucna okamžitá uspokojení.

1. Dětství

Z psychologického hlediska dětství odpovídá období mezi čtvrtým až jedenáctým rokem života, po kterém štafetu přebírá dospívání. V tomto věku je osobnost pořád ve vývoji, člověk je řízen především svou dominantní funkcí, a tak je určení typu těžší než v dospělosti. Jelikož malé děti používají méně upřednostňované funkce (jinak řečeno všechny s výjimkou dominantní) v podstatě náhodně, bývá jejich chování často velmi matoucí.

Více než v batolecím věku se na dítěti projevuje vliv výchovy a příkladu, jaký mu rodiče každodenně dávají. V případě že se děti typologicky od rodičů liší ve většině preferencí, případně jsou rodiče netolerantní i k těm nejmenším odlišnostem svých potomků, schyluje se ke katastrofě, že dítě nepřijme vlastní povahu jako dobrý dar a bude ze sebe v životě dělat jiného člověka, než jakým skutečně je, nemluvě o nezáviděníhodné skutečnosti, že rodinný program a hodnoty, budou typologicky odlišnému potomkovi vzdálené až cizí (například ESFP dítě prožije v rodinně nespolečenských intelektuálů dětství, o jakém sní leda masochista).

Až v období pozdního dětství jsou děti schopny introspekce a to jen velmi omezené. Chtít po nich, aby vyplnily dotazník je možné, ale myslet si, že výsledky budou odpovídající, už ne. Děti se často vidí tak, jak se vidět chtějí, tedy dobře v očích rodičů, či party kamarádů. A tudíž, byť nevědomky, neodpovídají, jak by se zachovali oni, ale jak by se zachovaly jejich vzory. Do svého sebehodnocení zahrnují i to, jak je vidí druzí, a to i když se nejedná o charakteristiky pozitivní. Můžeme to vidět na klasickém scénáři pošťuchování mladší/ho sestry/brášky starším sourozencem. Malá oběť jejich žertů se vydává za rodiči, aby si potvrdila, že opravdu není hloupá a tlustá.

Tolerance rodičů vůči svým dětem je tedy velmi důležitou součástí rodinného života.

1.1. „Ehm, a pak jsme dělali... no ale ještě předtím se stalo...“

„Inu, bylo to hezký.“

1.1.1. Extravertní (E) děti

Dětství je obdobím poznávání vnějšího světa, ve kterém se děti učí, kdo jsou to ostatní a jak svět kolem nich funguje. V této vývojové fázi i introverty ovlivňují silné extravertní tendence. Mnoho lidí, v mládí považovaných za extraverty, se časem ukáže být „pravověrnými“ I.

Extravertní (E) děti jsou více společenské a nebývá lehké je nevnímat. V mladším věku, kdy ještě nedovedou dostatečně účinně regulovat svoje projevy, nikterak neřeší, kolik lidí v okolí svou hlučností ruší a záleží už na těchto lidech, zda si nepřeslechnutelnou E přeberou pozitivně, jako důkaz životního elánu, nebo negativně, jako ukázkovou bezohlednost vůči těm, co by se rádi soustředili na nějakou práci.

Mnoho introvertních rodičů ze svých hlučných potomků šílí, jimi vychovávané extravertní děti často slýchávají: „Mlč už!“, „Jsi schopen být alespoň minutu zticha?“ – ačkoliv děti samy jsou přesvědčeny, že ano, minuta ticha je pro mladé extraverty výzva a to i vlivem dosud nevyvinutých autoregulačních mechanismů.

Pro svou otevřenost k bližním se malí extraverťáci snadno socializují. Obzvláště to platí pro EP, kteří jsou v tomto věku aktivními členy kolektivu, ale veškerou vůdčí iniciativu klidně nechávají jiným. To je rozdíl proti EJ, jejichž život je v této době řízen především dominantní usuzující funkcí, a tak potřebují, aby bylo maximum věcí „po jejich“.

Extravertní děti mají rády hry s lidmi (jiným výrazem řečeno „sociální hry“). V mladším věku mívají potíže si stanovit pravidla, protože předškoláci obtížně uznávají druhým právo na rozhodování o programu (EJ prosazují své vlastní pořádky a EP všechny ignorují). Každopádně během školního věku se tuto důležitou dovednost vesměs naučí a jsou schopny méně konfliktního a vstřícnějšího vycházení s partnery.

Malí extraverti jsou spontánní a důvěřiví. Mají tendenci si do okolního světa nevědomky promítat své vlastní idealistické představy. Nepochybují, že je mají všichni rádi, chtějí si s nimi hrát a obdivují jejich obrázky. Vnitřní osobnost malých obzvláště extravertních dětí je ještě příliš nevyzrálá, aby se od tohoto egocentrického²¹ přístupu odprostila.

1.1.2. Introvertní (I) děti

Introvertní děti mívají tendence stahovat se do sebe a distancovat se od ostatních. Bezprostředně se chovají teprve, když se s okolím pořádně seznámí. V tom jim pomáhají vývojovým obdobím podmíněné extravertní tendence. Introvertní děti bývají plaché a v netolerantních kolektivech mají poměrně vysoké riziko šikany (obzvláště IF).

Rodiče se často snaží své I potomky více začlenit do společnosti. Introvertní děti bývají nezřídka pobízeny, aby si šly hrát ven s ostatními. Tato doporučení až rozkazy bývají provázeny odůvodněními typu: „Nikdo tě nebude mít rád.“, „Nesmíš být pořád zalezlý doma.“ atd.

Příklad ze „života“:

Někteří extravertní rodiče mají mylnou představu, že dovnitř orientovaný životní přístup není v pořádku. Čakrt uvádí příklad matky, která se v poradně rozloučila s psychologkou slovy: „Je to náhodou úplně normální a hodná holčička, žádný introvert!“²²

Introvertní děti preferují činnosti dělané v klidu, bez zbytečného ruchu. To znamená samostatně a většinou také v tichu. Spíše než hra s ostatními je přitahuje tvoření, četba, či samostatná hra s hračkami.

I přes odtazitost se introvertní děti sociální hře vyhnout nemohou, což je pro jejich zdravý rozvoj přínosné ne-li nezbytné. Při hře ve více lidech stojí introvertní děti stranou a iniciativu raději přenechávají extravertním kamarádům, kteří se jí v této vývojové fázi chápají zcela automaticky a ani jim nepřipadne na mysl, že by nějakou mohli nechat i těm méně průbojným.

1. 2. „Super bylo, že na té mýtině rostly maliny“

„Nene, lepší byl ten livjatan, teda pařez, který tak vypadal“

Tato osobnostní dimenze se projevuje především v přístupu dětí k aktivitám, do nichž se pouštějí. Má taktéž velký vliv na jeho školní studium, ale tomuto tématu bude věnována zvláštní kapitola.

1. 2. 1. Smyslové (S) děti

Smyslové děti jsou praktické. Bývají motoricky šikovnější. Stejně jako jejich intuitivní protějšky se rády věnují výtvarné tvorbě, byť se přístup obou typů podstatně liší. Pro N má největší význam myšlenka jejich tvorby a formou se zabývají až druhotně, bývají tedy nezřídka dotazováni na význam svých děl. Když tvoří S, obvykle se drží zadání, ztvárňují buď to, co zažili, anebo něco, co mají na dosah a mohou to smyslově zpracovat.

Smyslové děti si rády hrají s předměty. Obzvláště pro SP je příjemné moct si okolní věci ohmatávat, případně vnímat i jinými smysly. Malí S oceňují různé materiály od bláta až po keramiku. Jejich způsob zábavy bývá také ovlivněn větší úctou k návodům. Pokud S dostane stavebnici, začne budovat dílo zobrazené na obalu a do stavby samostatných výtvorů se pustí až po delší době.

²¹ Přístup nevědomky hodnotící situaci pouze z vlastního úhlu pohledu a nepodložený předpoklad, že okolí se k problému staví stejně jako my.

²² ČAKRT, Michal, 2004, s. 210

Při sociálních hrách S obvykle pravidla neurčují. Výjimku tvoří ESJ, kteří dbají, aby se právě probíhající hra maximálně podobala některé již minulé, ale úspěšné. Jinak iniciativu přenechávají N a sami se zabývají vlastní rolí, která bývá hru co hru stejná.

Příklad ze života:

Když se INTJ vrátil ze školy, zavolal si ho k sobě jeho čtyřletý ISFJ bratr, který si zrovna plánoval hrát na bohoslužby a potřeboval k tomu kolegu. Tyto hry měly svůj pevný řád, ISFJ si přes sebe hodil deku představující talár, přišel do místnosti, kde byl už předem připravený kruh z židlí, pozdravil shromáždění, nechal ho zazpívat píseň (která měla snad při všech bohoslužbách číslo „nula osm“) přednesl krátké kázání (například na téma „Ježíš je kulatý“), nechal znovu zazpívat stejnou píseň, opustil místnost a po chvíli se vrátil, aby celou hru ve stejném podání zopakoval. Nyní však učinil výjimku, rozhodl se totiž stát pejskem a hrát na piano, přičemž roli faráře ponechal bratrovi. Když přišel čas kázání, potlačil INTJ chuť si ho zcela vymyslet a rozhodl se bratra trochu přivzdělat některým z Ježíšových příběhů. Aby příběh mladému ISFJ přiblížil, využil „figurek“. Z tlustého keramického slona udělal farizea, z kartičky Doublu Ježíše... Ačkoliv INTJ měl ze své spoutání kreativní improvizace dobrý pocit, ISFJ se moc nadšeně netvářil.

Jen málo S má dva N rodiče, každopádně i takové situace nastávají. V N rodinách jsou S často znuzeni jelikož, co baví rodiče, dítě nudí ani mu nepřipadá smysluplné. N rodiče svého potomka někdy považují za málo důvtipného a přízemního, což v dítěti vyvolává zbytečné pocity nechtěnosti a méněcennosti.

1. 2. 2. Intuitivní (N) děti

Pro N děti je charakteristické, že mívají opakovaně hlavu v oblacích. Rady sní o alternativní přítomnosti, později se jejich sny posunou do budoucnosti a nabudou podoby vizí, ale pro dětství je charakteristická právě zaměřenost na přítomnost. N děti jsou ještě více než S náchylné k mylnému odhadování svých schopností a dovedností. Realita se holt s představami o životě velmi často mýlí.

N děti rády poslouchají a čtou příběhy stejně tak, jako s chutí oddávají i jinačím fantaziím. Oceňují dějové zvraty a nečekaný vývoj. Jejich smyslovým protějškem by z toho šla brzy hlava kolem. N děti si také rády příběhy vymýšlejí a vyprávějí je okolí. Pro svou lásku k tomuto způsobu zábavy mají větší motivaci se brzy naučit číst, byť rozlišování písmenek pro čtení nezbytně vyžaduje i trochu smyslového vnímání.

Pro N děti je charakteristická široká slovní zásoba a používání metafor, které S vrstevníci tvořící většinu jejich okolí dosud neovládají. A tak se může stát i to, že nějaký malý N použije slova jako „inu“ nebo „livjatan“.

N děti mají rády teoretické zábavy. Raději než S si čtou, raději poslouchají příběhy, sledují filmy. Pohybové aktivity je nepřitahují tolik jako jejich smyslové protějšky, ačkoliv i mezi nimi se těší velké oblibě. Většina sportovních antitalentů, které však nejsou nikterak významně tělesně handicapované, patří mezi N typy.

Netolerantní smyslové rodiny na své N děti nahlízejí, jakožto na snílky, kterým ale chybí důležité praktické dovednosti. V případě extrémního neporozumění nespokojenost rodičů doje až k obavám, zda jejich dítě není autistické případně jinak postižené.

1.3. „To kdybys nebyl hlupák a místo radostného poskakování vzal ty dřevěné meče, nemuseli bychom s ním bojovat jen klacky.“

„Fuj ty jsi mě zlá!“

Projevy myšlení a cítění bývá ve vývojové fázi dětství méně spojeno s jedním pohlavím než ve vyšším věku, děti jsou ve vývoji a výrazné genderové vymezování identity je úkolem až dospívání. Rozeznání těchto dvou preferencí nebývá příliš obtížné. Rodiči přijímané děti se ještě v této době nemají potřebu maskovat za něco, čím nejsou a to určení usnadňuje. Ošemetným jej můžou či u IJ a

EP typů činit dosud nerozvinuté usuzovací funkce, které se zatím neprojevují o moc víc než jejich protipóly.

1. 3. 1. Myslicí (T) děti

Myslicí děti mívají tendenci na svět nahlížet z hlediska pravidel, norem a příkazů, přičemž nedělají výjimky. Myšlení dětí ještě není dostatečně vyvinuto, aby chápalo, že ne všechno platí pro všechny, proto bývají pobouřenější, pokud tuto jejich jistotu někdo nabourává (například učitelé předbíhající ve školních frontách na oběd).

Myslicí děti preferují aktivity, ve kterých používají myšlení. Oceňují různé logické hádanky a hříčky. Při hře s ostatními dětmi mají potřebu stanovovat pravidla (tento rys je charakteristický zejména pro ETJ) tak, aby byla spravedlivá (v mladším věku tak, aby to byli právě oni, kdo vyhraji) a smysluplná, těmito pravidly se následně řídí a totéž vyžadují i od ostatních.

T bývají zastánci spravedlnosti již v raném věku. Obzvláště TJ mají vždy zdůvodnění, proč věci nebyly správně a proč jsou zrovna oni v právu. TP se tolik neangažují, autoritami stanovené normy nepotřebují prosazovat v okolním světě. Důležitější pro ně je, aby se v nich vyznali jakožto ve smysluplném celku, tento cíl je nad síly i velmi inteligentních dětí a mladí TP si musí zvyknout na určitou míru chaosu.

T bývají konfliktnější a častěji se s druhými dětmi hádají. V předškolním a na začátku školního věku jim stačí jen málo, aby podlehlí pokusení fyzické agrese a s nepříjemným bližním se poprali. Později se naučí, že nesouhlas a sebeprosazení mají i kultivovanější a společensky přijatelnější formy. Různé výchovné rady T přijímají méně ochotně než jejich F protějšky. T nechápu, proč by se měli dělit o své věci, vždyť jsou jejich, mají na ně vlastnické právo. Tatínek taky nevozí svým autem každého, jen proto, že je o to požádán!

Výše zmíněný přístup je příčinnou mnoha konfliktů s rodiči. Ve vzácnějších situacích, kdy je otec i matka F, může být potomek pro své rodiče zdrojem mnoha pochybností, zda jsou schopni z něj vychovat civilizovaného a laskavého člověka. T děti pak bývají nejisté, jelikož jim je naznačováno, že jsou zlé, což je opakem toho, o co se snaží. Cožpak není spravedlnost dobrá?!

V obzvlášť těžké situaci jsou T dívky, jejichž způsoby rodiče uvádí do rozpaků. Agresivní a konfliktní chování, které je s preferencí myšlení spojeno, bývá daleko více tolerováno chlapcům, u nichž bývá považováno za „normální“, či aspoň pochopitelné; než dívkám, u nichž je zažitý F stereotyp. Genderový konflikt se, ale zatím odehrává pouze mezi dítětem a rodiči, kteří se obvykle snaží být k potomkům maximálně tolerantní (vždyť jsou F) Rovina vztahů s vrstevníky dosud vážně dotčená není.

1. 3. 2. Cítící (F) děti

F děti jsou vázány především na vztahy s jinými lidmi. Bývá pro ně obtížnější povolit své pouto k rodinnému prostředí, a pokud bylo obzvlášť pevné, trpívají poté v odloučení velmi bolestným stýskáním (vzpomeňme na první školy v přírodě a letní tábory).

Přístup cítících dětí k bližním bývá pozitivní. Výjimkou jsou případy dětí, jejichž rané dětství bylo poznamenáno rodinnými konflikty velkého rozměru.

F jsou zpravidla citlivější a je snadnější je vyvést z míry neohledupným zacházením. Tím může být provokace, agrese, nebo pouhé přehlížení. F jsou náchylnější k tomu se urazit a přestat komunikovat, později se většinou naučí smysluplnější obranné mechanismy (podobně jako to musí dělat T protějšky s regulací agresivních projevů). Není divu, že uraženost a trucování bývají spíše projevy malých dívek.

F děti nepotřebují nahlížet na svůj život logicky. Pokud jim někdo svým chováním zkříží cestu, nepomůže mu žádná logická argumentace a aby se v jejich očích očistil, bude se muset omluvit. Modelová situací tohoto jevu budiž matka, která pravidelně pomáhá dvěma dětem s přípravou do školy,

jelikož jedno trpí dyslexií, věnuje mu mnohem víc času. To vše pozoruje studijně zdatnější F sourozenec, který i přes všechna pochopitelná odůvodnění matce vyčítá, že na něj zapomíná.

Příklad ze života:

Při psaní o citících dětech nemohu nevzpomenout na jednoho INFJ, který své doby chodil do našeho oddílu. Nezářil sice zvláštními úspěchy ani při hrách ani ve škole a na tábořích sváděl tvrdý boj se svými stesky, ale na rozdíl od svých vrstevníků byl schopen konverzovat na podivuhodně dobré úrovni. Už jen skutečnost, že si i po dvou letech pamatuji obsah nejednoho rozhovoru, svědčí o jejich kvalitě. Zvláště na prahu dospívání, kdy jsem se s ním vídal naposled, zvládal vést dlouhé a oduševnělé monology, většinou o sobě. Chlapecké oddíly mají holt tu chybu, že v nich výrazně převažují T a celková atmosféra je tedy trochu drsnější, například na onoho INFJ to bylo příliš. Potřeboval pevné a důvěrné vztahy, které ale bohužel nebyly na trhu. Po třech letech oddíl opustil, bohužel pro nás.

F (a ještě více NF) děti mají rády hru na role. F dětem záleží hodně na roli samotné, méně již na tom, jak dynamická a podstatná bude její pozice ve hře. Svě idoly, jakými může být babička, strýček, učitelka nebo oblíbená filmová postava, F obvykle idealizují a nebývají ochotni připouštět jejich nedostatky.

Zranitelnost je velkou slabinou F, náchylnost k emočním výkyvům je pro F děti charakteristická, což občas znervózňuje jejich rodiče. Podobně jako konfliktnost zapříčiněná preferencí myšlení bývá tolerována spíše chlapcům, zranitelnost způsobená preferencí citění je dospělými i vrstevníky více přijímána u děvčat. F chlapi bývají opakovaně kritizováni za svou slabost a vedení k tomu si být schopni odhodlaněji jít za svým. Zranitelnost a náchylnost k nepoužitelným stavům může mít samozřejmě i jiné příčiny, jmenovitě nevyváženou rodinnou situaci.

1.4. „Já se těsně před odchodem marně dívala do police, kam patří a to tam ještě včera tam byly!“

„Promiň, ale já neuklízím nikdy, tak se na mě nezlob!“

Tato osobnostní dimenze v dětství ovlivňuje způsob, jakým dítě zvládá vyvažovat potřeby sebeprosazení a pro život potřebnou alespoň minimální konformitu²³.

1. 4. 1. Usuzující (J) děti

Usuzující děti jsou více vázané na pravidelně se opakující děje. Bývají například raději, když je rodiče vyzvedávají ze školky, později ze školy, nebo školní družiny vždy ve stejný čas, případně alespoň podle předem odvoditelného pravidla (například hodinu po tom, co jim skončí výuka). Nejsou příliš přizpůsobiví a chaos je vyvádí z míry, na druhou stranu, pokud si na určitou míru entropie nezvyknou už v mladém věku, budou s ní mít o to větší problémy později.

J preferují přizpůsobování okolí sobě před přizpůsobením sebe okolí. Mívají potřebu dominovat a všechno kolem sebe řídit. Jelikož takovou povahu si v životě nemůže dovolit každý, je na rodičích, aby také v tomto směru své potomky kultivovali. Kladná stránka tohoto životního přístupu mladých J spočívá v iniciativě a ochotě ji prosadit, což se může projevit například tak, že starší školáci začnou na rodinných akcích připravovat programy pro své mladší příbuzné, zatímco starší generace stráví čas konverzací o tématech mladým vzdáleným.

J nejsou příliš flexibilní a jejich přizpůsobování se novým prostředím a kolektivům trvá déle a bývá mnohdy provázeno nepříjemnými zážitky. Jmenovitě nástup do školy, který definitivně ukončuje etapu raného dětství, je pro J častým zdrojem stresu.

Řád, který J děti ve svém životě potřebují, bývá usuzujícími rodiči považován za samozřejmost. P rodiče mohou být buď hrdí na spořádanost svého potomka, nebo nervózní z jeho

²³ Přizpůsobivost a ochotu se podřizovat okolním pořádkům.

nepřízpůsobivosti. J děti zas mohou trpět v jinak silně P rodině, kde mají slova „řád“ a „pořádek“ nádech exotiky.

1. 4. 2. Vnímající (P) děti

P děti onen „řád“, „pořádek“ a „štábní kulturu“ snadno oželí. Na jednu stranu jsou flexibilní a snadněji se přizpůsobí chasou, či neočekávaným situacím, na druhou jsou samy chaotické a ony neočekávané a nepřehledné situace často samy způsobují. Příkladem budiž taková obyčejná činnost jakou je úklid, pokud dětem nevadí, což jim často opravdu nevadí, že musí prolézt celý pokoj, aby našly hračku nezbytnou k zamýšlené hře, mají k tomuto zdravému rituálu velmi malou motivaci.

P děti nemají životní plán a i jejich myšlení je velmi chaotické. Hry P bývají proměnlivé a zmatené. Role předmětů a aktérů se mohou z minuty na minutu měnit. Častěji než J slíbí při hře rodičům, že už skončí a půjdou na večeři a po deseti minutách už je zapomenuto. Podněty (pro EP vnější stimuly, pro IP nápady) jsou pro P mnohem atraktivnější než pro J a snadněji je odvedou od rozdělané činnosti. Proto bývají P děti roztěkané a přinutit je, aby se začaly soustředit na činnost, která je nezajímá, se zdá úkolem hodným Herakla.

P děti potřebují být v životě vedeny k pořádkumilovnosti. Jejich chaotická mysl často vyvádí z míry i P rodiče. J rodiče mohou jak oceňovat přizpůsobivost svých dětí, tak šílet z již několikrát zmíněného rysu osobnosti, naprosto se vzpírajícímu řádu a pořádku.

1. 5. Rekapitulace

- Většina malých dětí vnímá sebe sama velmi pozitivně a předpokládají, že jsou středem pozornosti.
- V dětství teprve objevujeme, která funkce nám sedne nejlépe, a tak ani použ
- Jak funkce sekundární, tak funkce méněcenné jsou zatím používány vesměs náhodně.
- Introvertní děti jsou plaché, naopak malí E si ochotně vezmou bonbón od neznámého člověka.
- Malí S jako dárek víc ocení stavebnici, N knížku.
- T ocení férovost víc než vřelost, u F je tomu naopak.
- Říct J dítěti, že znenadání odjíždíte na dovolenou je stejně necitlivé, jako čekat, že si P sám od sebe ochotně a pečlivě uklidí po každé své činnosti.

2. Dospívání

Dospívání je vývojovou fází neméně důležitou než dětství. Hlavním cílem tohoto období je především vymezení vlastní identity, nabytí psychické samostatnosti a nezávislosti, díky nimž budeme jednou v dospělosti schopni žít se svým partnerem, aniž bychom ho nevědomě ztotožňovali s rodičem, který se o nás vždy obětavě postará. Právě díky nezávislosti v dospívání nabyté získáme sílu jít konstruktivně proti proudu, ne jen vzdorovitě odporovat tomu, co se nám nezdá, jelikož to zvládnou i děti.

Vymezení vlastní identity musí být provedeno uvnitř. Proto jsou v období adolescence časté introvertní tendence projevované hloubáním a introspekci. V tomto období dochází také k rozvoji emočního prožívání (vyvíjí se s ním spjatý limbický systém v mozku), to však rozhodně neznamená, že by se dospívající stávali více citlivými (F) než v dětství. F se pořád zaměřují na lidi a jejich pocity a T typům pořád v myšlenkách poletují spíš číslíčka než obličejíčky. Byli-li však T v dětství citliví na kritiku své práce (byť navenek nebylo poznat, jak moc jim na jejich práci záleží), nyní se křehkost jejich pracovního sebevědomí ještě znásobí a stejně tak je tomu i u F a jejich vnímání vztahů.

Většina populace je extravertní a extravertní je i jejich dominantní funkce, kterou se učí používat v dětství. S dospíváním nastává čas rozvinout funkci sekundární, která je u extravertní orientovaná dovnitř, introvertně. Naopak introverti se s používáním sekundární funkce otevírají

okolnímu světu. Tyto tendence se projevují i na způsobu, jakým na sebe adolescenti nahlíží. Dospívající mají tendenci vidět sebe sama introvertně.

V rámci práce na této knize jsem prováděl skromnější MBTI průzkum. Dotazníky dospívajících respondentů nadstandardně určovaly jako introvertní a intuitivní typy (na rozdíl od dospělých, jimž byla diagnostikována spíše preference smyslového vnímání). Možné odůvodnění častého intuitivního vnímání bude nastíněno v kapitolách o této osobnostní dimenzi (podíl na zarážejících závěrech zajisté připadl také nepřesně formulovaným otázkám a dalším nedostatkům dotazníku).

Úsilí o nezávislost a určité osamostatňování bourá dosavadní jistoty a tak dospívající nezdědka hledají jistoty náhradní. Těmi bývají nejčastěji vztahy s vrstevníky, ať už v podobě part, nebo přátelství dvou lidí. Pro dospívání je také typické vyhledávání vzorů a idolů. Hledání útočiště vede také k tomu, že mnoho dospívajících okouší poprvé duchovní život a vstupuje do náboženských společenství. Na pouti za jasnými cestami a odpověďmi jsou často přitahováni sektami, které je nabízejí ve velmi konkrétní podobě.

Snaha se vymanit z rodičovského vlivu nevede adolescenty jen do náboženských obcí, ale nahrává také tvorbě vztahů mezi vrstevníky. Ještě v publikacích z konce minulého tisíciletí autoři považují za samozřejmé, že se mládež srocuje do kamarádkých part. Dvacet let stačilo, aby čtenář nad příslušnými řádky podezřele pokrčil čelo. Bandy kamarádu scházejících se, kdykoliv je to možné, už potkáme tak maximálně v knihách Jaroslava Foglara, nebo filmu Občanský průkaz. Čím to? Současná mládež sice méně pije a fetuje, ale je osamělejší a introvertnější. Proč bychom se taky bavili s kamarádem v hospodě, když nám messenger umožní zůstat u psacího stolu. Ať už pozitivně, nebo negativně, sociální sítě změnilы Evropánům život. Pojem „parta“ však v této knize najde své místo, jen je třeba vzít na vědomí, že soudružnost minulé generace je ta tam. Kde jsou lidi, tam jsou party. Lidé, kteří si rozumí, se dají dohromady a komunikují spolu více než se zbytkem, ale jakmile se rozpustí společenství, rozejde se i parta.

V dospívání dochází k rozvoji sekundární mentální funkce, která pomáhá rozvoji vztahu jak se sebou samým tak i s bližními, ostatně tyto dva vztahy spolu úzce souvisejí. Mezi adolescenty se zlepšuje schopnost vzájemného porozumění mírně zproštěného od dětského egocentrismu. Na druhou stranu, rozvoj sekundární funkce bývá bouřlivý a tím více stimuluje²⁴ bourání dosavadních jistot a potřebu hledání nových.

Dospívání se dělí na dvě fáze. První probíhá od jedenácti do patnácti let, dříve začíná u dívek. Tato vývojová epocha se nazývá pubescence a jedná se o bouřlivější část dospívání. Právě během ní dochází k tělesným a hormonálním proměnám. Výrazné změny vlastní osoby navozují pochybnosti, zvýšenou citlivost a tedy i potřebou si vymezit, kdo vlastně jsem.

Druhá fáze začíná koncem pubescence, tedy okolo patnáctého až šestnáctého roku života a končí kolem dvaceti let. Pro pozdní adolescenci je typické zklidnění a dokončení sebevymezení, případně výrazné prohloubení těch problémů, se kterými si pubescenti neporadili. K osamostatnění dochází až v této vývojové fázi, kdy nahrazuje pouhé pubescentní revolty. Starší adolescenti se tedy vymaňují z vlivů vrstevnických skupin a pravidla party přestávají být posvátná, jako tomu bylo dřív. Fyzické změny již v tomto období nejsou výrazné. Po osamostatnění přichází dospělost.

Následující oddíly se svou strukturou liší od zbytku knihy, ve snaze seznámit čtenáře nejen s typologií, ale také s vývojovou psychologií, popisují fenomény dospívání a jejich projevy u různých typů, namísto obvyklé půlky oddílu věnované jedné a druhé půlky pojednávající o druhé preferenci.

²⁴ Stimulovat=podněcovat aktivitu, uvádět do pohybu

2.1. „Epocha dětství za mnou... To byly časy! Díky Bohu za spolužačky.“

„Idealizuješ si je, ale budiž ti to přáno.“

2. 1. 1. Extravertní (E) adolescenti

Jak již bylo zmíněno, v období dospívání se ozývají introvertní tendence a i extravertní adolescenti se potřebují stahovat do sebe a dumat nad vlastní osobou, díky čemuž se mnozí stávají tolerantnějšími vůči nespolečenským a uzavřeným jedincům. E přicházejí do styku s vnitřním světem a objevují, co všechno nabízí. Když potom vidí zadumaného jedince, tuší, že se právě nachází ve světě, jehož atraktivita je srovnatelná s atraktivitou světa vnějšího.

V tomto vývojovém období je asi jediná příležitost k setkání s vrstevníky, kteří široké okolí halasně upozorňují, že „jsou téměř stoprocentní introverti s vnitřním životem, který svou hloubkou mnohonásobně předčí Mariánský příkop“. Podle tohoto chování jasně poznáte extraverta, ale zároveň si, podle logiky „na každé šprochu pravdy trochu“, ověříte, že i v extravertech se rysuje vnitřní život. (A na závěr odstavce žádám o omluvu všechny E, jichž se dotklo parafrázování v prvních uvozovkách. Jít do sebe je nesmírně důležitý úkol dospívání. To, co jsem karikuroval, byla neřízená potřeba na sebe stahovat pozornost a za všech okolností působit co nejzajímavěji, která je směšná vždy.)

2. 1. 2. Introvertní (I) adolescenti

Ačkoliv i introvertní adolescenti hloubají nad sebou samými více, než jako děti, nastává pro ně především čas naučit se samostatně fungování ve společnosti. Hodně záleží v jakém prostředí se I pohybují, musí se jednat o prostředí, které je k otevření vybízí, ale které po nich zároveň nevyžaduje moc. Introvert se musí ocitnout v působišti síly, která je dost silná, aby ho dala do pohybu, ale ne příliš, aby ho poškodila.

V období pubescence pro introverty velmi nabývají na významu vztahy s vrstevníky. To je patrné především u dívek, mezi nimiž spíše než party vznikají právě přátelící se páry. Dlouhodobá přátelství se objevují i v chlapeckých kolektivech, ale tyto vztahy provází menší výlučnost, kamarádi neméně živě komunikují i s jinými členy kolektivu, přičemž vztah sám je často držen více společnými zájmy a vzájemným obdivem než hlubšími sympatiemi.

2. 1. 3. Sbohem mami! Čau kámo.

O osamostatnění od rodiny usilují jak introverti, tak extraverť. Obzvlášť pro extraverť vzrůstá potřeba místa ve skupině, suplující rodinné prostředí. Introverti hledají spíše než partu vztah k druhému člověku. Na začátku dospívání jsou pěstovány především vztahy s jedinci stejného pohlaví, tedy přátelské. Zlom nastává v druhé půlce adolescence, kdy se zájem posouvá i na osoby opačného pohlaví.

E jsou svolnější k tomu se řídit pravidly vrstevnické skupiny. Jejich potřeba společenského života je tak silná, že jsou ochotni se přizpůsobit i velmi náročným a obětí vyžadujícím požadavkům skupiny, výměnnou uznání jejími právoplatnými členy s nárokem na zázemí. U introvertů se tato tendence ke konformitě projevuje vzácněji.

2. 1. 4. Čím se dnes ztrapníš, tím se zítra budeš živit.

Adolescence je obdobím poznávání sebe sama i okolního světa. Cílem už většinou není snaha pochopit, jak funguje, ale snaha zjistit, co je pro jedince atraktivní a za čím by se chtěl do budoucna orientovat. Pro extraverť je charakteristické, že vyhledávají nové kolektivy, případně se výrazněji angažují v těch, jejichž členy už jsou. Extraverť mají rádi společenské akce, oslavy a jiná místa

společného setkávání, ideálně bez rodičů a jiných rodinných příslušníků. Své místo ve společnosti si E nacházejí primárně díky sociálním dovednostem.

Introverti se také rozhlíží, namísto vyhledávání nových skupin se drží starých kolejí a zkoumají, co nabízejí. Obvykle něco najdou. Kdo dosud tu a tam vyšel na výlet s rodiči, náhle nemusí být o víkendu doma k zastižení. Svým zájmům jsou introvertní adolescenti schopni obětovat velké množství sil a prostředků, tím se sice nezdá vzdávají alternativních aktivit, ale pokud se jejich zájem udrží, může být vypětí sil v době adolescence velmi užitečným v budoucnu. Podporou pro ně bývá i uvědomění toho, že adolescenti už svými schopnostmi a dovednostmi v oblasti svých zájmů předčí většinu dospělých (s výjimkou profesionálů). Vědomí užitečnosti je pro mnohé I velmi užitečné při nalézání svého místa v kolektivu.

2. 1. 5. Mé tělo se mění a já s ním

Odlišný je i způsob, jakým E a I vnímají tělesné proměny s dospíváním související. Toto období bývá vnitřně náročnější pro I, kteří těžce prožívají změnu sebe sama. Vlastní osoba byla pro I útočištěm a změna může znamenat ztrátu pevné půdy pod nohama. Pro E je více důležité, jak se mění jejich postavení v kolektivu (například výška a fyzická síla vzbuzují u adolescentních chlapců respekt, a tak jsou obě pro E jinochy žádoucími) a zda jsou tyto změny pozitivní či negativní. Z toho bývá odvozen i jejich vlastní názor na tyto změny.

2.2. „Seš divnej, kdybys hrál po škole fotbal s ostatními, nemusel by ses cítit osaměle.“

„Nejdřív musím dokončit tu báseň.“

Tato osobnostní dimenze se během dospívání projevuje především v zájmových oblastech adolescentů, v jejich sebepojetí a v představách o tom, jakými lidmi by chtěli být v budoucnu. Dimenze S/N má nezanedbatelný vliv na přirozené hodnoty, které adolescenti uznávají, cíle za kterými směřují a vlastnosti, kterých si váží.

Obzvláště pozdní adolescence je přípravou na dospělost. Adolescenti si nejen hledají obor, kterým se chtějí zabývat, ale také si vytvářejí představu životního stylu, co po rodičích přeberou a co zavrhnou. Pro dospívání je obvyklé i fantazijní utíkání z reality, která nějakým způsobem není zcela vyhovující. Na to všechno je třeba zapojení abstraktního a intuitivního myšlení. Používání intuitivního vnímání (častěji obráceného dovnitř) v mnohém ovlivňuje i život S. Proto se i S adolescenti, často cítí jako N a souhrnné výsledky dotazníků pak jen málo odpovídají četnosti jednotlivých typů v celé společnosti.

2.2.1. Smysloví (S) adolescenti

S, obzvláště SP, v době dospívání začínají zkoušet, co svět nabízí. Toto zkoušení je ovšem praktičtější a hmatatelnější, než jak je tomu v případě N. Okolí rychle pozná, že se něco děje. Smyslové typy okouší nová jídla, mohou vyhledávat adrenalinové sporty nebo svůj životní styl přizpůsobují pořádkům té či oné subkultury.

Smysloví adolescenti více prožívají svůj tělesný vývoj. Orientace funkce vnímání (S_E/S_I) v tomto případě ovlivňuje, jak moc se S na věc dívají z vlastního úhlu a jak moc z perspektivy svého okolí. Tento rozdílný přístup se projevuje například i ve způsobu odívání, kdy S_I volivají oblečení praktické a pohodlné, S_E více extravagantní a výrazné. Celkově pak S svému zevnějšku věnují více času, energie i pozornosti než N.

S přechodem na druhý stupeň se mění školní výuka. Je obtížnější a abstraktnější. Čím dál tím více vyhovuje N typům a čím dál tím náročnější je pro S typy. U S tedy nastává znatelné snížení prospěchu (u N je schodek menší i proto, že první stupeň jejich úspěchu zvláště nenahrával). Studijní úspěch, vydobytý bez tvrdé práce, je jednou z cest získání dobrého sociálního statusu ve třídním i mnohých mimotřídních kolektivech. Ti, kteří toto štěstí nemají, si hledají skupiny, kam by se zařadili i bez persony géníů. Dá se tedy očekávat, že většina sportovních klubů bude převážně S povahy. Mnoho je pak také těch, kteří o žádné prvenství neusilují a ke spokojenosti jim stačí, že se pořád najde několik těch, kteří jsou na tom ještě hůř než oni. Být první, nebo nebýt poslední; nezdá se, že by tento povahový rys s typologií souvisel.

2. 2. 2. Intuitivní (N) adolescenti

Pro dospívající N je charakteristická záliba v diskuzích a hloubáních na jakémkoliv téma. Tento rys jejich povahy je součástí jevu zvaného „intelektualizace“. Jedná se o obranný mechanismus, který pomáhá kompenzovat narušenou rovnováhu lidské mysli. Nutno podotknout, že jej pojmenovala Anna Freudová, dcera Sigmunda Freuda a onou narušenou rovnováhou patrně myslela následky probuzení sexuální pudů. V určité míře se s intelektualizací setkáme i u S, ale ti pro její příliš teoretickou povahu po chvíli přejdou k jiným mechanismům.

Párovým obranným mechanismem je askeze, tedy potlačení nežádoucích choutek. Tuto cestu volí především SJ, o tom ale později v pohledu na dospívání z perspektivy temperamentů.

N bývají všeobecně přístupnější změnám a novotám. V době dospívání se také rozvíjí schopnost pracovat s abstraktními pojmy a při hledání kompromisu brát v potaz různé názory. Právě do nich a jejich zkoumání se N s vervou pouštějí, začínají potřebovat svou vlastní životní filosofii a hodnotový žebříček, vlivem adolescentního optimismu snadno uvěří utopistickým představám o společnosti a začnou se hlásit a podporovat instituce a společenství, které je nabízejí.

N více vnímají vývoj své osobnosti než vývoj tělesný. IN zajímá, jak se mění jejich já, ta složka, kterou znají jen oni sami a Bůh. EN pozorněji sledují změny jejich vztahů s okolím. Introverti mají v tomto případě výhodu lépe rozvinutých introspektivních schopností, které jim umožňují hlouběji nahlížet do sebe samých a obejít se tak bez zpětné vazby od bližních. V obou případech se dá jen těžko očekávat, že budou N s novými poznatky zcela spokojeni.

Příklad z literatury:
<i>Jak rozlišit N chlapce (dívčí móda přesahuje svou komplikovaností odbornost tohoto díla) od S? Vojtěch Černý si myslí, že to zvládnete v rámci sekund.</i>
Tričko volně vlající přes kalhoty má teoretik a filozof, naopak tendencí k zastrkování trika do kalhot, tedy jistě sešněrovosti, se často vyznačuje praktik a realista. Hledáme-li učence, zvolíme rozevlátého. Potřebuje-li naše firma šéfa výroby, dáme přednost praktikovi s košilí pracně nasoukanou do kalhot. ²⁵

2. 2. 3. Co na tom, že mi ještě není osmnáct?

Dimenze S/N ovlivňuje i způsob, jakým dospívající svůj probíhající vývoj vnímají. Pro S mají velký význam faktické známky osamostatňování, například to že v patnácti dostanou občanku, že končí základní vzdělání, či že jsou v osmnácti prohlášeni za plnoleté. Tyto změny jim dodávají pocit samostatnosti, byť jsou provázeny také mnoha povinnostmi a ztrátou mnoha převážně ekonomických výhod, jaké dětství skýtá.

N se zaměřují na způsob, jakým je okolí přijímá. Nedokážou tak jako S podepřít své sebevědomí občanským průkazem, pokud jsou pořád oslovováni zdrobnělinou svého jména. N rádi diskutují s dospělými, v období adolescence jsou již schopni se na věc dívat z více pohledů a pracovat s abstraktními pojmy, a tak může být jejich argumentace na úrovni.

²⁵ ČERNÝ, Vojtěch, 2008, s. 150

2.3. „To je mi záliba! Jsou aspoň o něčem poutavém?“

„Fungování vztahů a citů ti poutavé nepřijde, takže ne.“

2.3.1. Myslíci (T) adolescenti

Ani hlad po poznání ani žízeň po rovnosti T typu s dospíváním neopouští. Obě potřeby se však, při zdravém a bohudíky taky obvyklém vývoji, kultivují. Myslíci adolescent by měl do dospělosti vstupovat s kritickým myšlením, které by zvládalo z logické perspektivy hodnotit jak okolní svět tak sebe sama, protože by si nemohlo dovolit usurpovat celou mladou duši. Tomuto zdravému (sebe)kritickému stavu však mohou předcházet všelijaké turbulence.

Pro dospívající T začínají v dospívání nabývat na významu životní principy (kupříkladu etické). V době pubescence to je především spravedlnost a snaha ji prosadit kde to jen jde, toto úsilí může nezdědka nabývat až zcela absurdních podob, kdy T diktují rodičům učitelům i dalším autoritám, co je (podle nich) správné.

Jindy zas nastávají situace, kdy T stojí trochu stranou, melancholicky pozoruje družící se bližní a lamentuje, že „racionalita je k ničemu“. Období dospívání spojené s odmítnutými láskami, čím dál tím náročnější výukou, nespokojeností se svým vzhledem, konflikty s rodiči, pochybnostmi o své hodnotě, kdo by se z toho občas nezhroutil? Když je toho na naše vědomí, které využívá preferované funkce, příliš, začne čím dál tím větší podíl na našem myšlení získávat nevědomí a funkce méněcenné. A tak se stane, že ačkoliv i myšlení je teprve v rozvoji, adolescent spadne ještě níž.

Ale dospívání, zvláště pubescence, je „jen“ nocí mezi dětstvím a dospělostí, a tak se i používání funkcí myšlení, při zdravém chodu věcí, nakonec ustálí ve funkční podobě.

2.3.2. Cítící (F) adolescenti

F rozvíjejí své vztahy k bližním. I tento rozvoj je třeba kultivovat, obzvláště v době pubescence se projevuje až snahou zavděčit se za každou cenu, kterýžto přístup se přezdívá syndrom chameleona, nicméně i ten dovede plynule přejít ve vřelost a empatii pro F typické.

Stejně jako T typy ani F nejsou ušetřeni výkyvů všemi směry, někdy nic kromě vztahů nevnímají, jindy jsou zas nadměry kritičtí a jindy se zas orientují za funkcemi vnímání. Jejich náctiletý život tedy není o nic méně zajímavý a nic více komfortní než u T.

2.3.3. Přejít do multiplayeru

V pozdní adolescenci se život zklidňuje. Ať už byla funkce usuzování (F_E , T_E , F_I , T_I) dominantní, nebo sekundární nyní je doplněna popřípadě sama doplňuje druhou významnou funkci a tak jsou její projevy již méně bouřlivé, než tomu bylo v první polovině dospívání. Na druhou stranu, pokud vývoj proběhl pokřiveně, namísto této rovnováhy přijde bolestná diktatura jedné funkce.

Starší adolescenti se obvykle lépe znají a mají menší potřebu poutat se k člověku, vztahu nebo hodnotě. Ve svém usuzování jsou flexibilnější. To se projevuje i schopností smysluplně komunikovat s opačným pohlavím, schopností na věci nahlížet z různých úhlů...atd.

Nutková potřeba, aby měli všichni stejně, se tak změní ve snahu, aby měli všichni, kolik potřebují, či kolik si zaslouží. T se naučí dávat někdy přednost vztahu přednost před principem, tedy více odpouštět a promíjet bližním jejich nedostatky. Tedy například lhaní malého sourozence už neznamena, že je třeba přerušit veškerou komunikaci s ním, dokud nezačne říkat to, co T považuje za pravdu.

F dříve bližním všechno ochotně promíjeli, nebo je démonizovali, zatracovali... prostě nenáviděli. V pozdní adolescenci však už F tuší, kdy jsou pro ně důležitější pocity bližního a kdy hodnota, kterou uznávají, kdy se ukazuje, že s tímhle člověkem si prostě rozumět nebudou, jelikož

jeho chování je v příliš velkém nesouladu s principy, kterými se jako F řídím a kdy by si zas zasloužil přestat být z mé strany odsuzován.

2. 3. 4. Estrogeny, testosteron a typ osobnosti

Rozdíl myšlení a cítění není ani v tomto případě oddělený od problematiky genderového vývoje. Stereotyp chlapce a dívky do velké míry utváří právě převaha určité preference mezi zástupci toho či onoho pohlaví, nicméně chování dospívajících ovlivňují také hormonální změny.

Tyto změny způsobují například větší chlapeckou agresivitu, mateřské vzrušení dětmi u dívek a taky pro adolescentní období příslušnou emocionální labilitu. Nelze se tedy divit, když například INTJ dívka zvolí pro budoucnost pedagogickou dráhu, prostě proto, že má ráda děti. Každá typologická příručka by volbu učitelské profese, obzvláště na prvním stupni, pro INTJ označila za málo pravděpodobnou, ba nevhodnou. Naš život však ovlivňují i jiné psychologické síly než typ osobnosti, a tak tento přístup není o nic méně dobrý než jiné možné cesty.

2. 3. 5. Self-rating

Rozdílné preference myšlení a cítění ovlivňují také to, jakým způsobem se dospívající vyrovnávají s proměnou vlastní osobnosti, zvýšenou labilitou, novými pudry a celkovou ztrátou starých jistot. Nepříjemné je to jak pro myslící, tak pro cítící adolescenty a vážnější problémy mohou vlivem těchto změn také nastat jak mezi T, tak mezi F dospívajícími. Negativní emoce, které v nás život probudí, záleží především na výši neurotismu naší osoby, tedy rozměrem naší duše nesouvisějícím s žádnou Briggsovou popsanou dimenzí, silou osobnosti a samozřejmě prostředím formujícím každého z nás.

T potřebují mít pořádek v tom, co se mění. Ke změnám přistupují analyticky a snaží se si logicky vysvětlit, která k nim došla. Velmi často přitom dojdou k závěru, že „prostě taková jsou a nijak to nezmění“. Toto zjištění může být uklidňující, na druhou stranu rozhodně nepodporuje snahu se zlepšit.

T oceňují vývoj svých schopností. NT si více všimají rozvoje svých intelektových dovedností, kognitivních. ST směřují svou pozornost k zlepšující se tělesné kondici. Větší kompetence skýtají větší možnosti a tedy také větší svobodu. T na dospívání nahlíží převážně pozitivně. Tento přístup, ale nijak nebrání snížení vlastního sebehodnocení²⁶. Uvědomění toho, co umím, je provázáno také poznáním toho, co neumím

F hodnotí svět i sebe samotné subjektivně. Vlastní vývoj neřeší ani tolik z hlediska příčin a důsledků, spíše se sami sebe tážou, zda jsou s novými situacemi spokojeni. A velmi často si odpovídají záporně. F záleží na vztazích s druhými lidmi a nejpevnější pouta měli dosud k rodičům. Žádný jiný vztah není v době dospívání, především pubescence, testován tak tvrdě. Rodiče často spadnou z výšin obdivu kamsi do hlubin pohrdání. Takový pád není žádný div, ale F cítí, že pokud trpí dosud nejsilnější citové pouto, musí být něco špatně.

2.4 „Jo, a proč to děláš teď? Nechtěl bys opakovat před testem?“

„Přestávka je nejlepší čas a to vždycky.“

²⁶ Kniha Vývojová psychologie, Dětství a dospívání od Marie Vágnerové uvádí průzkum, ve kterém měli dotazovaní různého věku známkovat sebe a svůj životní styl, pokles sebehodnocení v době dospívání byl zvlášť výrazný.

Usuzování a vnímání ovlivňuje především směr vývoje, který si adolescent zvolí. Jedná se o rozdíl mezi přizpůsobením se změnám u P a přizpůsobení sebe i okolí obrazu svému u J. Obě tyto strategie mohou vést jak k úspěchu, tak k problémům.

Jéčkovým zástupcem těchto problémů může být přehnaná snaha změnit svět nevyjímaje sebe samého podle vnitřního ideálu, což vede buď k neschopnosti přijímat, co „ten špatný“ svět dává, nebo sebemrškačské přetěžování své osoby ve službě introvertnímu vnímání. Naopak nad P se tu a tam mihne riziko, že se zvrhnou a tažení čistě svým extravertním vnímáním navštíví mnoho čím dál tím nebezpečnějších koutů světa, aniž by se kdekoliv zabydleli.

Oba problémy popsané v tomto oddílu nejsou otázkou pouze adolescence, ale v adolescenci se mohou poprvé zřetelně projevit. V dětství má člověk menší svobodu i zodpovědnost, jeho vývoj je v rukách rodičů a nesmyslné upínání se k cílům, jejichž význam není zdaleka tak velký, jak si J myslí, nepředstavuje velkou hrozbu (byť rodiče s přehnanými požadavky napáchají škody velmi podobné povahy).

Děti také nemají takovou zodpovědnost jako rodiče a jejich činnosti jsou pod bdělým dohledem. Riziko, že by se dostaly do područí zhoubných aktivit a nechaly se vláčet kdoví jakým proudem, je výrazně nižší než během dospívání.

Pro oba problémy platí, že se mohou začít objevovat již v období pubescence, v období adolescence jejich vývoj pokračuje směrem, jakým se vydal pubescent. Komplikace se tedy buď prohloubí, nebo ustoupí, podobnou povahu bude mít i přechod do dospělosti.

Vyvážit vnímání a usuzování (a introverzi s extraverci) je jedním z největších vývojových úkolů dospívání. Vyvážení těchto dimenzí sníží nevyváženost mentálních funkcí a tím pádem dospívajícím umožní lépe zvládat i své méněcenné funkce.

Rodiče a okolí mohou zdravému vývoji napomáhat tím, že dospívajícího přijímají takového jaký je, ale zároveň ho vedou k produktivnímu jednání. V tom tkví nevýhoda typologické konstelace členů rodiny, kdy jsou rodiče typologicky podobní. Pokud je typ dospívajícího totožný či alespoň velmi blízký typu rodičů (obzvláště to platí právě u dimenzí E/I a J/P), bude mu sice porozuměno, ale postihnou-li jej níže zmíněné problémy, rodiče je budou spíše prohlubovat než řešit (například k nevázaně žijícímu P bude přistupováno o mnoho tolerantněji, než by bylo prospěšné a na často vyčerpaného J bude utvářen ještě větší tlak).

2. 4. 1. Usuzující (J) adolescenti

J, jejichž vnímání je introvertní, mají někde v sobě obraz ideálního já a bývají ochotni si ho vybojovat (cesta za vnitřním ideálním obrazem je nejdůležitější pro IJ typy). Jsou náchylní k asketismu, potlačování svých složek, o které nestojí a mají tendenci na sebe být přísnější. Tento způsob je vyčerpávající a není divu, že často vede k vnitřním problémům. Pokud je cíl přeceněn, může se po jeho dosažení objevit, a taky se často objeví, pocit prázdnoty. Poznání, že výsledek námahy nestál za to, kolik mu bylo obětováno. I výzkum sebevraždnosti mezi univerzitními studenty odhalil, že většina z nich byla zdánlivě úspěšnými. Vycházeli s rodinou, dobře studovali a zvládali se i společensky angažovat²⁷.

2. 4. 2. Vnímající (P) adolescenti

P se více přizpůsobují okolnímu světu. Přístup „prostě takový jsem“ je charakteristický především pro TP a chameleoní syndrom zas hrozí více (E)FP, kteří se přizpůsobují požadavkům svých dominantnějších přátel, byť by jim F₁ mělo zabránit, aby se tato konformita vymkla kontrole.

Byť je adaptační přístup jemnější k vlastnímu duševnímu zdraví a P tak nejsou tolik ohrožováni pocitem existencionálního vaku, může se velmi neblaze projevit, pokud přizpůsobování okolí ztratí kotvu soudnosti. Pak P velmi rychle zjistí, že nemají peníze, následně že jsou v dlužích a pak se na ně naválí ještě spousta drobných nepříjemností způsobených neřízeným životem. Takto

²⁷ DRAPELA, Viktor Jan. 2011. str. 151

postižení P, kteří nejsou schopni ve svém životě uplatňovat usuzování si navíc často ani neuvědomí, že nějaké problémy mají. Prostě jsou zrovna v nepohodlné situaci, ale to není důvod k panice. Tato lehkomyšlnost však může vést například ke konfliktu s rodiči, kteří dospívajícího nutí, aby změnil životní styl, přičemž adolescent odmítá poslechnout, jelikož by se tím snížil jeho sociální status ve vrstevnické skupině.

Temperamenty v dospívání

Strážci: „Jestli revolta, tak v mezích“

Pro strážce je dospívání náročné. Nijak netouží po nevázané volnosti. Rebelské tendence, které se ve vrstevnických skupinách začínají objevovat hojněji než v dřívějších dobách, je vnitřně neoslovují. Navenek se sice mohou odvázat a postávat u barikád vzdoru, protože se obávají, že by jinak před kamarády ztratili tvář, každopádně jsou vždy rádi, když se mohou zase vrátit do klidového stavu.

Strážci se snaží vycházet vstříc očekáváním, která na ně společnost klade. Pilněji než jiné temperamenty se učí, či dělají jiné činnosti, které je jinak nebaví. Škola se pro ně stává obtížnější, než byla na prvním stupni, jelikož je více abstraktní a efektivita memorování raketově klesá. Přesto mnoho strážců školu zvládá velmi dobře, jelikož je ochotna pro úspěch něco obětovat.

Usilování o bezchybnost, pro tento temperament charakteristické, se zdaleka neprojevuje jen ve škole. Strážcům záleží také na tom, jak působí ve společnosti, jak zvládají své zájmové aktivity, poměrně ochotně pomáhají také v domácnosti. Za tuto svou píli vyžadují patřičné ocenění. Pokud mají oba rodiče J, hrozí jim, že bude jejich chování považované za samozřejmost, standard. Takoví SJ jsou velmi ohroženi přepracováním, nervovým zhroucením, či jinými problémy.

Snaha o bezchybnost je dána vnitřním obrazem, který se utváří prostřednictvím S_i. Introvertní smysly se neřítí do budoucnosti na to, co nového dobrého, by mohlo být, ale spíše do minulosti na to, co bylo špatné a potřebovalo by zlepšit. Není divu, že proces vymezení identity u strážců trvá kratší dobu než u jiných temperamentů.

STJ mají své ideální já orientován především pracovně. Těší je, když jsou nazýváni schopnými a okolí jim dává najevo, že si jich váží pro jejich schopnost splnit všechny zadané povinnosti přesně podle zadání.

SFJ jsou více orientováni na své závazky vůči bližním. Dávají si pozor, aby jim nedlužili nějaký ten bankovní vklad (viz příští kapitolu). City jsou u nich prioritní a mají větší váhu než různé rozdělané pracovní projekty. To se projevuje i ve škole, jednou z možností učitele jak motivovat SFJ žáky ke studiím je vytvoření si osobního vztahu k nim.

Platí, že ISJ si mnohem více než ESJ dávají pozor, aby někde neměli dluhy. U ISJ slovo povinnost vyvolává úctu. ISFJ mají potřebu především plnit závazky k bližním. ISTJ se snaží být zodpovědní pracovně.

ESJ povinnosti řeší až druhotně, jako prostředek k udržení či prohloubení vztahů (ESFJ), nebo jako samozřejmý krok k pokročení s prací (ESTJ). Tento rozdíl je dán tím, že pro ISJ jsou introvertní smysly primární a pro ESJ sekundární.

Jestli doba adolescence strážce opravdu něčím potěší, pak je to více zodpovědnosti a váženosti, kterých se jim dostává. Pro strážce je velmi příjemné vědět, že jim někdo věří a respektuje je. Například mnohé úřední záležitosti jako je výdej občanského průkazu, obřady jako confirmace nebo biřmování, to vše pro ně má výraznou přidanou hodnotu v potvrzení, že již nejsou nikým nerespektovanými dětmi.

Sociální status strážců ve třídním kolektivu v období adolescence spíše klesá. Děti posuzují schopnosti jedince především podle toho, čeho dosáhnul, jak si vede a jaké má výsledky. Během dospívání si jsou však stále více vědomi toho, že schopnosti nejsou zcela odvoditelné z výsledků a

právě schopnosti jsou většinou ceněny mnohem více než píle. SJ dříči se tak mnohdy v očích druhých propadají, ale na druhou stranu se se strážci v tomto věku spolupracuje o poznání lépe než se zástupci jiných temperamentů a kdo měl tu čest to zažít na vlastní kůži, nebude již považovat píli za méněcennou tvořivost a spontánnost.

Hráči: „Jestli revolta, tak ať je s velkým R!“

Jak hráči rostou, dostávají čím dál tím více svobody a patřičně si ji užívají. Jelikož však mnozí rodiče nepovažují jejich způsob užívání za zodpovědný, je proces osamostatňování u hráčů brzděn více než u jiných temperamentů, což je hráčům taktéž nepříjemnější než jiným temperamentům.

Na hráče má velký vliv dění v jejich okolí. Jsou snadno ovlivnitelní módou a nebývá pro ně lehké připustit, aby byť jen působili, že jsou mimo. Někdy si libují ve výstřednostech, které však pouze extrémně stupňují již vlivný trend, kreativní originalitou nepřekypují.

Hráči si již od mala vytvářejí personu smělych, neohrožených a nevázaných. Je pro ně bolestné se ji vzdát, a tak jsou více než jiné temperamenty citliví na jevy, kvůli nimž by jejich okolí vědělo, že až tak svobodní nejsou. Do těchto jevů patří například projevy rodičovské výchovy, která člověku před vrstevníky nepřidá. Ze stejných důvodů před rizikovými aktivitami odmítají preventivní opatření snižující pravděpodobnost úrazu nebo i jiné nehody. Přejít rušnou vozovku na červenou? Přeplovat v oblečení řeku? Skákat šipku do jezu a podplavávat válec? Prosím SP čtenáře, aby se přinejmenším tím posledním neinspirovali, ostatně nejspíš mají svých vlastních budičů adrenalinu dost i bez této knihy.

Hráči svým chováním rádi provokují okolí. S rodiči v období adolescence vycházejí konfliktněji než jiné temperamenty, především proto, že rodiče jsou hlavním zdrojem omezujících vlivů, kterým se souhrnně říká výchova. Dále také rodiče často hráče nutí do činností, o něž SP pranic nestojí, jmenovitě přípravy do školy, která jde nejen v tomto věku hráčům ze všech temperamentů nejhůře.

Někdy se touha po rebelii a energie hráčů zvrhává až v antisociální chování, týrání slabších, vandalství, či protizákonnou činnost, může ale taky pomáhat vývoji skupiny, oživovat jinak ponuré situace, či iniciovat nápravu zavedených a nefunkčních pořádků.

V průběhu dospívání mají hráči známosti dříve než jiné temperamenty. Je to dáno především jejich tendencí zkoušet pro ně, byť ne pro společnost, nové činnosti a zážitky. Zároveň se často jedná o poselství rodičům, že jejich přednostní místo v srdci SP už má nejlepší časy za sebou a konečně po patnáctém roce života se stává „chodit s někým“ normální a hráči si nemohou dovolit zůstat pozadu. Jejich známosti motivované především výše zmíněnými motivy často neobsahují hlubší cit a jejich trvanlivost nepřesahuje 2-3 rande.

Touha po nevázanosti a určitá dávka požitkářství se pojí především s funkcí S_E . Není divu, že její projevy můžeme pozorovat spíše u extravertních hráčů. Jejich introvertní protějšky se více než na okolní svět orientují na sebe, to jim dává větší stabilitu a ochranu proti zhoubnějším trendům. Na druhou stranu introvertní hráči nemají onen nevyčerpatelný zdroj elánu a předem se stahují do ústraní, hrozí-li jejich zapojení do rozsáhlejších projektů (extravertní se do nich klidně pustí, pak zjistí, že je nebaví, a tak je opustí v průběhu).

Dospívání myslících hráčů je konfliktnější. STP mají více sporů s rodiči než SFP. Experimentování s okolním světem v podání STP, někdy hraničí s hazardem a není divu, že ti, kteří na hráče dohlížejí, jsou často nuceni zakročit. Takové zákroky autorit STP na rozdíl od svých citících protějšků nemilosrdně kritizují. Přesto jsou schopni připustit, že jejich chování nebylo zrovna vzorové

Citící hráči také riskují, ale bývají pokornější, když jim někdo brání, byť na druhou stranu si případnou kritiku svého chování berou osobně a často jsou jí nakonec více podrážděni, než navenek agresivní STP. SFP více experimentují v oblasti vztahů a citů. Zkoušejí spíše, s kým budou trávit čas, než co s ním budou dělat.

Racionalisté: „Myslím, tedy jsem.“

Racionalisté si obvykle v období adolescence nacházejí svůj pracovní směr a již mu věnují poměrně velkou pozornost. Racionalisté v drtivé většině případů kolem patnácti let přesně vědí, co chtějí studovat (a oni většinou chtějí studovat, protože žádný jiný temperament si tolik nezakládá na svém intelektu) a jak chtějí pracovat.

Příklad ze života:

Ukázkovou představou, sice ambiciózní, ale jasnou, o své budoucnosti je vyprávění čtrnáctiletého ENTP chlapce: „Až budu mít za sebou grafickou střední, chtěl bych studovat fotografii na FAMU. Rád bych se věnoval uměleckému focení, to ale v Česku moc nejde, tak bych se rád odstěhoval do Ameriky nebo Velké Británie, tam se fotografové užívají, A taky bych chtěl chvíli pracovat pro Francouzskou Armádu, tam mají supertajné jednotky, které umí vejít do místnosti, aniž by si jich někdo všiml. Tak pro ty bych chtěl fotit. No, to bych si vydělal hodně peněz a pak si zařídil vlastní kavárnu s ateliérem někde v té Británii.“

Racionalisté věnují vztahům méně energie než jiné temperameny, jejich pracovní zaměření má prioritu. Navíc si často budují personu citově chladných (tato tendence převládá více u NTJ, kteří ale bývají k hlubším citům náchylnější než vnitřně logičtí NTP), čímž dávají druhým najevo, že s nimi si nemá smysl nic začínat. Kromě toho i osobní vztahy racionalistů vznikají prostřednictvím neosobních diskuzí, to pro většinu bližních není obvyklý ani žádaný model. Známosti si utvářejí nejpozději ze všech temperamentů.

Jejich intelektuálnímu rozletu pomáhá i osvojení si dospělého myšlení. Během puberty je již možné používat takzvané *formální logické operace*, díky němuž se NT dokážou se na předmět svých myšlenek, který už nemusí být jen věcí, ale v podstatě i jakýmkoliv abstraktním pojmem, dívat z různých hledisek, ne jen ze svého přirozeného, či dobrými mravy a rodiči vštěpovaného. To se projevuje i v mravním usuzování racionalistů, málokterý temperament je tak silně utilitaristický.

Příklady ze života:

V již citovaném hovoru byl ENTP dotázán na své rodinné ambice, odpověď zněla: „Manželku? No, zatím to neplánuju, připadá mi to jako zbytečné svazování. Možná nějakou přítelkyni. A děti? Ty zatěžují ještě víc než manželka.“

INTP bratr citovaného se nedlouho předtím vyjádřil: „Já se na svatbu těším, mám rád ty následující hostiny. Ono to mezi manžely pak stejně začne drhnout, takže nic lepšího než ta hostina nakonec nebude.“ Tady už je vidět odkaz na fungování rodiny obou bratrů, či aspoň jejich pohled na ni (snad ani není možné, aby členové rodiny s pěti a více dětmi odsouhlasili existenci „rodinné idylky“), nicméně byl patrný i vliv city upozadujícího introvertního myšlení.

Vztahy racionalistů s rodiči se zvlášť nevyhrocují. Racionalisté si potřebují udržet určitý odstup a dokážou se vyrovnat s kritikou ze strany autorit. Bývají ovšem obzvlášť citliví na to, když je jejich odstup narušen a oni jsou přímo (například fyzicky) nuceni k nelibé změně svého stavu. Tou může být například vedení ke studiím neoblíbených předmětů, nebo vedení k „zbytečnému“ a „nesmyslnému“ etiketou řízenému společenskému chování.

Způsob jakým se na racionalisty dívá v období dospívání citově neangažované okolí, souvisí s extravertizací, introvertizací, usuzováním a vnímáním. Obecně platí, že INT si tolik nezakládají na dělení dobrého prvního dojmu a že ze všech typů nejvíce žijí svými vlastními zálibami. Není divu, že si s okolím často nerozumí, protože ne každého zajímá například průnik teorií osobnosti Adlera a Lewina, či způsob kvantového náhledu na hmotu. ENT mají širší pole zájmů a snadněji nachází společnou řeč s ostatními.

NTJ jsou organizovanější a jejich myšlení je systematictější, proto na okolí působí přítomněji a předvídatelněji (což ale bývá často jenom zdání), byť na druhou stranu také chladněji a hruběji než NTP. Vnímající racionalisté (NTP) bývají, obzvláště mají-li jednat podle předem stanovených pravidel, jak zmatení tak zmateční, čímž si od bližních vyslouží ne jeden pobavený úsměv.

Podobně jako hráči i racionalisté vyhledávají novoty. Zcela opačný je ovšem přístup, kterým se s oním novým seznamují. Na rozdíl od hráčů si dávají pozor, aby se něčím nenechali zcela pohltit, a udržují si určitou míru nadhledu. Dále také nemají problém se pouštět do věcí, časem dosud neproověřených. Mainstreamový proud je nepřitahuje.

Racionalisté nemají velkou potřebu ke konformitě. To je dáno i tím, že tento temperament není v populaci příliš hojně zastoupen, a tak jsou racionalisté na jinakost zvyklí. Své jinakosti navíc napomáhají nevelkým zájmem o lidi, o budování kontaktů a poznávání druhých. Provokují okolí tím, jak hledí čistě na účelovou stránku věcí a činností. Například důkladná péče o vzhled, která bývá v období adolescence u mnohých až narcistická, racionalisty povětšinou mívá (výjimku tvoří ENTP, kteří jsou ze všech racionalistů nejcitlivější na to, co si o nich myslí okolí). Oblečení se nosí, dokud není opravdu špinavé. Vizáží své hlavy (kosmetice, česání, holení...) se má člověk věnovat teprve, když opravdu nemá nic lepšího na práci.

Idealisté: „Cítím, tedy jsem.“

Idealisté ze všech temperamentů nejurputněji hledají svou identitu, plní velmi důležitý vývojový úkol dospívání. Toto sebeomezování má v případě idealistů mnoho forem, které více či méně souvisejí s dalšími preferencemi.

NFJ se hledají „vevnitř“. Důležité pro ně je si svou identitu vnitřně formulovat. Navenek se světu snaží jít pokud možno vzorem, čehož si váží nad nimi postavené autority, na vrstevníky však toto chování nedělá vždy dobrý dojem. NFJ nezřídka prosazují chování „přesně podle vyššího mravního principu“, za což jsou často odsuzováni jako příliš strnulí a dostává se jim přívisek jako „moralisté“.

NFP se více dívají ven a hledají dobré vzory pro své vlastní chování v okolním světě. Od svých usuzujících protějšků se liší tím, že nepotřebují mít svou identitu přesně formulovanou, je řídí jejich neverbální citově-hodnotový F_1 kompas, a tak se rozhlíží po pólech, za nimiž by se mohla jeho střelka orientovat. Z historických osobností si vyhrabou Ghándího, z myslitelů Martina Bübera, z literátů Roberta Fulghuma a z hudebníků... nyní se vám musím čtenáři omluvit, z této oblasti znám příliš málo jmen, abych nějaké uvedl.

S bližními idealisté vychází v průběhu dospívání velmi dobře. Dokážou být empatičtí i sympatičtí a obojí se mezi lidmi počítá, přesto se, alespoň z vlastního pohledu, jen těžko stávají člen tvrdých jader kolektivu, ostatně jak by jimi mohli být, když zároveň usilují o to být hlubokou a jedinečnou osobností?

Ze sociálního hlediska je dospívání náročné především pro idealistické (a introvertní) chlapce, kteří jen těžko nacházejí spřízněné duše. Zároveň jim na způsobu, kterým jsou vnímáni, záleží mnohem více než racionalistům a případné náznaky nežádanosti je zraňují o dost víc. Způsobů, jak si s tímto problémem vyrovnávají, je několik. Zprvce se nabízí urputné stažení do sebe a hledání nového vztahu, tentokrát s něčím jiným, než lidmi. Příkladem takového uvažování by klidně mohlo být rozhodnutí staršího adolescenta vstoupit po dokončení (nebo i před) školy do řeholního řádu. U extravertních idealistických chlapců to může být například dřívější přátelský kontakt s typologicky bližším opačným pohlavím.

Idealisté jsou více než jiné temperamenty ohroženy přijetím bizarních ideologií a to obzvláště v adolescenci. Vnější vlivy mají tu moc kormidlovat na směr idealistického sebevymezení a filozofie, ideologie, či náboženství jsou mnohdy pro tento účel jako dělaná. NF si však nenechají všechno diktovat, aby se vydali za myšlenkou, musí je tato myšlenka nejprve inspirovat, což je dobrá pojistka, před tím, aby se nechali ovládat nějakou dogmatickou sektou.

2. 5. Rekapitulace

- Dospívající začínají víc pozorovat sebe sama, s tím souvisí větší kritičnost k vlastní osobě.

- S prvním ochlupením vzrůstá také přání se osamostatnit od rodičů a najít si nové – vrstevnické vztahy. Vzrůstá chuť po partě i po blízké osobě opačného pohlaví.
- Sebezpytování provází introvertní a intuitivní tendence.
- Hormonální změny způsobují kromě významných biologických změn také psychickou labilitu.
- Dospívající E potřebují svou partu stejně jako I klid.
- Je nutné respektovat jak vztah S ke svému účesu, tak N ke svým uměleckým počínům.
- Hormonální změny jsou obzvlášť matoucí pro T dívky a F chlapce.
- J mají tendenci si dávat velké cíle, což není bez nebezpečí vnitřního zhroucení. P by se naopak rozletěli do světa, je však důležité, aby se po tomto rozletu vrátili celí.
- Hráčské dospívání se jen v málo kritériích liší od Velké francouzské revoluce nacpané k jednomu rodinnému krbu.
- Strážce velmi potěší, když k nim bude přistupováno jako k zodpovědným.
- S dospívajícím racionalistou se musí hovořit jako rovný s rovným.
- Idealisté si v druhé dekádě života potřebují ujasnit, kdo vlastně jsou. Bylo by hnusárnou nejtěžšího kalibru se této snaze vysmívat.

3. Pracovní kariéra

Nyní již má cílová skupina čtenářů období za sebou období své minulosti (dětství) a přítomnosti, či velmi blízké budoucnosti (adolescence). Nyní přichází na řadu první budoucí vývojová fáze – dospělost. Lidská psychika je v tomto období již vyvinutá a funkční. Dospělí lidé se často nemají čas tolik zabývat sebou samými, jako to dělají v období dospívání. Z hlediska MBTI je pro tento věk důležitý rozvoj terciární funkce a s ní související krize středního věku. Myslím, že vývojová fáze dospělosti je již v české literatuře rozebírána víc než dost, a tak ji nemám v plánu věnovat tolik pozornosti, jako dospívání.

Plány na dospělost řeší spíše starší adolescenti a hlavním tématem je volba budoucí profese. Rozhodnutí, co chce člověk později dělat, není sice obvyklé ale ani špatné udělat s mírným předstihem a podle něj pak například vybírat školy, nebo semináře. Snad tato kapitola bude mít na případné rozhodování pozitivní vliv.

A ještě jednou je na čase zopakovat zlaté pravidlo MBTI, že typ není závazkem ke konkrétnímu chování, všichni autoři ve svých úsudcích chybují a pokud máte zrovna v plánu jiné zaměstnání, než jaké vám „předurčí“ tato kapitola, neznamená to, že vaše vize je špatná. Každopádně také není na škodu se zamyslet nad tím, a to i pokud všechny okolnosti určité profesní dráze nahrávají, zda opravdu stojím o všechno (či aspoň výraznou většinu), co zvolená dráha obnáší.

Láska k pracovnímu oboru je důležitá, lidé, kteří své zaměstnání vybírají podle toho, co jim vydělá nejvíc peněz, postrádají vnitřní inspiraci a práce je jen těžko může těšit. Právě s vírou v důležitost souznění osobností se zvolenou profesí píše tuto část.

3.1. „Energie věnovaná psaní básně a ještě o samotě, je energií sadisticky utracenou.“

„Inteligentní člověk, že mezi dobrou práci a samotou patří rovnítko, nemusíš to sčítat.“

Osobnostní dimenze E/I vypovídá o počtu lidí, které kolem sebe při práci sneseme. Extraverti obvykle ve skupině pookřávají a jejich efektivita se zvyšuje, introverti raději pracují samostatně

případně v malých skupinkách, kde každý úkol plní právě jeden člověk (například jeden tým řídí, druhý dělá analýzu, třetí programuje a čtvrtý prodává).

3. 1. 1. Extravert (E) v práci

Extravertům více vyhovuje práce mezi lidmi. Bývají společensky aktivnější a potřebují se v kolektivu více projevovat. Proto mají blíže k manažerským pozicím, byť rozhodně ne všichni extraverti jsou rození manažeři. Někteří rádi organizují druhé, ale chybí jim schopnost analyzovat situaci, či přitlačit na zaměstnance, když je to třeba. Introverti dokážou také vést, ale musí-li podřízeným vysvětlovat každou maličkost a řídit každou akci, dost brzo se vyčerpají.

Extravertům více vyhovuje obchodnická práce. Například jedna z většinou negativně hodnocených stránek jejich povahy, tedy potřeba mluvit a mluvit, se dá v marketingu skvěle využít. Mnohomluvnost mohou využít také konzultanti (u nich je však ještě důležitější, aby dobře rozuměli tomu, co klienty učí), již zmiňovaní manažeři (být ti se musí krotit mnohem více než obchodníci), samozřejmě řečníci a také politici. Právníci, do jisté míry učitelé (být u introvertních žáků může ukecaný učitel hluboko klesnout), kazatelé, moderátoři...

Extraverti jsou rádi, když je jejich práce vidět. Těší je zájem okolí o jejich osobnost a vyhovují jim místa, která je umísťují do středu pozornosti. Je jim příjemný život celebrit a státníků, mediálně sledovaných lidí, které veřejnost zná, ideálně v pozitivním slova smyslu. I proto je politické angažmá extravertů častější v případech než u introvertů.

Extraverti mají širší rejstřík zájmů a působí jim potěšení, když jim práce skýtá širší rozsah činností. Úzká specializace jim nevyhovuje, i proto, že čím více se lidé zaměřují na jeden obor, s tím méně lidmi se o něm mohou bavit a tím méně lidí jim rozumí.

Příklad ze života:

Příkladem extravertního přístupu ke kariéře je plánování své pracovní dráhy u ESTJ chlapce: „Chtěl bych dokončit dopravní průmyslovku, udělat si řidičák na tramvaj a stát se zaměstnancem dopravních podniků. Chtěl bych nejdřív dělat tramvajáka, potom třeba taky revizora a někdy zase dispečera.“

Vědecké obory (obzvláště ty teoretické, například matematika), v nichž se člověk bez neustálého aktualizování svých znalostí a soustředěné práci v úzce vymezeném prostoru daleko nedostane, jsou z tohoto důvodu pro extraverty méně atraktivní a mnozí E místo úzkého badatelského zaměření vyžadovaného výzkumem volí popularizační činnosti, která jim umožňuje se více stýkat s lidmi a věnovat se oboru více do šířky a méně do hloubky.

3. 1. 2. Introvert (I) v práci

Introverti raději pracují samostatněji. Určitá míra jim přirozeného individualismu způsobuje, že nemají tolik rádi, když je jejich práce řízena jinými (to platí především pro IJ). Vyhovují jim pozice v pozadí. Nestojí o velký zájem veřejnosti ani příliš častý kontakt s kolegy nebo zákazníky, o pracoviště se neradi dělí.

Introverti bývají vytrvalejší než extraverti. Jsou schopnější pracovat soustředěně, lépe se vyrovnávají s nezájmem ba dokonce odporem okolí ke svému dílu, jelikož si hledí vlastních názorů více než těch cizích. Jejich soustředěnost bývá oceňována, pokud je třeba náročné dlouhodobé a často i mravenčí práce. Pro tento přístup vyžadující projekty mohou být vhodní introvertní manažeři více než extravertní, kterým by dlouhá soustředěnost nevyhovovala. Management však není jediná éčková profese, ve které občas nějaký introvert vytáhne eso z rukávu. Úspěšní mohou být například i introvertní (IFP) obchodníci, kteří si překecávání potenciálních zákazníků ušetří tím, že se naladí na stejnou frekvenci a pak už se jim komunikuje jedna radost.

Na rozdíl od extravertů, introverti preferují specializaci před širokým záběrem pracovní náplně. Nevadí jim dělat celou kariéru „to samé“, ať už je „tím samým“ obsluhování hostů v restauraci, vzdělávání studentů, nebo výzkum. Život je však dynamický, a tak se „dělat to samé“

nepoštěstí všem introvertům. Podobně jako u extrovertů i nyní je za šířkou škály pracovní náplně možné vidět sociální pozadí. Introvertům vyhovuje mít pár lidí, s nimiž si rozumí velmi dobře a mají mnoho společných témat, takový lidé mohou být kolegové specialisté. Proto výzkumníci a vědci, kteří se zavírají v laboratořích a kancelářích bývají častěji I. Introverti také během života obvykle vystřídají méně pracovních drah.

Kariérní růst introvertů nebývá tak rychlý jako u jejich protějšků. Self-marketing patří mezi slabé stránky introvertů, kteří občas bývají výborní při prodeji produktů, nicméně upozorňování na svou osobu už jim nesedí, jelikož se drží v pozadí, případně jen nederou do zorného pole svých nadřízených, jsou častěji přehlíženi. Dalším důvodem je i více a více pro I nepříliš atraktivní manažerské práce spojené s postupem ve firemní hierarchii. Bohužel pro firmy i jejich zaměstnance se zatím model dvojího kariérního růstu, který oceňuje nejen manažerské, ale také expertní vlohy, nerozmohl. Nicméně jsou i introvertní typy, jejichž kariérní růst bývá nadprůměrný a to především buď pro tvrdou práci, nebo osobitý přístup, který si ostatní jen těžko přivlastní.

3. 2. „Slovíčka... ostatně je to spíš plýtvání časem než práce.“

„Nerozumíš tomu, dobrá báseň člověka učiní šťastnějším než dobrý design židle!“

Dimenze S/N ovlivňuje pracovní orientaci ještě více E/I. Jak smyslové, tak intuitivní typy preferují práce, v nichž mohou ze svých mentálních funkcí čerpat to nejlepší.

3. 2. 1. Smyslový (S) typ v práci

Smyslové typy mnohem snadněji než N najdou zalíbení v praktické práci, protože mají i vyšší šanci na úspěšnou a zároveň spokojenou řemeslnou nebo technickou kariéru. Ocení, když mohou manipulovat s nástroji a je pro ně uspokojivé, když vidí, že z jejich myšlenek vzniká něco hmatatelného. Inženýrská práce jim vyhovuje i proto, že mnohdy nemusí vymýšlet zcela nové vynálezy, ale jen vychytávat ty staré a domýšlet, jak nahradit drobné technické nedostatky. Příliš velké fantazírování a vizionářství jim neimponuje.

Smyslovým typům (SJ) často vyhovuje rutinní práce, kterou mají rozsáhlé systémové změny, a když v ní člověk investuje síly do vychytávání drobností, nemusí se bát, že bude o své investice připraven. Není divu, že většina úředníků je právě S a že to bývá právě byrokratický aparát, který se stává terčem obviňování z brždění vývoje nejen České republiky. Na obhajobu S typů vhodno připomenout, že jsou schopni se plně věnovat mravenčí práci, díky čemuž bez vyhoření ustojí profesi úředníků, notářů, již zmiňovaných řemeslníků, ale třeba také policejní vyšetřovatelů.

S se obvykle drží nohama při zemi. Neholdují „stavění vzdušných zámků“ a jsou raději, když jejich práce přináší ovoce hned a dá se spolehnout, že je to opravdu ovoce. Při zaměření na přítomnost, koordinaci mysli a těla i talentu na vnímání detailů které jsou pro S typická, nezbyvá v jejich mysli mnoho místa pro velké vize. S si mnohem raději střeží staré dobré, což vede například k tomu, že nebývají příliš žádáni ve vrcholovém managementu firem majících za cíl během roku znásobit svůj obrát. Ke spokojenosti S typům stačí místo technika, před jehož očima vzniká stroj, pečovatelky; která může pozorovat, jak se jejím vlivem chřadnutí starců zpomaluje; chirurga, který vidí, že správně zašil ránu atd...

Byť většina vědců patří mezi N, rozhodně se nedá říct, že by smyslové typy stály úplně mimo. S bývají přitahováni starým a ověřeným. Například mohou být velmi zapálenými historiky, právníky, dějepisci všeho možného i nemožného, medicínskými a technickými vědci. Nutno si uvědomit, že věda se za posledních dvě stě let změnila a doba revolučních objevů po www značně zpomalila produkci a nové vynálezy již nejsou dílem geniálního jednotlivce, nýbrž týmů s rozdělenými úkoly.

Nutno podotknout, že skutečně inspirativní práci si člověk musí vybrat sám a nikdo mu předem nemůže říct: „Ty budeš dělat toto a budeš to dělat plným srdcem!“. Pro vybrání vhodné práce je třeba vymezit si vlastní identitu a k tomu dochází v dospívání. S bývají méně hloubaví a snadněji než N se podřídí tomu, co od nich očekávají rodiče (SJ), nebo tomu, co je zrovna „in“ (SP). Takové rozhodování je však obtížněji dohodí k práci, která je bude naplňovat po celý produktivní život.

3. 2. 2. Intuitivní (N) typ v práci

N nemají rádi praktické práce. Raději zapojují fantazii a sní. Někdy jim chybí odvaha se do uplatňování svých nápadů pouštět, jindy jim schází vytrvalost je dokončit a jindy zas soudnost, aby posoudili, co má smysl a co ne. Nicméně fantazie se uplatňuje leckde, jmenovitě v umění, vědě a managementu.

N se snadno přizpůsobují novotám (zvláště NP), nebo sami s novotami přicházejí (NJ). Prostředí, které se neposouvá, je pro ně málo atraktivní: nudné a zastaralé. Z těchto důvodů jsou přitahováni pozicemi, kde se používají, nebo kde vznikají, moderní postupy a metody. Proto je nenajdeme na dlouhodobě neměnných místech. Kdo ví, zda jednotvárná výuka mnoha škola zapříčiněná až příliš velkou převahou SJ mezi pedagogy neodrazuje potenciální N učitele schopné s sebou přivést trochu čerstvého vzduchu. N se naopak hojně vyskytují i na marketingových pozicích, při dlouhodobé práci s lidmi (ENF), či v již zmiňované vědě a umění.

Při mravenčí práci N chřadnou, to stojí v cestě mnoha jejich projektům, jež může představovat výzkum, psaní knihy, tvorba zákonů, příprava právního boje, plánování akce, prodávání výrobku atd. a kdo ví, o kolik by svět byl bohatší, kdyby tento povahový rys neměli. K dosažení svých odvážných cílů potřebují N často nějakého S, který pro ně velmi nepříjemnou titěrnou práci udělá.

N jsou vizionáři. Snadněji než S se odhodlají pouštět do činností, který možná přinese užitek, až oni budou dávno na věčnosti (sem spadá mnohý ekologický aktivismus). Pokud to s vizemi přepísknou, nezvládnou nic. Takoví N ale mohou své vize alespoň ztvárnit v utopických románech.

N bývají poměrně běžným typem jak studentů, tak pedagogů na univerzitách a to jak na oborech humanitních (častěji NF), tak oborech přírodovědných (častěji NT). Snad je to tím, že univerzitní prostředí vyhrazuje bádáním a teoretickým úvahám velký prostor. Mnoho objevů se může zdát v běžném životě nepoužitelných, což ovšem mnoha N vůbec nevadí a od studování oboru je neodrazuje.

3.3 „Tak o tom se klidně pohádám.“

„Frustruje mě to, tak tě prosím, abys zůstala jen jízlivá.“

Myslíci raději pracují s ideami a nástroji (myšlenkovými i technickými) než s lidmi. U cítících je tomu naopak. V mnoha zaměstnáních je třeba obojího a dimenze T/F poukazuje, na co se pracovník zaměří.

3. 3. 1. Myslíci (T) typy v práci

T na první místo staví své pracovní poslání, lidi kolem sebe nezřídka vnímají především jako prostředky, osobní vztahy na pracovišti aktivně nevytvářejí, sami odpovídají na snahu F kolegů je navázat až po delší době a to ještě poměrně odměřeně. I na klienty se T častěji dívají jako na masu, která má určité opakující se vlastnosti, než jako na konkrétní lidi, tento přístup se dá dobře uplatnit v marketingu, ale jen pokud jsou výrobky prodávány či služby poskytovány široké veřejnosti.

T mají rádi práci, která jim dává možnost využít svých intelektových a manuálních schopností. Tím jsou přitahováni víc, než přínosem, jaký práce má. Jen těžko je najdeme na místech, kde není třeba vysoká kvalifikace, ale spíše trpělivost a empatie (například pečovatelsví). Naopak bývají často o to zapálenější právníky, vědci, programátory, mechaniky ale třeba i herci.

T snáší konkurenční boj. Nevadí jim soupeřit se svými rivaly a přitom k nim necítit žádný odpor. Žádná zášť a žádné slitování, takto T k svým soupeřům nejen na pracovním poli přistupují. Jsou schopni ustát konfrontační diskuze, vzájemné uvalování sankcí bez výraznějších emočních výkyvů. To jim pomáhá přežít na vyšších místech například v politice, či ve vedení velkých firem. Ovšem vše má své meze a příliš vyhranění T jsou z takových pozic často stahováni, protože jejich chování je pobuřující a nepřijemné i pro jiné T.

T jsou zaměřeni na spravedlnost a ocenění, když panuje i na jejich pracovišti. Váží si objektivních zpětných vazeb a odměn, u nichž chápou důvod. Přitahují je tedy velké korporace, které se tváří, že o pracovním postupu rozhoduje výkon a ne o osobní vztahy na pracovišti a zároveň veškeré vnitřní dění řídí podle pravidel.

Pro T je odměnou za jejich práci jednak materiální ocenění, jinak řečeno plat, nebo vědomí, že jejich přičiněním něco roste. Oním něčím bývá v konečném důsledku lidstvo, ale T své myšlenky vztahují na výzkumy a projekty, které lidstvo alespoň nějakým směrem posunou.

T nenechají své okolí, aby jim mluvilo do toho, co budou dělat. Před vysokou školou či nástupem do práce se o své volbě snadno pohádají s rodinou, ale získají práci, která jim vyhovuje. Pokud ovšem T předem nepromyslí, co všechno zvolená dráha obnáší, může jim nezávislost přijít draho. Ať už pokazenými vztahy, zabíjácovou pracovní dobou, nebo jinak. Podobný omyl může potkat i F, ale jeho příčina je opačná, že si nechají mluvit do života až moc. Tak či tak je důležité být schopen si říct „dost“, když jsou překročeny kritické meze.

3. 3. 2. Cítící (F) typy v práci

F se orientují na lidi a vztahy s nimi. Častěji je přitahují menší organizace, kde se všichni osobně znají a kde se vše neřídí podle nějakého vysokého a osobně neuchopitelného řádu. Spravedlnost odměn, povyšování a oceňování pro ně nejsou podstatné jako pro T.

Konkurenční boj je pro F nepříjemný, někdy si ho ani nepřipouštějí, na druhou stranu mu svým přístupem mohou dát lidská pravidla a napomoc tak situaci příjemnější pro obě strany. Nekonfliktnost se projevuje i na jejich vztahu se zaměstnanci a klienty, který bývá vstřícný, laskavý, byť ne vždy vedoucí k vytyčeným cílům. A ona nekonfliktnost také často způsobí, že se F nechají okolím natlačit k naprosto neinspirující práci.

„Vykoupení“²⁸ F potřebují cítit, že dělají dobrou věc. Ono cítění bývá zprostředkováno zpětnými vazbami jejich bližních. F pro spokojenost potřebují přímý a pozitivní účinek svých děl na lidskou mysl. Jinak řečeno potřebují činit druhé šťastnými. Proto se často nechávají zaměstnat v poradenství všeho druhu, mezi lékaři duše i těla, muzikanty, řečníky a třeba i nemocničními klauny.

F jsou častěji zaměřeni na svou osobnost než na práci. Zatímco T se dávají do služeb projektu, F potřebují, aby povaha projektu alespoň připomínala povahu jich samých. Zpravidla nebyvají utilitarističtí a skutkům připisují vždy stejnou hodnotu bez ohledu na jejich účel. To se projevuje i v zaměstnáních, která si vybírají a ve způsobu, jakým si vedou na již získaných pozicích. F manažeři a ředitelé bývají ohleduplní, byť mnohdy nepřilíš bojující za svou věc.

F jsou hojní v humanitárních a neziskových profesích. Zde mají blízko k lidem, zároveň si bývají vědomi, že jejich práce pomáhá druhým. F často vnitřně preferují zlepšení nálady a útěchu trpících před materiální pomocí. Zároveň se ale více zaměřují na přítomnost, více než na budoucnost. Mnoho humanitárních projektů v rozvojových zemích je kritizováno, že obyvatelstvo rozmazluje a nevychová. Kdo ví, zda tento nepramení z hojnosti F v humanitárních organizacích.

²⁸ Termíny „vykoupení“ a „nevykoupení“ použil v souvislosti s osobnostní typologií americký františkán Richard Rohr v knize Enneagram. Devět tváří duše. Samotný enneagram je osobnostní model postrádající patřičný vědecký podklad za což si vysloužil od Českého klubu skeptiků Sisyfos Bludný balvan. Avšak právě motiv „vykoupení a nevykoupení“ může obohatit snad každou osobnostní typologii. Každý typ je jiný a je na něm, zda svou povahu zúročí ve službě bližním a stane se „vykoupeným“, či ji proti nim naopak zneužije, aby je vykořisťoval, popřípadě trýznil, jako „nevykoupený typ“.

Příklad ze světa:

V souvislosti s T/F dimenzí je vhodné znovu zmínit problematiku genderu. Je úsměvné si číst články o tom, jak velké informačně technologické firmy řeší početní nevyváženost mužů a žen mezi svými zaměstnanci, přitom poměry se příliš neliší od poměrů myslících mužů a žen v celé společnosti. Bezpředmětné dilema podnikatelů činí o to úsměvnější skutečnost, že v Applu přinejmenším donedávna byl součástí přijímacích řízení MBTI test.

Jak T, tak F se často umělecky angažují. Rozdíl spočívá v již zmíněném přístupu. T se víc dívají na umění jako na celek, který obohacují. F zajímá spíše význam jejich tvorby pro lidi. Není divu, že například hudbě se věnují více F, ale mezi spisovateli převažují T.

3. 4. „Jak si přeješ. Takže, kreativní práce nemá řád, je proto taková... divná.“

„Právě to, že v ní jde o nápady, je na ní nejlepší.“

Usuzující nejsou pracovně příliš flexibilní a na dynamických pozicích se cítí zmatení. NJ jsou sice často iniciátory změn a pokroku, ale přicházejí-li novinky nečekaně z cizí iniciativy, nepočítají s nimi a adaptují se na ně jen s významným množstvím vynaložené energie, proto i pracovně vyhledávají místa, která jsou stabilnější a předvídatelnější. Vyhýbají se například obchodním pozicím, vyžadujícím řízení svého vlastního chování podle zákazníka.

3. 4. 1. Usuzující (J) typy v práci

J jsou dominantnější a s chutí své okolí přetváří k obrazu svému. Pokud zrovna nejsou zrovna vůdčí typy, které rády řídí ostatní (EJ), potřebují přinejmenším dávku autonomie a nezávislosti (IJ). Na některých pozicích jim tedy hrozí konflikty s jinými J nadřízenými, kteří mají stejně jako oni pocit, že jsou to právě oni, kdo ví vše nejlépe. Z těchto důvodů J ocení buď minimum nadřízených, či alespoň předem vymezené pravomoci, které jim žádný šéf nebo manažer neomezí.

Usuzující mají ve zvyku se utvářet podle vnitřního ideálu. Vzhledem k tomu, že jim více vyhovují vyšší pracovní posty, mají i větší motivaci jich dosáhnout a bývají ochotni tomuto cíli věnovat mnoho sil, buď tvrdou dřinou na sobě a vlastním výkonu (spíše IJ), nebo aktivním sebeprodáváním (spíše EJ). Pokud tyto snahy přesáhnou určité – individuální – meze, jsou J náchylnější ke sloučení pracovní role a osobnosti. Nejen herci bývají s každou nafasovanou rolí jiným člověkem.

Potřeba přípravy předem, kterou J u důležitých úkolů považují za nezbytnou, je nutná v mnoha profesích. Jmenovitě právníci, učitelé, analytici i ekonomové musí věnovat čas přípravám, s předstihem studovat materiály.

J mají rádi, když na pracovišti „všechno klapě jak má“. Pro TJ to znamená především, že pracoviště připomíná stroj, kde má vše svou úlohu a tuto úlohu oddaně plní. Tím více jsou přitahováni velkými organizacemi, kde požadovanou efektivitu zajišťují korporátní pravidla, či naopak soukromé podniky, kde mohou mít vše pod dohledem právě oni (především ITJ).

Pro FJ jsou důležitější harmonické vztahy, jak mezi zaměstnanci navzájem, tak mezi firmou a jejím okolím. FJ proto přijímají pozice personálních pracovníků, byť jejich nedostatkem může být omezená schopnost naslouchat. Na rozdíl od TJ, FJ často preferují menší organizace, kde osobní vztahy vznikají přirozenou cestou a ne při shora nařízených teambuildingových kurzech.

3. 4. 2. Vnímající (P) typy v práci

P jsou flexibilní a tuto přednost využívají i na pracovišti. Na druhou stranu jim může být přítěží a v některých profesích až záhubou jejich neschopnost a neláska k plánování a přípravě.

Každopádně právě flexibilita je důležitá při obchodování, podnikání a dokonce i projektování. Mnoho moderátorů a novinářů by těžko fungovalo, kdyby nezvládali tvůrčím způsobem reagovat na změny v chování svého okolí.

P se přizpůsobují i tlakům, které na ně jejich pracoviště vyvíjí. Pokud tlak přesáhne snesitelnou mez, odejdou, aniž by předtím projevovali přímou nevoli (především IP). To je risk zacházení s P zaměstnanci, manažeři se jen těžko doberou zřetelné zpětné vazby. IP na velký tlak reagují spíše ignorací než vzdorem. Proto jim vyhovují méně intenzivní pracovní pozice, kde není třeba pořád makat. Preferují tedy právě zmíněný obchod, ale také práci mezi lidmi, laboratorní výzkum atd.

P si rádi nechávají více otevřených možností. Právě tato rezerva činí jejich plány a strategie méně jednoznačnými. Pokud mají místa stratégů, obvykle svým přístupem vyvíjeným projektům moc neprospívají. EP význam plánování nechápu a podobné „ztráty času“ nepokrytě sabotují, s přístupem že, pokud něco ještě není v pořádku, pak je to skutečnost, že se to něco pořád hledá. IP se často ani plánovat nesnaží a spíše se adaptují na to, co myslí, že se od nich čeká. Obzvláště ISP pak své projekty směřují k cíli, o němž si myslí, že nejlépe odpovídá představám nadřízeného. Každopádně ani EP ani IP think tankové plánovací pozice dlouhodobě nevyhovují, a tak se místům tohoto typu – obvykle vůdčím postům – vyhýbají.

Na rozdíl od J, kteří drží ochrannou ruku nad rezervami všeho druhu (časové, finanční...), P jsou rádi, když ví, že plány a očekávání (ideálně nic) nejsou závazné. Jsou schopni bleskově přehodnotit strategie a očekávání, vsadit vše, včetně J typy tak strážných rezerv, na nečekaně odhalené eso a přinést tím velké zisky, pokud si jsou vědomi, že tak mohou učinit. Na druhou stranu jsou náchylnější k poflakování a je těžší je přimět k soustředěnému výkonu (v tom vyniká především ENFP²⁹ typ). Proto je příliš neoslovuje zdánlivý výkon oněch velkých superefektivních „makajících“ podniků, byť například STP v ní mohou snadno uplatnit svou zručnost, naopak jim imponuje virtuoza oboru a schopnost dokonalé improvizace. I proto P často raději pracují mimo velké, z vršku řízené podniky, byť nějakou autoritu nad sebou ocení.

3. 5. Vliv temperamentů na volbu zaměstnání

Jen s máločím temperamenty souvisí tak zjevně, jako s volbou zaměstnání. Vrozený životní přístup, který jsme v průběhu života nuceni přizpůsobovat podmínkám, se dá v práci maximálně zúročit, pomůcka temperamentů sdružuje typy do skupin právě podle životních přístupů, které se uplatňují v různých profesích.

3. 5. 1. Strážci: „Jsem tu pro něco seriózního.“

Strážci jsou ze své podstaty nejpilnějším typem. Povinnosti, které dostanou, bývají často odhodláni splnit do puntíku podle zadání a to i za cenu obětí. Preferují, když nemusejí mnoho vymýšlet, ale zato jsou ochotni pracovat soustředěně a to i po dlouhou dobu. Žádný jiný temperament není tak efektivní pracovní silou na realizaci rozsáhlých projektů (k jejichž vymýšlení zas inklinují NT), kdy je třeba kromě odvahy také hodně mravenčí práce.

Strážci preferují praktickou práci nad teoretickou, svůj důvtip aplikují především na maličkosti, či na obhajobu zavedených – byť třeba zbytečných – tradic. Vysoké manažerské posty strážcům nebývají příjemné, jelikož je na nich třeba se odpoutávat od stálého kontrolování všech možných detailů a začít podřízeným důvěřovat, že drobné úkony zvládnou bez jejich dozoru.

Strážci jsou ze všech temperamentů nejnáchylnější k přepracování (obzvláště ISJ, kterým je vysloveně nepříjemné nechávat práci jiným), neboť mají ze všech temperamentů největší nutkání dělat

²⁹ E - hůře se soustředí a snadněji se nechají rozptýlit okolním prostředím, N - jsou teoretičtí a mají raději abstraktní a „uměleckou“ složku práce, metaúkol je zajímavá víc než úkol, F – práce pro ně není hodnota sama o sobě, více je zajímavají lidé kolem ní a ti rozptylují

vše, co dělat mohou, i když jde o velmi vyčerpávající mód. Zároveň strážci jen minimálně důvěřují inovacím, a co jde, to dělají podle časem prověřených metod. Proto je přitahují profese, jejichž náplň se mění jen velmi pomalu. Bohužel sem spadá například školství, mnoho strážců pracuje také v řadách úředníků.

Asi největšími přednostmi strážců jsou spolehlivost a pečlivost. Údělem mnohých z nich bývá následovat jiné, přičemž jsou v ohrožení, že se stanou pouze nástroji v rukách nadřízených, a to nástroji velmi kvalitními. Mají blízko k pracovnímu přístupu, proti němuž se tak ostře vymezoval socialistický myslitel Fromm³⁰, SJ snadno spadnou k úsilí být kvalitními žádanými díly do stroje práce a ničím víc. Přesto pracovní přístup strážců není neslučitelný s Frommovou filosofií označující za nejvyšší hodnotu dávající lásku. Strážci si mohou i v práci, kterou dělají spolu se stovkami jim podobných, zachovat své já.

SJ více než jiné temperamenty ocení, když budou ve své práci moci hojně využívat již získané znalosti. I proto jim více vyhovují pomalu se aktualizující obory, zároveň je lákají profese, v nichž si mohou předem nadřít budoucí úspěch. Studium dopředu pro ně není příliš únavné. Díky tomu mohou dobře zvládnout na objem studijní látky náročné obory, jako je právo, nebo medicína.

Jasně definované mravy a pravidla jsou pro strážce velmi důležité a to i na úkor efektivity práce (byť například pro ESTJ³¹ typ platí toto tvrzení jen ve velmi omezené míře). Panování slušnosti a určité konvenčnosti je pro ně zárukou, že jsou v dobrých rukách. Strážci bývají také častěji zaměstnanci, než podnikateli, patrně proto, že podnikat znamená riskovat, předvídat a přicházet s dosud nevyzkoušeným. Nic z toho strážcům nevyhovuje.

Na pracovišti strážci oceňují zásluhový systém odměn. Je pro ně uspokojující, když vědí, že jejich snaha jim vynese zasloužené zisky, ať je dnes obdivována nebo ne (byť toto tvrzení se vztahuje především na ISJ, pro ESJ je obdiv často cílem sám o sobě). Strážci svých největších úspěchů dosahují především prostřednictvím drobných, nepatrných kroků, které systémy odměňující „hrdiny“ nezaznamenají a tedy sotva po zásluze ocení. Znovu se tedy vracíme ke školství, zásluhové systémy bývají také využívány v armádě, nebo v policii.

Ve vědě zaměstnaní strážci preferují empirický přístup (tedy opak racionalismu), holdují průzkumům a pokusům, jsou nedůvěřiví k teoriím postavených čistě na logických principech. Proto strážce sotva najdeme mezi matematiky, teoretickými fyziky, ba dokonce filozofy.

3. 5. 2. Hráči: „Konečně je čas to rozjet...“

Hráčská schopnost věnovat se nudným činnostem a to je jeden z důvodů, proč se může zdát, že mají žalostnou pracovní morálku. To jim může ztížit fungování na pracovišti, kde přebíhají od jedné činnosti ke druhé a nic nedělají pořádně (k tomu mají sklon především roztěkaní a nesoustředění ESP). Na druhou stranu mohou hráči využívat svůj praktický intelekt a zručnost, které jsou nutné pro kvalitní řemeslnou práci, velmi se hodí ale například také chirurgům.

Hráči preferují praktické práce, to ale jednoznačně neznamená, že mají silnou touhu pracovat rukama. Jsou ale rádi, když si mohou kdykoliv sáhnout na předmět svého úsilí. Nachází tedy často uplatnění v technických a strojírenských oborech, či stavebnictví. Pravda ani strojař si nemůže vždy sáhnout na své dílo (občas je moc horké), a tak se i hráči musí učit tuto svou potřebu kultivovat.

Hráči jsou schopni velkého avšak jednorázových výkonů, proto vyhledávají zaměstnání, kde tu a tam musí v krátkém okamžiku vydat velké množství energie, ale pak mají zase klid. Konstantní tempo je jim nepříjemné, obzvláště je-li to tempo rychlé a náročné. Práce v požadovaných výkyvech se nabízí například mezi záchranáři, novináři, reportéry, zásahovými jednotkami všeho druhu, či řečníky na společenských sešlostech.

³⁰ (...) v níž jednotlivec ztrácí svou individualitu a stává se snadno postradatelným kolečkem velkého stroje. (FROMM, Erich, 1967. str. 66)

³¹ Dominantní T_E je k podobnému „luxusu“ velmi citlivé

Bohužel pro hráče, věnovat se v současné době zaměstnání „jen někdy“ není příliš perspektivní, a tak musí i hráči, pokud nejsou zrovna v akci, trénovat a školit se. Touha po jednorázových akcích v tomto systému poněkud trpí, proto ESP střídají profese neobvykle často, ISP se snadněji ztotožní s přístupem „vnímat zkoušku jakožto akci“ a patřičně se na ni soustředí.

Hráči potřebují ocenění za svou práci méně než strážci. Hlavně ESP však potřebují být vidět, ideálně s obdivem v očích pozorovatelů. Někdy přehnaně poukazují na své úspěchy, jindy se vyžívají v extravagantním přístupu k práci a jindy dokonce své úkoly flákají, aby na sebe přitáhli pozornost. Introvertní hráči se raději drží v pozadí a o všeobecný obdiv příliš nestojí. Často jim ale záleží, aby obstáli v očích úzké skupiny lidí, kterých si váží.

Hráči nemají potřebu specifické práce a klidně pracují mezi stovkami jiných jim podobných. Není divu, že zmiňovaný Fromm se při své představě o tomto přístupu, dostával ke kritice, téměř celé společnosti. Nicméně hráči jsou v práci mnohem více než strážci zaměřeni na svou osobu, kterýžto rys je pro ně často přítěží, ale chrání je před slepou poslušností a totálním sloučením své pracovní role a osobnosti.

Systém povyšování a oceňování k hráčům nebývá zcela příznivý. Hráči si snadno vyslouží odměnu za své, někdy až hrdinské činy, ale mnohem spíš jim bude za takový čin jen odpuštěna předcházející lenost a extravagance. Dalším faktorem, který hraje roli, je pro hráče (a koneckonců všechny P) charakteristické stěhování z pracoviště na pracoviště. Není divu, že pokud ve firmě vydrží vždy jen krátkou dobu, nemají možnost být oceněni jakožto vytrvalí zaměstnanci. A pokud se střídání opakuje příliš často, ani noví zaměstnavatelé příliš nevěří, že u nich ten nový zaměstnanec bude dlouho, a tak ho ani nepouštějí k know-how, aby ho s dalším přesunem neodnesl konkurenci.

Když už byla řeč o know-how, žádný temperament jím nepohrdá tolik jako hráči. Podobně jako strážci i hráči věří v sílu zkoušení a k teoretickým znalostem jsou velmi nedůvěřiví. Často se domnívají, že věci dokážou udělat sami jen za pomoci již zmiňovaného praktického intelektu, a pokud ne, že si vezmou návod a přečtou (mají-li k tomu dostatek pokory). Nicméně ptát se bližních, jak věci dělat, je pro ně někdy až potupné, a proto bývají odhodláni se dál pouštět do pokusů vybaven jen vlastním štěstím.

Hráčský temperament se hojně angažuje v umění. Byť hráči většinou sami žádná převratná umělecká díla netvoří, bývají skvělými interprety a to jak hudebními, tak výtvarnými. Své extravertní smysly umí zužitkovat k soustředění na smyslový vjem a jeho následnému přenesení do nové podoby (například sochy nebo obrazu). Literární umění hráče neoslovuje, je příliš teoretické.

3. 5. 3. Racionalisté: „Teď můžu žít skutečně naplno!“

Racionalisté si na rozdíl od strážců a hráčů libují v teoretické, abstraktní a intelektuální práci. Mají ve zvyku vytváření kompaktních teorií (vědeckých hypotéz, novinářských spekulací, obchodních strategií...) a cítí se nadřazení drobnostkám, které se těmito teoriím vymykají, na druhou stranu dokážou více než předchozí temperamenty vyhodnotit, zda tyto drobnosti jejich dílo vyvracejí, či jsou vskutku jen nepříjemnými maličkostmi.

Racionalisté nepříliš rádi pracují s lidmi. A když už, přistupují k nim jako k mase, od níž očekávají, že se zachová pravděpodobným způsobem. (na tomto principu je postavená celá ekonomie). Stejnou strategii uplatňují také v marketingu i managementu, proto v těchto oblastech podávají nejlepší výkony jako vrcholoví manažeři větších firem, kde individuální rozdíly zanikají a zaměstnanci se skutečně začínají přibližovat předvídatelné mase.

Jelikož se tak vyhnou rejpalům ustavičně podrážkujícím velké myšlenky připomínáním jejich drobných nedostatků³², se racionalisté více realizují v přírodovědných oborech než humanitních (technické jsou na ně často až příliš praktické), kde matematický princip prostě platí a badatel nemusí

³² Nic proti těmto rejpalům. Kritika je důležitá, čehož si jsou racionalisté vědomi asi nejlépe ze všech temperamentů. Vytáčí je však, když jsou jejich myšlenky kritizovány kvůli detailům a maličkostem, po čemž se pak racionalisté cítí nepochopeni.

dokazovat, že ta výjimka vlastně dokazuje pravidlo. Nicméně mohou mít blízko i k vědám humanitním, v nich však bývají pořád od lidí vzdálenými teoretiky. Například racionalista, který vystuduje psychologii, spíše bude psychologii dále učit, popřípadě se věnovat výzkumu než sedět v poradně a pomáhat dětem, které postihla dyslexie.

Racionalisté jsou ze všech temperamentů nejohroženější obětováním svého osobního života životu pracovnímu. Krátkodobě jim to může být příjemné, dokonce tento přístup může sloužit jako hojivá mast proti neúspěchům v mezilidských vztazích (nezřídka zaviněných právě nedostatkem taktu a empatie na jejich straně). Workoholismus ohrožuje racionalisty ze všech permanentů nejvíc. Ačkoliv nejsvědomitější temperament jsou strážci, racionalisté nejsnáze vsadí celý svůj život na jednu pracovní kartu. Práce se jim stane prací, koníčkem i smyslem života, všechno ostatní se odsune někam dozadu. S touto změnou nastavení může souviset i vytěsnění bolestných vzpomínek na neúspěšné chvíle například ve vztazích a jejich následné, mnohem rafinovanější, vracení, které vede k psychickým i zdravotním problémům. I pokud k vytěsnění nedojde, s rozvojem osobnosti se začne terciární (ENTP, INTJ), nebo inferiorní (ENTJ, INTP) funkce cítění ozývat a poukazovat na omezenost současného způsobu života.

NT oceňují, když je profese vede k myšlenkové aktivitě (v rámci individuálních mezí), nemají ani problém se po celý život vzdělávat ani pocit, že by vstupem do práce skončilo jejich vzdělávání, spíše jen jako by se transformovalo do praktičtější podoby a specializovalo. Učit se, je pro mnohé NT osobním smyslem života a těší je, když k němu mají příležitost i na pracovišti. I proto je mezi vědeckými pracovníky drtivá převaha racionalistů.

Intenzivní badatelská práce vyhovuje spíše introvertním racionalistům, kteří mívají již od raného dětství okruh svých zájmů užší ale specializovanější. V dospělosti si často najdou svůj obor a tomu se do hloubky věnují, někdy až do takové hloubky, že si rozumí jen oni sami. Extravertní racionalisté jsou sice z přirozenosti také intelektuální, ale zabývají se spíše kombinacemi oborů a jejich popularizací, než podrobným bádáním. To neplatí jen ve vědě (byť jen málo racionalistů nedělá zaměstnání, které by s nějakou vědou ztelně nesouviselo), ale i o všech dalších teoretických oborech.

Pracovní postup racionalistů se nevyznačuje zvláštní osobitostí, bývá závislý na intenzitě, se kterou se práci věnují. Jinak platí to co o hráčích a strážcích. NTJ postupují rychleji při zásluhovém systému odměn, NTP více vydělávají na odměňování velkých činů. Racionalisté mají větší motivaci se dostat do vysokých míst, neboť zde nejen že jsou lépe placeni, ale i více inspirováni.

Na rozdíl od smyslových temperamentů, racionalisté preferují přemýšlení před zkoušením. Většinou v nich je něco, co jim naznačuje, že všechno se dá vyvodit, že není třeba pořád pozorovat, dělat pokusy a výzkumy, nýbrž že stačí si sednout a zamyslet se. Tento přístup uplatňují v práci. Fandí vytváření strategií, postupů a plánů. Plánování není možné bez dávky racionalismu, protože pokud by jevy tohoto světa byly jen nahodilé a bez souvislostí, dalo by se plánovat do budoucnosti jen velmi obtížně. Pro tyto jevy bývají mnozí NT nejen žádanými přírodovědci, ale také zdatnými obchodníky, strategy, analytiky ale třeba i žurnalisty.

3. 5. 4. Idealisté: „Fajn, mám práci, ale kde jsem já?“

Idealisté celý život hledají a vymezují svou vlastní identitu. Není divu, že je inspiruje, když mohou v tomto procesu pokračovat i na pracovišti. Pro idealisty seberealizace znamená spíše sebezaražení mezi lidmi než humanitární pomoc bližním. Nicméně silně cítící typy ENFJ a INFP, se běžně věnují humanitárním profesím.

Idealistům velmi nevyhovují pozice, na kterých běžně přichází do střetu s okolím. Mohou být dobrými manažery v dobách prosperity, kdy realizují nápady na zlepšení týmů, ale jakmile dojde ke krizi a zaměstnanci se navzájem začínou hádat, ocitají se idealisté v jim velmi nepříjemné situaci. Jediná cesta leckdy vede skrze nepopulární opatření (nepopularita nemusí být vždy špatná, nejen

myslitelé Fromm a Frankl poukazují na to, že frustrace je plnohodnotnou součástí lidského života, které se jen zbytečně vyhýbáme) a z nich plynoucí další konflikty.

Stejně jako racionalisté, ani idealisté nemají rádi jednotvárnou a praktickou práci. Na rozdíl od racionalistů, idealisté nepracují s modely. Idealisté svou intuici používají většinou jako přímý prostředek, ne k tomu, aby ji podpořili svou usuzovací funkcí a přiměli ji k tvorbě modelů případně k jejich pochopení. Pro idealisty je intuice způsob, jakým si získávají informace o světě a odpovídají na ně svou citovou funkcí, tedy řeší diplomaticky všechno, co jen diplomaticky řešit jde.

Idealisté se v životě rozhodují především citově a emocionálně a mají za to, že bližní jsou na tom podobně, ačkoliv jakožto nejempatičtější temperament bývají proti projekci odolní. Pokud chce idealista prodat produkt, neříká: „Kupte si to! Podívejte se, jaký to má výkon a porovnejte to s cenou, vždyť je to dvakrát výhodnější než v případě konkurence!“ idealista říká spíše: „No tak, vždyť je to tak krásné! Vás to neinspire?“ Není divu, že jim nadstandardně záleží na designu, a proto se této oblasti často věnují. Další činnosti, v nichž bývají úspěšní, jsou tvorba reklam, či práce v showbyznysu, totiž herectví, režisérství, hudbě...

Idealisté potřebují v práci nalézt sami sebe, splynutí se skupinou je pro ně bolestné. Práce jim slouží jako prostředek nikoliv jako cíl. Konečně má Fromm temperament, z něž by se radoval (nutno podotknout, že on sám byl ENFJ). Ponechme stranou úvahy, zda je právě odstup, který si idealisté udržují, aby je jejich práce nepohltila, výhodný, nebo naopak přítěž brzdící všeobecných pokrok.

Idealisté nejsou pracovní temperament, svůj život obvykle žijí s rodinou a přáteli mimo kancelář, či jiné pracoviště. Protože sami o profesní dráze mnoho nepřemýšleli, řídí se často svými rodiči a jinými známými při výběru povolání a nechají si do budoucí profese mluvit. Někteří tak možná získají práci, kde si budou moct za zisk pořídit slušné bydlení, ale ještě častěji takto přijdou k neinspirující práci, takže jsou buď v hrozbě vyhoření (spíše NFJ), nebo aspoň flákání (NFP). Jejich orientace mimo pracoviště se dá využít v pracích, které jsou zaměřeny na práci s časem v právě této době, tedy například v již zmiňovaném showbyznysu, či profese, například duchovní, které se zabývají teoretickou složkou lidského života a pracovníci se musí v myšlenkách často obracet na svůj nepracovní čas, kazatel kázající, kterak se inspirovat Biblií při účetnictví, si velký sbor neudrží. A právě pracovní myšlení na nepracovní život vyhovuje idealistům, a tak se často pracovně uchytí jako duchovní, reklamní scénáristé, psychologové a humanitní vědci.

Konstantní pracovní tempo idealistům nevyhovuje. Ze všech temperamentů nejvíce potřebují, aby bylo řízeno podle jejich individuálních potřeb, nikoliv podle nařízení shora. Pásová výroba, a to i její méně strojová obdoba na vysokoškolských pozicích je jim noční můrou.

Všechny temperamenty jsou ctižádostivé, ale každý trochu jinak. Idealisté nejsou zdaleka tolik zaměřeni na kariérní růst a vysoký plat, jako na uznání druhých, u některých touhu po uznání přebíjí touha po obdivu. Někteří idealisté záměrně proto volí místa lidem na očích, místa, kde všichni vidí, jaký skvělý a schopný člověk ten NF je, tento přístup vyhovuje spíše extravertním idealistům.

Seberealizace se dobře vyjadřuje v umění všeho druhu: literárním, hudebním, výtvarném i dramatickém. Idealisté (obzvláště extravertní) mají touhu, aby okolní svět cítil, co se jim honí v hlavě a co cítí. Respektive často nepotřebují, aby to věděl, nýbrž mu to potřebují alespoň naznačit. Například právě prostřednictvím umělecké tvorby. Obdobnou seberealizaci mohou promítnout i do jakéhokoliv designu či žurnalistiky, nicméně v těchto profesích se musí o dost více řídit společností, která nemusí mít stejné potřeby jako oni.

3. 6. Typy a jejich časté profese

Charakteristické profese jednotlivých typů	
ESFJ	Učitel, recepční, správce, pečovatel, ombudsman
ENFJ	Personalista, konzultant, motivační řečník, kazatel, umělec, překladatel
ESTJ	Trenér, učitel, politik, manažer, právní poradce, architekt

ENTJ	Manažer, soudce, univerzitní profesor, politik, stratég, obchodník
ESFP	Bavič, záchranář, číšník, hudebník, herec, společník
ESTP	Záchranář, obchodník, řemeslník, masér, technik, bavič, trenér
ENTP	Makléř, novinář, komentátor, bankéř, umělec, moderátor
ENFP	Herec, umělec, kouč, konzultant, moderátor, desinger
ISFP	Pečovatel, zdravotní sestra, veterinář, kouč, herec
INFP	Duchovní, novinář, umělec, psychoterapeut, designer, kouč
ISTP	Řemeslník, záchranář, voják, technik, policista, fyzioterapeut
INTP	Vědec, programátor, zpravodaj, dispečer, analytik, laborant
ISFJ	Sekretář, učitel, úředník, lékárník, veterinář, školní psycholog
ISTJ	Úředník, notář, kriminalista, inspektor, lékárník, voják, architekt
INFJ	Umělec, překladatel, personalista, duchovní, školní psycholog, filosof
INTJ	Analytik, vědec, univerzitní profesor, vysoký manažer, advokát, filosof

3. 7. Rekapitulace:

- Efektivitu I zvýší klid, efektivitu E společnost.
- Smysloví (S) pracanti jsou výkonnější, když mají kontakt s hmatatelným předmětem, N sebez něj spokojeně obejdou.
- F špatně snáší konkurenčním boj, T ho naopak zvládají bez velkých problémů a někdy i vyhledávají.
- J se lépe uplatní na neměnných pozicích, P ocení možnost využít svou flexibilitu.
- Čím konzervativnější a stabilnější místo, tím lépe pro strážce.
- Akce je podmínkou dobrého vztahu mezi hráčem a jeho práci.
- Racionalisté potřebují práci obnášející intelektuální výzvy.
- Idealisté se s pracovní pozicí ztotožňují nejhůř. Ve všem hledají a do všeho vkládají trochu umění.

4. Na prahu věčnosti

Po padesátém roce života se člověk musí pomalu začít loučit jak s fyzickou silou, schopností plodit potomky, tak pohotovou bystrostí mysli. Takový úbytek schopností v nejednom stárnoucím jedinci vyvolá zoufalství, i přesto můžeme celý život mluvit o jistém zrání. Právě vyrovnaní se s úpadkem vlastní osobnosti je, jak napsal psycholog a vystudovaný řezbář Erik Erikson, úkolem důchodových let.

Děti jsou pryč a žijí si vlastní život, tělo působí víc strastí než slastí a kromě toho přestává majitelům plnit i požadavky estetické, v křesle se náhle lépe spí, než přemýšlí a znalosti dosud spolehlivě spravované paměti propadají vášnivě hře na schovávanou. Náhled je jediná cesta, jak se s tím vším vyrovnat. Velmi důležité je také vědomí, že předcházející život měl smysl, které představuje docela lákavou alternativu k pocitům prázdnoty způsobeným odchodem do penze.

Kdyby byli starci a stařenky pro lidský druh zbyteční, příroda by nám je neuchovala. Právě předávání zkušeností je posláním posledních let, zda se v našem po všech stránkách se tak neuvěřitelně rychle měnícím světě tento přínos trochu neztrácí, zůstává bohužel otázkou.

Časy se mění a ke stáří bývá často pozdě se jim stále a stále přizpůsobovat. Nežádané a těžko pochopitelné změny nám náladu nezlepšují během žádné vývojové epochy, ke stáří je takových změn více než kdy dřív. Možná jako batolata jsme na tom byli podobně, všechno kolem nás bylo nové, ale nic nás nechtělo poslouchat, starci se mohou cítit stejně. Mají v tomhle novém světě své místo? Co z jejich vzpomínek může mladé generaci posloužit? Změny jsou nepříjemné, ale to nevylučuje jejich užitečnost; jsou však některé opravdu špatné? Tohle nejsou otázky, k jejichž odmazání člověku pomůže vysoké a nyní snižujícímu se IQ. Střízlivost, odhodlaní si klást otázky, žádné další nalhávání své vlastní osobě... Vše by se to dalo shrnout do slova „moudrost“, stav mysli konkurující

absolutnímu zoufalství, popřípadě životu ve vlastní neexistujícím světě sestávajícím ze lží. Naše stáří neznamena, že k úpadku spěje celý svět. Naše zdravotní problémy jsou často chyba našeho předcházejícího života, můžeme s nimi bojovat, ale mládí nám to nevrátí; zato se dá něco dělat třeba s pokaženými vztahy, které jsou naší chybou stejně tak, ne-li ještě víc. Nemá smysl se užírat, jelikož padesátikilometrové túry po horách jsou minulostí, lépe se uskromnit a začít těšit z toho, k čemu je ještě dostatek sil.

Jak se to všechno dotýká šestnácti osobnostních typů? Snad poprvé za celý život jsou v jednoznačné výhodě introverti. Snad nikdy člověk není tak osamělý, jako když opustí práci a sám je opuštěn dětmi a někdy už i životním partnerem. Introverti osamělost zpravidla snášejí lépe, nicméně pokud jsou v domácnostech potomků otevřené dveře a ideálně také natěšená vnoučata, může být i pro extraverty životní podvečer šťastným obdobím. Zdravý vývoj osobnosti by nás měl vést k čím dál tím větší univerzalitě, zvládání svých méněcenných funkcí. Rezervovanost introvertů by měla povolit a rozevlátost extravertů se uklidnit. S by se měli pokusit najít pochopení pro sny ve svém okolí a N přiznat důležitost všedním záležitostem, T nabrat empatie a F objektivitu, J si přiznat, že otěže už drží někdo jiný a P přestat spoléhat „že příště to zase nějak vyjde“.

Po podvečeru přichází večer, někdy tak temný, že už se ti, kteří jej právě prožívají, nedočkáním třesou na noc a to i když nevěří, že s ní přijde další svítání. Pakliže mezi padesáti a sedmdesáti nohy při vstávání ze židle bolely, teď už je vůbec nemusí být možné použít. Zatímco doposud člověk zapomínal jména svých bývalých kolegů, nyní je rád když ví, jak se jmenují jeho vnoučata. Život v plné závislosti na příbuzných a sociálních pracovnících, který se zásluhou zlepšení životní úrovně výrazně protáhl. Zdůrazňovat v téhle fázi čekání na smrt nějakou moudrost působí jako výsměch těžkostem, které přináší. Těžko říct, o co by mělo v dobách nejstrmějšího úpadku jít, snad nevypadnout úplně. Byť v plné závislosti na okolí, pořád ty, kteří o člověka pečují, vnímat a ideálně jim i dávat najevo svou vděčnost. I když už nic nemáme, můžeme pořádat dávat příležitost bližím, aby dávali nám. V těchto chvílích už z člověka moc není a jeho typem zapříčiněné vlastnosti jsou upozaděné problémy způsobenými jeho stářím.

Noc. Konec, nebo nový začátek? Budeme, nebudeme? Koho z nás se nějaký nový život týká? Jak vypadá? Někteří z nás věří, ale jistotu nemají, ta paradoxně přichází často právě spolu se smrtí samotnou. Bylo by zajímavé se zabývat vlivem osobnostního typu na život po životě, ale jelikož o něm nic nevíme, nemáme ani na čem stavět.

U přepážky citové banky

aneb projevy typu ve vztazích s bližními

Poctivý čtenář, který se vžil do popisovaných situací, nechť nyní vstane z mrtvých a pokračuje četbou další kapitoly. Už její název je poněkud zarážející. Vybral jsem ho, jelikož čtenáře naladí na první, důležitou pomůcku pro tuto kapitolu, model citové banky³³.

Model citové banky není nic složitého. Jedná se o prostý popis toho, jak fungují lidské vztahy. Každý bližní je banka, ve které máme na účtu uloženou nějakou částku. Jmění na svém kontě můžeme rozmnožit drobnými pozornostmi a vším, co na druhé straně vyvolává pozitivní emoce. Vše co do vztahu investujeme, se spojí s naší osobou a bližní na nás pohlíží se zalíbením. Své konto však můžeme také odčerpat a to chováním, které v druhém vyvolává emoce nepříjemné. Sympatie, které k nám cítí, pak pochopitelně klesají. Někdy dokonce můžeme své konto přečerpat a druhý si k nám vytvoří odpor, ba dokonce nenávisť. A to je celá věda citové banky.

Zároveň je dobré rozlišit slova sympatie a porozumění. Podobní lidé si lépe rozumí, to ale vůbec nemusí znamenat, že jsou jejich vzájemné emoce zrovna pozitivní. Mohou spolu vést dlouhé hovory a trávit čas, ale tento čas nedává vzniknout pozitivním emočním poutům. Přejde-li chvíle rozhodnutí, nebudou mít lidé, kteří si pouze rozumí potřebu spolu držet dál a nechají své cesty, ať se rozdělí. Jednou větou: nevytvoří se mezi nimi vzájemná závislost ani ochota upokojuvat potřeby druhého.

Přesto porozumění a s ním spojená vzájemná komunikace zvyšují šanci vzniku pozitivního vztahu. Když se spolu dva lidé stýkají a snaží se k sobě vzájemně přistupovat pozitivně, vznikají velmi pevná citová pouta, ačkoliv mohou být oba jedinci naprosto odlišní. Vzpomeňme, jak často v životě potkáváme sourozence naprosto odlišných povah, kteří však spolu navzájem vycházejí a přijímají se i s odlišnostmi.

Porozumění je sice až sekundární faktor, to však nikterak nesnižuje jeho význam pro udržení vztahu. Pozitivní přístup k druhému je však klíčový. Porozumění může pozitivní přístup podpořit tím, že nám vědomostí o silných stránkách umožní se v myšlenkách přenést přes prohřešky druhé.

Každý typ může vyjít s každým. Pravděpodobnost, že k tomu dojde, klesá s tím, jak odlišné typy jsou, byť se negativně projevují i když jsou jedinci velmi podobní. Každopádně platí, že co typ, to jiný přístup. Tato kapitola se bude věnovat tomu, jaké tyto přístupy jsou.

Dílními částmi této kapitoly jsou: přátelské vztahy, hlubší vztahy, spory a hádky.

1. Přátelské vztahy

Ještě před oddílem samotným je vhodné si pojem „přátelské vztahy“ definovat. V hovoru tato slova nestojí mimo. „Je to tvůj kamarád?“, „Spřátelil ses tam s někým?“ komu nikdy nebyl položen takový dotaz? Přitom každý z nás označí bližního za přítele v jiné chvíli, každý potřebuje jinou míru vzájemných sympatií a právě ty jsou držákem, díky němuž jsme schopni „přátelství“ uchopit. Vzájemné sympatie, radost z možnosti sympatického bližního potkat. Mnohému, i extravertnímu, čtenáři se může zdát, že nyní hodnotu tohoto slova devalvuji. Možná, ale právě vzájemné sympatie jsou podmínkou toho, aby se o nějakém „přátelství“ dalo vůbec mluvit a až pak přichází čas na individuální míru k užití pojmu.

³³ COVEY, Stephen Richards, 1994. str. 185

1. 1. „Ejhle! Kterýpak z mých sedmi bratrů ty jsi?“

„I ty zapomnětlivko! Ani nevíš jak milé je tě po letech potkat.“

Extraverti za své přátele považují mnoho lidí, introvertům stačí k jejich spočítání prsty na rukou, mnohdy jen jedné. To neznamená, že by introverti byli tak málo oblíbeni v kolektivu. Spíše mají potřebu větší hloubky vztahu než extraverti a jen vzájemné vstřícné vycházení je neuspokojuje. Pojem přátelství pro introverty znamená absolutní vzájemnou závislost, vztah kamarádů z fronty, kteří za sebe pokládají životy, nikoliv sympatie kluků, co spolu v úterý komunikují a ve středu se nemohou snést.

1. 1. 1. Přítel extravert (E)

Rychlosti, se kterou se extraverti sbližují se, napomáhá jejich schopnost udělat dobrý první dojem. Extraverti se nemusí příliš snažit, aby působili sebevědomě, entusiasticky, optimisticky a uvolněně. Snadno druhé okouzlí a navážou s nimi kontakt.

Extraverti své emoce vysílají mimo sebe, kde se vybíjejí. Díky tomu si mohou dovolit menší kontrolu vlastních pocitů, jelikož riziko nastrádávání – kumulace - emocí, které by mohlo dopadnout erupcí, není významné. Proto jsou extraverti ve svých náladách často nestálí a taktéž proto mají někdy velkou potřebu s někým navázat kontakt i za cenu, že přeruší hovor, který osoba jejich zájmu vede s jiným člověkem.

Vztahy extravertů bývají poměrně chatrné. Extraverti jsou ve svých emocích a v s nimi souvisejících sympatiích kolísaví. Nepříjemná událost může vést k tomu, že se přátelský vztah znenadání zvrhne v zášť. E mohou po čase svých výbuchů litovat, ale kamarád je zmatený a možná už jim neodpustí. Proč se však rmoutit? Vždyť když se tak snadno seznamují, najdou si snadno kamarády jinde.

1. 1. 2. Přítel introvert (I)

Introvertní vztahy se rodí déle. Iniciovat kontakt je pro introverty činností nepřírozenou a stojí je přemáhání. Na druhou stranu uvnitř člověka se emoce nevybíjejí, nýbrž zveličují. Negativní následek této vlastnosti bude podrobněji rozebrán v oddělení o sporech. Každopádně jejím přínosem je, že pozitivní vztahy k druhým lidem, ale taktéž ke společenstvím a myšlenkám, mají v životě introverta velkou váhu a přežijí i dlouhodobé odloučení.

1. 1. 3. ENTP + INTP = ?

Dva typy lišící se jen v dimenzi E/I se sice snadno domluví na pracovních podmínkách, které potřebují, ale navázat přátelský vztah už je pro ně o poznání větší výzva. Patrně to má co dočinění s dynamikou. Zatímco dominantní funkce E typu je extravertní a sekundární introvertní, u I je tomu naopak. Jak víme, dominantní funkci zvládáme dobře a cítíme se s ní „doma“. Sekundární funkce nám již zdaleka tak blízka není a máme tendenci ji kontrolovat. Obzvláště mezi dvanáctým a dvacátým rokem života, což je období jejího rozvoje, jsme hákliví na její nekontrolované projevy. Introvertní a extravertní protějšky na sobě často pozorují právě ty vlastnosti, které se u sebe snaží tlumit a kontrolovat je. Připadají si jako by se dívali na nějakou jim málo vyhovující variantu sebe sama. Druhý člověk na ně působí dojmem zaprodance těm povahovým rysům, které je třeba zvládat, ne na nich stavět svou povahu.

Tento odstavec ale v žádném případě neradí čtenářům, aby se vyhýbali lidem, kteří preferují opačný přístup v dimenzi extraverze/introverze, akorát je připravuje na možné konflikty v této oblasti.

1. 2. „Stále nosíš čínské hodinky.“

„No, to sice ano, ale jako člověk jsem se změnil.“

Dimenze S/N nehraje v běžných mezilidských vztazích příliš důležitou roli. Intuitivní jedinci si lépe rozumí s intuitivními a smysloví se smyslovými, protože mívají podobný náhled na věc. Každopádně pokud se jedinec naučí chápat odlišné přístupy, nejsou smysly ani intuice ve vztazích s nositeli opačné preference překážkou.

Smysloví a intuitivní jedinci se liší pohledem na všudypřítomné problémy, tím, zda je baví více praxe nebo teorie. Mohou se tedy vzájemně chápat, ale taktéž si na sobě mohou vážit vzájemného doplňování a plně tuto možnost využívat. Čeká-li je společné trávení času, není na místě, aby N(J) obviňovali S(P) z nedostatečné iniciativy a kreativity při plánování, dost možná budou o to obětavější přímo na místě.

N typy se zpravidla více vyžívají v konverzaci (NJ obzvlášť) a mluvit s někým pro ně znamená věnovat mu pozornost. Pro NF je řeč prostředkem jak udržovat vztahy a jak projevit přízeň. NT ji používají velmi často jako prostředek získání informací, způsob jejich konverzování je účelový a to i při přátelské konverzaci. Tedy místo „Jak se máš?“, „To je mi tě líto!“, „A já...“ jejich hovor vypadá „Co zrovna děláš?“, „Aha, a v čem to spočívá?“, „Já si o tom myslím...“.

Pro S typy je důležitější praktická stránka vztahů. Tedy společná aktivita a pomoc (ST obzvlášť) druhému.

1. 3. „To by se hodilo. Už jsi k něčemu užitečný?“

„Fakt myslíš, že je užitečnost v přátelských vztazích nutná?“

Tato dimenze osobnosti má na soužití lidí a povahu jejich vztahů velký vliv. F jsou emočně založení a hledí na konta, které v jejich bance druzí vedou. Oceňují kladné vklady, ale běda těm, kdo z účtu vybírají. T účty druhých ve své bance sledují o poznání vzácněji a stejně tak vzácně prohlížíjí svá vlastní konta u druhých. Jejich přístup k bližním závisí především na jejich schopnostech a vlastnostech. Díky, tomuto přístupu jsou T schopni se spřátelit i se svými soupeři, byť podstatou jejich vztahu je především vzájemné uznání a sympatiím připadá až druhotná pozice.

1. 3. 1. Přítel myslící (T) kontra přítel cítící (F)

F mají potřebu dávat své sympatie, ale případně také nesympatie, najevo. Takto se může dít prostřednictvím slov, mimiky (jmenovitě úsměvu), či doteků.

T se chovají ke všem bližním stejně, nehlédě na sympatie, jaké k tomu či onomu člověku cítí. Mezi T přáteli jsou naprosto běžné hádky a jiné konfrontace. I přes drsnou, někdy až brutální vizáž jejich vztahu, však střety vzájemné vycházení neohrožují.

Odlišný je i přístup T a F k problémům svých přátel. F se více zajímají o lidi a jejich pocity. Proto dříve upozorují, že je vhodná chvíle poskytnout bližnímu útěchu, pomoci mu, aby se vzpamatoval. Útěcha NF bývá čistě verbální, útěcha SF mívá častěji i praktický rozměr, například podání občerstvení (je zvláštní, že někdy trocha cukru dočasně zabije nejeden smutek), je-li to možné. Naopak T se více zaměřují na hmotnou, případně ideovou stránku situace. Spíše než pocity druhého je pro ně důležitý jeho problém a neváhají pomoci s jeho odstraněním. To radou (NT) a někdy i pomocí (ST).

Pro F jsou vztahy na vyšší hodnotové příčce, než pro T. Z toho vyplývá i větší emoční angažovanost a častější potřeba si vzájemné sympatie potvrzovat (to platí především pro EF). T mají tendenci přátelství mnohdy vnímat více jako prostředek než cíl (obzvláště IT). Nikdy není na škodu

mít člověka, který nezištně pomůže s tím či oním. Z toho důvodu bývají jejich vztahy častěji opotřebovávány a vklady vysávány.

Příklad ze života:

Dojemnou ukázkou významu, jaký pro F mají jejich vztahy s přáteli, je případ INFP školačky. Po úspěšných přijímacích zkouškách, měla na výběr mezi gymnázium větší a menší prestiže. Řídící však při rozhodování nebyla úspěšnost maturantů ani účast na soutěžích, ale skutečnost, že ISFJ kamarádka na výběr neměla. Kvalita sem, kvalita tam, tohle rozhodlo ani ne za pět sekund.

1. 3. 2. Citlivý cítící chlapec? Myslíci dívka!?

Vzájemné vycházení T a F má co dočinění s pohlavím. Zažitý ženský stereotyp je F a mnoho feminních projevů odpovídá právě preferenci citění. V chlapeckých kolektivech bývá na F jedince nahlíženo trochu skrz prsty, což obvykle vyvolává jednu ze dvou obranných reakcí. První spočívá ve vytvoření umělé vizáže tvrdého chlapa (EF), se kterou ovšem dotyčný není ztotožněn a v napjatých situacích se jeho přetvářka rozpadá. Takový člověk pak působí rozpolceně a to mu v očích ostatních nijak nepřidává. Druhý mechanismus má podobu úplného odloučení se od ostatních (IF). Přátelské vztahy T a F chlapců jsou vzácnější. Obvykle k nim dochází, pokud ani u jednoho není jejich usuzovací funkce dominantní (IJ, EP), případně F jedinec disponuje pro T protějšky dostatečně imponujícími vlastnostmi a dovednostmi, kupříkladu velkou fyzickou silou.

Vztahy dívek jsou zpravidla důvěrnější a vyžadují citovou angažovanost, která je pro T obtížněji dosažitelná. T dívky tento handicap řeší různě. Některé najdou zalíbení v nezdravém odloučení, jiné si pokusí najít místo v chlapeckých kolektivech (což je ovšem velká výzva, kterou rozhodně nezvládne každá), najde si jinou přítelkyni, které stačí přijatelná citová angažovanost. Tedy buď jinou T, nebo osobu pro níž je funkce citění až sekundární.

Jinak ale jak T, tak F mohou vycházet s nositeli stejné i opačné preference. Na vztazích má velký podíl osobnost, ale aby mohlo dojít ke vzniku pouta, musí být na začátku nějaká společná řeč, průnik životních náplní. Lidé se seznamují ve školách, na akcích a dalších místech, které jim umožňují právě onu společnou řeč nalézt. Dojde-li k tomuto propletení jazyků, byla by dost velká smůla i dost velké překvapení, kdyby sympatie padly na základě rozdílných preferencí T/F dimenze, možná u EFJ a ITP, jinak se dá maximálně nečekat, že dojde k seznámení.

1. 4. „Já si přátele vybírám!“

„Působíš, skoro jako by sis na to nárokovala pravomoc.“

Osobnostní dimenze J/P má největší vliv na dynamiku osobnosti a tím pádem i na vzájemné porozumění a podobný pohled na svět. To se projevuje i v četnosti přátelských vztahů mezi J a P.

1. 4. 1. Přítel usuzující (J)

J (především EJ) mají tendenci dominovat, což se promítá i do jejich obluby. Mnohým P připadá životní přístup jejich usuzujících protějšků natolik povrchní, tvrdý, případně zaslepený, že se od něj snaží distancovat. Ti EJ, kteří nejsou schopni svou dominantní funkci kultivovat, z téhož důvodu nejsou schopni navázat ani přátelský vztah s nikým než jiným EJ. IJ se mohou potýkat s podobnými problémy, pokud věnují jen malou pozornost kontrole své sekundární usuzovací funkce.

Pro J (obzvlášť IJ) bývá důležitá věrnost. Tento rys jejich povahy se později projeví spíše v lásce a partnerských vztazích, každopádně je pozorovatelný již v ranějším věku a méně vážných sympatiích. Rozdělí-li je osud, kupříkladu změna bydliště, (IJ) ani nenapadne, že by se přestali stýkat a posílat si pozdravy. Pokud se však nenaučí, že nemusejí být nejlepšími přáteli toho druhého, těžko budou vycházet s P, obzvlášť EP.

Pro J je přátelství jasně definovaným pojmem, obvykle jsou schopni své přátele vyjmenovat a dokonce i seřadit podle důležitosti. Zeptáte-li se jich, EJ po krátkém zaváhání odpoví číslo okolo

dvaceti. Pro IJ přátelství znamená mnohem víc, zároveň se v kolektivu drží stranou a tak obvykle zvednou jednu ruku s příslušným počtem prstů, ne-li smutně zatnou pěst odkazující na číslo nula.

1. 4. 2. Přítel vnímající (P)

Jinak je tomu u P. Vnímající si nepotřebují definovat, kdo je přítel a kdo ne. Z toho vyplývá i jejich větší přelétavost. P nemají rádi závazky, myšlenky typu: „on je můj kamarád, s ním bych se měl pozdravit nejdřív“ raději zahánějí. Na otázku kolik přátel mají, odpovídají EP „mnoho“ a IP „pár/málo/žádné“.

P nebývají tak iniciativní jako J a i z toho důvodu bývají spíše jako přátelé vybráni, než, aby si sami vybírali. Jelikož P nebývají v kolektivu dominantní je riziko, že budou svým chováním znechucovat a odpuzovat ostatní menší než u usuzujících. Vnímající s novými přáteli vycházejí a jsou schopni velké tolerance k jejich nedostatkům a obdivu k jejich silnějším stránkám. I proto mohou být velkou oporou pro J, kteří sice na jednu stranu ukazují světu svou rozhodnou tvář, ale na druhou jsou často vnitřně sžíráni pochybnostmi o sobě samých³⁴. Aby však J navázal kontakt s P, musí i on vynaložit nezanedbatelné úsilí, aby překonal své výhrady k životnímu přístupu vnímajících a byl schopen svou pozornost zaměřit na jejich silné stránky.

Příklad ze života:

Ačkoliv přístup ke společnosti je ovlivňován především dimenzí E/I, ovlivňují ho i dimenze zbývající. Například právě probíraná J/ P. Příkladem budiž případ dvou bratrů, kteří se vydali na společný prázdninový pobyt s prarodiči a širokou rodinou. První ENTJ (9 let), druhý ESTP (6 let). Již během cesty se hádali o svého bratrance, oba ho chtěli pro sebe. V průběhu pobytu boj o přízeň vyhrál ENTJ, ale ESTP projevil flexibilitu a sociální dovednosti, s jejichž pomocí si našel kamarády jinde.

1. 5. Rekapitulace:

- Přátelství je vztah dvou lidí, kteří jsou si vzájemně sympatičtí a nestojí mezi nimi komunikační bariéra.
- E jsou vřelí, I věrní.
- S si lépe rozumí s S a N s N.

³⁴ Pochybnosti o své osobě a její hodnotě se objevují nejčastěji v životě IJ a EP typů. Proč? Pro všech osm typů, které do těchto skupin spadají je dominantní funkce vnímání a jak to tak s těmi, kteří vnímají, bývá, mají vždy víc než podnětů k tomu, si nebýt jisti ani sami sebou a je už jedno, zda tyto podněty čerpají ze svého nitra nebo z okolí. Poněkud přírodovědeckější vysvětlení nabízí Dario Nardi v knize Neuroscience of Personality, kde poukazuje na to, že IJ a EP typy využívají častěji než EJ a IP část přední mozkové kůry určenou k aktualizování dosavadního obrazu o světě. Pokud myšlení zprostředkované touto oblastí použijeme při sebehodnocení, snadno se dobereme nepřijemných zjištění.

To ovšem vznáší nový dotaz. Proč snaha se vidět na světle a bez nalhávání vede k smutku z vlastní špatnosti. Vysvětlení se nabízí hned několik. Buď můžeme příčinu hledat ve svém okolí a odpovědět si, že my lidi jsme objektivně jen vraky a ti z nás, co se odhodlají k poctivé introspekci, to objeví.

Druhé vysvětlení naopak hledá příčinu v našem myšlení a přichází s myšlenkou, že pro člověka jako relativně oportunistický druh bylo vždy výhodné hledat možná ohrožení a minulé chyby a pak se chovat tak, aby k prvnímu nedošlo a druhé se neopakovalo. Tento přístup se projevuje i při sebehodnocení, když své nežádoucí situace hledající vnímání aplikujeme na sebe a pak se divíme, že nálezy jsou všelijaké.

Konečně třetí vysvětlení kombinující zdůvodnění jak příčinami vnějšími tak příčinami vnitřními tvrdí, že funkce vnímání prostě klade otázky, které mohou mít jak povahu „a co když je něco špatné?“ tak „a co když je něco dobré?“. Ve vztahu k sobě nemá smysl s otázkami „co když jsem dobrý?“ trávit mnoho času, pokud jsem opravdu dobrý, pak je mou povinností i životní nutností toto dobro v sobě zúročit. Na otázky není mnoho prostoru. Jestli přemýšlíš, zda jsi dobrý, nebo průměrný, tak si odpověz pokusem. S pochybnostmi, totiž otázkami typu „a nejsem náhodou špatný“ je to těžší. Ačkoliv už sami pochybnosti nejsou zrovna vrchol příjemnosti, pořád lepší než zranění, která by mohl způsobit pokus, a tak zatímco otázky na dobrou část sebe přechází do praxe, pochybnosti zůstávají.

- Pro F jsou vztahy důležitější než pro T (ale pro T samotné bližní znamenají víc, než se zdá na první pohled.)
- J si myšlenky ohledně vztahů vnitřně formulují. P takové nutkání nemají.

2. Milostné vztahy

Než začnete číst tuto část, je dobré si objasnit, co je „milostnými vztahy“ vlastně myšleno. Na jedné straně jsou všelijaké v lásky adolescentů, které se dost možná mnohým ze čtenářů vybaví jako první. Tyto vztahy mají ještě hodně nezralou podobu, v rozhovoru za „lásku“ adolescenti často určitou vývojově podmíněnou potřebou kontaktu s opačným pohlavím, či erotické touhy. Adolescenti jsou hodně orientovaní na vzhled, jak svůj, tak druhých a obzvláště chlapci někdy opačné pohlaví podle žádných jiných kritérií nehodnotí. Když pak chlapec upustí zmínku, že se mu nějaká líbí, dotyčná by měla vědět, že k romantice mají hodně daleko a možná by bylo na místě si zjistit něco o pojmu #Me Too.

Kromě toho v prvních heterosexuálních vztazích hrají roli snahy o osamostatnění od rodičů, či o nahrazení z nějakého důvodu chybějící přijetí mezi vrstevníky stejného pohlaví. Být milován je nejen pro adolescenty důležitější než milovat a osoba zájmu bývá často uměle přizpůsobována těmto potřebám. Z druhého se stává věšák na ctnosti, které první potřebuje, ale ten druhý je ve skutečnosti často vůbec nemá.

Na druhé straně stojí city, jaké cítí většinou až dospělí³⁵, jak v rané tak i pozdější dospělosti. Tyto vztahy jsou citově výrazně hlubší a nejde v nich jen o potřebu sounáleženosti. Výběr druhého je zodpovědnější a pečlivější než v době adolescence, zaměřuje se spíše na vnitřní než vnější kvality. Dospělý člověk je také výrazně zdatnější v navazování kontaktu s potenciálními partnery (což se nezřídka naučí během krátkodobých adolescentních pokusů).

V pozdějším věku se láska stává stabilnější, okamžik zamilování ztrácí na intenzitě, nicméně stabilita a trvanlivost vztahů se zvyšuje. Idealizace partnera ubývá a je nahrazována čím dál tím větší objektivitou.

Nic z toho rozhodně neznamena, že by byly adolescentní lásky špatné, ba nežádoucí. Naopak. Bývají cennými zdroji zkušeností a posouvají celou lidskou osobnost o krok dál. Adolescent se při nich učí komunikovat s opačným pohlavím, iniciovat kontakt, cvičí empatii, toleranci, zacházení s vlastními city a věrnost. Ne všechno dobré musí být samo o sobě perspektivní. Kde dosud byla závislost na partnerovi, potřeba, aby byl zdrojem laskavosti, tam nyní vzrůstá ochota pomáhat a dávat druhému.

Mnohé zákony platí až překvapivě podobně jak ve fyzice, tak v psychologii. Například zákony akce a reakce, entropie, ale i elektromagnetická přitažlivost. Poslední z uvedených jevů ve fyzice označuje přitažlivost mezi opačně nabitými částicemi. V psychologii můžeme pozorovat přitažlivé síly mezi temperamentem různými lidmi. V tomto případě není temperamentem myšlena Keirseyho pomůcka, nýbrž označení pro vrozenou povahu. Ta není určena jen typem, ale také například měrou duševní (ne)stability - neurotismem.

Ve své mapě duše Jung popsal nevědomou složku naší osobnosti zvanou anime, která v sobě skrývá myšlenky, chování a další obsahy, které nás samotné netvoří, ale neznehucují nás u bližních (tím se totiž odlišuje od jiné struktury zvané stín, která sestává z chování, myšlenek a jiných vnitřních procesů, které já vyhodnotí jako nepřijatelné a raději schová do stínu). Právě se strukturou anime se Jung dostal k otázce genderu, tedy statistickému rozdílu mezi mužskou a ženskou anime.

³⁵ Ale najdou se i výjimky, mnoho výjimek. Marie Terezie se do svého muže Františka Lotrinského zamilovala jako pětileté děvče, přičemž vztah vydržel celý život a ani jinak člověk nemusí chodit daleko, aby člověk zjistil, že zdaleka ne každá adolescentní snaha se seznámit nemíří dál než pod peřinu.

Obvyklé ženské anime se nazývá animus (v překladu z řečtiny to znamená „duch“), animus zahrnuje mužský protějšek ženina chování. Obvykle citlivá a emociální žena v sobě má takto zabudovaný model chladného, neohroženého a logicky smýšlejícího muže. Muž s těmito vlastnostmi pak má ve své animě (v překladu „duši“) obsaženu právě onu citlivost a emocionalitu.

O animě by se toho dalo napsat rozhodně více než dva odstavce, každopádně Jung došel k závěru, že muži bývají přitahováni ženami s vlastnostmi odpovídajícími jejich animě a ženy muži s vlastnostmi jejich animusu. Jung zůstával u přitažlivosti a fascinace. Jinakost v nás probouzí příjemnou zvědavost. Nicméně ne vše, co se napoprvé přitahuje, spolu dokáže dlouhodobě vydržet.

Dalším, poněkud přizemnějším zdůvodněním, by bylo, že jsme silně ovlivňováni kulturním stereotypem muže a ženy. Vybíráme si tedy na základě osvojené představy ohledně ideální podoby partnera popřípadě partnerky. Nicméně tato teorie je napadnutelnější už z toho důvodu, že T ženy si spíše vezmou F, než T muže. Očividně tedy jednají společenskému stereotypu na trůn. A ačkoliv nám celospolečensky zažitá představa o „normálních lidech“ a „dobrých partnerech“ tvrdí v podstatě jen to, že muži jsou T a ženy F, má většina lidí nějakou svoji vlastní představu o „správných lidech a partnerech“, která zahrnuje i další vlastnosti, které by dotyční měli mít. Tento světonázor (do velké míry tvořený predsudky a stereotypy), podle kterého soudíme své okolí nevyjímaje potenciální partnery, již bývá především individuální, vstřípený rodinným prostředím („Chci život strávit s někým podobným mé matce.“), náboženstvím, četbou atd.

Dále považuji za vhodné zmínit rozdíl mezi pojmy charakter a temperament. V případném temperamentu, tedy vrozené složky naší osobnosti, jednoznačně platí, že se více přitahují spíše rozdílní lidé. V případě charakteru se jedná o tu naši součást, kterou si nějakým způsobem rozvíjíme, je plastická a výrazně vědomější, její součástí jsou i životní postoje a názory.

Charakterově si bývají spokojení partneři většinou blízcí, už jen to, že se před každými volbami do krve nepoperou o to, zda je čiré zlo levice či pravice, velmi usnadňuje společné soužití. Čím odlišnější partneři jsou, tím důležitější je vzájemná tolerance, která umožňuje vztah dvou lidí s rozdílnými názory. Tolerance však musí být oboustranná a tím pádem se jedná o další podobnost charakterů. „Od přírody“ bývají nejtolerantnější typy s převahou extravertního vnímání, tedy EP. Introvertně vnímající, tedy IJ, mají obvykle názory vyhraněnější, ale i oni dokážou být velmi tolerantní.

Nechci, aby tato kapitola byla o tom, které typy se k sobě hodí a které ne³⁶. Tématem bude, vliv preferencí na přístup ke vztahu, k navázání kontaktu i o vyrovnaní se s jeho rozbitím. Avšak vliv charakteru je, jak již bylo naznačeno, podstatnější než vliv temperamentu.

2. 1. „Ehm, Ehm. Taková osamělá dušička v koutě, si pochopitelně vybírat nemůže.“

„Introvert se nepotřebuje družít s každým.“

V úvodu jsem se nezmínil o vlivu rozdílností této dimenze na „temperamentomagnetickou“ přitažlivost. Někdy je až kouzelné potkat osobu sympatickou a společenskou, když my sami jsme spíše odtahití, či naopak navázat kontakt s někým ledovcovitě zádumčivým, když my sami ve svém vnitřním světě nikdy dlouho nevydřžeme. Nicméně rozdílnost těchto preferencí mívá i velký vliv na utváření charakteru a představy o životě, proto hlubší vzájemné poznání spíše brzdí. Onen společenský jedinec nás může okouzlit, ale množství lidí, které jej obklopuje, nás nakonec znechutí; nebo prostě jen nedá k seznámení příležitost. Naopak dojemná rezervovanost nás může, jsme-li spíše extravertní, zajímat, ale už se nám nepodaří se dostatečně rychle stát předmětem zájmu rezervovaného jedince.

³⁶ Empirické výzkumy zabývající se tímto tématem se musí respektovat, ale mám-li mluvit ze svých zkušeností, znám mnoho šťastných manželství a spontánně mě nenapadá žádné, které by se zjištěnými výsledky řídilo. Snad je rozdíl mezi Amerikou a Evropou, či snad mám ve svém osobním odhadu typu osobnosti velké odchylky.

2. 1. 1. Vřelý polibek extraverta (E)

Extraverti bývají při navazování vztahů čilejší, začínají s nimi dřív. Zároveň umí snáze iniciovat první kontakt a kromě větších zkušeností jsou obvykle také společensky iniciativnější. Umí udělat poměrně okouzlující prvotní dojem, což jim při námluvách také pomáhá. Dá se předpokládat, že extravert vystřídá během života známostí více, nicméně mnohé z nich budou mít především přátelskou povahu (byť občas obohacenou erotickými prvky) a hlubší city zůstanou stát stranou.

V dospělosti jsou již extravertní funkce doplněny i rozvinutější introverzí, která dává vztahům větší stabilitu. Důraz, kladený na co nejlepší zapůsobení při námluvách, dělá několik kroků zpět. Odměnou za tuto obět' je větší opravdovost celého vztahu a možnost partnera i v pozdější fázi překvapit nějakými novými kvalitami své osobnosti.

Společenská iniciativa extravertů rozhodně neznamená, že by to byli vždy právě oni, kdo první projeví o druhého zájem. Často, ale ne vždy. Opatrnější extraverti jsou rozvášní, pokud zjistí, že k někomu začínají cítit něco víc. Však se také v pozorování svých pocitů během adolescence teprve rozkoukávají. I proto extraverti navazují dlouhodobé vztahy také častěji až v dospělosti. Dvě až tři rande tvoří zřídka kdy překračovanou horní mez. Zajímavé situace nastanou také, když ve společnosti výrazný extravert zjistí, že o něj jeví zájem nevýrazný introvert, kterého si dřív ani nevšiml.

Extraverti své nejlepší stránky vystavují, byť často nevědomě, na obdiv. Jejich primární funkce se orientuje na vnější svět a tudíž je v tomto světě snáze pozorovatelná. Extraverti tak bývají obdivovanější, byť v kolektivech, které se znají déle, se závislost prestiže na typu zcela vytrácí. Pro oslnění náhodou potkané osoby však tato vlastnost bohatě stačí.

Nevýhodou extravertů ve vztazích je jejich sklon k rychlému střídání. Extravert snadno opustí svého partnera, i když si dotyčný od vztahu sliboval víc, prostě proto, že potřebuje zase další kontakt. Tato nevýhoda je redukována rozvojem sekundární introvertní funkce, která dodává známostem stálost.

Praktické nevýhody extraverze, které se nicméně dají odnaučit, mohou mít na vztah velký vliv také. Jmenovitě pro extraverty charakteristická ukecanost a neochota naslouchat bývá leckdy kamenem úrazu extravertních známostí. Nahromadí-li se maličkosti, druhý partner to nemusí vždy ustát a rozejde se. Extraverti mají také často sklon k prostému flirtování, které v již získaných partnerech probouzí žárlivost.

2. 1. 2. Dlouhý polibek introverta (I)

Introverti jsou nenápadnější a pro svou staženost méně okouzlující (aspoň pro ty, kteří chtějí partnera na své úrovni, a ne dítko, o něž mohou pečovat), na druhou stranu v sobě často mají mnohem víc, než se může na první pohled zdát a mohou okouzlit, když plody své, okolí obvykle nepřístupné, dominantní funkce nečekaně ukážou druhé osobě. Těmito rysy mám na mysli především dominantní funkci ve svém nejlepším světle.

Navázat kontakt je pro introverty náročnější, a tak bývá jejich seznamovací snažení úspěšné až v dospělosti, kdy už za sebou mají kultivaci sekundární extravertní funkce, což jim umožňuje přiměřeněji komunikovat s okolním světem a třeba i někoho přitahovat.

Dospělí introverti, kteří za sebou mají úspěšný vývoj, by již měli být schopni komunikovat s libovolným člověkem bez protivnějších zábran. A stejně jako extraverti, i oni svou sekundární funkci rozvinou například během oněch adolescentních lásek.

Příklad ze života:

Dostat se k milované osobě je tím větší výzva, čím vzdálenější jí jste. Vzdálenost odtazitých I bývá zvlášť velká a ti proto musí zapojit kreativitu o to víc než E.

Jeden INTJ se zamiloval do dívky, se kterou do té doby prohodil do deseti vět, nicméně srdce si žádalo své a donutilo ho jednat. Dotyčný naplánoval víkendovou akci a svou lásku na ní spolu s mnoha dalšími pozval (ač spolu nekomunikovali, přeci jen se každý týden potkávali v rámci setkání mládeže). Druhou částí sociálně inženýrského plánu byla stmelovací hra.

Podstata této hry (jinak dohádatelná na: <https://www.hranostaj.cz/hra4187>) spočívala v rozdělení

hráčů do předem určených dvojic (to bylo zcela logické, jelikož mládežnická skupina byla rozštěpená na dva soběstačné celky a nemělo smysl párovat lidi v jednotlivých celcích), přičemž každá dvojice nafasovala papír s jednadvaceti otázkami.

Úkolem bylo položit otázky partnerovi a do ukončení hry držet v hlavě jeho odpovědi, celý proces měl zároveň probíhat tak, aby jiní hráči nemohli odhadnout ani složení dvojice ani její otázky.

Podtrženo sečteno: INTJ plánoval zneužitím funkce vedoucího uměle vytvořit rozhovor mezi sebou a dívkou o tématech, která si předem vybral a to bez kohokoliv dalšího.

Nakonec se žádné inženýrství nekonalo, dívka na akci nejela. Nicméně akce sama o sobě se konala, měla úspěch a započala populární tradici mládežnických výjezdů.

Vztahy introvertů jsou výlučnější. Udržují jich méně, ale s o to větší péčí. Bývají proto žárlivější a to nejen na své partnery v milostném vztahu, ale i na přátele. Tato výlučnost může být příčinou jejich konfliktů s extraverty. Především v případě, kdy extravert má v plánu navázat povrchní, zatímco introvert až intimní vztah, což vede k rozpačitosti na extravertní straně a zraněné ukrivděnosti na té introvertní.

První lásky introvertů mají především platonickou³⁷ podobu, patrně je to způsobeno právě obtížemi, které je provázejí při navazování nového kontaktu. Zamilované pocity jsou do velké míry vývojově podmíněné a nedá se říct, že by se týkaly jen těch sociálnějších tvorů, jinými slovy, to že jste I, kteří s opačným pohlavím pravděpodobně přichází do styku vzácněji než E, neznamená, že vás toto pohlaví méně přitahuje. Zvyklost na izolaci od milované osoby v době, kdy je přítomna, posiluje věrnost v době, kdy osoba přítomna není. Na druhou stranu zvnitřnění vztahu znamená, že když se rozpadne, člověk náhle přišel i o část sám sebe. Lpění na nepřítomném jedinci svědčí o určité citové nevyzrálosti, bolest je jejím následkem.

Zlozvyky, jejichž kořeny tkví v introverzi, způsobují ve vztazích nesnáze. Především je to nutková potřeba být někdy sám. Pokud se partneři potkávají až příliš často (což je třeba příklad lásek mezi spolužáky), introvert není vždy ve stavu, kdy má energii na to se věnovat druhému a potřebuje si o samotě dobýt baterky. Nečekaně tvrdým odmítnutím komunikace chtivého partnera mohou I zavinit rozpad celého vztahu.

2. 2. „S tou brunetkou se nedružíš?“

„Náhodou je to nejkreativnější a nejvtipnější dívka, kterou znám!“

Podobně jako v případě vztahů přátelských i zde má dimenze vliv především na náš přístup k mezilidským vztahům, jak také prokázaly³⁸ výzkumy.

Dimenze S/N ovlivňuje náš způsob vnímání okolního světa. My lidé si odmala zvykáme na to, že máme různé názory. Už jen to, že nám nějaké jídlo chutná a někomu jinému zas ne, totiž že dva lidé na tutéž věc nahlíží rozdílně, je poznání, s nímž se vyrovnáváme již v mladém věku.

V dospívání si však člověk osvojuje schopnost lépe pracovat s teoretickými a abstraktními modely. Leckterý mladý i starší křesťan může odsoudit sebeobraně opětování rány slovy: (...)*ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou.* (Bible, Mt: 5;39) Na druhou stranu individualisticky, popřípadě egoisticky smýšlející jedinec bude pravděpodobně považovat sebeobranu za samozřejmou. Tihle dva se těžko shodnou. Dva věřící, jejichž, byť rozdílný, postoj (například rozdíl mezi pasivitou a aktivním nabídnutím druhé tváře) v obou případech vychází z citované části verše se zajisté shodnou mnohem lépe. Posuzují situaci na základě stejného textu, ale oba jej vidí jinak.

Tak je to i se smysly a intuicí. Pokud je pro jednoho svět to, co vidí, a pro druhého to, co vjemy způsobuje, pak se jeden šklebí nad zplihlým trávníkem, zatímco druhý se raduje, že přišlo jaro a vzájemné porozumění je obtížné. To samé platí i pro city. Podobný popřípadě odlišný pohled na svět

³⁷ Neerotickou

³⁸ ČAKRT, Michal, 2004, str. 154

hraje roli při volbě partnera, během námluv, ale na významu plně nabývá až s manželstvím. Manželský život však již nepatří mezi součásti této kapitoly.

2. 2. 1. Smyslný úsměv smyslového (S) typu

S jsou více vázáni na smysly. Je pro ně důležitější být s druhou/ým, často se s ní/m vídat, velký význam pro ně mají také dotyky. V nepřítomnosti druhého, kdy se smyslové vjemy ztrácejí z dohledu, bývá existence jejich citů vážně ohrožena (byť většina zamilovaných S i N si právě z tohoto důvodu pořizují fotografie druhého).

Smyslové vnímání nevyvozuje. Bere svět takový, jaký je, či jaký se zdá být. Idealizace partnerových vlastností, zdaleka nenastává tak často jako u N, byť to neznamená, že by k ní nedocházelo. Postupem času se adolescentům daří čím dál tím více si tento omyl uvědomovat a transformovat své sny na snahu druhému rozumět.

Když si S typ najde známost, obvykle hned nepřemýšlí o budoucnosti vztahu s partnerem, ale plnými doušky si užívá přítomnosti. V dospívání může mít toto užívání poněkud destruktivní formy, obzvláště proto, že S (především SP) jsou pro preferenci smyslových požitků dřívějšími kandidáty na sexuální zážitky, které naše společnost u těch nejmladších neshledává vždy s libostí³⁹.

S kladou důraz na zážitky. Okamžiky vrcholného blaha, jaké láska přináší, bývají kromě právě zmíněného citu podpořeny také akcí. Velmi rádi doplní své štěstí dalším příjemným podnětem. Mnozí z nich se také zamilují právě při své oblíbené činnosti. Ze stejného důvodu si S dávají záležet na podobě své svatby, SJ dbají na tradiční slavnostní rituály (v naší středoevropské kultuře sem spadá například tanec), SP fandí sňatkům při seskoku s padákem a dalším adrenalinovým podobám zasnoubení.

Příklad ze života:

O důležitosti akce svědčí i slova ESTJ chlapce: „Ne to není o tom, že by pětibojařky byly zvlášť hezké, ale když je s nimi člověk v tom bazénu a společně s nimi na tréninku trpí, to dává vztahům úplně nový rozměr!“

Podoba známostí S typů mívá „obvyklou“ podobu. Patrně je to způsobeno přichylností S typů buď k tradicím (SJ) nebo k trendům (SP). Díky většině, kterou ve společnosti mají, je takzvaná „normální podoba chození s někým“ kalibrována především právě na S typy. Když píšou o „normální“ podobě, byť by bylo na místě užít spíše pojmu „obvyklé“, podobě, myslím tím čas trávený ve vzájemném objetí na místech klidných (park) i neklidných (centrum města, kam se pár vydá za kulturou). Představy o podobě schůzek tvoří další důvod, proč jsou S/S páry častější než S/N, partneri se poměrně snadno shodnou, jak má ta jejich známost vypadat.

2. 2. 2. Zasněný úsměv intuitivního (N) typu

N se v myšlenkách orientují na podstatu všeho, co je obklopuje. Ve vztahu se zajímají o osobnost druhého, mnoho jejich lásek má platonický začátek, byť se později v plné míře obohatí i o vše ostatní. Být přitahován/a primárně tělesnou atraktivitou svého partnera pro N není příjemné zjištění, stejně tak, jako když dojdou k závěru, že podobnou podstatu má i vztah partnera k nim.

N spolu rádi hovoří a v milostných vztazích používají řeč, společný hovor, jako hlavní prostředek pro udržení vztahu. Stejně tak je šance, že se do někoho zamilují nejpravděpodobněji právě při rozhovoru s ním. N se zaměřují na budoucnost, rádi společně sní a jejich plány ohledně života, který na ně čeká, se nedrží zkrátka.

³⁹ V sázce je víc hrozeb než vyslovené „nehody“ typu ADIS, nebo předčasného těhotenství. Zkušenosti tohoto typu mají významný vliv na lidskou psychiku a hrozí, že je dospívající konfrontován se silami, na něž dosud není vnitřně připraven. Předčasné sexuální zkušenosti mohou ohrozit intenzitu prožitku ve zralejším věku, kromě toho, že mládež věnující tělesnosti obzvláště mnoho pozornosti bývá také méně studijně úspěšná a náchylná i k dalším pokušením typu drog a alkoholu (byť zde vidíme spíš společnou příčinu nedostatku zábran, než řetěz příčin a následků)

N jsou schopni déle než S vydržet věrni i partnerovi, se kterým se nemají možnost fyzicky stýkat. Je to zapříčiněno jejich orientací do budoucnosti a menším lpěním na smyslových, byť sebekrásnějších ale velmi pomíjivých vjemech, jaké přináší i pohled do očí milované osobě, obětí atd. Když se mnou teď není, ale já vím, že za týden se potkáme, tak proč se rmoutit? Pro plnohodnotný vztah je samozřejmě třeba i těch pomíjivých kontaktů, nemá smysl celý život strávit očekáváním budoucnosti.

Vztahy N/N mají podoby různorodé, už jen proto, že N nelpí na trendech, spíše naopak. K fyzickému kontaktu přistupují velmi zdrženlivě (NT! a INT ještě víc), neradi se mazlí společností na očích a i další erotické prvky se stávají součástí jejich vztahů až po delší době než u S.

N své známosti začínají později než S. Už z praktické příčiny, že kvůli své vzácnosti obtížněji nacházejí spřízněné duše. Také jsou zdrženlivější proti fyzickému vábení, což omezuje jeden možný původ vztahu. Jak idealisté, tak racionalisté mají zároveň své důvody. NF čekají na opravdu hluboký vztah, kdy si jsou jisti, že cítí lásku (především INFJ). NT zas o podobné věci prostě nemají zájem a více se věnují poznávání okolního světa (především NTP). NTJ typy mohou mít na potenciální partnery zas tak přehnané požadavky, že v nich sotva kdo obstojí.

N jsou výrazně náchylnější k idealizaci partnera než S. Intuice je důvtipný, ale ve vyhocenějších situacích pomatený rádce. Není divu, že se N pravidelně setkávají se zklamáním, protože ten druhý/ ta druhá nebyl/a zdaleka tak andělský/á jak si N původně představoval. Proto je potřeba pro stálou známost více rozvinout i své smyslové vnímání a schopnost milovat nepodmíněně, k tomu dojde většinou až v dospělosti.

2.3. „Troufnul sis jí aspoň vyrazit tu cigaretu?“

„Fuj! Ty svého partnera takhle hlídáš?“

Vzájemná přitažlivost mezi myslícími a cítícími a následná vyšší spokojenost v manželství se dá vysvětlit jak prostřednictvím struktury anime, tak fanouškům teorií vrozené osobnosti méně přitažlivého kulturního vzorce, který jako by nám tvrdil, že správné partnerství má jednoho z partnerů emotivního a druhého logicky myslícího.

2.3.1. Zmatený myslící (T) typ a...

T bývají častěji zamilováním vyvedeni z míry. Půdu pod nohama ztrácí obzvláště TJ, kteří si v kolektivu zvyknout zvyknou nosit masku emociálně nijak neangažovaných, což je až na extrémní případy citových tupců opravdu pouhá maska. S tímto úskalím se vypořádávají různě, buď pozvolna změni své chování (ITJ) a přizpůsobují ho tak, aby byl milostný poměr s nimi myslitelný. Nebo se prostě odpoutají od minulosti svého vystupování (ETJ), čímž šokují okolí včetně osoby svého zájmu. ETP mohou být svou zamilovaností také šokováni, protože citová angažovanost nebyla součástí jejich vnitřního sebeobrazu (navenek svou emocionální stránku neřešili) a reagují proto spíše zmateně a zdrženlivěji. A jako u všech jiných dimenzí, i zde platí, že pro seznámení a následný vztah je vhodné, aby funkce byly usměrněné a doplněné méněcennými kolegy, což se spíš podaří až v dospělosti.

Pojmenovat své pocity je pro T důležité, stejně tak, jako si definovat případné vztahy s kýmkoliv dalším. T potřebují mít jasno v tom, zda se jedná o kamarádství či milostný vztah. Z těchto důvodů se vyhýbají flirtu a sami ho u druhých chybně interpretují jako projev něčeho mnohem vážnějšího. TP vztah nepotřebují příliš dopodrobna rozebírat s partnerem a definují si ho vnitřně sami, TJ často potřebují svůj vztah slovně probrat a ujasnit si, jakou má vlastně povahu. Jsou přáteli, co se tu a tam rádi potkají? Nebo spolu chodí a směřují k tomu se za čas vzít? Nebo spolu vlastně nic mít nechtějí a veškeré dosavadní kroky byly omyl?

T jsou ke svým partnerům kritičtější, což paradoxně vztahům spíše prospívá než naopak. Zaprvé jsou odolnější proti tomu si z partnera udělat „věšák na ideály“ zadruhé jim nedělá až tak velké

potíže si chyby partnera uvědomit a zároveň je akceptovat. Kritické myšlení také snižuje celkovou pravděpodobnost zamilování při více či méně náhodné situaci do více či méně náhodné osoby.

Na druhou stranu kritický názor na partnery, byť není myšlen ve zlém, může vztah rozvrátit. Je třeba se kultivovat. T bývají v páru častěji s F než s jiným T a F kritiku špatně snášejí. To může být břemenem mnoha známostí TJ (především ETJ), partneři TP typů zas mohou mít pocit, že jim je věnován výrazně menší myšlenkový prostor, než by si zasloužili a ani to vztahům neslouží k dobru.

2. 3. 2. neméně zmatený citící (F) typ

F jsou emocionálnější a silná citová pouta mají k leckomu (IF k několika lidem, EF k mnoha byt' jsou tyto vztahy obvykle méně jedinečné). Proto pro ně bývá občas těžší odhalit, že k někomu cítí opravdu něco víc, ale v tom žádná velká hrozba nečíhá. Do opravdových potíží mohou spadnout, pokud se zamilují „až po uši“ a zcela vypnou jakékoliv kritické a logické uvažování, čímž se snadno učiní zneužitelnými a manipulovatelnými.

Pro svou emocionální povahu a pravděpodobnost existence opravdu vřelého přátelského vztahu s kamarádem/kou stejného pohlaví si mnozí F na začátku dospívání projdou i homosexuální zamilovaností (která často není vědomá). To není žádná katastrofa a nijak nebrání později navázat i vztah s osobou pohlaví opačného. Každopádně tento jev je natolik ojedinělý, že se týká jen malého procenta naší populace a je zcela jistě výrazně ovlivněn i jinými faktory, než je MBTI typ (přijetí ve společnosti, obvyklý způsob komunikace, vzor chování u dospělých, pohlaví...atd.).

Pohled F na svět se odvíjí od jejich vlastních představ, které neprocházejí logickými soudy tak jako u T(J) typů. Idealizace partnera ve vztahu je u nich velmi očekávatelná a k jejímu usměrnění dojde až se zralostí dospělosti. Dále jim hrozí, že po rozpadu vztahu se zbožňovaný partner stane nenáviděným. Toto nebezpečí se znovu vztahuje hlavně na adolescenty a to navíc adolescenty vnitřně méně stabilní.

Pro F jsou vztahy na vysoké hodnotové přičce a to platí i o vztazích milostných. Bývají ochotni obětovat pro lásku celkem cokoli, romantika tak jak ji známe z Shakespearových tragédií je jim nezřídka blízká. V kultivovanější a mnohem běžnější formě se výše popsaná charakteristika projevuje bouřlivějšími náladami, když se vztah rozpadne a také slepějším štěstím, když dojde k zamilování. Přestěhovat se ještě před maturitou, nebo brzy po seznámení strávit tu a tam noc venku není ničím za hranou myslitelnosti (EFP).

FJ své emoce dávají často najevo. Obzvláště pro SFJ jsou důležité dotyky. Někdy mají sklony partnera ovládat, samozřejmě také velmi dobře „vědí“ jak se cítí a co zrovna potřebuje. Svou náklonnost by mu nejraději dávali neustále najevo (EFJ), pročez mohou někdy působit povrchně, podlézavě, majetnický a způsobit, že se s nimi rozejde. Samotní (E)F(J) si to samozřejmě vykládají jako velmi nevděčnou křivdu a velmi snadno na expartnera zanevrou.

FP jsou ochotní se partnerovi podvolovat. Nedávají své sympatie najevo tak často, nicméně ve chvílích intimity jsou schopni formulovat své city jakožto mnohem hlubší než FJ. Někdy partnera znechutí nedostatkem iniciativy ve společném životě, a když se s nimi rozejde, vykládají si to jako vlastní vinu, což jim umožňuje (těm odolnějším) se mnohých chyb příště vyvarovat, anebo se tak vystavovat nebezpečí mučivých výčitek a pocitů méněcennosti.

2. 4. „Jestliže ji, nebo ho nepřišlápněš dostatečně brzy, obmotá si tě kolem prstu.“

„Právě proto jsem s ní začal chodit!“

Nejeden výzkum poukazuje na prospěšnou rozdílnost těchto dvou preferencí v partnerském životě. Tyto výzkumy se sice zaměřují především na manželské vztahy, nicméně se vztahují i na

předmanželské páry. Největší rozdíl tkví ve skutečnosti, že dokud spolu nemusí dva lidé žít, je fungování jejich vztahu výrazně méně náročné na vzájemnou toleranci.

2. 4. 1. Natěšený usuzující (I) typ

Dominantní lidé k sobě chtějí přizpůsobivější partnery. Lidé neorganizovaní druhý, kteří jsou schopni jejich životu vtisknout určitý řád. Zase je samozřejmě třeba, aby nebyl jedinec v J/P dimenzi příliš jednostranně vyhraněný. Lidé, kteří mají tu smůlu, že se jejich funkce takto nepatříčně vyvinou, mají jen velmi omezený repertoár chování, což jim ve vztazích překáží.

Například u ISTJ hrozí, že při příliš jednostranné preferenci usuzování, bude mít k dispozici jen primární a sekundární funkci, beze stopy jejich extravertních a introvertních protějšků. Bude se plně soustředit na minulost, co už slyšel, co už se naučil a nebude schopen se dívat na to, co se děje a co je třeba právě teď. Zároveň bude všude kolem druhé dusit vlastní vůli a nezvládne být také soudcem sebe sama, popřípadě tu a tam projevit trochu vstřícnosti...

J jsou častěji než P iniciátory vztahu. Lépe si zvládají partnery vybírat než jimi být vybírání. Pro IJ je těžší své pocity vyjádřit, a tak mainstreamem vyšlapané cesty námluv obcházejí svými individuálními alternativami (obzvláště INJ). EJ jsou naopak v navazování kontaktu čilí a je-li třeba, nemají žádné nepřekonatelé zábrany k tomu se osobě svého zájmu se svými city svěřit. J se zřídka seznamují, jen aby věděli, jaké to je v nějakém vztahu být. Stejně tak se drží zkrátka různých experimentů při utváření podoby vztahů již navázaných. Svůj partnerský život buď na základě přijatých tradic „jak má vypadat“ (SJ), nebo na jejich niterných potřebách romantiky. SJ ví, že pár by měl často tančit, NJ mají jasno, že bez pravidelného navštěvování téhle vyhlídky to nebude ono. Usuzující bývají zdrženliví v prohlubování vztahu a sbližování, nejprve ho musí probrat sami se sebou. I když... V žáru zamilovanosti jsou lidé schopni hodit veškerou zdrženlivost za hlavu.

IJ bývají zamilováním vyvedeni z míry. Je to nová energie, která je jim mezi jinak stálými a dlouhodobými náladami cizí. Pod vlivem citu může jejich chování projít naprosto nečekanou změnou. S tím může souviset i krátkodobé a radikální posun hodnot (kupříkladu přerušení studia a odchod do ciziny s dosud nepříliš známým stipendistou), čehož mohou později velmi litovat.

Partnerovi EJ život znepríjemňuje jejich snaha ovládat a celý vztah řídit. ETJ argumentují tím, že druhý člen vztahu je chaotický a nedisciplinovaný, že sám se neumí rozhodnout atd. EFJ zas hájí tím, že péče o druhého je pilířem jejich lásky⁴⁰. Jak přístupy ETJ, tak přístup EFJ jsou často velmi užitečné a mohou být partnerovi oporou, nic se ale nesmí přehnat. EJ si snadno začnou partnera přivlastňovat a začít si nárokovat rozhodování o jeho životě. Tím buď mohou partnera od vztahu odradit, nebo poškodit jeho osobnost, ale jsou i lidé (většinou tací, kteří pořádně nezvládli osamostatnění od rodičů) jimž být opečovávaní a organizováni vyhovuje.

2. 4. 2. Užívající si typ vnímající (P)

P se snadněji přizpůsobují svému okolí, bývají obvykle schopni adekvátnější reakce, pokud je něčí vyznání lásky zaskočí, stejně tak jako jsou častěji schopni opětovat projevené sympatie, i když je předtím ani ve snu nenapadlo, že by o ně iniciátor kontaktu mohl mít být jen nějaký zájem.

Příklad ze života:

Občas se člověku poštěstí znát zajímavé lidi. Jeden známý mi ukázal odpověď na milostný dopis, ve kterém psal ENFP dívka, že už se po ní víc jak rok dívá, že už se několikrát pokusil něco začít, ale zatím mu to ne a ne vyjít mimo jiné proto, že má jisté pochybnosti o sexuální orientaci své milované. A dívka v reakci na dopis plný snad až moc upřímných vyznání sice přiznala, že ji velmi překvapil, nicméně pak citlivými slovy dodala, že ona lásku neopětuje a tím bylo vyřízeno. Flexibilita o své využití nikdy nepřijde.

⁴⁰ Tématem lásky se intenzivně zabýval filosof a psycholog Erich Fromm v slavném díle Umění milovat. Péči uvedl jako právě jeden z pilířů svého pojetí tohoto citu. Snad se zde dá nalézt určitá příčina i právě v tom, že byl typem ENFJ.

Oni sami se spíše nevyznávají. Už jen proto, že nemají velkou potřebu své vztahy vnitřně třídit a ujasňovat si, co skutečně ke komu cítí. Může se jim stát, že je náhle začne víc přitahovat dosavadní přítel/kyně a oni pocítí potřebu své přátelství posunout na vyšší úroveň. To celé proběhne, aniž by si P v duchu řekli: Vždyť jsem zamilovaný/á!

Podobu vztahu P příliš často neřeší, obvykle ji nechávají na dominantnějším partnerovi. Byť jejich ostražitost, aby se příliš brzy „neupsali“ k nějakému závazku, například schůzce, vtiskne společnému životu také určité – často konfliktní a hašteřivé, ačkoliv v jiných ohledech zas obohacující – rysy. Jestliže se však neprojevují při zapisování do kalendáře, mohou být velmi iniciativní právě na té jedné plánované schůzce.

Někdy může dojít situace až tak daleko, že se P začne plně přizpůsobovat svému partnerovi a „přeprogramovávat“ sebe sama podle jeho potřeb. (Toto riziko hrozí především IP) Taková podoba vztahu je téměř vždy nežádoucí. Člověk nemůže zapřít svou osobnost, aniž by si tím nepřivodil problémy jiné, přinejmenším obtížněji řešitelné, než jaké měl předtím. Manželé „pod pantoflem“ jsou nejčastěji IP muži EJ žen. Opačně to platí také, jen pro stav manželky pod taktovkou muže naše mateřština nemá žádný tak elegantní výraz.

Předmanželský milostný život P zahrnuje obvykle víc partnerů, než v případě J. Snad mají P tendenci prchat, jakmile se zdá, že začíná jít o něco vážnějšího, či jsou nezávisle na podobě dosavadního vztahu přitahováni zkoušením nových partnerů. A jelikož si ne vždy ujasní, co ke komu cítí, může se jim stát, že mají až několik partnerů naráz, aniž si to uvědomují. Aby mohli takto roztěkaný P jednou unést spořádaný rodinný život, musí se krotit. Stálá přelétavost není žádaná snad v žádném oboru.

2. 5. Rekapitulace:

- Přitahují nás lidé, kteří mají ty ctnosti, které my sami postrádáme.
- Příliš podobní lidé si nemají mnoho co nabídnout, příliš odlišní si nerozumí.
- Mnohem víc než správná typologická konstelace vztah naplní vzájemná láska.
- I známosti obtížněji navazují, o to víc jim na nich záleží poté, co vzniknou. E obvykle protočí víc partnerů.
- Osobnostní dimenze S/N je pro vzájemné porozumění tak důležitá, že vztahu prospěje, když jsou oba partneři stejné preference.
- Naopak v případě dimenzí T/F a J/P není na škodu, když se oba partneři liší.

3. Spory

Hádky, nešvary a konflikty k životu neodmyslitelně patří. Lidé spolu často nesouhlasí, do velké míry je to dáno právě jejich různými povahami a různými pohledy na svět. Nemenší roli hrají také jejich způsoby, jak se s okolním světem vyrovnávají. Příčiny sporů, už ty jsou součástí této kapitoly.

Dalším tématem, které se spory souvisí je přístup k jejich řešení. Různé typy se různě dlouho hněvají a mají tendenci protistraně vyčítat různé prohřešky. Je typ, který nejdřív odpouští?

A pak je tu samozřejmě vystupování během sporu samotného. Mnohá pozorování ověřila, že během sporů a hádek se máme tendenci odchylovat „z vyšlapaných cest“. Snad je to tím, že taková hádka pro většinu z nás není něčím, o co bychom stáli a co bychom v životě vyhledávali (samozřejmě najdeme výjimky). Naše obvyklé mechanismy, které nám slouží při běžném pohybu ve společnosti a k nimž používáme především své silné funkce, selhávají. A tak saháme po jiných prostředcích, ve vzteku sklouzáváme k chování, na něž si z rozumných důvodů v běžném životě raději dáváme pozor, jenže konflikt nás „nutí“ se jich chopit. Později nás tyto chvíle ztracené kontroly mrzí. Typologie poukazuje na rozdílné způsoby vyrovnávání s těmito přehmaty.

3. 1. „Erudovaný vzdělanec a přitom pitomý zbabělý přizdisráč. teď tu stůj a poslouvej!“

Intuitivně zapíná diktafon v kapse pro konflikty předpřipravený.

3. 1. 1. Rozhádaný extravert (E)

Extraverti usilují o společenskou převahu a také ji obvykle získávají. Během hádek jsou hlučnější a snadno oponenta převálcují. Jejich potřeba posledního slova je vskutku významná a mnohem hůř než introverti nesou, když jim, protože soupeř je ve sporech výrazně zdatnější, není dopřána.

Pokud má extravert možnost se „vyřvat“, vrátí se obvykle do normálních kolejí, které spor pokřivil jen minimálně. Často na konflikt vzápětí zapomene a již brzy je připraven s bývalým sokem schopen zase plnohodnotně spolupracovat. Pokud je však jeho hněv až příliš často tlumen, snadno ho to dovede k zcela nepřiměřeným, až hysterickým výlevům, či nezdravé mutaci osobnosti vlivem strádající se zástě.

City extravertů bývají intenzivní a prchavé. Extraverti většinu svých vnitřních prožitků rychle ventilují ven, čímž se zbavují jejich tíhy a snadno na ně zapomínají. Názory extravertů na bližní jsou velmi nestálé a ovlivnitelné okamžitým děním.

Po rozsáhlejších neshodách extraverti často potřebují nějaký čas, aby si věci vyříkali sami se sebou. Tento počin je velmi důležitý, seznamují se tak se svou vlastní duší a často se boří jejich iluze o nich samých (dočasně se i převrací a nezloinná sebejistota je vystřídána pocity bezvýznamnosti a méněcennosti). U příliš jednostranných extravertů k tomuto aktu vůbec dojít nemusí, namísto toho na konflikt ihned zapomenou, což osobní rozvoj věru neurýchluje. U introvertů je zamýšlení se nad sebou samým a introspekce i bez potyček častým způsobem trávení času, a tak její význam po konfliktu není zdaleka tak zvětšen svou jedinečností jako u E.

Příklad ze života

Jít po konfliktech do sebe, objektivně zhodnotit svou roli a zamyslet se, kde jsme udělali chybu, je velmi důležité. Tento čin nás vzdaluje od podezřele nepravděpodobných názorů, k jakému se onehdy přihlásil jeden ESTP: „Výčitky svědomí? Nevzpomínám si, že bych jimi někdy trpěl. Řekl bych, že jsem měl zatím vždycky pravdu.“

3. 1. 2. Rozhádaný introvert (I)

Introverti se obvykle lépe ovládají, a pokud jsou příliš vzrušení, neprojevuje se to na první pohled patrnou změnou chování. Nepatrnost těchto změn však nikterak nevyvrací skutečnost, že jsou často projevem mnohem děsivějšího vyvedení z míry než pompézní vztekání se extravertů. Nechám na individuálním posouzení, zda vám připadá nebezpečnější a hrozivější případ impulzivního člověka, který se zrovna dostal do ráže, či člověka obvykle klidného, který znenadání zatíná pěsti a užívá neobvykle tvrdé mluvy.

Lidé tišší a otažitější bývají v přímých střetech znevýhodnění proti hlučnějším sokům. Introverti, kteří mají v životě spíše roli těch tichých, jsou tak často umlčeni. To v nich snadno vzbudí pocity jakési méněcennosti, ukřivdění a z nich plynoucí potřebu se mstít. Na druhou stranu jim jejich klidný přístup může získat přízeň „soudců“, kteří se případným sporem zabývají.

Daní za zvnitřnění pocitů bývá jejich posílení. Někdy je to žádoucí, například pro udržení pozitivního vztahu k jinému člověku navzdory odloučení. Ale v případě vyrovnání se s konflikty může mít tento přístup až zhoubný vliv. Introvert si často při střetu nepřijde na své a dá se říct, že spor prohraje. Nezapomene, či jen velmi těžko a už je na něm, zda se s celým konfliktem vyrovná odpuštěním, rozhodne se přerušit všechny vztahy se sokem, anebo se pomstí.

3. 1. 3. Opuštění

Důležitým činem, nezbytným pro vyřešení nejdělejší sítě konfliktů je právě opouštění. Tento projev moudrosti, sebeovládání a vnitřní morálky je výzvou jak pro extraverty, tak pro introverty. Liší se jen podoba, v jaké je pro tyto typy obtížná.

Extraverti bývají bezprostředně po konfliktu zmítáni emocemi. V této fázi je téměř nemožné po nich chtít, aby použili prostředek tak nepřirodní, jako je opouštění. Další obtíží je nedostatek sebereflexe, kterým extraverti (zvláště EJ) nezdědka trpí. Pohled na sebe sama je u nich velmi často značně subjektivní a E tak mají tendenci své vlastní problémy svalovat na druhé. Pakliže však nezvládnou odpustit v krizovém okamžiku, hrozí, že na věc zapomenou a někomu zůstane nezahojená jizva....

Introverti nebývají v prožívání, prožívání bývá v nich. Navenek jsou tedy klidnější, ale agresivita, která se nevybije navenek, musí se vyčerpat vnitřně. Introvert si tak celý spor mnohem víc prožije v sobě, než ve vnějším světě. Konflikt trvá velmi dlouho, a zatímco extravert již celou událost po hodině pustí z hlavy, introvert se k ní v myšlenkách vrací ještě roky. Šířavé pocity jsou introvertovi největší překážkou v cestě k opouštění.

Druhým problémem introvertů je pamatování prohřešku, byť již byl urovnán. Nechat někoho, aby znovu začal se zcela čistým štítem, je pro introverta velkou výzvou. A tak si v sobě mnozí z nich nosí pečlivý záznam toho, kdo se proti nim kterak provinil. Ne snad, aby měli důvod k nenávisti, ale aby se podobným střetům v budoucnosti vyhnuli. Ale je to opouštění? Je možné odpustit a přitom si chybu druhých pamatovat? Pěstovat si v sobě vzpomínky na křivdu nám k usmíření dopomůže jen těžko.

3. 2. „...Slaboch, který nevychová manželku, nemůže chystat k jídlu maso.“

„Nejsem z Prahy!“

Hloupost a zlo jsou nerozluční přátelé. Ať už jste S, nebo N, pravděpodobně se vám stává, že v zápalu sporu často zjistíte, jak snadno se chopíte cizí filosofie, jen abyste měli úspěch na bojišti. A právě naše životní filosofie je do velké míry formována osobnostní dimenzí S/N. V krizových okamžicích saháme po „názorových rezervách“ a ty použijeme, ačkoliv nám to později připadá neetické. Jak často se znenadání vytasíme s nelítostným pragmatismem, utilitarismem, elitářstvím, či jinými myšlenkovými směry, k nimž bychom se v klidovém stavu rozhodně nehlásili. Nicméně ať se zaprodáme, jak se zaprodáme, k herezi dochází, jelikož kontrolu nad námi přebírají méněcenné funkce. Výsledkem mohou být pomalu tak absurdní tvrzení jako ty v nadpisu.

S/N dimenze je příčinou rozdílných pohledů na svět, kvůli nimž dochází k hádkám. Klíčový je i její vliv na způsob, jakým na spor nahlížíme, ať už v žár konfliktu, nebo až zpětně.

Příklad ze života:

Již zmiňovaná dvojice ESTP a ENTJ sourozenců nezahálela a pustila se do dalšího sporu. Snad se vám může zdát, že „děti jsou děti“ a demonstrovat Tentokrát jako příčina nešvaru posloužila hračka. Každá strana užila argumentů odlišné povahy: ENTJ se svým „Pust' to! Já jsem si to objednal! Nemáš na to právo!“ odvolával na dlouhodobé vlastnické právo. Zato ESTP a jeho „Au, to bolí! Nesmíš mě bouchat! Au!“ směřoval pozornost na okamžitý moment a tím své počínání ospravedlňoval.

3. 2. 1. Rozhádaný smyslový (S) typ

Smyslové typy leckdy nepochopí nadsázku. V tom si s N, kteří ji častěji používají, než nepoužívají, příliš nerozumí. Tyto rozdílné přístupy pak dávají vzniknout informačnímu chaosu, který

snadno vznikne těmito rozdílnými pohledy. Obvykle to bývají právě S, kteří s roztržkami této příčiny začnou. S se po poslechu zveličujících N cítí obelháni či pomlouváni; když o sobě slyší, jak se celý den rozčilovali (přitom hodinu před spaním už byli v pořádku!), když zjišťují, že zdaleka ne celá sešlost obdivuje nového ředitele, že v tom lese se dá najít dost míst nehyzděných odpadky... Co si to N myslí, když jim podávají takové dezinformace? Popisy musí být přesné! Tohle nemůžou nechat jen tak!

Pro menší „smysl pro nesmysl“ jsou S náchylnější k tomu se rozhádat i kvůli jiným maličkostem. Jako příklad mohou posloužit někdy až zbytečně vyhrrocené spory o upravenosti oděvu mezi puntičkářskými S rodiči a N potomky, kterým na nějakých flecích příliš nezáleží. Podobné situace mohou nastávat také ve vztazích partnerských.

S během hádek řeší povětšinou jen jeden konkrétní problém. Například má-li S/N pár potíž ve vztahu, dá se předpokládat, že S bude partnerovi každou chvíli vyčítat nějaký prohřešek, nikoliv rozebírat jeho celkovou hříšnost, ačkoliv nevědomky často začnou poukazovat na souvislosti s dalšími případy.

Zpětně S na spor pohlízejí jako na nepříjemnou událost, ne jako na nový zdroj informací o sobě a svém oponentovi, což na jednu stranu brání i bouřlivému konfliktu, aby poškodil běžný vztah, na druhou stranu s tímto přístupem těžko předejdou dalším konfliktům spuštěným stejným váznutím komunikace. Naopak pokud se hádka příliš vyhroťte, může (I)S si začít naopak soka demonizovat a zneužívat konfliktu jakožto důkazu o její převeliké prohnilitosti.

Smyslová postava v nadpisu se oháněla zcela nesmyslnou souvislostí, přesně to se rozezleným S stává. Během hádek začínají S nahlížet na celou situaci v souvislostech a tím „moudří“. Problém, ale je, že souvislosti takto odhalené bývají dosti povrchní a vykonstruované. Rozezlení S se na celý svět dívají nemístně katastroficky a poznávají „jak se vše obrací proti nim a usiluje jen o to, jak jim vrazit dýku do zad.“ Souvislosti vytvořené S se totiž často zakládají právě na několika málo z kontextu vytržených faktech.

3. 2. 2. Rozhádaný intuitivní (N) typ

N se snaží na svět nahlížet jako na celek. Rádi by brali veškeré jeho děje jako důkaz nějakého vyššího principu. Kde je možné vidět spojitost, tam ji N vidí a proto je snadnější než u S v nich probudit pocity ukřivděnosti. Ukřivdíte-li, byť neúmyslně, S typu, bude se sice na vás zlobit za křivdu a žádat například „abyste přestali křičet, když nic neprovedli“. U N (především NF) hrozí, že na základně jedné nikterak velké křivdy, nabudou dojmu, že dáváte dlouhodobě přednost jiným před nimi, že se jich chcete zbavit a kdesi cosi.

N si od konfrontací slibují, že vyřeší veškeré jejich konflikty a napraví všechna nedorozumění. To je poněkud bláhová myšlenka. V negativně zabarvených situacích mají N tendenci nahlížet na svůj vztah k sokovi jako na jeden velký konflikt. Neřeší bitvu jako S, je zajímavá válka. A to často válka, která ve skutečnosti neexistuje, ale kterou si ve vzteku vybábili.

Z konfliktu mohou být N deprimovanější než S a to pro svůj pohled do budoucnosti. S, kterému záleží na tom, co je teď a tady, přijde přijatelnější nasadit těžší urážky a hysteričtější výlevy. N tuší, že takovým kalibrem by si mohli pokazit vztah na dlouho dopředu, a tak se podle toho krotí při volbě prostředků. Pozitivem je úspěšná prevence, negativem nedorozumění.

Pro potvrzení svých konspiračních teorií N poukazují na drobné detaily, které jsou, jak už to s rozlícenými N bývá, zcela vytržené z kontextu. Nevím jak intuitivní čtenáři, ale já sám; jakožto INTJ a to INTJ silně introvertní a tedy i silně intuitivní; ve vzteku svým bližním stanovuji, a pokud jim důvěřuji, tak i do očí sděluji „diagnózy“, tedy výklad jejich života jako pasti, ve které uvízli a nyní tedy působí jen všeobecnou škodu, samozřejmě podepřený hromadou pochybných důkazů. Bohu díky, za poslední půl rok, jsem se k slovnímu výpadu tohoto typu snížil snad jen dvakrát, ale v hlavě jsem si mordýrských slov a odsudkových teorií formuloval mnohem víc, T_E naštěstí žádné z nich nepřipsalo právo na uchování, ve střízlivém stavu tvrdá fakta vnímají jakž takž i INJ typy.

3. 3. „Trochu mě znervózňuje, že jsi kvůli obyčejné výměně názorů tak naštvaný.“

„Fuck you! Ty uděláš z každé diskuze hádku.“

Žádná jiná osobnostní dimenze tolik neovlivňuje naše uvědomění toho, že jsme právě v očích bližního klesli, a způsob naší komunikace, přičemž právě nedorozumění v komunikaci jsou příčinnou nešvarů častěji než co jiného. T/F dimenze také významně ovlivňuje průběh celého střetu i zpětný pohled na něj.

3. 3. 1. Rozhádáný myslící (T) typ

Dalo by se říct, že ve stresu jaký bývá s hádkami spojen, se stáváme zlými. Zneužíváme své méněcenné funkce, nikoliv abychom něco budovali, ale abychom ničili našeho soka a bourali jeho názory. Podřizujeme je myšlenkám, pro něž nebyly stvořeny. Na druhou stranu v nepříjemném prostředí chřadneme, ale zároveň se stáváme odolnějšími. S našimi méněcennými funkcemi nasazenými v krajních okamžicích je tomu stejně tak, ničí nás i okolí, ale pokud si zvládneme zachovat věrnost vyšším principům, máme šanci je zvládnout a s každým dalším použitím zužitkovat o něco patřičněji a kontrolovaněji. Těžko bychom si mohli tyto dovednosti osvojit bez oněch krizových okamžiků.

T bývají méně ohleduplní k lidem kolem sebe a dbají více na diskutované myšlenky než na pocity účastníků diskuze. Pro své sebeprosazení často nasazují prostředky přesahující meze slušnosti, z jejichž použití by měl citlivější jedinec výčitky svědomí (například zvyšování hlasu, ba dokonce vyhrožování). Výrok: „On se hádá! Já diskutuji!“ vystihuje podobu mnoha pří, v nichž se ocitnou. Pokud je jim sokem jiný myslící typ s podobnou odolností, obvykle se není čeho bát. Střet dohodne vášnivou, ale emociálně nezabarvenou diskuzí. Takové situace, ale nenastávají příliš často, a tak nakonec může konfrontace, původně nezamýšlená nikterak ve zlém skončit velmi krutou potyčkou.

T jsou ochotnější napadat myšlenky bližních, ačkoliv proti jejich osobnosti žádné jiné výhrady nemají. Většinou jsou schopni názory vyměnit taktně, čímž pádem následující diskuze nepřekročí meze přijatelné pro pouhé srovnávání názorů. Pokud se však jedná o názorech příliš výbušných (kupříkladu penězích, politických názorech, náboženských neshodách...), nebo pokud je osobnost iniciátora příliš dominantní, jedovatá, netolerantní, či postižená jiným defektem osobnosti, může debatu degradovat osobními útoky.

Jakmile T zjistí, že oponent je na něj rozzlobený, má buď možnost ze sporu vycouvat, pokusit se usmířit, nebo se přizpůsobit novým podmínkám. První možnost by T (obzvláště ETJ) připadala jako prohra, snad ne osobní, ale pravdy. Cestu smíru T volí často, problém je, že jejich smír nezřídka připomíná třetí možnost aktivního pokračování konfrontace. T se i přes snahu o smír snaží, aby druhý uznal pravdivost jejich názoru. Pokud tak učinit nehodlá, usmíření musí počkat.

Dojde-li ke konfliktům na osobní rovině, bývají T rozpačití, není to oblast, v níž by se pohybovali s velkým sebevědomím. Rozpačitost snadno způsobí, že se T uchýlí k použití svým méněcenných funkcí citění, které z nich dělají jedince, přehnaně emociální (hysterické, agresivní...) a postrádající objektivitu, jež jindy bývá jejich velmi silnou stránkou.

Příklad ze života:

Skupina skautů hrála profláklou hru, dva hráči seděli u stolu a vedoucí jim kladl otázky, kdo odpověděl špatně, dostal do obličeje táckem se šlehačkou. Hned na začátku se utkali ESTJ a INTJ, který se spletl jako první a byl za to jemně pohlazen tučnou sladkou hmotou, SJ nechtěl jít do extrému, nicméně INTJ ano. Když přišla racionalistova chvíle, krajních mezí chtivý INTJ tácek se šlehačkou po soupeři doslova mrštil (ESTJ uhnul a dostal za to dvojitou dávku) a těšil se, že mu bude oplaceno. Nebylo, do konce hry už se nemýlil, zato ESTJ ano a INTJ dostal k dispozici poslední ránu, kterou ale snad z tušení, že existuje něco jako fair play, použil proti sobě. Přes šlehačku, jež mu překážela ve výhledu, registroval

značné pobouření svého ISFP kamaráda, jemuž tento styl hry – jak díky typologii víme – bytostně nesešel, zato o něco později, když už si šlehačkovou masku smyl, jelikož ho začaly pálit oči, vyslechl si od ENTJ pochvalu, jak aktivitu pěkně rozjel.

3. 3. 1. Rozhádaný cítící (F) typ

F jsou osobní a není žádný velký výkon je urazit chladným chováním popřípadě náznaky chování odmítavého. V zárodku problému F volívají ze dvou možností. Buď se stáhnou do sebe, ke svým problémům přistoupit jako ke své chybě a úměrně tomu se pak kají (FP). Druhým řešením je (někdy jen fiktivní) napětí odstranit (FJ), avšak chybí-li jim schopnost používat citění introvertně, těžko uznají vlastní chybu. I stopové projevy zášťe vůči naší osobě obvykle reagují na některý z našich činů. Přístupem „rád/a bych ti laskavě vysvětlila/a jak jsi úplně mimo“ konflikt ještě rozdmýchávají.

Přímým střetům se F vyhýbají. Jsou citliví na všechna možná agresivní gesta, i proto je oni sami ze svého repertoáru chování vyškrtávají. Mohou tak v napjatých situacích působit mnohem klidněji, než ve skutečnosti jsou. Ale při velkém napětí jim nervy povolí, a pak nechávají jít všechnu ohleduplnost stranou. Méněcenné funkce myšlení: konfliktní T_E, či chladné a mnohdy jedovaté T_I se vynořují ze stínu ale ne, aby sloužily myšlenkám a pravdě, jak je tomu v jejich hodnotnější podobě, ale aby pomohly s likvidací toho mizerného protivníka.

F mají sokům tendenci často vyčítat spíše chování než jeho podstatu⁴¹. Ano, občas na někoho vytáhnou hříšný život jeho mládí, ale skutečná podstata jejich rozhořčení spočívá spíše v tom, že je dotyčný už týden nepozdravil, tím se mimo jiné vystavují riziku, že se v mezilidských vztazích nechají obalamutit různými lichotkami.

Ostrá slova a konfrontace F typy deptají, přitom F typy nemívají méně šťastný život než T. Na co to poukazuje? Na to, že kolem F panují harmoničtější pořádky než kolem T. F dříve než T začnou přemýšlet nad stanovisky svého soupeře, zároveň komunikují vlídněji, udržují kolem sebe dobrou atmosféru, a když tato opatření nejsou dostatečná a přeci jen přijde na trochu křiku, pak se aspoň potřebují usmířit a leccos spraví.

3. 4. „Jen bych tě ráda poučila, jak se věci mají.“

„Prosím, když ti to udělá radost, tak já se tedy přizpůsobím.“

V tom (↑) spočívá hlavní rozdíl mezi J a P. Zda jsou odhodláni neúnnavě okolnímu světu ukazovat, jak má vypadat, či zda se naopak tomuto světu přizpůsobí, aby v něm vydrželi pokud možno bez konfliktů. Jak u J, tak u P platí, že pokud preference není dostatečně vyvážena preferencí opačnou, je nemožné se s jedincem jakkoliv dohodnout.

3. 4. 1. Rozhádaný usuzující (J) typ

J začínají konflikty, když se vnější svět příliš výrazně liší od jejich představ. Proto jsou jednostranní J dlouhodobě velmi nervózní, někdy až agresivní. Obzvláště (E)TJ bývají velmi konfliktními typy, které jednak nemají zvláštní zábrany začít roztržku a zároveň se jejich představy s podobou světa neshodují téměř nikdy (zvláště IJ). J pak používají konfliktu právě proto, aby tento rozdíl srovnali a okolní svět „napravili.“

Usmířit se s J může být velmi těžké. Obvykle jsou totiž o své pravdě natolik přesvědčeni, že to prostě nejde. Obzvláště příliš jednostranní IJ (i s velkou převahou introverze) často vedou se světem jeden velký spor, který obvykle nevyhrávají. Každé menší i větší konflikty jsou pak pro ně důkazem, že tento spor skutečně existuje a že je jejich povinností ho vést dál.

⁴¹ Považuji za vhodné zmínit obvinění, jaká můžeme slyšet od nositelů různých preferenčních kombinací S/N, T/F: SF-zachoval ses špatně! NF-jsi špatný! ST-za téhle okolnosti ses choval nepatřičně! NT-nesouhlasím s tebou!

J si po konfliktu často s odstupem uvědomí vlastní hanebnost a stydí se za ni. Ačkoliv tedy často působí až jako neústupní mezkové, mohou si zpětně uvědomit svou vlastní nedokonalost a začít pracovat na jejím napravení. Po krušné době ledové vzájemných vztahů se J náhle usmíří a bývalé oponenty odškodní. Ideální sebeobraz J je mnohem zřetelnější než u P, a tak může být také stud výrazně dotěrnější. K zlepšení sebe sama je třeba zapojit méněcenné funkce introvertního usuzování (T_I/F_I), v tom může spočívat jak riziko, tak velký potenciál v podobě osobního růstu.

3. 4. 2. Rozhádaný vnímající (P) typ

P jsou z podstaty méně konfliktní, na druhou stranu jejich problém často spočívá v tom, že ustoupí tam, kde by se měli ohradit. Pokud není funkce vnímání dostatečně vyvážena funkcí usuzování, je P neskutečně pasivním jedincem, kterého není možné přinutit, aby učinil nějaké vlastní nezávislé rozhodnutí (ale to už je naprosto patologický případ hodný léčby). Tento přístup se projevuje i ve sporech, kdy mají P tendenci před dominantnějšími oponenty couvat a často se i vzdát vlastních názorů a ideálů.

Na druhou stranu, P jsou mnohem víc než J schopni si vzít k srdci nedostatky, jež jim byly vytknuty. Je to rozdíl proti popisovanému přístupu sebeutváření, kdy si P zvykají na svou nedokonalost. Nyní se jedná o konflikt s okolím. Tlak na změnu přichází zvenčí nikoliv zevnitř a tím pádem je pro P naléhavější. Mnohem snadněji než J umí P přiznat svou chybu už během střetu.

Nicméně vystupování P v konfliktech nebývá pasivní úplně vždycky. Vyhroť-li se situace, zapojí své méněcenné funkce extravertního usuzování, aby oponenty přesvědčili. V tom tkví i jejich slabina, samotné nástroje vedení sporů jsou jim cizí, a tak mnohem hůře získávají převahu a zároveň často nechávají utrpět i svoji personu, která se před ostatními zmateným a útočným vystupováním pošpiní.

3. 5. Rekapitulace

- Když zjistíme, že zažité způsoby vycházení s bližními, které nám zprostředkovávaly běžně používané funkce, nefunguje, saháme po postupech nových, spojených s méněcennými funkcemi. A tak začíná zběsilá jízda.
- Impulsivní E na soka křičí. Klidní I mu nezapomenou křivdy, kterých se dopustil.
- Když S zjistí, že poukazováním na zjevná fakta ničeho nedosáhnou, přejdou k vykonstruovaným souvislostem.
- Když N pohoří se snahou poukázat na reálné souvislosti, začnou přicházet s obskurními fakty.
- F jsou méně konfliktní, ale snadněji se v nich probudí negativní emoce.
- T se konfrontací nebojí, jen jim leckdy chybí cit pro míru.
- P se spíš přizpůsobí dominantním J.

My

Skupiny, kolektivy a fungování v nich

Člověk, dokonce i introvert, je sociální tvor. Opice žijí v tlupách. Kolektivní život vedli také naši lidoopí a homoidní předci a i my v dnešní době jsme součástí jedné velké lidské společnosti. Každý z nás potřebuje bližní a pro zdravé sebevědomí a zodpovědnost musí vědět, že bližní také potřebují jeho.

Zmínil jsem se o jedné lidské společnosti, ale každý ví, že tuto společnost naprosto odlišně vnímá český student, hladové africké dítě, americký prezident nebo chudý ruský zemědělec. I na individuální úrovni jsou mezi námi velké rozdíly v tom, k jakým skupinám se hlásíme a které ovlivňují naše nazírání na vše kolem nás. Až na výjimky v podobě dvojčat a n-čat⁴² se všichni lišíme přinejmenším prostředím školní třídy, v níž se vzděláváme, či jsme se zde již vzdělali⁴³. Dalším velmi významným kolektivem je rodina, jejíž prostředí sdílíme jen s velmi úzkým okruhem bližních.

Skupiny mají různou povahu. Obvykle je tato povaha definována už samotným posláním skupiny. Povaha skupiny přiláká lidi, kterým je blízká, a tak se v ní nakonec nahromadí velké množství členů s podobnými charakterovými i temperamentovými rysy. Do modelářského kroužku mnoho N chodit nebude, a tak se zde budou scházet nejen lidé podobně šikovní, ale společná jim bude také praktická mysl, odpor k některým školním předmětům a styl psaní.

Zákon akce a reakce zdaleka neplatí jen v mechanice. Obvykle i způsob, jak se stavíme k lidem a skupinám kolem nás, bývá oplácen stejnou, či alespoň velmi podobnou kartou. Lidé preferující různé chování se ke skupinám staví pochopitelně různě a dostává se jim tedy také různých odpovědí, tyto odpovědi jsou pak ať už vědomě nebo ne zabudovány do naší vnitřní struktury a tak ovlivňují náš další vývoj. Je tedy zřejmé, že má-li jedinec problémy v podobě extrémní preference určitého chování, budou přinejmenším spontánní reakce na jeho chování také extrémní a tím pádem bude extrémní (extrémně negativní) vliv této skupiny na jedince, bez síly jakou by byla dobrá a silná vůle vyvinutá okolím, ale ještě víc jedincem, vzniká bludný kruh. Chováte-li se pro okolí nepochopitelně, označí vás nálepkou blázna nebo hlupáka a cokoliv hloupého učiníte, použije pro potvrzení této teorie. A vaše zásluhy? Na ty si nikdo ani nevzpomene. Proč byste se pak snažili? Hlupákem budete tak jako tak, tudíž pro úsporu energie přestanete přemýšlet a nálepkující okolí bude mít hned hromadu důkazů pro svá obvinění.

Nuže, tato kapitola se bude zabývat tím, jak souvisí osobnostní typ s fungováním v kolektivech (mimo domácí krb). Sem patří i výběr skupin, který se také u jednotlivých typů liší. Dále je tu otázka vedení. Kdo se dostává do vedení a jakým způsobem zde následně funguje.

1. Fungování ve skupinách

Fungování ve skupinách. Jak souvisí s různými preferencemi? Jaké role mají v kolektivu různé typy? Chovají se snad některé prosociálněji než jiné? Na úvahy tohoto typu se zaměří právě tento oddíl.

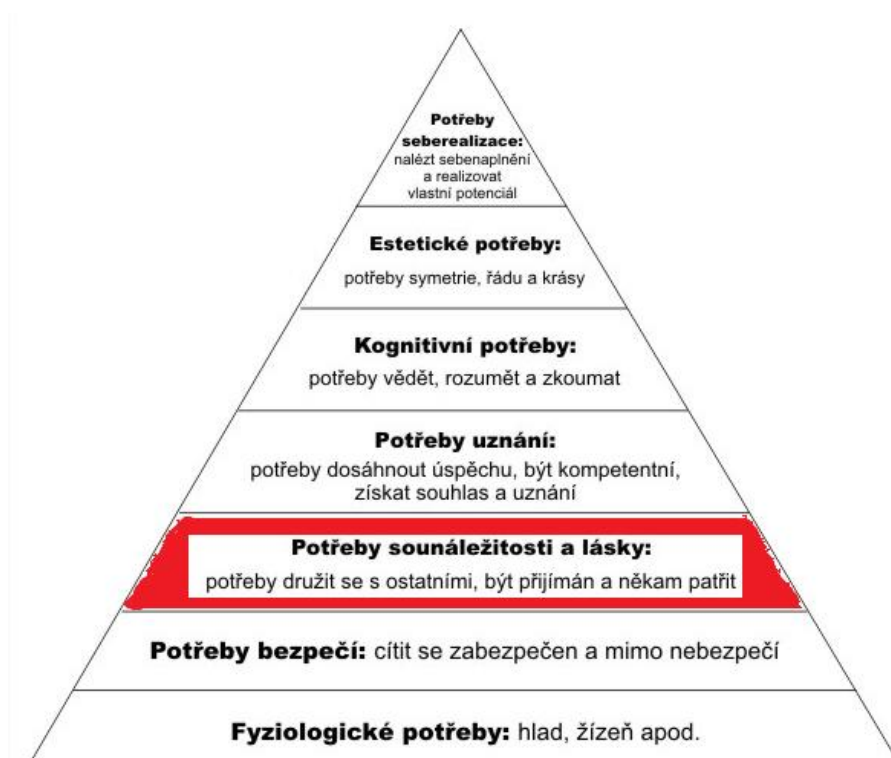
Je již ověřenou pravdou, že my lidé se chováme v různých kolektivech různě. Přizpůsobujeme se tomu, co od nás okolí vyžaduje. Například, když jsem žákem na vyučovací hodině, poslouchám učitele, zároveň jedním tak, aby viděli, že je respektuji, protože chci a ne proto, že se jich bojím, a když mám co říct, tak se hlásím. Zato o přestávce se stahuju do sebe a hledám místo, které je od ostatních co nejdál, neboť tam se také lépe než kde jinde čte. Konečně, když organizuji, nebo se

⁴² $n > 2$

⁴³ A i když už nyní žijeme v jiných skupinách, kolektivy, kterými jsme prošli, se zapsali nějakým způsobem do naší psychiky a nejspíše tam zůstanou až do naší smrti

účastním skautskou akci, nikterak se neštítím po někom mrštit šlehačkou. Učitel, spolužák a bratr skaut by můj temperament popsali odlišně, ale pořád jsem to jeden já a nějaké chování prostě preferuji přirozeně.

Nezměrný význam společenství v našem životě ukazuje maslowova pyramida lidských potřeb. Geometrický obrazec velmi dobře zapamatovatelný díky svému tvaru obsahuje seznam lidských potřeb, které jsou vzestupně seřazeny podle nutkavosti. Jakmile je potřeba nižšího stupně upokojena, zájem se přesouvá do vyššího patra. Pokud je člověk zrovna zaměstnán ukájením potřeby vyššího stupně konfrontován s nedostatkem na stupni nižším, obvykle se začne věnovat právě tomuto nižšímu patru (dítě se přestane rýpat v mrtvé myši a raději poslechne rozkaz rozzlobeného rodiče)⁴⁴. Jak vidíme ve třetím, zvýrazněném patře, bližní potřebuje každý z nás.

1. 1. „Excelentní! Vraťme se do společnosti!“

„Imperativ si strč za klobouk. Mně to tu už stačilo.“

Snad žádná osobnostní dimenze nemá tak přímý vliv na náš společenský život. Samozřejmě, že vztah mezi námi a druhými významně ovlivňuje, zda nás kontakt s nimi vyčerpává, nebo nabíjí novou energií.

1. 1. 1. Extravert (E) ve společenství

Extraverti jsou právě typem „na očích“. Bývají přirozeně společenštití, vyhledávají kontakt s druhými, to jim dodává energii. Proto se také přirozeně častěji zapojují do hovorů a jiných společenských interakcí. E potřebují společenství, příliš silní E jsou na něm zcela závislí (ale to je zase na hraně s patologií).

⁴⁴ Nicméně zkušenosti z války a totalit ukázaly, že byli lidé, kteří se byli vzdávat se bezpečí a pohodlí ve jménu vyšších ideálů.

Že jsou E společenští, ovšem neznamená, že mají zákonitě lidi raději než I. Mohou být s lidským společenstvím na nožích, a pak cíleně vyhledávají možnosti, kdy se tím svým nožem po nepřátelích ohnat. Zapojují se do hovorů nežádaně, provokují a otravují život bližním. Naštěstí však takto postižení jedinci ani zdaleka netvoří většinu, a tak se společenská iniciativa E projevuje více v jejich přátelském vystupování.

E bývají v průměru oblíbenější. Obvykle vystupují jako přátelští a sebevědomí, zároveň tvoří v populaci většinu, a tak si také vzájemně rozumějí. Pro svou společenskost mají na kolektiv větší vliv a ten je pod jejich vlivem právě přívětivější dalším extravertům, kteří ho dále posouvají týmž směrem... Jejich chování zřídka bývá záhadné, ba nahánějící hrůzu svou neproniknutelností.

E typy potřebují uznání od druhých. Často, aniž by si to sami uvědomovali, vlastně nemají jinou motivaci k prosociálnímu (lidověji řečeno: společností užitečnému) chování. Zároveň je tato tendence chrání před chováním, které je společností naopak kritizováno. Asociální E se snadno stávají členy gangů, tedy part, kde nikomu na správnosti či špatnosti chování nezáleží. Extravertní gangsteři si už s kritikou ze strany zbytku světa hlavu nelámou, mají přeci tu svou cool partu.

Vyloučení z kolektivu je pro E obzvláště bolestné. Ztrácejí svůj zásadní zdroj energie. Bud' se uchylují k méněcenným funkcím zajišťujícím „přežití“ v nepříznivých podmínkách, nebo své snahy o začlenění nevzdávají a mermomocí se snaží dál. Následkem je ještě větší odpor skupiny. První možnost je bolestivá, ale o to užitečnější a přínosnější.

1. 1. 2. Introvert ve společenství

Introverti potřebují lidské společenství stejně jako extraverti, ale tato potřeba je obvykle méně nutková. Introverti potřebují bližní, ale zároveň jsou jimi vyčerpáváni. Není divu, že se tu a tam stahují do ústraní. V extrémním odloučení si vytvoří vlastní vnitřní svět, který jim umožní prožít, čeho se jim v reálném světě nedostává, bohužel tato cesta jim zabrání normálně a produktivně žít. Zdaleka ne vždy příjemnou alternativou je tento rozpor nějakým způsobem zpracovat. Potřeba sounáleženosti je často slabší než potřeba samoty, do toho se však přimíchávají společenské konvence, které říkají: „kdo se nebaví, není normální“ a teď babo rad'. (No a baba, která všem radí se vším a je tedy zajisté extravertní, řekne: „Kdo se nebaví, není normální.“ Bohužel, už to tak mezi lidmi bývá, že kdo nejvíc mluví, nejméně chápe.)

Introvert v odloučení není žádným vzácným jevem. Kdo není dostatečně průbojný a hluchý, musí nějakou dobu zůstat osamocen. Čas většinou pomůže se do kolektivu začlenit, ale do té doby je třeba přečkat... Tohle čekání preferenci introverze posiluje, tím snižuje šance aktivního včlenění mezi ostatní, na druhou stranu, bude-li introvert jednou včleněn, oceňovány budou primárně právě jeho introvertní stránky, které se rozvíjely nejvíce v době samoty.

Příklad ze života:

Rozdílný přístup odlišných typů k osamocení ukazuje případ INTJ a ESTJ účastníků společně stráveného víkendu. Jádrem kolektivu byla skupina, která toho ani jednomu mnoho nenabízela, a tak se nacházeli spíše „outside“ než „inside“. INTJ, ač byl v odloučení větším (do velké míry svým vědomým přičiněním), snášel samotu poměrně vyrovnaně a využíval ji k četbě a hloubání. ESTJ, jehož snahy se začlenit nebyly dostatečně úspěšné, podléhal melancholii a nakonec nacházel zázemí v přenosném pokušení moderní doby – hrách na mobilním telefonu.

Kolektivy řízené introvertními jedinci bývají velmi vzácné. Není divu vždyť společenství, jehož členové se v první řadě zabývají v první řadě sami sebou, není tak úplně společenství... Každopádně právě svrchované právo na osobní prostor a individualismus bývají znakem introvertních skupin.

1. 2. „Snad nechceš odcházet takhle brzy? To je v rozporu s etiketou!“

„Nálada si žádá své.“

Osobnostní dimenze S/N se ve společenském životě projevuje velmi nenápadně. I proto je často velmi obtížné ji u bližních určit. Ne že by náš přístup ke sběru dat z okolního světa, nehrál důležitou roli i v lidském společenství, ale „navnímané“ poznatky jsou soukromým majetkem naší hlavy, pročež se v ruchu kolektivu a spontánního jednání, jen nesměle drží u stěny. I tak existují určité vzorce chování, které se dají s větší pravděpodobností předpokládat u nositelů té, či oné preference.

1. 2. 1. Smyslový (S) typ ve společenství

Smyslové typy tvoří ve společnosti většinu, a tak kolem sebe S mají téměř vždy mnoho bližních, kteří je chápou. Možná jsou S jednodušší, ale zcela jistě jsou jejich duše přístupnější prostě proto, že se kolem nich nachází mnoho podobných povah. A podobné si s podobným rozumí.

Být pochopen a moci se spoléhat, že čemukoliv, co řeknu, bude porozuměno, je fajn, ale nesmíme zanedbat ani druhou stranu mince. Mnozí S se považují za „řadové lidi“. Byl jsem přítomen u dvou hovorů, kde se takto S typy charakterizovaly (v obou případech se jednalo o ISP). Zajisté, S typy nemusí vybočovat z řady, aby se uspokojily potřeby jeho já. To ovšem neznamená, že by každý S nebyl jedinečnou osobností se svými vlastními dary a se svým posláním. Však taky ani ISTP ani ISFP nedostali od okolí souhlasnou odezvu.

S mají obvykle méně květnatý slovní projev, více se v hovoru soustředí na současnost či na drobná témata, jsou citlivější na dodržování konvencí a společenských rituálů, nenachází velké potěšení v hloubání jen pro hloubání. To vše se přenáší i na společnost, ve které se pohybují a ta pak toto chování považuje za „normální“.

Prestiž S v kolektivu se držívá středních hodnot. Nemají ve zvyku dělat „velké věci“, a tak v očích ostatních buď od začátku konstantním tempem rostou, či naopak klesají. Činnosti, v nichž se uplatňuje smyslové vnímání, jsou v životě četnější, byť jejich význam není většinou zásadní. Schopní S okolí postupně ukazují, kolik těch drobných činností bez potíží zvládají a s tím stoupá i jejich prestiž. Praktičtí lidé jsou cenní.

1. 2. 2. Intuitivní (N) typ ve společenství

N nacházejí spřízněné duše obtížněji. Jejich pohled na svět bývá často označován příliš idealistickým, či negativistickým. Mnohdy jsou nazýváni snílky a přesvědčováni, aby se více věnovali realitě. Tento přístup okolí příliš nepodporuje jejich sebevědomí ani prestiž. Na druhou stranu obzvláště IN jsou často pro tyto své sklony považováni za výrazně chytřejší, než ve skutečnosti jsou, čímž si v tolerantním kolektivu své snílkovství vyvažují (v kolektivu individualistickém a sobeckém si lidé své vlohy navzájem závidí a ti, co jich mají víc, jsou terčem posměchu či jiného teroru).

Integrace N v kolektivech bývá složitější. Jejich vlohy nejsou to, co bychom čekali od náhodného kolemjdoucího a má-li jim role, kterou jednou dostanou vyhovovat, musí odpovídat jejich typu. Začleňování N do skupiny obvykle dopadne jinak, než jak by to většina jejich členů předpokládala v okamžiku seznamování... i když, arsenál seznamovacích aktivit je už v současnosti dostatečně široký, aby z N typů podchytil přinejmenším vtipné vypravěče (kupříkladu když je nechá, aby si na začátku nabrali toaletní papír a pak ke každému dílku řekli něco o sobě). INP a vlastně IN obecně si ještě na aktivitu, která by odhalila jejich silné stránky, musí počkat.

N bývají výmluvnější. Řeč je pro ně hlavním prostředkem komunikace. IN jsou schopni vést několikahodinové hovory se svými přáteli, EN povedou hovory ještě delší a už méně jim záleží na tom s kým. NT budou diskutovat o záhadách a divech okolního světa, NF o svých životech případně o otázkách existencionálních a morálních. NP doplňují myšlenky ostatních debatérů o vlastní postřehy, NJ zas vedou dlouhé monology, v nichž představují plody svého hloubání.

1. 3. „Tohle jednání v rozporu se společenskými principy se ti vymstí.“

„Frustrovaný z toho nejsem, dovedu se usmířit.“

Jak byla dimenze S/N ve vztazích nevýrazná a hůře rozpoznatelná, tak je dimenze T/F do očí bijící. Naše okolí vnímá, jak se rozhodujeme, protože to má velký vliv i na naše vystupování a jednání s blíznými.

Velký význam hraje osobností dimenze T/F během procesu seznamování. T typy bývají pro své neosobní a chladné vystupování méně úspěšné při spontánním navazování vztahů, na druhou stranu, ale svým přístupem k druhým získávají přirozenou autoritu a ta se také hodí. Ještě významnější roli než v hierarchiích nezatížených vztazích však dimenze T/F hraje ve vedoucích pozicích o tom však později.

1. 3. 1. Myslicí (T) typ ve společenství

Svým ne zrovna vždy vytríbeným chováním T své okolí děsí a vytváří tak bariéru mezi ním a sebou. Postupem času jim snad jejich ctností umožní do zdi zasadit také brány. Mezi ony silnější stránky jejich osobnosti patří jmenovitě férový přístup, upřímnost, ochota sebekritiky a často také větší nadhled nad mezilidským děním. Pro tyto vlastnosti si kolektiv T váží nejen jako schopných, ale také jako dobrých lidí.

T si sami od sebe příliš velké kolektivní cítění neutvářejí. Bývají utilitarističtí a nepřipisují konkrétnímu společenství nenapadnutelnou a vrcholnou hodnotou. Přesto by se člověk divil, jak moc může jedinec podřídít svou osobnost požadavkům svého okolí. Různé rozšířené organizované skupiny v České republice obzvláště odnože skautingu (dříve třeba také Sokol) a fankluby velkých sportovních týmů užívají prostředků umožňujících členům skupiny, aby si cítili plnohodnotnou součástí celku, i kdyby to bylo na úkor vnímání vlastní identity. Hymny, kroje, pokřiky, dresy. Všechny tyto prvky T pomáhají, aby přijali skupinu za svou a posunuli ji tak ve svém hodnotovém žebříčku o pár příček vzhůru, stejně tak ale všechny ohrožují uživatele uvržením do stádovitosti.

T stejně jako F velmi baží po uznání. Liší se ovšem ideální já a tedy vlastnosti, za které by byli T či F rádi oceněni. Čím je člověk starší, tím je sebeuvědomělejší a tím více mu záleží na oceněných vlastnostech více, než na uznání samotném. T jsou rádi chápáni jako schopní, ideálně inteligentní a také objektivně se rozhodující, podle toho se i chovají ke svému okolí a okolí na ně podle toho nahlíží. Zase můžeme vidět odkaz na zákon akce a reakce.

1. 3. 2. Cítící (F) typ ve společenství

F mají větší dar příjemně působit na lidi a ten se jim vyplácí při dělání pozitivního prvního dojmu. Nějaká souvislost s vysokou úspěšností E(N)FJ řečníků? Jejich empatie, přirozený pozitivní přístup k bližním a soucit, jsou klíčové k navázání kontaktu se sociálně slabším jedincem a nezbytné pro fungování celého kolektivu. F si snadno získají srdce druhých, někdy neprávem, protože jejich přízeň zdaleka není vždy tak silná, jak se jeví na povrchu.

Stinnější stránky povahy cítících se projeví až postupem času a spíše než aby jejich postavení zvrátily, jen zpomalí vývoj jejich vztahů s kolektivem. Mezi tyto stinnější stránky patří zranitelnost, „syndrom chameleona“, či často přehnaná potřeba, aby bližní sympatie opětoval.

F, které kolektiv zavrhne, se ocitají v tíživější situaci, než je tomu v případě T. Takoví F jsou často odříznutí od své možnosti seberealizace a to je stav nejvýše mučivý, bolestivý a degradující. F jsou sociálně cítící. Skupinové vědomí a skupinová identita pro ně má velký význam a velkou cenu. Právě na lidi je soustředěné a zaměřené jejich „osobní poslání“. Na lidi a to právě „teď a tady“ ne někdy za sto let, kdy jakýsi X možná ocení, co po sobě zanechali.

F jsou rádi, když je okolí bere jakožto milé, přátelské, „hodné“, aby toho docílili, hlásí se často k moralismu a jiným – obvykle konvenčním – prvoplánovým metodám rozlišování dobrého a špatného. Být oceňovaný pro své schopnosti taky není na škodu, ale F mají na práci důležitější cíle.

1. 4. „Jak to mluvíš? Udělej, co bys udělat měl.“

„Přesně tak. Udělám, co se bude zrovna hodit.“

Dimenze vnímání a usuzování do velké míry určuje, zda budeme preferovat ovlivňování skupiny, nebo naopak ochotu nechat se ovlivnit skupinou.

1. 4. 1. Usuzující (J) typ ve společenství

J preferují první zmíněnou možnost. Jejich představa, jak má svět vypadat, pochází zevnitř a je promítána ven. U IJ je vnitřní představa velmi silná, a tak jsou s okolním světem méně spokojeni než jiné typy, protože zůstávají u představy, ale jejich prostředky a odhodlání jej skutečně změnit již tak velké nejsou. Naopak EJ preferují ovlivňování nad vytvářením představy, co má být výsledek jejich snažení a často ocení někoho, kdo by jim potřebnou vizi poskytl.

Potřeba vlivu odráží mnohé J od poznávání nových kolektivů a z toho plynoucích nováčkovských pozic, které se obvykle nacházejí ve spodu skupinové hierarchie. Počáteční doba pro ně tak bývá nepříjemná, ale postupem času se do kolektivu začlení a získají určité slovo, s ním vliv a tím se naplní jejich potřeba prosazovat vlastní vůli v okolí.

Pokud se J dostane do nežádané role outsidera, většinou se s ní nesmíruje a volí protiútok. Když nás skupina vyloučila, tak jí ukážeme, zač je toho loket! Tím vystupňuje negativní emoce a náznaky zášti vůči sobě a nakonec, když napjatou atmosféru nevydrží, k všeobecné úlevě kolektiv opustí, je-li to možné. Co se protiútoků týče, ten se podle dalších preferencí liší intenzitou (E/I) i podobou (T/F). Může se projevovat stažením do sebe a odmítnutím jakékoliv další komunikace s kolektivem (IJ), nebo nabrat agresivní podoby (EJ).

1. 4. 2. Vnímající (P) typ ve společenství

P bývají společensky přizpůsobiví. Vedení skupin a plánování jejich budoucnosti ochotně přenechávají J typům. Velmi zavádějící výraz „pasivní“ však jejich společenský život nevystihuje. Vytvoří-li si P ke kolektivu vztah je ochoten s ním jít a aktivně se účastnit programu, který mu skupina nabízí. Svůj podíl na společném času a náplni však často uplatní, až když dojde na věc.

Někdy bývá velmi náročné se s P domluvit na společné aktivitě, ne že by P nebyli takovým činnostem nakloněni, ale snadno jim vleze do termínu něco jiného a zapomenou. Je riskantní považovat sliby P za závazné a vycházet z nich (kdo nemá mnohonásobné vlastní zkušenosti?). To však neznamená, že by byli na jakoukoliv užší spolupráci nepoužitelní. P jsou většinou schopni velmi dobře improvizovat a leccos udělat na poslední chvíli.

Příklad ze života:

Během organizace letního tábora pro děti jsem měl tu příležitost spolupracovat s – pravděpodobně – velmi vyhraněným (ENT)P farářem. Jeho entusiastický přístup se projevil již s ohlášením akce, tedy víc jak půl roku před táborem samotným. Byla přislíbena aktivní účast na všech poradách i mnoho zájemců z řad sboru. Nedostalo se ani jednoho. Ale pro drtivou většinu dětí byl největším zážitkem z tábora noční hra a hlavně voják v podání ENTP, který svými humornými přímo herecky vyřčenými výroky dodal celé bojovce úplně nový rozměr.

Jsou-li P vyhoštěni z kolektivu, obvykle je to způsobeno jejich vlastními závažnými odlišnostmi od zbytku skupiny. Když se intelektuální student nedovede sžít se s kolektivem fotbalistů, není to ani chyba intelektuála ani chyba kolektivu. Povaha skupiny prostě neodpovídá povaze jeho. P jsou přizpůsobiví, což je jejich velká výhoda. Většinou jsou schopni akceptovat, že vše není podle nich

a nemají velkou potřebu měnit proud okolního světa podle svých představ. Tak se vyhýbají střetům dvou tvrdohlavých, z nichž ani jeden není ochoten připustit, aby věci nebyly podle něho.

1. 5. Rekapitulace

- Kolektiv je skupina lidí, kteří se vzájemně znají, stýkají a společně tráví čas.
- Povahu kolektivu určují především E, I se drží u několika málo vztahů.
- Osobnostní dimenze S/N má vliv především na roli (chrlič nápadů, dotahovač...) nositele v kolektivu.
- F kolektiv stmelují výrazně víc než T, ti se pro změnu uplatní, když má kolektiv za úkol odvést nějakou práci.
- J mají potřebu skupinu přizpůsobovat vlastním představám, P se naopak přizpůsobují skupině.

2. Vedení

Lidé rádi někoho následují. Státy mají ve svém čele vůdce, ať už jsou to monarchové, nebo jen bezvýznamní prezidenti. Naši dávní předci žili v tlupách a řídili se rozkazy svého náčelníka. Jak se lidstvo rozrůstalo, tlupy se změnilly ve společnost, ale authority, ať už to byli faraoni, důstojníci v armádě, nebo drábové s důtkami, zůstaly. Je již ověřeným poznatkem, že pokud si skupina vůdce neurčí oficiálně, samovolně se k moci stejně někdo dostane.

Od vůdce se obvykle chce jedno: rozhodovat za druhé a o druhých. Vůdce si tedy musí stanovit přijatelné meze, do kterých může svou autoritu uplatňovat, tyto meze také souvisí s jeho touhou po moci. Nietzsche nebyl psycholog, jen filosof, navíc s duševními problémy (ale ty měli nejspíše také největší velikáni psychologie Sigmund Freud a C. G. Jung), nicméně jeho představa, že člověk je v životě hnán kupředu především svou touhou po moci, slouží jen jako další důkaz neodlučitelnosti fenoménu moci a lidského myšlení. Nietzsche však se svými myšlenkami nebyl sám, už dvanáct let po jeho smrti se k němu začal vracet Alfred Adler, psycholog, který touhu po moci označil za hnací sílu v našem životě. Ostatně, jak často, když se podřizujeme autoritě, chceme spíše, než aby nám poroučela, aby hájila a podporovala naše zájmy?

Jsmo nespokojeni s autoritami, které se nechovají podle našich představ. V tom tkví další vlastnost, která je ve vedoucích pozicích velmi žádoucí – schopnost naslouchat druhým a brát je v potaz. Autorita není diktatura. Také je nesmírně důležitá schopnost se prosadit. Jste-li geniálními strategy, kterým však chybí charisma, jste bez autority, která by vaše názory brala v potaz, úplná nula. Máte-li však to štěstí, že vás dobrý vůdce staví na světlo a dopravá vám sluchu, můžete být klíčem k vyřešení nějakého problému.

A poslední, co by měli být schopni vůdci vedeným dát, je směr. Pokud je v čele skupiny někdo, kdo splňuje všechna již zmíněná pozitiva, měl by toho být alespoň v nějaké míře schopen. Přesto neuškodí i zde připomenout slovo Biskupské konference k volbám 2017: „Lod, která často mění směr, nikam nedopluje.“ platí pro vůdce spravující mnohem menší celky než stát. Jsou tací, kteří za sebou umějí druhé strhnout a umějí i vzít v potaz jejich názory. Ale dokud je plavba cílem, loď nezakotví.

V souvislosti s vedením je také vhodné zmínit rozdíl mezi skupinou a týmem. Skupina je kolektiv, kde jsou si všichni rovni, mají stejná práva i velmi podobné povinnosti. Na rozdíl od skupiny, tým má předem jasně vymezenou hierarchii a pole působnosti jednotlivých členů. Příklad: skupinová práce je, když 42 uklízečů dostane za úkol vyleštit hromadu skla. Jakmile se však tyto uklízeči domluví, kdo si vezme na starost organizaci a kdo jaký sektor, začíná se již jednat o práci týmovou. V profesní rovině se pracuje především v týmech, které mají také předem ustanoveného vedoucího. Akce s menším finančním obratem (letní tábory pro děti a mládež, družstva ve hrách) obvykle dávají vzniknout týmům také (ať už v organizačním týmu, který chystá velkou táborovou hru, tak mezi družinkami dětí, které se jí potom účastní), ale mnohem důležitější u nich je fungování

skupiny všech účastníků, totiž vedených dětí, kuchařů, vedoucích, zdravotníka, dobře známých hygienických inspektorů, kteří nedělají kravál kvůli každé nefunkční sprše atd. Vůdci skupin jsou obvykle neformální.

Potřebujeme autority. Liší se jen, jak moc a jaký je náš vlastní potenciál být autoritou, či naše směřování v případě, že se opravdu nějakou autoritou staneme. O tom bude právě tato kapitola. Jak se jednotlivé typy hrnou a jak si vedou na manažerských postech. Jak přistupují k vůdčím pozicím.

Důležité je rozlišit pojmy „vést“ a „řídít“. O tom prvním pojednávalo několik předchozích odstavců. Řízení však sebou obnáší mnoho mravenčí práce, logistiky a dalších činností, které vůdce zdržují a oddělují od vedených. I o řízení se však někdo musí postarat, těmto „řidičům lidí“ se říká manažeři.

2. 1. „Evidentně bys rád přepsal společnost? To ji nejprve musíš strhnout a na to je třeba být sakra hlasitý.“

„Ignoruješ spoustu výjimek. Třeba Ghándí žádný velký řvoun nebyl.“

Po dlouhá léta mezi manažery převládal názor, že introverti nejsou schopni vést. Jako obvykle na tom něco pravdy bylo, ale dějiny nám už předvedly tolik případů úspěšných introvertních vůdců, že není možné brát tuto domněnku jako realitu. Rozdíly mezi I a E však vůdčí činnost významně ovlivňují.

2. 1. 1. Extravert (E) ve vedení

E se do vedení a vůdčích pozic obecně ženou s mnohem větším nadšením než I. Jsou společensky iniciativnější a je pro ně přirozenější druhým podstrkávat své názory a být ve středu pozornosti, což u vůdce není až tak nežádoucí. Když mají vést oficiálně, tak vedou obvykle také skutečně (pokud mají zájem, aby skupina fungovala a plnila své poslání).

Výše zmíněné tendence extravertů, které se při vedení spíše hodí než naopak, ovšem nezaručují automatický úspěch. Extraverze vůdce také omezuje. Zaprvé závislostí. Extravertní vůdce je svými podřízenými snadněji ovlivnitelný (či spíše manipulovatelný) než vůdce introvertní, záleží mu mnohem více na názorech, které na něj vedení mají a může sklouzávat až k chameleonímu syndromu. Ten je zas u vůdce velmi nežádoucí. Další slabina může spočívat v až příliš velké potřebě vést. Znam extraverty, kteří mají tendenci se nekompromisně prosazovat, kde to jde a i proto bych jim jakékoliv vedení svěřil jen se zaťatými zuby (tito lidé patrně pro velký důraz na ryze extravertní stránku své osobnosti zapomněli rozvinout i jiné její složky, a tak je toto prosazování asi jediné čím vynikají nad průměrem).

Toliko k plusům a mínusům. Jak taková extravertně vedená skupina vypadá a funguje? Postava vůdce je zřetelnější, a tak je celá skupina se svým vedoucím mnohem pevněji spjata, než by tomu bylo, kdyby v čele stál I. Extravertní šéf s podřízenými čileji komunikuje. V případě E(S)J jim zadává, co mají dělat a co od nich očekává. E(N)P vůdce se o skupinu nijak zvlášť systematicky nestará, ale když přijde na domlouvání, předestře druhým poměrně obsáhlou představu toho, co od nich očekává. V obou případech je tedy mnohá iniciativa právě v rukách vedoucího. Jakmile pak skupina o svého vůdce přijde, bude dost možná bezradná.

2. 1. 2. Introvert (I) ve vedení

Introverti jsou od bližních přirozeně distancovanější a příležitost vést je, mnohdy rádi oželí. Systematické komunikaci s druhými lidmi se spíše vyhýbají, což rozhodně neprospívá efektivnímu předávání instrukcí. Kontakt s lidmi je vyčerpávající, musí si tedy občas o samotě nabít baterky, zatímco extravertní kolegové by na jejich místě dál čile komunikovali. V tomto směru I nejsou schopni tak vysokého vůdčího výkonu jako právě E. Dále se také od vůdčích pozic často očekává iniciativa a I své

návrhy obvykle neradi vznášejí jako první. Nu, člověk se prostě nemůže divit, že při zjišťování vůdčích kvalit, dostala své místo na seznamu také extraverte.

Každopádně jak měla výše zmíněná kvalita své slabé stránky, tak má protipól této kvality své silné stránky. Introvertní vůdci si od vedených, jako ostatně od všech, udržují určitý odstup, ale zato bývají loajálnější právě myšlenkám, či cílům, pro něž zastávají vedoucí pozici. Bývají nezávislejší a stálejší ve svých názorech (ITJ). Dále se jim nestává, že by podřízené příliš dusili, občas sice nastaví tvrdé tempo, na něž někdo nestačí, ale nemají onu nutkavou potřebu druhým vnucovat i ty nejmenší a nejtíternější drobnosti. Introverti, zvláště vůdčí typy z jejich řad, bývají individualističtí a díky energii investovanou do introspekce, to o sobě také vědí, pročez uznávají i nárok bližních na stejnou nezávislost.

Jak je na tom introvertně vedená skupina? Má mnoho slabin patrných na první pohled. Prostředí bývá nepříliš vřelé, někdy až chladné. Vedení někdy nevědí, co mají dělat, ale ti tvořivější mají dost prostoru pro uplatnění a realizování svých nápadů. Temperamentní živly jsou méně kroceny, i když ani to není pravidlem, je-li osobnost vůdce sice introvertní, ale zároveň dostatečně silná, dovede držet i hůře zvladatelné členy na uzdě. U vůdců tohoto typu zas hrozí, že je skupina vedena způsobem: „Drž hubu a krok!“

Podtrženo sečteno

Že jsou extraverzi lépe vybavení k vůdčí činnosti, je výsledek zprůměrování vůdčích schopností všech typů, nikoliv však pravidlo, podle které by se mělo sebevědomě uplatňovat při každé příležitosti. Bez jisté dávky extraverte (pozor, myslím extraverti, nikoliv preferenci extraverte) se vést nedá a troška introverze poslouží jako koření extravertní stránky vedení. Nakonec však víc záleží na konkrétních dovednostech jako schopnosti udržet si chladnou hlavu (IT), prosadit se (EJ)...

2. 2. „Schválně, kolik ten dal lidem rozkazů?“

„Nemíříš správným směrem, jeho silou byla dobrá strategie.“

O odlišném způsobu vedení nositelů smyslového, nebo intuitivního vnímání jsem se zmínil již u samého vysvětlování, v čem spočívá rozdíl mezi nimi. Vzpomeňme na N generála, který s nadhledem kontroluje bojiště, jen mu náhodou unikne skulinka, kterou se k němu dostanou nepřátelé. A vzpomeňme na S vojáka, co si hrdinně vede na bojišti, nicméně na velitelském panoramatu je přinejlepším zmatený. Toto byl rámcový výklad následujícího oddílu, kde ono přehlížení, zmatkování a jiné metafory probereme podrobněji.

2. 2. 1. Intuitivní (N) typ ve vedení

Obvykle začínám u častějšího S. Tentokrát tomu bude naopak a na začátek si vychutnáme vůdcovsky o něco zdatnější N. Na čím vyšším stupni vedení se nacházíte, tím méně přicházíte do kontaktu s onou každodenní realitou vedených, k jejímuž zvládnutí využíváme právě smyslové funkce. Naopak na onom vůdcovském stupínku se musí často řešit souvislosti, které by ony vedené nikdy nenapadly, jelikož se ani nesnaží si udělat takto ucelený pohled. A kde se pracuje se souvislostmi, tam se vyplatí použít funkce intuitivního vnímání.

Do vysokého managementu mezinárodních firem, jednoznačně patří především N. V méně profesionálním životě, kde se s vedením můžeme setkat především ve skupinách vzniklých za volnočasovými účely a organizačních týmech, které tyto volnočasové aktivity pořádají, tento rozdíl bledne. Tyto skupiny se liší především tím, že je nemotivuje touha po penězích nýbrž radost z určitých aktivit (nicméně první místo v táborové etapové hře může absenci finanční odměny plně kompenzovat). Dále se často ještě dřív než vzniknou, ví, kdy zaniknou. Jedete-li jako účastník na tábor, často nevíte, v jaké skupince budete, nicméně již víte, kdy tábor skončí. V těchto méně formálních skupinách je naprosto nemyslitelné ztotožňovat postavu vůdce s šedou eminencí

z Curychu, která vede think tank svého koncernu a svými rozhodnutími ovlivňuje životy skromných pracovníků, které ani nezná.

Jednou z důležitých vlastností vůdce je schopnost podřízené někam vést. V tomto směru N nad S bodují. Ne že by S postrádali představu, jak mají věci vypadat (máme přeci SJ!), nicméně v názorech jsou spíše konzervativní a jde jim především o to, jak udržet staré. N(J) jsou ale vizionáři a jejich cíle bývají spíše neuskutečnitelné, než banální.

Ve zkratce: N jsou schopnými vedoucími ve vrcholném vedení projektů, pro vedení skupinky se hodí asi stejně jako S. Pokud máte vybrat ze sedmi vřít jednoho Šestáka, záleží mnohem více na věku, inteligenci, schopnosti imponovat mladším...

2. 2. 2. Smyslový (S) typ ve vedení

S jsou pečliví, neuniknou jim praktické detaily. Je-li posláním skupiny odvést zdlouhavou práci zvláště velkého rozsahu (přebrat krabici čtyř luštěnin různých velikostí, či jiné jednotvárné činnosti, z nichž intuitivnější jedinci umírají nudou), hodí se jí do čela vůdce, který se dané práce zhostí s elánem, popřípadě jen citem pro povinnost a jde skupině příkladem. Na druhou stranu tato zaměřenost na detaily může být z dlouhodobého hlediska zhoubná, prostě proto, že vedoucí se dál než za detaily nedostane.

Příklad ze života:

Rozdílný přístup k vlastní autoritě mezi preferencemi S a N si můžeme demonstrovat na příběhu z dětského tábora: Děti byly rozděleny na dvě skupinky a měly za úkol uvařit jídlo. Jelikož byly doposud malé, byl každé skupince přidělen jeden vedoucí. INTJ a ISFJ. Skupinka s INTJ vedoucím se na svého dozorce rozčilovala, protože odmítal jakkoliv zasahovat do dění pod sebou, maximálně poradil, když se mu to zdálo nezbytné. Naopak skupinka ISFJ vedoucí, byla za přidělenou vděčná, to především proto, že bez ní by jim sotva chytnul a sotva déle jak minutu vydržel oheň. Užitečnost vedoucí vyvrcholila, když sama udržovala oheň, poté co se děti rozutekly.

Strategie, které S volí, nebývají nijak zvlášť převratné a obvykle nejsou ani nijak nové. Takto někdy dojde k promarnění jedinečných příležitostí a to včetně těch, které by nabízeli sami vedení, ti se však mají tendenci přizpůsobovat vůdci a funguje-li skupina pod vedením S, osvojí si přesvědčení, že je vše v nejlepším pořádku i bez novinek.

Směr, který S skupinám, jim svěřeným udávají, bývá především konzervativní. Zaměřený na odstranění vad spíše než významný posun celku nějakým novým směrem. Jsou dobrými v uchovávaní toho, co již je. Ale pro pořádný růst jsou vhodnější spíše N.

2. 3. „**T**roufám si říct, že strategií si autoritu neupevníš.“

„**F**ikce, když mám sympatie, mám všechno.“

Kdo by neznal klišé vůdce, osobnosti autoritativní, stále v názorech a přímo uplatňující svou autoritu na ty pod sebou. Je to jen klišé. Rozhodně není potřeba těchto vlastností, aby člověk vedl. V dějinách se již do čela prosadilo mnoho nekonfliktních a citlivých lidí. Ne všichni selhali. Bez jednoho z nich (hádejte koho – jeho jméno již v této knize zaznělo) by vypadaly dějiny Indie, Pákistánu i Velké Británie výrazně jinak a nejspíše o dost negativněji. A bez dalšího bychom dnes neznali pojmy jako neonacismus, holocaust... a ve školách by se žáci nemuseli učit polohu státu Izrael. Oběma těmto osobnostem bývá připisován INFJ typ.

Že může vést introvert, jsme si již ujasnili, je sice svou introverzí znevýhodněn, ale ne až tak moc, aby své rysy po přijatelném úsilí nemohl překonat, ba dokonce zúročit. Již nastíněné klišé chladného, tvrdého vůdce odkazuje zas na preferenci myšlení. V tomto případě se již jedná pouze o mýtus. Je pravda, že po staletí byla naše společnost patriarchální a vůdčí místa připadala více mužům, kteří jsou převážně T, odtud tedy může pocházet kýč vůdce.

Pro vedení skupiny, jako ostatně pro všechno další v lidském životě, je nezbytné zapojit oba póly osobnostní dimenze T/F. Myšlení nabízí velmi cenné nástroje, už jen sama logika, vyznačující se právě svou absolutně racionální stránkou, se v dějinách lidstva osvědčila tak, že ji může konkurovat jen charisma populistů a demagogů. Z této logiky pak vychází vše další, utilitaristické rozhodování⁴⁵ při vyhocených situacích, které sice často bývá hodnoceno jakožto neetické (osobně v utilitarismu vidím jeden z nejlepších lidských vynálezů), nicméně se v životě vyplatí.

2. 3. 1. Myslíci (T) typ ve vedení

T vůdcům se moc často nestává, že by brali přehnaný ohled na ty pod sebou, představa vedeného jakožto nástroje sloužícímu k dosažení určitého cíle není mimo jejich uvažování. To ovšem neznamená, že by museli mít nutně s podřízenými špatné vztahy. Koneckonců i dobrý nástroj si zaslouží, aby se s ním zacházelo, jak se patří. Se smyslem pro humor, charismatem, či prostě neotřesitelným osobním kreditem se může i neskutečně buzerující vůdce týmu zalíbit více než mírnější alternativy.

Každopádně v neosobním přístupu k druhým tkví kromě jisté garance snahy o efektivní přístup také riziko selhání lidských zdrojů. Jak píše Covey ve svých 7 návycích⁴⁶, je nutné kromě produktů myslet také na zdroje, jakmile se zdroje pouze vyčerpávají, odejdou a jakmile nejsou zdroje, není ani úspěch. Nevýhodou T autorit je také případný nedostatek takzvaných měkkých dovedností, tj. dovedností, které používáme, abychom zvládali fungovat v kolektivu i jako jednotlivci. Do měkkých dovedností patří empatie, schopnost nakládat s vlastním časem, zvládání stresu a další. Velice inteligentní a schopná autorita může zkrachovat na tom „že se chová jako pitomec“ a nedokáže vyjít s ostatními.

2. 3. 2. Cíťci (F) typ ve vedení

F jsou empatičtí a orientují se spíše na podřízené, než na cíle. Ve skupinách, které vedou, je menší riziko vnitřního rozkolu, byť pragmatici, které otráví, když se moc chválí a málo maká, pravděpodobně budou v takové skupině iniciátory rozepří. Na druhou stranu, dokáže-li vůdce jejich kritiku zpracovat, což pro něj nemusí být lehké, umožní mu to nahlédnout na slabší stránky svého managementu a posílit je.

Jestliže již zmíněné měkké dovednosti T postrádají, F v nich naopak bodují. Pro empatický a pozitivní přístup k bližním si mohou snadno získat jejich srdce. F mají obecně smysly kalibrovány na orientaci mezi lidmi a to je při vedení nedocenitelná vlastnost. Avšak přes všechnu lásku k lidem tu malilinké „ale“ tu přeci jen je. Jste-li náhodou pravověrní F (v tomto případě obzvláště E S/N F J), možná se vám právě dere na rty samolibý úsměv, a tak je dobré, abyste si připomněli, že když máte loď, je vaším cílem někam doplout, ne jen hýčkat posádku.

Tak. A teď ta méně lichotivá část o tom na čem může F vůdce zkrachovat. Již bylo zmíněno riziko, že F vedení se pro práci s týmem zapomene dostatečně věnovat dosažení vytyčeného cíle. Či že i přes všechnu snahu tým nemusí fungovat, jelikož se v něm najdou členové, kteří mají pocit, že se málo pracuje a proti přístupu vedoucího protestují. Osoba v čele skupiny bývá také nejvíce vystavena případné vnější kritice a vnějšímu tlaku, pro F bývá často náročné takovou roli zvládnout. Stejně tak hrozí, že F kývne na kdejakou pitomost, protože chce vyjít i s tou reptající menšinou a zbytečně ji netrápit.

Podtrženo, sečteno, nerozhodnuto

T jsou obratnější v konfliktu, F jsou naopak disponováni k tomu, aby k žádnému konfliktu nedošlo (což ovšem v tomhle obrovském světě s miliardami obyvatel není možné). Očividně se proto

⁴⁵ „Hmmm. Pokud nedojdeme do večera, zmokneme a to se nebude líbit nikomu. Pokud teď budu nemilosrdně terorizovat ty loudaly, nebude se jim to líbit a večer budou zničení, nicméně máme šanci přespát v suchu. Takže... ‘Tempo! Tempo!’“

⁴⁶

hodí na různé pozice. Při soupeření více skupin, ať už je to na sportovních závodech, nebo ve válce, není na škodu mít v čele člověka T typu, který se nenechá soupeřením příliš frustrovat. Kromě toho v situacích tohoto typu bývá i tým ochotnější nějakou kritiku slyšet, protože to přece musí zvládnout! Být nejlepší! Neprohrát! Naopak F vedení se hodí tam, kde je žádoucí kooperace se všemi v rámci skupiny i s okolím při projektech školních i pracovních nezatížených konkurencí.

2. 4. J: „!!!“

P: „???“

Nadpis tohoto oddílu není zrovna estetický, vyjadřuje však uspokojivě obsah a poselství následujících odstavců. Jestli jste se dočetli až sem, jistě byste sami zvládli určit preferenci, které preferenci přísluší rozhodné, znající a vědoucí vykřičníky a které tázavé, nejisté a informace shromažďující otazníky.

2. 4. 1. Usuzující (J) typ ve vedení

Začneme vykřičníky, tedy preferenci usuzování před vnímáním. Hned pro začátek si můžeme říct, že J jsou k vedení týmu vhodnější. Od vůdce se čeká rozhodnost, usouzení, co je správná cesta. Extravertní usuzování vůdce autoritu prosadí i ve vedeném týmu a introvertní vnímání, mu umožní, aby se byl s to rozhodovat sám.

Zmínil jsem, že pro vůdčí pozici je dobré jednak mít autoritu a jednak znát směr, kterým chci skupinu posouvat. První zmíněnou podmínku umožňuje právě extravertní usuzování, díky němuž si vůdce zajišťuje vliv. Nutno podotknout, že EJ, pro něž je extravertní usuzování dominantní častěji mají, než nemají, potřebu všechny kolem sebe řídit a ovládat. V tom se skrývá jedno obrovské nebezpečí a tím je udupání potenciálu druhých. J_E by rádo celý svět představělo podle představ P_I. Ale co když si nejsem vědom toho, že druhý ví lépe než já, jak to či ono zvládnout. I krásná květina padne, když se sekačka rozhodne udělat praktické a užitečné golfové hřiště.

Onou druhou stránkou vedení je nastavování kurzu a hledání cílů, k nimž chceme kolektiv přivést. Stanovování cílových destinací je doménou především IJ typů. I přerozvinutí EJ však mohou cílevědomě někam směřovat, jenom jejich směr nepochází z nich, ale spíše ho přijali odjinud. To je ale riskantní přístup, vědět za sebe, co chci je nezbytné proto, abych se jednou nenechal strhnout davem (viz. Zimbardův vězeňský experiment, či masakr v My Lai) například při „revoluci“ vedených. V tom tedy tkví síla IJ, problém nastane, když je IJ ochoten naslouchat pouze sobě a nikomu jinému, tudíž může vypustit spoustu dobrých a perspektivních nápadů. Zároveň nestačí jen znát cíl, ale je potřeba se k němu také někdy dostat. Těm IJ, kteří se nezvládnou prosadit mezi vedenými, pak mnohem více vyhovují role rádců, stratégů a expertů, kteří se vzájemně doplňují spolu s asertivním a naslouchajícím vůdcem.

2. 4. 2. Vnímající (P) typ ve vedení

Nyní tedy k P. Lidé s preferencí vnímání se většinou o vůdčí místa neperou (obzvláště IP). Někteří se sice potřebují prosazovat ale vůdcovské křeslo je buď odrazuje, nebo se na něm tolik vrtí, že každou chvíli spadnou dolů. Nenapadá mě sice konkrétní případ ani uvěřitelné teoretické pozadí velmi úspěšného P vedení, ale nechci teď vzkázat všem P čtenářům, aby opustili všechny své vedoucí pozice. Už proto, že někdy nastávají situace, kdy se do čela nikdo jiný nehodí, ačkoliv je na rozdíl od dosavadního vedoucího J. Pro vůdčí práci je taktéž velmi vhodná orientace v oboru a schopnost jednat s lidmi. Ani jedna z těchto kompetencí není pro P zapovězená.

Proč jsou ale P k vedení méně disponováni než J? Použijme znovu optiku mentálních funkcí. P_E, které je dominantní pro EP typy hledá podněty a informace ve vnějším světě. EP se vyznačují především flexibilitou a schopností se rychle přizpůsobit novým podmínkám, to ovšem často za cenu přehodnocení vlastních myšlenek (k tomu je využíváno J_I). Uznejte sami, vůdce, který každou chvíli přehodnotí své cíle a cesty, bude možná svou loď navigovat tou nejlepší možnou cestou a k nejlepšímu možnému cíli, nicméně obojí se bude co chvíli měnit a loď tak zůstane na jednom místě.

P vůdci však mají i pár světlých stránek. EP jsou flexibilní, vnímají okolí a mají šanci se optimálně přizpůsobit. V krizových situacích jsou na vůdčí místa dokonce možná vhodnější než J, ale

musí si již dříve osvojit dostatečnou autoritu. I(F)P zase naslouchají vedeným a není velké nebezpečí, že by se brilantní myšlenka zadupala jen kvůli přílišné dominantnosti vedoucího.

Závěry? Váháte-li, koho dosadit do vedení, můžu optikou typologie poradit spíše J, ale je potřeba uvážit také jaké sociální počasí panuje v okolí kandidátů, zda jsou dostatečně schopní, aby vedeným imponovali atd. Vlastní hlava je velký dar, tak se nemusíme bát jí dát za pravdu, i pokud by knížka jednoho laika měla rozdílný názor.

2. 5. Rekapitulace:

- Vedení spočívá ve vytyčení cíle přiměnění vedených k jeho dosažení.
- Optimální vůdčí typy jsou ENTJ do konfliktů a ENFJ do dob spolupráce.
- S typy mají blíž k řízení než k vedení.
- Pro I je těžké strhnout ostatní, dobře se ale uplatní v řízení (IS), nebo think thank (IN).
- Nestálost názorů P snižuje jejich potenciál dosáhnout cíle.

2. 6. O třech rádcích

Příklad ze života:

Měl jsem tu čest účastnit se třech skautských putů, třech vícedenních výletů pod vedením nikoliv vedoucího ale čtrnácti až patnáctiletého skauta, takzvaného rádce a při té příležitosti pozorovat různé přístupy tří rádců třech různých typů. Uvádím ve zkratce způsob, jakým byly putáky organizovány:

ENFJ: Večer prvního dne si družina sesedla a vedení rozlepilo obálky, v nichž byly sepsány pokyny, jak má jejich cesta probíhat a jaké úkoly mají plnit (obálky se měly rozlepovat postupně, vždy poté, co družina splní úkol z předešlé obálky). Následně byla trasa výletu výrazně zkrácena a prakticky všechny úkoly vynechány. Spalo se na farách a jezdilo autobusem. Do tábora se vrátila v brzkém čase čilá a odpočatá družina.

F_E se mnohem víc než pokyny vedoucích a zákonem, „Skaut je pravdomluvný.“ řídilo pocity všech zúčastněných. Byla zvolena nejpřímější cesta k tomu, aby byl hlavní vedoucí tábora spokojen (vyprávění z cesty se vymyslelo, fotky ze zadaných míst byly na faře staženy z internetu) a výletníci se nenadřeli (fara, autobusy, zkratky, večerní filmy z tabletu jednoho z účastníků a vyspávání).

INTJ: „Drž hubu a krok!“ Po stejné trase jako dříve ENTJ měl nový rádce za úkol převést svou družinu. Cesty se držel s maximální přesností. Bezustání poháněl družinu, která nebyla schopna trvale jít žádoucím tempem. Nastávaly až tak děsivé situace, že rádce na silnici zavelel seřazení do zástupu v pořadí: nejpomalejší, nejrychlejší, pomalejší, rychlejší... s tím že rychlejší nebudou brzdit a půjdou-li ti před nimi pomalu, bude jim šlápnuto na nohu. Družina jeho vedení přijala, žádné stěžování, zato vzájemné nevybíravé pohánění. A to vše za posilujícího zpěvu náboženských písní. Každopádně poslední dva kilometry se všichni včetně rádce pro bolavé nohy a puchýře belhali.

Nyní se ukázala N_I vycházejícího z vnitřního požadavku zvládnout akci čestně (S_I by se mohl vnitřně odvolávat na skautský zákon), to je přece dobrý motiv a není důvod si při této poctivé cestě nevyhradit i nějakou energii na oslavu Toho, který nám tyto krásné ideály dal. Forma jakou se této bohublé čestnosti docílí, byla podřadná účelu. Pragmatická T_E věnující jen málo pozornosti druhým se neštítala ani takových prostředků, jako je šlapání na nohy.

INTP: Vyzrazilo se, tentokrát trasu plánoval předem rádce, ale co to? Trasa zmizela a družina se nachází uprostřed lesa, kde je údajně nějaká osada, ale ona tu má tak maximálně krmelce. Někde to být musí! Po půl dni promarněného neúspěšným hledáním se vrací do míst, která prošla včera a rádce volí novou cestu. Jde se a jde se, skepse a opoziční nálady družiny se přehupují do extrémního optimismu, proč bychom nešli celou noc? Vždyť máme tolik sil! Nejdeme celou noc. O půlnoci táboříme na kraji Prachatic, vstáváme v jedenáct a snídáme smaženici z hub, které se na putáku nesmí sbírat natožpak jíst. A další půlka dne strávená blouděním po městě ve snaze zakoupit nějakou nepromočenou mapu. Skupinka do tábora v klidu přichází v pokročilé době.

Zmatečnost INTP se nezaprěla a navíc byla od rádce několikrát přejata celou skupinkou. V mnoha zmatecích svedených na špatnou mapu a podobné nedostatky hrála zajisté hlavní roli T_I a usuzování

rádce založené na jeho víře v logické principy (kupříkladu mapu), ale také v určitou dokonalost původního plánu, či vlastní houbařské znalosti. Druhé housle hrála N_E , která v rádcových myšlenkách připsala velkou důležitost okamžitým stavům okolí a tím jen nahrávala motání se na místě, protože po každých pár metrech bylo v cestě něco, co tam nepatřilo a tím pádem i důvod, proč se vrátit zpátky.

V spřízněnosti krví

aneb typy osobnosti a rodinný život

Rodina je pro většinu z nás velice důležitou skupinou. Jsme zde vychováni, milováni, vedeme krátkodobé i delší války se sourozenci a rodiči, zároveň máme poměrně snadný přístup k životním příběhům a názorům členů blízké i vzdáleně příbuzných. V rámci rodiny navazujeme první vztahy atd.

Vývojoví psychologové se shodují na tom, že rodinná situace má, obzvláště v prvních letech života, naprosto zásadní vliv na pozdější vývoj. Například hádky mezi rodiči a jejich rozvod může mít na velmi malé i starší prepubertální dítě katastrofální vliv (slyšel jsem příběh dítěte, které se přibližně v době rozvodu rodičů sebepoškozovalo při spánku ale dalších, podobných a horších případů je celé moře). Pro starší dítě, či dospívajícího je taková situace velmi nepříjemná a bolestná, nicméně už by měl být schopnější pracovat sám se sebou a i s takovou bolestí se vypořádat. Nicméně neschopnost soužití může krom rozvodu vyústit také ve válku vedenou pod jednou střechou, která prostě nemůže proběhnout ohleduplně k dětem a představuje mnohem větší hrozbu, než když si partneři řeknou „Sbohem“ a každý se vydá svou cestou.

Výchova je jedním z nejdůležitějších rodinných posláních. Jejím účelem je vtisknout dítěti zásady a principy pro pozdější život, díky nimž bude schopno vyjít s lidským společenstvím a sloužit vyšším principům⁴⁷. V rámci výchovy se také dítě učí různým postupům zdolávání překážek: někdy mít ostré lokte, hledat nekonvenční řešení, do úmoru dřít atd. Ne všechny tyto postupy jsou společností žádoucí, ale dítěti pomáhají k úspěchu (je to ale opravdu to, o co v životě jde?). Optikou MBTI se můžeme zamyslet nad tím, jak různé typy vedou své ratolesti různým směrem a způsob, kterak reagují různé typy vychovávaných na toto rodičovské poslání. Výchova je psychologicky uchopitelná a v této kapitole jí bude věnován prostor.

Dalším sociálně-psychologickým fenoménem rodinného života je manželství. Tohoto tématu jsem se dotknul již v oddíle o milostných vztazích, nicméně tam jsem se zaměřil mnohem více na romantickou fázi zamilovanosti. Dlouhodobá trvalost manželství je plodem velkého množství investované energie na překonání krizí, které páry postihují během zkoušek manželství. Osobnosti obou manželů hrají v takové situaci velkou roli a my se můžeme zamyslet nad tím, jaké pro a jaké proti mají kombinace různých typů nebo jakým způsobem se pozitivně, či negativně projeví typologická podobnost manželů.

Posledním tématem jsou sourozenecké vztahy. Kolektiv sourozenců má mnoho společného i s nerodinnými kolektivy, a proto je velmi užitečný jako první škola vztahů. V rámci sourozeneckého kolektivu již můžeme pozorovat určité role, postavení nejstaršího průkopníka a nejmladšího mazánka rozhodně nejsou totožná. Tady začíná třetí plocha, mnohé chování dítěte bychom mohli vysvětlit jako odpovídající rodinnému postavení, ale také jako projev určitého typu. Perfekcionista nejstarší, od kterého rodiče nejvíce očekávají, by mohl být zároveň uvolněný ENTP typ, který nedře, když k tomu nemá zvláštní důvod. A co teď? Jak se zachová a pokud vyjde vstříc rodičovským očekáváním, bude to znamenat, že se deformuje jeho typ? Nikoliv, naše osobnost je podobná tělesu, na nějž působí různé síly z různých směrů a pohyb (naše chování) určuje nejsilnější síla? Nemusíte se bát, že by v oddíle o sourozenectví nebylo o čem psát.

1. Výchova

Ještě než přikročíme ke konkrétním případům, stanovíme si několik principů, z nichž se bude podoba případů odvíjet. Těmito principy jsou:

1. Při rozdílných typech rodiče a dítěte jsou pravděpodobnější vzájemné spory.
2. U rodiče s podobným typem najde potomek častěji pochopení a podporu.

⁴⁷ M. L. King: „Nemáš-li pro co umřít, nemáš pro co žít.“

3. Frustrace způsobená rozdílností typů rodiče a potomka je stejně tak zdrojem bolesti, a to někdy až zraňující bolesti, jako (je-li přítomná odvaha, odolnost a dobrá silná vůle) zdrojem nových zkušeností a dovedností.
4. Pokud jsou typy obou rodičů podobné, avšak od potomkova se liší, platí bod číslo 3 dvojnásob.

1. 1. „Ester už si zase čte, je mi líto, že musím přerušit naši skvělou diskuzi, ale výchova volá.“

„I proto jsem já svou dceru nechal doma.“

K výchově patří jak hrdost, tak nespokojenost se svými potomky. Převažuje-li některá z těchto emocí až příliš nad druhou, patrně je něco v nepořádku. I absolutní spokojenost zavání nebezpečím. Nuže, jak ale tato kostka výchovy (nejde totiž pouze o reakci na akci dítěte jakou je právě – trest/odměna, ale i aktivní posouvání svěřence nějakým směrem) souvisí s osobnostní dimenzí E/I? Začněme, jako obvykle, extraverzí a situací extravertních rodičů. Nad tím, co obnáší rodinné soužití dvou E, jsme se již částečně zamysleli v předchozím a ještě se k němu vrátíme v příštím oddíle.

1. 1. 1. Výchova extrovertem (E)

Extraverze výrazně ovlivňuje náš životní styl a nezapře se ani, když učíme své děti jak trávit čas. E pár má jasno, že rodinné sešlost s programem: „Jím a mluvím.“ je úžasná událost a k introvertnějším potomkům, kteří by podobný čas strávili raději v koutě s knížkou, nebudou cítit příliš velké pochopení. Dva společně žijící a se sebou vzájemně spokojení E snadno přijdou na mylný názor, že extraverze je pozitivní pól a introverze negativní. Narodí-li se jim pak introvert, mohou mít silné nutkání z něj tento „neduh“ vymlátit, čímž však ohrožují jeho osobnost. Poněkud pasivnější a nikterak produktivnější přístup, který mohou rodiče zvolit, je vyčítání si, jakého potomka to vyrobili (skoro jako pradědeček, který své vnučce na povzdechnutí, že jejich týden starý syn nějak moc pláče, odpověděl: „Co jste si vychovali, to máte“ akorát v tomto případě roli zbytečně vyčítající předka zastupují rodiče sami). Život však přináší různé zkoušky a v některých vede k úspěchu extraverze, v jiných introverze, i přes časté tření zapříčiněné rozdílnými preferencemi u rodičů a u potomka mohou být dárci života na svůj produkt hrdí právě pro některou z vlastností, kterou se od nich odlišuje.

Taková extravertní výchova dítě vede k vřelosti, otevřenosti a společenskosti. Potomkovi jsou za vhodné zábavy předkládány společenské sešlosti, oslavy s obrovskou účastí a podobně. Děti, pokud zrovna nežijí extraverzí ještě více než rodiče, jsou pobízeny v tom se družít a navazovat vztahy. Domácnost bývá leckdy otevřena početným návštěvám, jejichž složení se může měnit až turbulentně spolu s tím, na koho se zrovna vzpomnělo.

Negativními dopady extravertní výchovy může být upevnění již mnohokrát zmíněných slabin extraverze: závislost na okolí, vnitřní chudoba, užvaněnost a nestálost. Toto riziko hrozí obzvláště dítěti extravertnímu a stupňuje se v době dospívání, kdy je na čase se sblížit sám se sebou. Nebyl-li potomek doposud seznámen s pojmy a činnostmi jako sebezpytování, snadno nabude dojmu, že jsou samovolně přicházející potřeby „jít do sebe“ něčím nenormálním (v čemž ho mohou E rodiče podpořit) a zavře si tak bránu k tvůrčímu sebeurčení. V dlouhodobém horizontu pak dojde k tomu, že si tento člověk do života najde podobně povrchního partnera (přičemž bude už samo o sobě zázrakem, pokud vztah vydrží) a vychová děti, které rodinnou tradici ponesou dál.

V případě introvertního dítěte nastanou rozpory mezi potřebami potomka a požadavky rodičů již v raném věku, ale s dospíváním vzniká nová naděje, že s dalším krokem integrace osobnosti bude situace zlepšena. Nebude-li již čerstvý pubescent trpět rodiči vštípeným odporem k sobě samému, má

šanci najít i jiné útočiště než rodinný krb – sám sebe. Současná společnost má jistě mnoho chyb, ale nikoliv tu, že by nedokázala potvrdit mládeží posvátnost jejího sebevymezení⁴⁸.

Výchova ve smyslu negativní reakce na nežádoucí akci a naopak odměňování žádoucích akcí bývá u E vychovatelů spojena právě s vřelostí a impulzivitou. Pochvaly mohou být vyřčeny velice halasně a doprovázeny fyzickým kontaktem. Naopak rozzlobí-li ratolest své rodiče, pravděpodobně na ni čeká seřvání spíše než kárání. Fyzické tresty, které se v emočně vypjatých situacích přímo podbízejí, mohou být extraverty aplikovány o dost častěji, než u jejich I protějšků (avšak více než preference I, či E bude rozhodovat, jak byl rodič trestán v dětství sám).

1. 1. 2. Výchova introverta (I)

Pro introvertní výchovu je typická určitá míra propagace toho, co se výchova extravertní snaží spíše potlačit. Introvertní rodiče si drží od okolního světa odstup, dávají si pozor, aby oni ani jejich potomci nebyli závislí na věcech, které si tuto čest nezaslouží. Rodina tráví méně času s lidmi mimo, děti mají dostatek vlastního prostoru. Atmosféra je chladnější a odměřenější, projevy rodinného patriotismu vzácnější. Naopak, ač se to nezdá na první pohled, vztahy mezi jednotlivými členy jsou hlubší a pevnější. Zatímco s postojí, jaké k sobě chovají E, leckdy pohne vítr střední síly, v případě I je často potřeba bouřky, aby došlo k opravdové změně. Tento rys může mít jak pozitivní podobu opravdové soudružnosti, tak podobu negativní dlouhotrvajících a oboustranně skrývaných válek, ústících až do dobrovolného odloučení členů rodiny.

Při hledání cesty k odlišným dětem mají I rodiče výhodu, že tvoří ve společnosti menšinu, díky čemuž získají zkušenosti, jaké je to se lišit a díky nim pak mají větší porozumění s těmi, co se liší od nich, aby k tomu došlo, musí však vynaložit nemalé úsilí. Porozumění většinou cítíme jen s těmi, kteří se liší stejně jako my, protože se ztotožňujeme s jejich osudem a hájíme-li je, pak vlastně nesobecky hájíme také sami sebe. Extravertní děti pro I rodiče představují již známý vzorek společnosti a ti tak nemusí mít pocit, že se jedná o něco abnormálního. Překážkou v porozumění dětem pro ně představuje rezervovanost.

Způsoby, jakým I trestají a odměňují své děti, mají stálejší řád a bývají obvykle promyšlenější. V případě trestů se snižuje riziko, že dojde například k nějakému neúměrnému ublížení ve vzteku, či vyděšení dítěte, ale o to častější je i cynický a ironický přístup k dětem, jehož bolestivost je s nepřiměřeně agresivním trestem dobře srovnatelná. Za úspěchy, ať už „kariérní“, nebo morální, nebývají děti odměňovány takovou vřelostí a projevy uznání, jako tomu je u svěrenců E vychovatelů. V případě, že si to rodiče uvědomují, pokoušejí se najít alternativní způsoby, jak potomka odměnit. Nemusí se jen jednat o zasypávání dárky, ale třeba jen o jakýsi systém pochval. („Dobře“ ≡ „Chápu, že se tím chlubíš, ale nijak mě to nedojímá.“, „Výborně“ ≡ „Sám bych to tak nedokázal/a“, „Máme velkou radost“ ≡ „Jsme velmi rádi a velmi si vážíme toho, jak ses zachoval/a.“)

1. 2. „Setkání rodiny bys neměl takhle znevažovat.“

„Nachází se u umírající babičky, rodina je důležitější než rodinná slavnost.“

Druhá z osobnostních dimenzí má na výchovu také vliv. Tentokrát spíše než teplotu rodinného krbu ovlivňuje orientaci, jakou rodiče nastavují svým dětem.

⁴⁸ Je však i druhá strana mince. Dospívající při hodnocení sebe sama často zažívají nepříjemné a skleslé stavy zoufalství se sebou samými, takzvané „depky“. To všichni vědí. Problém je, že během dospívání taktéž dramaticky vzrůstá počet psychicky nemocných. Psychiatřka a předsedkyně projektu Nevypusť duši Marie Salomonová, která vzpomínala, jak byla její deprese několik let rodiči přehlížena jako projev puberty, představovala jen kapku v moři podobných případů.

1.2.1. Výchova smyslovým (S) typem

Smyslové typy se zaměřují na fakta, objekty, přesně ohraničené a vymezené pojmy. To se projevuje i pro určování cílů a met, kterých mají jejich ratolesti dosáhnout. Požadavky kladené smyslovými rodiči na své děti jsou konkrétní. Mít dobré známky, uspět v té či oné soutěži, to či ono dělat a to či ono zas nedělat. Slušné chování bývá nezřídka stejně samozřejmé jako prosociální smýšlení, které je dětem taktéž možné vštípit.

Tento způsob výchovy má své pro i proti, jeho velkou výhodou je jednoduchost jeho podstaty. Co rodič chce, toho dosáhne. Důvod? Obvykle nějaká vzdálenější meta, na níž se, ale musí dojít přes zrovna předkládaný cíl. Na vzdáleném obzoru může stát leccos, nezřídka je smysl životního pachtění pro S skrytý kdesi v nevědomí (myslet na něco tak abstraktního jako vlastní duši si rozhodně ne každý najde dostatečnou kapacitu), bohatství, přízeň bližního, pomsta, dokázat si, že něco jsem, moc... Nakonec N a S nerozdělují zdaleka tolik cíle, jako způsob, kterým k nim přistupují. Uvažovat nad životními cíli se může zdát irelevantní, bavíme se přeci o výchově! Přiznávám, že mnohé by s ní souviselo těsněji, ale mnoho rodičů přistupuje k dětem jako k těm, kteří dosáhnou úspěchů tam, kde to oni sami nezvládli. Toto obvykle nesplnitelné přání samo o sobě nic zlého nezpůsobuje, problémy nastanou, pokud rodiče před dítě nic většího nepostaví. Není na škodu být ředitelem velké firmy, ale v životě jde o víc, mnohem víc. S si často nekladou existencionální otázky, které by je od životní cesty „na přání rodičovského sebevědomí“ odklonily

Výchovný řád S nemá daleko k zákoníku, nebo kódu počítačového programu. Konkrétní akce spouští konkrétní reakci. Na činech záleží při objektivním posouzení víc než na jejich účelu. Odmlouvání je pořád odmlouvání, nezáleží jak je opodstatněné a do té skříňky se neleze, ať už jsou okolnosti jakékoliv. Tresty i odměny jsou mnohem spíše materiální povahy, mají tedy hmatatelnou formu (peněz, jídla...), ale i fyzického kontaktu.

1. 2. 2. Výchova intuitivním (N) typem

N jsou orientovaní na principy, mívají konkrétnější představu o tom, za čím jdou, než kam chtějí dojít. Tento rys se zrcadlí i ve výchově, své děti nevedou k tomu, aby týdně utratili maximálně padesát korun, ale aby byly šetrné. Dojít někam bez dělání kroků je samozřejmě nemožné, a tak i N musí dětem dávat konkrétní příklady a posuzovat konkrétní činy. Každý rozsudek je však poddán svému cíli a to je dítěti patřičně vysvětleno.

Metoda, při níž jsou „stejně“ prohřešky, či naopak zásluhy odměňovány různou měrou, mnoho dětí mate a zasluhuje si i různé nepříliš marketingové charakteristiky. Tento, někdy matoucí systém, však nikterak nepřeje podlézavosti, prospěchářství a jiným metodám, které v etických kodexech hledají místo jen s velkou námahou.

Dalším rozdílem S a N výchovy je způsob, jakým rodiče vedou své děti k zacházení s časem. Pro již popisované S jsou důležité konkrétní cíle v blízké budoucnosti. Ona blízká budoucnost celkově charakterizuje způsob, jakým rodiče svůj čas chápou, hospodaří a posílají dále svým dětem. Oproti tomu N se zaměřují více na budoucnost, zároveň jsou pro ně časové pojmy výrazně méně závazné než u opačné preference. Děti se učí, že odpověď: „Přijdu za minutku,“ rozhodně nevyzývá ke zbytečné kontrole hodin, jsou vedeny k myšlení na budoucnost: jaké budou následky jejich chování v dlouhodobém horizontu (NJ), či jak se přizpůsobit dlouhodobým trendům v okolí (NP).

Konkrétně při rodinných diskuzích na téma klimatických změn mohou zaznít názory: SJ: zbytečně se tím omezujeme, SP: já jsem nic nepostřehl, NJ: ten plastový sáček, co mi ulétl, se rozloží až za tisíc let, NP: na stáří budeme potřebovat silnější izolace.

1. 3. „Ty jim ale nejdeš dobrým příkladem.“

„Frčím tam hned po večeři, ale upřímně, i tebe mám radši než tchýni.“

Výchova v podání T a F má také odlišné rysy. Liší se představou o tom, jaké by měly děti být, čím by měly ve světě jednou prorazit a co by měly být jejich klíčové silné stránky.

Znovu je třeba si uvědomit, že T jsou především muži a mnohé chování spojované s otcovským postavením má ve skutečnosti příčinu právě v preferenci myšlení. Převaha F mezi ženami zas slučuje dohromady vlastnosti pramenící z mateřství a vlastnosti zapříčiněné preferencí citění. Odlišnosti rodičovských rolí zdaleka nepraví pouze z obvyklé mužské a ženské povahy, ale například i z toho, že žádný otec nemůže své děti kojít tak jako matka. Ve vztahu dětí k rodičům se projeví jak zrcadlení rodičovské povahy, tak míra existenciální závislosti na nich. V literatuře o vývojové psychologii se zmínkami o obvyklé mentalitě mužů a žen nehýří, takže rozdílné vztahy jaké k dětem mívá otec i matka a které se v pozdějším věku opravdu vyvíjejí spíše podle povah všech zúčastněných, bývají bez vysvětlení házeny do jednoho pytle s odlišnostmi biologického původu. Tento oddíl pojednává o těch rozdílech, které jsou na pohlaví nezávislé.

1. 3. 1. Výchova myslícím (T) typem

T si váží inteligence, kompetencí a z nich plynoucích úspěchů. Snad je to i logické, prestiž, světské statky, či morální vítězství, které bývají odměnou oněm „úspěšným“ lidem, jsou pojmy vztahující se především na jakousi číselnější a principiálnější, tudíž pro T lépe uchopitelnou, sféru života. K těm také vedou své potomky, kladou důraz, aby jednou v životě dokázali prorazit. Dobré známky, schopnost se prosadit, prodat nebo ubránit, ochota tvrdě pracovat atd. Pro tento důraz na pokrok dítěte mohou T rodiče někdy působit, jako že jim chybí nepodmíněná láska k němu. Není-li dítě schopno dostát požadavkům rodiče, může někdy ztrácet pocit, že je opravdu jeho dítětem. Je výzvou pro T, aby stanovili nějaké „životní minimum přízné“ pro své děti, a to i přes všechny jejich neúspěchy.

K problémům svých dětí se T staví povětšinou pragmaticky. Přemýšlí, co je třeba, aby byl problém odstraněn, spíš než aby se trápili tím, jak mohl **jejich** potomek spadnout do takových nesnází. Pokud je dítě vinno, trestům se samozřejmě nevyhne, to by nebyl žádný pořádek a spravedlnost. A když není spravedlnost, tak je něco špatně. Sazby trestů jsou u T stále a neměnné, podněty na něž rodiče reagují, se liší podle vnímajících preferencí zmíněných v minulém oddíle.

Při střetech dětí vs. rodiče si T obvykle udržují chladnou hlavu a ani tvrdší slova neberou příliš osobně. Jejich cílem je, aby všechno fungovalo, aby rodinný stroj hladce klapal a jednotliví členové spolu zvládali žít a spolupracovat, či aby zvítězila pravda (jejíž chápání však není mezi lidmi stejné). Negativně mířené emoce, které se čas od času uvolní, jsou pro ně méně důležité. I tímto způsobem si pak potomci T rodičů odnášejí do života víru ve svobodu slova, ale i pár jizev, jelikož T rodiče bývají při konfrontacích méně ohleduplní.

1. 3. 2. Výchova cítícím (F) typem

F se snaží vést své potomky k přátelství a harmonii s druhými lidmi. Více oceňují, když se jejich následovníci vyvíjejí směrem k citlivosti a vstřícnosti, než přímosti a kompetentnosti (tím nechci říct, že by tyto vlastnosti byly neslučitelné, ale liší se od sebe právě tím, kterou preferencí jsou více protěžovány). Sami v rodině uplatňují podobné principy.

Podobné principy. Co se tím myslí? Pro F je jen málo důležité, zda dávají všem stejně. Více jim záleží na faktu, že dávají, jako takovém. Pakliže T jsou v citové bance pedantní úředníci, kontrolující rovný tok peněz, F jsou podnikavci, jejichž cílem není rovnoměrnost toku, ale tok sám a kteří by nejraději objem transakcí nafukovali do nekonečna. T se spokojí s tím, že se s dětmi zdraví a u jídla s nimi probírají všední záležitosti, F by rádi stupňovali vzájemnou důvěru.

Z vyžadování protislužby plynou i nesnáze, pokud se protislužba nedostaví. Pokud za všechnu tu obětavost, lásku a energii nedostanou F ani ždíbeček zasloužené přízně, následuje frustrace a nespokojenost a následně dojde k nasazení obranných mechanismů v podobě méněcenných funkcí. Může jimi být rozmrzelost, ba až užíráni se tou – nyní i v mysli F takto formulovanou – nespravedlností a nesmyslné výčitky svědomí (IFJ), agresivita (EFP), hledání vnějšího viníka, kvůli němuž jsme přiděl vděčnosti neobdrželi (EFJ), nebo přehnané tázání se: „Kde jsem udělal/a chybu“ (IFP). Když tedy například v době dospívání dětí dojde ke konfliktům mezi rodiči a jejich potomky, můžou být F velmi precitlivější.

1. 4. „Jakože ty jsi přijel sem a zbytek rodiny poslal za babičkou?“

„Poslal? Jen jsem mu řekl, že by to bylo vhodné.“

A jsme u poslední osobnostní dimenze. Usuzování a vnímání. Jaký je nejzásadnější vliv těchto dvou přístupů na způsob, kterým rodiče připravují své potomky k životu? Zajisté míra rozhodnosti, ohledně toho, co je pro děti správné a co nikoliv, dále pak ochota měnit své názory... Stálost versus flexibilita.

1. 4. 1. Výchova usuzujícím (J) typem

J rodiče jsou rozhodnější, mají jasnější představy o budoucím životě svých dětí a o správnosti těchto představ jsou přesvědčeni, někdy až s obdivuhodnou jistotou, ale bohužel méně obdivuhodným výsledkem. Zvláště EJ o svých názorech jen zřídka pochybuje a to soustavněji je potomkům předává jako rodinnou filozofii. Je-li tato filozofie ve shodě s příkladem, který poskytují vlastním chováním, dostává dítě dobré prostředky, aby ji přijalo aspoň na nějakou dobu za svou také. Pokud je mezi rodičovským chováním a vychováváním rozpor (například maminka říká, že na ostatní děti se má mluvit hezky ale sama tatínka zdraví horšími slovy, než jaká používají postavy hrdinové těch hrozných filmů, na které se nesmí dívat, ale tatínek to dělá), nevydělají na tom ani z rodičů zmatené děti, ani z nepřímých úspěšných výchov dětí rozmrzelí rodiče. J rodiče jsou navíc znevýhodněni svou rozhodností, která jim někdy brání vidět vlastní nedostatky a domyslet si, kde nastává chyba.

Dalším rysem J výchovy je stálost režimu a spolehlivost. Jednotný čas podávání jídla, večerky a budíčku je charakteristický pro SJ. U NJ se stálostí vyznačuje duch výchovy, stálost rodičovské filosofie a ideálů, které se na děti snaží přenést. Společné pak mají to, že co se řekne, to má váhu. Rodiče usilují o to, aby plnili své sliby a od dětí taktéž očekávají zodpovědnost a spolehlivost.

Výchova J rodiči, bývá často méně citlivá, ale více stimulující. Méně se při ní dbá na osobnost a přání potomka, zato dítě je vedeno podle ideálů kdesi v nitrech rodičů. Tento přístup má leckdy až katastrofální chyby. Opomíná-li se jedinečnost potomka, která mu někdy neumožňuje jít rodiči naplánovanou životní cestou, může dojít k deformaci dítěte a vytvoření buď tupé vzdorovitosti, nebo komplexu méněcennosti. Na druhou stranu se právě díky tomuto přístupu potomkovi dostává životních jistot a poznatku, že co se řekne, to se dá i splnit.

1. 4. 2. Výchova vnímajícím (P) typem

P jsou ve své výchově flexibilní, jejich představy o tom, co by z potomků mělo vyrůst, nebývají nikterak podrobné a pokud se dítě začne ubírat jiným směrem, pro rodiče to není žádný velký šok. Prostě i oni patřičně změni svůj přístup k němu. P lépe zvládnou respektovat odlišnost a jedinečnost potomka a zahrnout ji do svého vztahu k němu. Situace se ale může někdy vymknout z rukou, obzvláště vychýlí-li se dítě až příliš. Je rozdíl mezi novým hobby a členstvím v uzavřené sektě. V takové chvíli se již leckterému P spouští alarm a burcuje rodiče, aby konečně něco dělali. Velká volnost, jaká se P potomkům dostává, může v tuto chvíli být na škodu.

P více vnímají, co se kolem nich děje a toto vnímání zahrnuje i jejich děti. FP více naslouchají, TP více pozorují a následně své chování přizpůsobují potřebám ratolesti. Bude-li svítit plamének

naděje na alternativní cestu životem⁴⁹, nemusí se děti obávat, že přestanou dostávat důvěru a lásku i přes fatální neúspěchy v té, či oné oblasti,

Pakliže P skórují nad J v oblasti vztahu k dítěti, mohou být naopak pozadu, co se týče příkladu, jaký mu do života dávají. P jsou nestálí, často se pustí do druhé věci, než dokončí tu první a pak ještě dřív než je hotová druhá, už mají hlavu plnou třetí. Děti tak mají možnost pozorovat rodiče, kteří v kuse zapomínají, co kde komu slíbili, kteří jsou někdy až velkohubí při vznášení předsevzetí, ale nakonec z jejich vizí nic není. Rodiče, kteří musí nezdědka na poslední chvíli přehodnocovat plány, protože se ukázalo, že nejsou prostředky. Mnozí potomci si pak při vši toleranci z rodičovské strany povzdechnou, proč nemůžou mít rodiče trochu spolehlivější, rozhodnější a – i když přes relativní známost typologie takto mnoho lidí neuvažuje - trochu více usuzující.

1. 5. Rekapitulace

- Hlavními úkoly výchovy jsou: věnovat avšak nevnučovat dítěti nepodmíněnou rodičovskou lásku, podpořit silné stránky potomka, vštípit dítěti svědomí a dobrým příkladem jej naučit nesobeckosti.
- Mírná frustrace z vzájemné odlišnosti není na škodu.
- E rodiče někdy připadají vlezlí, I naopak chladní.
- Dimenze S/N nemá velký vliv, souvisí s vzájemným porozuměním společnými zájmy.
- T by rádi vychovali schopné a F hodné potomky.
- J jsou přísnější a náročnější rodiče. P na své potomky nevytváří velký tlak.

2. Manželství

Manželství již sice není nedílnou součástí rodinného života, ale pořád je považováno za vrcholný vztah dvou lidí různého pohlaví. Případné problémy plynoucí z nedostatků, nebo poruch v oblasti společenského chování se v manželství znásobí. Co se týče pozitivních stránek obou partnerů, jsou to právě ty, které mohou vztah dělat šťastným. Nejen v manželství platí, že držet se pevně dobrého udělá v součtu víc, než se za každou cenu bránit všemu zlému. Co je dobré? Co je zlé? Každý typ má své silné stránky, které vztah činí krásným i slabé, které jej ohrožují.

Pak je tu onen všední život, ke kterému každý typ přistupuje jinak. Ten se někdy vrací z práce, ale ta je tou dobou již zcela vyčerpaná ze svých dětí a chtěla by ho dřív, aby ji vystřídal. On jí vysvětluje, že to nejde, koneckonců se mu do této další práce příliš nechce... to ale nesmí přiznat. Ani sobě! Ona jemu opakuje, že je moc unavená a že to nějak jít musí. Teď rodinný poradce, párový terapeuta, „moudrá“ sousedko, radte. A takových situací nastává mnohem víc, je úkolem obou partnerů, aby si ve vztahu udrželi vzájemnou vstřícnost a nenechali si jej výše zmíněnými naschvály osudu kazit.

Jedním z velmi důležitých kulturních požadavků kladených na manželské páry je výchova dětí. Toto poslání zasahuje i do roviny vztahů mezi manžely. Někdo má ty představy, někdo zas ony a to i o tak zásadních věcech jako kdy už je počet potomků dostačující, nedohodnout se může znamenat risk celého párového života. Vychovat děti se (byť v současné době již vzácněji a vzácněji) může stát i hlavním životním smyslem jedince, což se dozajista promítne i do jeho vztahu k okolí.

Někdy se to manželům nepodaří. Pár přestane mít pocit, že je plnohodnotným párem a začne uvažovat, že to ukončí. Rozvod je v dnešní době častým závěrem manželského života, kterému navíc předchází v horších případech válka o přízeň dětí bojovaná zbraněmi uplácení potomků a snah před nimi zdiskreditovat již nemilovaného partnera. Kruté rozvody se snadno otisknou do dětských duší. Tím nechci říct, že není možnost, jak se rozejít ohleduplně k dětem, ale model „urvu si pro sebe co

⁴⁹ Alternativní cestou životem není myšlen žádný extravagantní směr, ale cesta životem, která se odlišuje od dosavadních rodičovských představ.

nejvíce přízně, co nejvíce majetku, co nejvíce cti, co nejvíce všeho!“ způsobí maximálně všestranné ztráty a to nejen v rodině.

Co se týče spokojenosti partnerů, bývají spolu spokojeni právě ti partneři, kteří se dříve přitahovali, totiž ty, v nichž se partneři svými preferencemi liší ve všech osobnostních dimenzích s výjimkou N/S.

2. 1. „Extrémně alibistický přístup. To ti dá manželka sežrat.“

„Informaci, že my se spolu zásadně nehádáme, jsi už slyšela.“

Introverze, extraverze. S oběma se znáte již dobře. Jelikož tato dimenze ovlivňuje především fungování mezi bližními, bude následující oddíl v mnohém připomínat myšlenky z kapitoly „U přepážky citové banky“. Nicméně manželé se musí potýkat s mnoha nesnázemi, kterých se přátelé obávat rozhodně nemusí a tyto nesnáze, stejně tak jako sladké plody šťastného manželství tvoří dostatečně úrodnou půdu pro další oddíl.

2. 1. 1. Po svatbě s extravertkou/em (E)

Extravertní manželé potřebují být v kontaktu s druhou polovičkou, to jim dodává pocit, že k sobě opravdu patří. Jinak se cítí opuštěně, nebo je o to více pokouší žárlivost, či nevěra. Nicméně kolik vyžadují, tolik sami dávají. Na svých partnerech nešetří ani slovy, jejichž emotivní zabarvení se řídí dle okamžité nálady, ani jinou pozorností. Pozornost může mít jak podobu laskavosti, tak nádech teroru.

Kromě pozornosti od partnera vyžadují E také pozornost od svých potomků. Méně extravertní partner pak může takové chování považovat za pochlebování, či snad snahu koupit si dětskou přízeň. A už je na světě výtky.

Pro E je důležité seznámit se s rodinou partnera. Ne všichni s ní potřebují vycházet, ale seznámit se je důležité. Málokterý E by připustil život v jedné malé rodinné bublině, která není schopna se stýkat s někým dalším. Musí se do světa! Nevynechat jedinou oslavu, a pokud je dost času, schopností a prostředků ji sám zorganizovat. Leckterá rodina se může po déle trvajícím vandru tohoto typu cítit poněkud utmáčená. Vztahy s lidmi z doby před manželstvím E občas uchovávají, ale ještě častěji na své staré přátelské vztahy zapomínají.

V manželských krizích mají E často tendenci hodně křičet, ale o něco méně přemýšlet, jestli není také nějaká chyba na jejich straně. Někdy křičí a ráno zapomenou, pak ale přichází na řadu údiv z toho, že se jich jejich milovaný partner mírně štítí. Chyba je samozřejmě na jeho straně, to je pro většinu E výchozí úsudek. Zkoumání sebe sama přijde na řadu až druhotně, anebo nekonečněkrát hůř nepříjde vůbec. Právě tato katastrofa se v plné míře rozvine, dojde-li až k rozvodu. Bez ochoty k ústupkům a kompromisům snadno nastane válečná situace bez žádných skutečných vítězů.

2. 1. 2. Po svatbě s introvertkou/em (I)

Introverti bývají svým partnerům velice oddaní, byť to tak nemusí na první pohled vypadat. Nevyžadují až tak moc aktivní projevy přízně ze strany partnera, vědomí celoživotního svazku pro ně může mít samo o sobě dostatečný význam. Oční kontakt je roven slovům. Fyzická blízkost se vyrovná dotykům. Pokud od nich životní soupeř vyžaduje o moc víc, pocítí u něj z toho vyčerpání a frustraci. Partner samotný v nich však může najít velmi pevnou oporu a věrného druha, obojí se dá jen stěží docenit.

Oddanost introvertních partnerů je také příčinou větší bolesti, kterou jim působí hádky a jiné konflikty (obzvláště IF). Rozvod s milovaným partnerem, kterému už ale nestáli za to, je pro ně zážitkem nezměrně mučivým. I jsou poněkud znevýhodněni svou přirozenou zdrženlivostí a nesmělostí a zároveň si ztrátu partnera obtížněji nahrazují v jiných vztazích. Koneckonců, taková

bolest vůbec nemusí být spojena jen s rozvodem a nevěrou, velmi podobně se mohou i cítit například poté, co ovdoví.

I bývají k partnerům vstřícní, a jelikož často neřeknou svůj názor, působí ještě vstřícněji. A to někdy až tolik, že pozorovatel začne užívat pojmu jako: „Pod bačkorou“ „Ušlápnutý/á“ a podobně. Každopádně když se člověk nad věcmi před jejich vnějším ohodnocením zamyslí, uvědomí si, kolik z nich vlastně není nezbytných, což dává introvertům dar se mnohým nešvarům vyhnout.

2. 1. 3. Klasická matematická operace na závěr

Introverti i extraverti si spolu mohou zažít plné manželství a to v jakékoliv kombinaci. Jsou-li typy podobné, přináší to riziko zamrznutí a zlenivění, když jsou různé, hrozí jim časté neshody. Ale čím větší jsou výzvy, tím sladší a více obohacující je jejich překonání. Podtrženo, sečteno, nejde ani zdaleka tak o typ jako o vzájemnou lásku.

2. 2. „Stojí to ve vašem manželském desateru?“

„Nač desatero? Stačí cit.“

Řeší partner konkrétní příležitosti a výzvy, nebo na život nahlíží z pohledu komplexnějších cílů a ideálů, k nimž by stálo za to se blížit? Toť otázka, jejíž zodpovězení je úkolem tohoto oddílu.

2. 2. 1. Po svatbě se smyslovým (S) typem

S jsou lidmi konkrétních a tím pádem i většinou o něco omezenějších představ. Jejich vize jak postupovat na cestě životem nesahají do daleké budoucnosti, ale drobnými krůčky směřují určitým směrem. Pokud je tento směr dobrý⁵⁰ a vůle silná, mohou se i řadou těchto drobných krůček dostat dál, než leckterý snící N. Těmito drobnými krůčkami mohou být jen nápady typu: zamést, utřít prach, umýt podlahu, ale když se posčítají je z toho přinejmenším čistá domácnost. Podobně při přípravě dětí do školy může vést vybírání cvičení a jistý dril k dobrým známkám a třeba i zkušenosti potomků, že když se za něčím jde, tak se také někam dojde.

Požadavky S od partnerů jsou také konkrétní, dojde-li na výčitky, je každá podložena konkrétním prořekem, sebevytrženější z kontextu může být. Ale i projevy vděčnosti mají také naprosto konkrétní spouštěče. Za ten milý vzkaz si partner zaslouží přinejmenším vřelý dík. Způsoby, jakým se S partnerům odvděčují, mají podobu třebas nenápadných, ale milých dárek (tím nemyslím jen dárky materiální, ale i obvykle opomíjená gesta).

S se obracejí do minulosti. Svoji představu ideálního manželství do velké míry odvozují z toho, jak vypadal vztah a soužití jejich rodičů. A to jak v tom dobrém, čeho by se chtěli přidržet, tak ve zlém, čemu by se raději vyhnuli. Pokud přestěhování, nebo třeba změna státního režimu posune jejich život do dosud neznámých podmínek, snášejí to S s většími potížemi než N.

2. 2. 2. Po svatbě s intuitivním (N) typem

N jsou snílci, jejich kontakt s realitou je volnější a tudíž mohou od mezilidských vztahů očekávat romantiku, pro kterou však život nenechává mnoho místa. Pocity zklamání se pak neodbytně vnucují a pokoušejí N, aby zkusil štěstí s někým jiným. Ale většina je těch, kteří pokušitele neuposlechnou a naučí se vztah brát nikoliv jako odběr něhy z obnovitelného zdroje, ale jako poslání být oporou a životním souputníkem partnerovi.

Formulují-li N své vize, bývají to vize ambiciózní. Směřující k cílům, jichž se dá dosáhnout mnoha cestami, popřípadě nelze dosáhnout vůbec. Při hovorech na téma rodinné budoucnosti může mít leckterý S pocit, že se sice plánuje, plánuje, ale z vizi nic nevznikne. A nezřídka mají tito praktičtí

⁵⁰ Nechávám na životní filosofii každého čtenáře, aby si slovo dobrý definoval dle svého. Pakliže se řadí k relativistickým myslitelům, pro něž jsou slova „dobro“ a „zlo“ důkazem fundamentalismu, omlouvám se vám za jazyk člověka, který věří, že dobro skutečně existuje.

skeptici pravdu. Čím odvážněji N plánují, tím větší riziko je, že neseženou dost odvahy a vytrvalosti plány převést do reality. Takže se zářnou kariérou, statisícovým platem, domem v historickém centru velkoměsta a deseti dětmi to může být trochu jinak.

N si s partnery rádi povídají (EN bez přestávky, IN když nejsou příliš unavení), často mohou jen tak konverzovat, ale rozhovor zvolí i jako důležitou součást zvažování různých hledisek a rizik před každým podstatnějším a méně diskrétním rozhodnutím. Hovor s blízkým člověkem jim pomáhá si utřídit myšlenky i o jiných lidech, hodnotách a plánech.

2. 3. „**T**o by mě zajímalo, jak ohlídáš, že tě manželka nevyužívá?“

„**F**unguje nám to, prostě jsme nesobečtí a to stačí.“

Je to obrovská síla, když se dva lidé shodnou, když jsou podobné jejich úsudky i způsob, kterým k nim přichází. Je to obrovská síla, odpudivá síla. Předmanželské i manželské páry jsou spokojenější, když se partneři v osobnostní dimenzi T/F liší. Možnost doplnit slabosti partnera svými silnými stránkami v tuto chvíli získává převahu nad vzájemnou shodou. To však pár nechrání před rozdílným vyhodnocováním informací způsobenými neshodami. Kde nefunguje všeobecná shoda, tam je třeba komunikovat a zajímat se o pohledy a názory ostatních. O takových výměnách názorů ale i o dalších rysech manželského života T a F bude následující oddíl pojednávat.

2. 3. 1. Po svatbě s myslícím (T) typem

T si svůj čas organizují pragmaticky a kladou velký důraz na práci, vztahy s bližními jsou jen příležitostí k odreagování od práce a nabrání nových sil, aby se mohlo jet zase dál. Tento přístup je pro F partnery někdy zraňující, neboť F na rozdíl od T mají své vztahy na jedné z nejvyšších příček hodnotového žebříčku. Druhým povahovým rysem T, který život jejich blízkým příliš neoslazuje, je jejich ochota jít do sporů a když jsou přesvědčeni o své pravdě, což oni také velmi často jsou, neváhají oponenta přesvědčit všemi dostupnými prostředky. Ironie, zvýšený hlas, posměšky... To vše ve jménu pravdy. Bez špetky přiznání vlastní podrážděnosti, ale s vysokým rizikem poškození vztahu s partnerem.

Pro náchylnost k zaujatosti svou prací zapomínají T kromě svých partnerů někdy i na své děti. O takových situacích koneckonců pojednává nejedno dílo krásné literatury (například *Vánoční skříňka*). I přátelské vztahy T navazují spíše s lidmi z pracovních než rodinných kruhů. Proč taky trávit čas s rodinou, se kterou mě pojí jen tradice a geny? Znáám spoustu lidí, s nimiž si mám co říct, tak proč nebýt s nimi? K takto extrémnímu separatismu se mnoho T nepřihlásí, ale že jsou známí z práce fajn, nepopřou.

Manželství s T však nemá jen nevýhody. Leckterý F je v průběhu života vyveden z míry i jinými lidmi a okolnostmi, v kteréžto situaci se mu velmi hodí T, který mu může poskytnout racionální řešení a konstruktivní přístup k vyřešení problémů, které jsou často vlastně jen nešťastným nedorozuměním se známými. A ještě jedna povrchní, ekonomická výhoda.

Jestliže T vztahem kráčí, jako ostatně všim, se snahou udržet si chladnou hlavu, pak F jsou ochotni se v manželském svazku takřka rozplynout. Tedy, jsou ochotni, ale pokud nechtějí skončit v symbiotickém⁵¹ pseudosvazku, musejí se této představy po čase vzdát. Pořád jsou jeden člověk, který by měl být schopen samostatného uvažování a jednání. Nezbytný odstup nebrání tomu být své polovičce tím nejlepším druhem, oporou, rádcem a milujícím manželem/kou na cestě životem.

⁵¹ V biologii slovo symbióza označuje oboustranně prospěšnou spolupráci dvou organismů. V psychologii o nějaké prospěšnosti nemůže být řeč. Symbiotickým manželstvím se rozumí vztah chorobného lpění partnerů na druhém členovi páru.

Po svatbě s cítícím (F) typem

Pro F není vzácné, že svůj životní smysl najdou v péči o rodinu. Pokud mají děti a nečekají od nich, že jednou vyrostou ve vylepšené modely rodičů, jedná se o poměrně stabilní a stálou investici energie s výnosem pocitu, že jsem po sobě něco zanechal/a. Pokud je partner plně zaměstnán svou prací, může dojít k tomu, že jej F odsune na druhou kolej a plně obrátí svůj zájem právě na ně.

Ostatně, pokud mají F pocit, že si jich životní druh/žka nevšímá tak, jak by si zasloužili, začnou mít na dotyčného vztek. Takový vztek může přejít až do obrovských rozměrů především v případě IF, kteří si problémy s druhými nechávají pro sebe tak dlouho jak jen to jde. V jejich nitru dochází k mučivému vnitřnímu dialogu, kdy je na jedné straně F rozmrzelý, že si ho manžel/ka nevšímá a na druhé straně se snaží partnerův nezáměr omlouvat. Přidá-li se k tomu všemu únava a vyčerpání, které správce rodinného krbu obzvláště v případě, že o domácnost pečuje sám, provází, problémy na sebe nedají dlouho čekat.

F mají dar vstřícnosti a empatie, které jsou pro celoživotní závazek velmi důležité. Je pro ně snadné partnerovi odpustit, či se přenést přes některé jeho prohřešky, pokud na ně zapůsobí dojmem, že jich lituje. Tento přístup nedává vzniknout situacím typu: „Mám tě rád, ale po tomhle s tebou fakt žít nemůžu, to je proti všem mým zásadám.“

Příklad z literatury

Kdo si četl o vlivu osobnostní dimenze myšlení/cítění na manželský život, pravděpodobně potkal historku, jak si manželé hledali auto. T našel bílý vůz a svůj výběr podložil hromadou důvodů proč zrovna ten, F manželka se urazila, jelikož se těšila na společný čas při zkoušení různých aut a navíc bílou barvu nemá ráda. Pod případně nad tímto příběhem stálo napsáno, že tak vypadá manželský život T a F velmi často.

2. 4. „Jasnovidec nejsi, abys jí viděl do hlavy.“

„Příležitost a empatie dělají jasnovidce i z úplně obyčejných lidí.“

Jistota svými názory, či alespoň potřeba si je utvářet, představuje výrazný povahový rys stejně tak jako absence názorů či jejich nepotřeba. A i když nejsme v osobnostní dimenzi J/P takto vyhranění, těžko si můžeme namlouvat, že nebude J/P hrát i v manželském životě podstatnou roli.

Po svatbě s usuzujícím (J) typem

J se cítí nepříjemně, nemají-li názor, a tak si jej raději vytvářejí i na otázky, o nichž absolutně nic nevědí ani vědět nepotřebují. Tento zvyk jim sice pomáhá, mají-li se zapojit do konverzace, ale jinak může napáchat mnoho nepříjemností. Mají-li spolu dva lidé vydržet celý život, působí velké potíže, když jeden všemu rozumí, ačkoliv nic neví. Není-li tato slabina mnohých J krocena, druhý partner se s dominantním druhem buď hádá, nebo si jej znechutí, či se podřídí jeho autoritě a stane se součástí řady zbytečných nehod, které „vševědoucnost“ způsobí.

Toliko o nebezpečí preference usuzování, nyní o jejích výhodách. V životě se člověk rozhodovat musí a v některých chvílích je nakonec úplně jedno, zda se vydá tou, či onou cestou. Takové bezvýznamné rozhodování J zvládají, aniž by si všimli, že provádějí nějakou myšlenkovou aktivitu. Jsou však i rozhodnutí, na nichž může záviset osud manželství, nebo rodiny a i tehdy je nezbytné se rozhodnout, i když s tím rozdílem, že chybný úsudek může stejně jako dlouhá nerozhodnost zhatit neuvěřitelně mnoho.

Pro své introvertované vnímání jsou J v otázkách životního stylu často velmi paličatí. Rádi by se řídili starým dobrým dědictvím po předcích (SJ), nebo následovali své krásné sny (NJ). K obojímu mají mnoho příležitostí, ale rozhodně ne všechny nesnáze každodenního rozhodování. J se musí uskromnit a vyjít vstříc faktu, že život se vyvíjí různě, jinak často přijdou i o tu trochu darů (peněz, vztahů, času...), kterou měli k dispozici před rozhodnutím.

Vycházení s partnerem je pro J skutečnou výzvou. Nejsou-li v celoživotním svazku s jiným J, mají usuzující manželé tendenci své druhy ušlápnout (EJ) a převzít běh celé rodiny výhradně do svých rukou. Tím víc je rozčiluje, když se pak P partneři dopouštějí spontánních rebelií, jelikož nastavený řád jim byl příliš těsný. Naopak, jsou-li oba partneři J, může snadno dojít k tahanicím o poslední slovo, vliv na děti, právo zapisovat do kalendáře... Bez tolerance to nejde ani v jednom případě.

P jsou přizpůsobiví a nedělá velké potíže vyjít vstříc plánům partnera, tedy pokud nenastaví příliš dlouho trvající absolutismus. Mají-li P pocit, že je manžel/ka omezuje, neváhají a často podvědomě se chápou každé příležitosti, jak se aspoň na chvíli z vlivu druhá/žky vymanit. Takové chování bývá druhou stranou interpretováno s nelibostí jako projev nesouhlasu s jejich zvyky, či výsměch jejich osobě.

V menších a drobnějších úkonech jsou však P leckdy rádi, když za ně někdo odpovědnost přebere. Sami jsou pro vědomí množství dílčích nevýhod toho či onoho postupu na permanentních vážkách a věří, že pokud odpovědnost dají do rukou někomu jistějšímu, udělají dobře. Neodpustí si však znejistění rozhodujícího řadou připomínek a pochybností nad jeho postupem. V celku tak může vzniknout poměrně funkční organizační systém, kde P popisuje situaci a J rozhoduje kudy dál. Avšak občas si P neodpustí potřebu se projednou prosadit. Svou minulost, která byla do velké míry řízena blízkými, začnou vnímat jako „okupaci svého prostoru“ a jelikož konstruktivní cesta životem byla ražena těmito „okupanty“, provedou na protest těžko zdůvodnitelný nesmysl.

Když už je řeč o manželství P, bylo by dobré zmínit, že sami P s manželstvím až tak moc nespěchají. Vstup do celoživotního svazku se nesmí brát na lehkou váhu, naopak by měl být proveden se vši rozvážností, tedy právě tou vlastností, jíž P před opravdu velkými rozhodnutími doslova oplývají. Než dají souhlas ke svatbě, má před sebou budoucí partner čas otravného čekání naplněného pochybnostmi, zda váhajícího P něčím neurazil, či jinak od sňatku neodradil. Podobná váhavost je pro P typická i při dalších startech nové životní epochy. Hledání bydliště, plození dětí... Ať je však nová situace sebeneplánovanější, P se jí dovedou přizpůsobit.

Udržovat si přehled o plánech představuje pro P velkou výzvu a při společném kalendáři celé rodiny může jejich nevelká potřeba dlouhodobého plánování přivádět k vzteku nejen partnera, ale i děti a další lidi, kteří se v blízkosti rodiny pohybují a jejichž činnosti mají s těmi rodinnými časové průsečíky. Ono by opravdu nebylo na škodu na to setkání přijet, popřípadě naopak o víkendu neodjíždět, když má osmiletá ratolet na sobotu naplánovanou skautskou výpravu.

2. 5. Rekapitulace

- O manželském soužití platí vesměs to samé jako o životě snoubeneckém, akorát ustupuje fascinace odlišnostmi.
- Unavení I vyžadují klid, protože nemohou vyčerpaným E partnerům poskytnout společnost nezbytnou k jejich nabití baterek.
- Zatímco N plánuje dovolenou, S na ní balí věci.
- Teplo domácího krbu vyzařuje obvykle z F, avšak T se stará, aby bylo co přikládat.
- J se jako obvykle drží kormidla a P zaujímají čestnou pozici ve strážním koši.

3. Sourozenci

Vztahy mezi sourozenci jsou první školou vztahů s vrstevníky. Muset se dělit s bližními o pozornost a čas rodičů, či i světské statky jako je moučník, bývá frustrující a tedy i obohacující. Sourozenci jsou školou mnohých ctností: trpělivosti, vstřícnosti, obětavosti, ochoty spolupracovat, štedrosti a dalších, byť se tento cvik v rodině samotné kryje za nepřetržitým hašteřením.

A ano, konflikty jsou nedílnou součástí sourozeneckého života. Bodejť by ne, když dítě přichází o potenciální zisky kvůli nějakému konkurentovi, to není fér a musí se to napravit! Jinde než

v krásné literatuře⁵² jsem se nesetkal s harmonickým soužitím dvou a více sourozenců. Dalším faktorem, který nešvarům nahrává, je prostý fakt, že když se s někým vídáme dennodenně, či s nimi ještě navíc sdílíme pokoj, máme i té sebemenší chyby plné zuby. Rozdíl mezi sourozenci a manžely je patrně v tom, že první zmiňované jsme si nevybrali a nemusíme je proto nikterak šetřit. Za hranici společného pokojíku však již soudružnost vzrůstá; ať už v opozici proti autoritě rodičů, nebo alianci před nepříznivými podmínkami světa mimo rodinné kruhy.

Bratrství i sestersví nabývá mnoho podob. Zjistěte je rozdíl mezi postavením nejstaršího dítěte, na nějž rodiče kladou největší nároky a očekávají od něj největší zodpovědnost a postavením nejmladšího mazánka, který je pro rodiče poslední příležitostí jak ze sebe vydat rodičovskou lásku (vnoučata jsou už další kapitola, ale v životě, ne v této již dost dlouhé knize) a který se mimo rodinu pohybuje po stezkách vyšlapaných staršími sourozenci.

V souvislosti s typologií se můžeme ptát, které z osobnostních rysů zvláště vyniknou u různých typů, které situace jsou pro ně obzvláště frustrující, jakým způsobem spolu sourozenci vycházejí a jak si vedou na různých stáří určených pozicích.

Nu a o tom bude pojednávat následujících několik stránek. Jak si různé navzájem příbuzné typy vedou při spolupráci ve při a to jak rodinných dovolených, u jídla, nebo na společné palandě.

3. 1. „**E**ntuziastický ve hře s metaforami jako zamlada!“

„**I** ty ses nejednou něčím blýskla.“

Jedni by se z druhých rádi nabili, druzí by se před prvními rádi někam schovali a měli klid. To je jedna z podob soužití I a E sourozenců.

3. 1. 1. **S** extravertem (E) na palandě

E vyžadují pozornost, jsou výraznými až hlučnými, což je v jedné domácnosti leckdy nepříjemné. Sami aktéři si to neuvědomují, obzvláště ET nedbají na to, zda jsou terčem zloby nebo chvály, dostává-li se jim pozornosti, jsou spokojeni. Tedy pokud je obranná opatření sourozenců nebolí, zcela nevýchovné užití fyzické síly, vždy tak snadné a pohodlné především pro starší bratry, není lákavé snad pro žádnou potenciální oběť. Rozdílný přístup sourozenců dle staří je asi takový, že starší E sourozenec nafasuje přízvisko „hrozný, terorizující“ zatímco mladšímu se dostane nelichotivých přívlastků „otravný, dětinský“.

Jinak jsou E ve společném soužití také výrazní. Zapojují se do diskusí a to včetně těch, které se jich naprosto netýkají, těch které začaly dlouho před jejich připojením. Slovo může být E typům odepřeno jen ještě vyhraněnějšími E, a tak mají E potenciál opanovat leckterý rozhovor mezi ostatními členy rodiny. Tento rys se u příbuzných neteší velké oblibě a bývají za něj odsuzováni jako otravní a užvanění. Jelikož sami E se příliš nesledují, považují takovou kritiku za nemístnou křivdu a těžko ji přijímají. A když se situace dostane tak daleko, že se před nimi ostatní schovávají... Tak to je z pohledu E už úplná nespravedlnost.

E se horlivě zapojují i do hádek a při mezi ostatními sourozenci, aby do nich vnášeli buď „spravedlnost“ (ET), či aby zneprátelené strany usmířili (EF), jejich účast není vždy, tedy vlastně skoro nikdy, vítaná, což o všem sami E (EJ obzvláště) nechápou a dál sami sebe vidí jako správce „dobra“.

Na konec nutno dodat, že často ostýchavým a téměř vždy uzavřeným introvertním sourozencům, se může taková extravertní sestra, popřípadě bratr, velmi hodit. Ačkoliv jim nemusí být vždy po chuti, četné návštěvy, které si extraverť domů nezřídka vodí, může jim společenský

⁵² Ne že by mnohé z knih, které na skoro úplném konci knihy uvádím jako zdroje, nebyly jednoznačně krásnější než leckteré romány, ale ani ony harmonickým sourozenectvím nepřetékal, a tak považuji za vhodné zdůraznit, že „krásnou literaturou“ není myšlen soubor krásných děl literárních nýbrž beletrie.

sourozenec přijít velmi vhod například jako sociální beranidlo v nových kolektivech popřípadě jako dohazovač potenciálních přátel.

3. 1. 2. S introvertem (I) na palandě

I jsou na rozdíl od E individualističtí a s menší potřebou být při všem a ve všem. Rodinného života se účastní, ale v nikterak výrazné míře. Vlastní pokoj, vlastní stůl, či jiný osobní prostor je pro ně místem uplatnění spíše než domácnost. Tento přístup sám o sobě nedává vzniknout konfliktům, ale běda, pokud je rozsáhlý prostor I narušen, to pak i z do té doby pokojného a klidného sourozence div nešlehají blesky.

Obzvláště pokud je mezi sourozenci výrazný věkový rozdíl, jsou I v ohrožení, že se pro uzavřenost s mladšími příbuznými nevládnou náležitě seznámit. To sice není žádná existenční katastrofa, ale je to škoda. Hodnocení I z pohledu sourozenců je méně vyostřené a stabilnější, I se drží zpátky a stranou jak mnohých sporů, tak mnohých sdružovacích aktivit. Nemohou se pak pyšnit tím, že jsou sourozenci pro svou oblibu samovolně vyhledáváni, ale nemusejí se ani obávat pomlouvání za svými zády.

Pro svou zdrženlivost starší I tu a tam přenechávají dominanci nejstaršího sourozenci mladším a extravertnějším. Naopak jsou-li mladší, stavějí se do méně otevřené opozice vůči starším a rodičům, pročež mohou působit poddajněji, než jejich mladší ale výraznější příbuzní. Jedná se však o poddajnost zdánlivou, I jsou schopni vzdoru stejně tak, jako E, rozdíl je v tom, že I provádějí svou odbojovou činnost pokud možno v ústraní a mimo světla pozornosti okolí. Je-li po E požadována aktivita, kterou on sám dělat nechce, začne odmítovat. I ji prostě neudělá.

Z dlouhodobě hlučných a příliš se prosazujících sourozenců jsou I vynervovaní. Tato vynervovanost se však zdaleka neprojevuje tolik, jako její vnější příčina. Čeká skrytá, dokud se I nepřestane ovládat a vybuchne. Facku žádné varování předcházet nemusí. Do té doby je však poměrně obtížné vůbec zjistit, že I nějaký problém má. To koneckonců není pouze rysem velkých konfliktů, ale i malých neshod, kdy jsou I snadno upozaděni, protože své zájmy prosazují méně slyšitelně. Drobné křivdičky, nevýhody při přerozdělování darů mezi členy rodiny I neminou, přičemž introverti na ně na rozdíl od E ihned nezapomenou, nýbrž si je nesou dál, jako vzpomínky na nespravedlnost světa a vykořisťovatelství těch výrazných.

Stejně dobře, snad i lépe, si však I mohou své soužití se sourozenci zanést do paměti jako vydařenou část života a sami mají mnoho předností, díky nimž vděčnost za své bratry i sestry pocítí i ostatní členové rodiny. Pokud je rodinný kolektiv introvertům dostatečně příjemný a oni mají důvěru, že jejich primární introvertovaná funkce zde bude přijata i se svými plody, mohou pro ostatní členy rodiny leccos udělat. ISF umějí být ochotnými a zručnými pomocníky, IST nejinak, akorát je spíš než ocenění ochoty pomáhat motivuje práce sama, a tak přenechávají nadšené vyzvedávání malých sourozenců ze školky jiným a raději pomáhají s zahrádkářskými a chalupářskými kutilskými projekty. Ochotní INT si drží svou pozici „masterminds“ a představují potenciální intelektuální sílu, která svou kritičností a tvořivostí vylepší nejednu rodinnou iniciativu (tábor pro mladší příbuzné, kreativně pojaté PF, dárky pro prarodiče... možných rodinných iniciativ je nespočet). Konečně pak „divinesouls“ INF umějí být docela sice zahloubanou a tajemnou, nýbrž zároveň velmi vstřícnou a prosociální „duší rodiny“.

3. 2. „Snad... při úklidu pokoje se hodilo, když aspoň někdo věděl, co kam patří.“

„Naštěstí jsem přinejmenším znal víc významů toho slova.“

Preference smyslového, či intuitivního vnímání málo zasahuje do našeho soužití s ostatními, ale již více se podílí na formování našeho celoživotního směřování, na tom, co nás baví a co nám jde.

Je-li jeden ze sourozenců S a druhý N, dá se čekat, že oba se budou realizovat a sklízet úspěchy v různých oblastech. Budou tak disponovat možnostmi, jak plodně spolupracovat, tak se nad druhého v příhodné chvíli povýšit.

3. 2. 1. Se smyslovým (S) typem na palandě

S (především SP) bývají proti sourozencům v prestižní nevýhodě, jelikož školní docházka takřka nevyhnutelná pro dnešní dítě nahrává o dost více N typům. Na SP je sourozenec leckdy nahlížen jako na hlupáky. Mají tu smůlu, že školními úspěchy většina dětí zcela nesprávně měří inteligenci jedince a právě v lavici SP excelují ze všech temperamentů nejméně a neoplývají ani zvláštní tvůrčí fantazií, pro kterou by si okolí řeklo „úspěšný/a sice není, ale tohle by nikdo hloupý nevymyslel“. Jsou nejšikovnější na manuální práce, ale to se dá svést na „pouhou šikovnost“. SJ si ve škole, zvláště během základní docházky, vedou velmi dobře, úspěch však bývá zaplacen tvrdou prací, což umožňuje případným posměváčkům využít nelichotivých výrazů jakým je například „šprt“.

Co na druhou stranu bývá silnou stránkou S a oporou při vzájemně bolestném srovnávání se sourozenci, je jednak šikovnost případně pečlivost a také jejich někdy až právnícký cit pro nařízení shora, tedy například příkazy a zákazy rodičů. S berou tato nařízení doslova a jejich citace pak v příhodných chvílích užívají, aby podpořili své zájmy, popřípadě ukončili nelibé činnosti sourozenců, jsou-li rodiče přítomni, ocitají se v dilematu, zda ve jménu zdravého rozumu odvolat či popřít, co dříve řekli (N), nebo zda dát za pravdu těm malým právníkům (S). Pravda sestra by měla v neděli sklízet kuchyň, ale když má virózu, tak se dá udělat výjimka.

Potřeby malých S mají především materiální charakter. Z hraček, psacího stolu, tradičně používaného hrnku, garantovaného času na večerní volno, krabičky na svačinu a dalších podobných věcí sestává teritorium malých a později mladých S, jež si jsou ochotni hájit a jehož narušení jsou ochotni se stavět na odpor div ne se zbraněmi v rukách (a díky Bohu, že je nemají, jelikož by s nimi při své zručnosti vládli jednoznačně lépe než N). Všechny tyto věci si nárokují někdy až téměř bytostným právem a nemají pochybnosti, že veškeré vlivy toto právo zpochybňující jsou nesprávné a špatné. Diskutovat nemá smysl, tak to přeci je, to musí každý chápat.

3. 2. 2. S intuitivním (N) typem na palandě

N na rozdíl od S nelpí tolik na materiálních statcích, nýbrž na svých hodnotách. Kupříkladu mít vlastní virtuální svět hry, je pro N významnějším bohatstvím, než množství hraček a jiných předmětů, či velikost prostoru, které tomuto malému ráji přísluší. V rámci výměnných obchodů tak N s S uzavírají někdy i zdánlivě hrozně nevýhodné dohody, díky nimž si však pojišťují tu trošku hraček, které k udržení svých fantazijních her vyžadují. Když N zestárnou, začnou pro ně materiální hodnoty věcí nabírat na významu, ale pořád budou podřízeny jakési kráse, kterou jim dá jen specifický vztah N vlastníků k majetku.

V potyčkách se sourozenci N hojně využívají slov, která ovládají pomalu mistrovsky. Dovedou výrazně lépe okecávat a převracet smysl té či oné události ve svůj prospěch. Mohou se však snadno zaseknout na faktech, ne vždy hrajících v jejich prospěch, s nimiž toho mnoho slovy nenadělají. Jako triumf z rukávu proti S leckdy vytahují školní prospěch, či schopnost se bavit s dospělými příbuznými na dospělejší úrovni. Sami pak kryjí své slabé místo – neochotu k tomu začít něco dělat nejen slovy (a později perem) - před opodstatněnými kritikami: „nešika“, „lenoch“ atd.

Teritorium N je do velké míry vymezeno abstraktními pravomocemi jako nárokem na poslední slovo nebo hlídání sourozenců, či vlastními ideály a představami, že ten plyšák je opravdu živý, že skutečně existuje modré uhlí, že homosexualita je hřích. Začne-li někdo tyto představy N narušovat, může je rozlítit až do nepříčetnosti. Je to jejich svět a snaha ho rozvracet se rovná snaze jim ukrást toho dříve samozřejmě živého plyšáka.

3. 3. „Toho si rodiče bohužel tolik nevážili. Ti hlavně chtěli, aby to doma...”

„frčelo. Ještě že měli tebe, ze mě by asi zešileli a to by mi jich bylo líto.“

Dva lidé žijící v těsné blízkosti, s velmi podobnými informacemi, jaké o okolním světě dostávají a přitom s různými názory a pohledy. Tohle není jev jen z politického dění, ale i z rodin, kde jeden sleduje především pocity, které jeho činnost vyvolává a druhý její produkty (což má ostatně později dopad i na politické názory). Zvlášť u mladších dětí je nepříliš rozvinutá schopnost na okolní svět nahlížet i z pohledu svých bližních, a tak se jim jejich cesty zdají jako jediné správné.

3. 3. 1. S myslícím (T) typem na palandě

T jsou rozumové typy, nutno podotknout, že rozum zraje postupně a čím ranější časy, tím je rozum omezenější a jeho používání problematičtější. Například dle výzkumů do psychologie zabrušujícího filosofa J. Piageta se abstraktní myšlení dostává na použitelnou úroveň až s dospíváním, což menším dětem zamyká přístup k mnohému pochopení. Pojmy jako spravedlnost, či etické zásady, které si děti přiměřeně svému věku vytvářejí, tak mají výrazně konkrétnější charakter než u dospělých lidí (Líbí se mi to? Máme všichni stejně? Dělají to rodiče?). Dle tohoto kodexu pak soudí sourozence a nevynechají jedinou příležitost k prosazení své „spravedlnosti“.

Konfliktnost sama o sobě je složkou povahy mnohých T a obzvláště mezi sourozenci, kde jsou hádky častější než kdekoliv jinde, si zpravidla nenechají ujít jedinou příležitost jak dát najevo, kdo je tu soudní autoritou (vztah staršího k mladším) a kdo svobodným jedincem (odpor mladších vůči starším). Jelikož podlehnout pokušení moci, či tuposti je snadné, nedivme se, že kolem T není zrovna mírová zóna. Avšak všechno má svou druhou stránku, T se přinejmenším zlepšují ve svých argumentačních schopnostech nebo obranných manévrech, významnější jsou však zkušenosti z okamžiků, kdy běžné soupeření přesáhne snesitelné meze a horliví bojovníci za vlastní pravdy si třeba odnesou zkušenost, že čas od času trochu polevit může mít i pozitivní následky.

Pravda je pro T obecně velmi důležitá, rádi se po svých blízkých domáhají informací a považují za velkou křivdu, pokud se jim jich nedostane. Něco takového jako důvod, proč někdo něco dělá, přeci musí být transparentní! Vzhledem k dávce sobectví, jaké není zcela snad žádná lidská bytost, nepřekvapí, že vymahatelnost pravdy není obousměrná.

Sourozenecký život společenských aktivit zahrnuje nejen neustálé válčení, bývá složen také z her. T moc nedají na cílené budování vztahů s druhými a příjemnější se jim zdá dělat něco s jiným než pouze osobním rozměrem. Právě hry od vzájemného schovávání přes společné budování kostkových měst až po vžívání se do jinak nedostupných situací jsou asi nejpříjemnějším způsobem, jak mohou T vyjít se svými sourozenci.

3. 3. 2. S cítícím (F) typem na palandě

Jestli se způsob života malých F liší podstatněji od života malých T, pak jejich výrazně menší ochotou být účasten všemožných sporů a úsilím vnutit všem svoje právo a svou pravdu. F se více zaměřují na vztahy, které s blízkými příbuznými mají. Ve vztahu k mladším usilují o to být uznáni a respektováni, ve vztahu ke starším žít v míru a ideálně ze vztahu maximálně profitovat (příjemné rozmazlování, lichotky, obhajoba před jinými sourozenci...). Ne všechno je ale zadarmo, nepochybují o tom, že mnozí čtenáři nepovažují jednání motivované ziskem uznání v osobním životě za vrchol ctnosti a stejný, či alespoň podobný názor má také leckterý bratr a leckterá sestra, a tak není úspěch zaručen. Kde F se svou diplomacií pohoří, tam začínají cítit křivdu a bezpráví. Tedy zlo, proti němuž se musí ohradit, a tak se nakonec i oni zapojují do oné konfliktní části života.

Když dojde byť jen na ostrá slova, ocitají se F v nevýhodě. Nejsou většinou ochotni jít do sporů s takovou vervou jako T, příliš tvrdé útoky druhé strany, které by mohli vyprovokovat, je odrazují. Ale z řetězu se může nakonec utrhnout každý. Vládu nad chováním přeberou méněcenné

funkce a někdy je velmi těžké poznat, zda rodiče vychovávají budoucího člena civilizované společnosti, nebo agresivního maniaka. V konfliktech překáží F ještě jeden rys jejich povahy, totiž vnitřní nepotřeba zakládat své dojmy na faktech, či si je jen vůbec vnitřně formulovat. Jakmile dojde k okamžiku, kdy je výhodné odkrýt své karty, jsou F poněkud mimo.

V intenzivním společném životě, jaký se vyhne jen málokterým sourozencům těžko nedojde k nepromítnutí emocionality F do rodinného soužití. Náladovost je u F častější než u opačné preference. Někteří mají sklony k euforickým náladám, které ovšem brzy vyprchají a druzí zas k totální trudomyslnosti, jejíž životnost je však bohudík jepičí. Nu, a pak jsou tu extrémny, které neznají nic jiného než právě euforii a zoufalství. Seběmenší úspěch jim už na hlavu pokládá vavříny, které se však i po tom nejnicotnějším neúspěchu změní v trnovou korunu. Obzvláště do takových polarizovaných osobností se snadno střelí ze strany sourozeneckých provokatérů. Stačí slůvko, jaké žádný rodič neodsoudí, ale bratr či sestra má zkažený celý svět.

3. 4. „Jednoznačně ano. Ale teď už, běž za svou tchýní!“

„Prosím ještě chvíli! Tahle akce je příležitost, za tchýní mě táhne povinnost, ale já se vždy orientoval na první.“

Nadpis tohoto oddílu je jen jedním z možných projevů (kultivovaného) tření, jaké nastává mezi sourozenci, z nichž jeden je své představy do světa promítající J a druhý spíše, nicméně nikoliv zcela, přízpůsobivý P.

3. 4. 1. Na palandě s usuzujícím (J) typem

J mají své představy jak má svět a rodinné prostředí vypadat. Sourozenecká komunita je tím pravým místem kde se spásou zkaženého světa začít. Kde se berou vize i těch nejmenších reformátorů a vůdců? V tomto případě hraje důležitou roli také dimenze S/N. SJ užívají introvertovaného smyslového vnímání a jejich vize se tak zakládají především na příkazech, nařízeních a jiných zkušenostech. V dětství především na příkladu dávaném rodiči, prarodiči, nebo třeba učiteli. V pozdějším věku se SJ začnou opírat o historické autority a ve svých zásadách a požadavcích se odvolávat na filosofy a morální autority. NJ jsou názorově tvořivější, což jim umožňuje být v pozdějším věku právě citovanými filosofy, ale zároveň jsou tak výrazně méně kontrolovatelní než jiné typy, což je obtížnou výzvou pro rodiče snažící se potomkům vštípit, že monopol na pravdu nepatří do rukou lidem. Situace, kdy NJ na základě svého leckdy velmi subjektivního přesvědčení nutí sourozence do „dobrých věcí“ jsou vysoce pravděpodobné.

Způsob jakým J prosazují svůj řád je taktéž založený na jedné z předchozích osobnostních dimenzí, tentokrát na T/F. TJ patří mezi nejkonfliktnější typy a rozhodně svou hašteřivost nezaprou ve vztahu k sourozencům. Dominantní a tvrdohlavý (E)TJ soudce svých bratrů a sester snadno vnese do rodiny bolestné chvíle. FJ se raději do sourozenců tolik nenaváží, vyhovují jim pozice vážených oblíbených, a pokud je třeba někoho upozadit, tak ideálně vyjednáváním po němž svých práv a nároků vzdá dobrovolně sám („Hele, mě je to strašně líto, ale nemohl bys dneska třeba...? Víš, je to opravdu potřeba? Ano, díky moc?“).

Na způsobu jakým se J projevují ve vztazích se sourozenci, je vhodné mimo jiné zmínit, že ve svém okolí prosazují určitý pořádek. I kdyby se pro časté měnění názorů měl přehodnocovat, pořádek o něj budou usilovat, lišit se bude jen jeho podoba. IJ jsou obzvláště pořádkumilovní. Leckdy se stane, že se na post předsedy sourozeneckého klubu dostane výrazněji extrovertnější bratr či sestra a to i bez závazného pořadí dle stáří. IJ se pak stahují a dávají si záležet aspoň na tom, že v jejich okolí je dostačující klid a pořádek. Naopak EJ se jen těžko nechají umlčet, pořádek je pro ně podřadný tomu, že budou něco prosazovat. Pakliže mají IJ jasno v tom, co by měl jejich sourozenec dělat, EJ ho nutí, aby to udělal.

3. 4. 2. Na palandě s vnímajícím (P) typem

Pro P je mnohem spíš než vliv, jaký mají na své blízké, důležitá osobní volnost a možnost si beze strachu přehodnocovat názory a plány. Plnými doušky lokat podněty z vnějšího světa zprostředkované extravertním vnímáním, P_E . V případě P není jejich extravertované vnímání nijak zvlášť spojené se způsobem, jak fungují v kolektivu sourozenců. Snad, že S_E jeví zájem o aktivity, k nimž nakonec není žádný další člověk třeba, ale obzvláště v případě ESP je často dokonce na škodu, protože si pořád stěžuje na nějaký hluk. Naopak pro N_E je někdy společník až nezbytný, potřebují si povídat, či alespoň na někoho mluvit. Řeč je pro N_E nejpříjemnějším zdrojem informací a typem komunikace s ostatními.

Usuzování P je introvertované, vztahuje se tedy více na ně samé než na jejich okolí. To je druhou osobou poměrně oceňovaný rys, P se jí snadněji a ochotněji přizpůsobí a sami navíc nevyžadují po druhém člověku totéž. Situace se ale může změnit, podobně jako mezi manžely, i mezi sourozenci může nastat situace, že se do té doby až poddajný P rozhodne být pro jednou tím, kdo se prosadí (tento rys je typický více pro EP). Takový P se náhle vybarví v obzvláště haštěřivých barvách a začne se výrazně projevovat ve snaze být jednou tím, kdo má otěže v rukách. Problém spočívá v absenci předem stanoveného řádu, P vystoupí, ale bude mu chybět „program“, kolem sebe tak bude vytvářet především chaos a strčí si ho do kapsy leckterý dosud distancovaný IJ. Asertivita⁵³ P nemusí být jen kontraproduktivní, vnímající jsou schopni vnést život do doposud pedantsky strnulých rodinných praktik, přinést více diskuze a ochoty ke kompromisům.

3. 5. Rekapitulace

- Sourozenci jsou první školou vztahů s bližními.
- Sourozenecký kolektiv je charakteristický především malým počtem členů a intenzivním kontaktem.
- E se v rodinném životě prosazuje, I se drží stranou.
- Mezi S a N dochází k rivalitě, kde každá strana zdůrazňuje vlastní silné stránky, zatímco hřivny soka znevažuje.
- F jsou výrazně citlivější, čehož T neváhají využít a zneužít.
- J si nezřídka nárokuje výchovu sourozenců, P jsou tím patřičně otráveni.

⁵³ Snaha se prosadit a to bez zvláštní destruktivity a pokud možno aspoň trochu ohleduplně ke všem zúčastněným.

V lavici či před tabulí

aneb typy a školní docházka

Školní docházka je velmi důležitou životní epochou. Jedná se o dobu, kdy je dítě vedeno k duševní aktivitě a rozvoji svých duševních schopností. Ve škole se však také poprvé ocitne v prostředí, které srovnává jedince podle výkonu a to může mít velmi významný vliv na jeho sebevědomí. Do života se školní docházkou dítěti také vstoupí třídní kolektiv, tedy skupina vrstevníků, která je spravována především svými členy. Ne-li v prvních dvou třídách, pak později už nepřichází v úvahu, aby se učitel zabýval vztahy mezi žáky se stejnou intenzitou, jako se rodič zabývá vzájemným vycházením svých potomků.

Posun v sociálním fungování však zdaleka není jediným osamostatněním, jaké se po dítěti požaduje. Začínající žák by si měl čím dál tím více uvědomovat osobní zodpovědnost za svůj prospěch, odpovědnost za své chování a to i v případě, že je hodnocení negativní. Ať ze strany spolužáků, kteří si od člena skupiny slibovali větší podíl na společném projektu, nebo učitele rozmrzelého chabým záprahem studenta

Významným prvek školní docházky je i osobnost učitele. Tedy dospělého člověka, který po žácích něco požaduje a jeho vztahy s nimi mnoho citů neobsahují (byť učitelky a těch pár výukou nejmladších dětí zaměstnaných učitelů se o navázání osobních vztahů s novoškoláčky snaží, obvykle i úspěšně). Osoba, která hodnotí odvedenou práci, a se kterou by se mělo vycházet, někdy se mi to daří a jindy zase tolik ne. Někdy je osobnost studenta, způsob jeho komunikace přijímán a jindy kritizován, pak si musí osvojit přijatelné způsoby vystupování.

Neopomenutelnou složkou celých devíti až třinácti let, které trvá předmaturitní školní docházka, a pro mnohé pak další roky studia univerzitního (které se však radikálně liší ve všech doposud zmíněných rysech), je studium. Nutnost pochopit souvislosti, zapamatovat si fakta, osvojit dovednosti a to vše být schopen následně předvést při zkoušce, ať už ústní před učitelem, nebo v písemném testu. Alternativou ke studiu je snaha o to se zkoušce vyhnout, nějak toho učitele ošálit a tak dále. V současnosti do výuky kromě memorování čím dál tím více prosakují všelike projekty a s nimi spojený nátlak na kreativitu, týmovou práci a prezentaci svého díla. Jak zkoušky, tak ony prezentace jsou v diáři studenta významnými body a ne nadarmo se na ně proto studenti připravují a s touto přípravou je spojen další fenomén, který by před školní docházkou nemusel dítě zatěžovat. Tímto fenoménem je...

Stres. Pro mladší žáčky, které víc než špatné známky vyvádí z míry nespokojenost rodičů, je nepříjemnost školy spojená spíše s razantním omezením času, který můžou věnovat hram. Nicméně jak člověk stárne a začínají se čím dál tím hojněji vynořovat termíny velkých testů, zkoušek a termíny na odevzdání prací, stres se stupňuje. Samozřejmě velmi záleží na úrovni školy, vzdělávacím systémem bezpochyby prošlo mnoho studentů, aniž by se jim do maturity někdy sevřelo srdce úzkostí, jak to mají, do háje, všechno stihnout. Zmíněná maturita je však velkou zkouškou, která i přes snadnou zvládnutelnost znepokojí mnoho studentů.

1. Učivo

V první třídě se učíme ty nejzákladnější počty a písmenka. Dále si na prvním stupni osvojujeme násobilku, základy pravopisu, dějin a polohy naší vlasti. V následujících čtyřech letech druhého stupně se k mnohému vracíme a nahlížíme na dosavadní poznatky z širších souvislostí, kromě toho nám přibývá dalších pár předmětů, jakými jsou fyzika, chemie, druhý jazyk, občanská nauka, ale také například vaření. Škola od školy se bohudík liší. V dalších čtyřech letech studia, majících minimálně (a bohužel v mnohých případech také jedine) ten cíl nás připravit na maturitu, již

dostáváme možnost si volit obory a předměty, které si pro studium vybereme a to minimálně změnou školy, pokud se nám nepoštěstila docházka na víceleté gymnázium již v nižším ročníku. Pro mnohé z nás pak nastává radikálně odlišné vysokoškolské studium, kde se věnujeme výrazně užší množině předmětů a máme šanci, studia „na míru“.

Jak se mění náplň našeho studia, mění se i požadavky na naše výsledky a tedy i forma jakou těchto požadavků dosahujeme. Někdy je třeba si sednout, do ruky vzít sešit a začít se učit, jindy je požadováno psaní, používání jazyka a zapojení jiného typu myšlení. K některým metodám se uchylujeme častěji než k jiným (to samozřejmě v závislosti na typu našeho studia) a náš typ pak hraje roli i v tom, zda nám učivo vyhovuje, nebo nikoliv.

K různým požadavkům můžeme přistoupit také různým způsobem. Jsou rozličné prostředky, které se dají zužitkovat ke studiu, různé způsoby, jak splnit zadání a náš typ má vliv na to, které zvolíme. Velmi významné jsou i role, jaké přijímáme při skupinových projektech. Jsou typy vůdčí (o nichž snad už bylo napsáno dost), stmelovací, typy těch, kteří své odpracují nerušeně v koutě atd. V celé školní docházce se pak výrazně projeví takové rysy, jako ochota pracovat, schopnost dokončit zadanou práci včas a další, i ty s typologií souvisí.

1. 1. „Elitní přístup těch, co ani ve škole při projektech žádného partáka nechtěli.“

„Ilustroval jsem tehdy, a to i při fyzice, své básně, k tomu se nikdo další nehodil.“

Dimenze E/I nemá zásadní vliv na způsob, jakým zpracováváme informace. Nicméně školní docházka je spojená s prací, s prací pevně souvisejí také energetické výdaje a energii musíme někde získat, tady se ke slovu dostávají už i introverze s extraverzí. Právě ony mají významný dopad na formu, kterou ke studiu či práci na projektech volíme, aby nás stála pokud možno co nejméně energie, či abychom průběžně s plněním úkolu stíhali nabírat nových sil.

1. 1. 1. Extravert (E) nad testem

E svou energii čerpají z bližních, oceňují tedy více činnosti, které jim tento pramen nových sil zpřístupňují. Samostatná soustavná činnost stranou ostatního dění je pro ně nudná a těžko se na ni zvládnou koncentrovat, neustále se uchylují k jiným činnostem a to obzvláště u počítače napojeného na internet, kde se takové pokušení nabízí prakticky bez jakýchkoliv zábran. Mají-li však vedle sebe partáka a dostatek sebekázně, aby čas určený práci nepropovídali, jsou schopni pracovat s obdivuhodnou vytrvalostí a soustředěností.

Pakliže se E cítí být znuděni soustavnou prací v ústraní, zvládají o to lépe svá díla popřípadě díla svých spolupracovníků prezentovat. I přes ostýchavost, jaká spolu se zkušenostmi obzvláště u E oslabuje, se E dokážou pro dokazování skvělosti svého díla zapálit. Vyhraněným E dělá dobře předvádět sebe či své dílo před druhými a dílo své práce dokážou náležitě prodat.

Podobně jako je kouzlo osobního kontaktu s E učiteli oceňováno při prezentacích, pomáhá jim i při ústních zkoušeních. Mají-li E možnost přímo komunikovat s druhým člověkem, dodává jim situace sebejistoty, snižuje stres a tudíž i brání panice, která dojem z jejich projevu zřídka kdy podpoří. Zkoušející učitel se snadno nechá oslnit oním energickým a aktivním žákem, a i kdyby neměl prezentační výkon vliv na počet správně zodpovězených otázek a z nich vycházející známku, pořád bude oceněno charisma a žákova osobnost. E mají obecně tu výhodu, že jejich úspěchy jsou více

připisovány jim jako lidem než tvrdé práci, kterou “zvládne každý”⁵⁴, což v nich buduje pocit, že jsou schopní, nadaní a výjimeční.

Školní systém České republiky nijak zvlášť E nediskriminuje a to ani negativně ani pozitivně. Snad se pořád výrazně větší objem učiva zkouší testy a jen menší část rozmáhajícími se prezentacemi a vymírajícím ústním zkoušením. Na druhou stranu díky čilé aktivitě v hodinách mají E i přes o něco horší známky výrazně větší šanci než I být učiteli chváleni, dávání za příklad a hodnocení jako výjimečně nadaní.

1. 1. 2. Introvert (I) nad testem

I se straní cizí pozornosti a tento povahový rys má významný vliv i na jejich studium. Pokud je to možné, preferují neosobní zkoušení (výjimkou mohou tvořit učitelé, k nimž mají žáci osobnější pouto), v případě IN papír s otázkami, v případě IS pozorování při (například laboratorní) práci a její následné hodnocení dle výkonu. Komunikace s učiteli I spíše znervózňuje.

Úkoly provádí I nejraději samostatně. U jednoho psacího nebo laboratorního stolu a s knihou, manuálem, internetovou stránkou a především svýma rukama a svou hlavou jako pomocníky, kteří suplují zbytečně ukecané a zmatečné spolupracovníky. Skupinová práce je frustruje, znervózňuje a snižuje stejně tak příjemný pocit z činnosti jako výkonnost. Na druhou stranu práce týmová⁵⁵ mnohým z nich vyhovuje, je pro ně totiž nadějí, že se vyhnou nepříjemnému a v případě I taky obvykle nijak zvlášť úspěšnému prezentování plodů své práce.

Dalším rysem, který hraje I, jakožto týmovým pracovníkům, do karet je jejich jistá specializace na určitý druh činnosti. Má-li I koníček, oddává se mu celou svou myslí a vším svým časem a ostatním aktivitám věnuje méně času. I když koníček, velmi často například sport, není mimoškolním vzděláváním, rozvíjejí se při něm určité schopnosti (soustředění, vytrvalost, postřeh...), které se pak dají uplatnit i v dalších činnostech. Právě například na prezentaci referátu není žádná zvláštní vytrvalost potřeba, ale jeho sestavení vyžaduje jistou dávku soustředění i právě vytrvalosti při sběru dat, aby byl výstup kvalitní. Specializace I se však vztahuje nejen na mimoškolní koníčky tu a tam rozvíjející i ve škole oceňovanou vlastnost, nýbrž hraje podstatnou roli i v čase a energii, které I investují do přípravy na jednotlivé předměty. Zda budou tvrdě dřít na předmětu, který jim jde nejméně, či zda budou s nadšením pronikat do hloubek své oblíbené disciplíny, už záleží na dalších osobnostních rysech a situaci v jejich okolí.

I své znalosti učitelům většinou nevnučují, jinak řečeno mají tendenci při hodinách sedět, znát odpověď na položenou otázku, nicméně to ani náznakem vyučujícímu nedat najevo. To je asi hlavní důvod, proč pedagogy neoslňují svou aktivitou v hodinách a jejich úspěchy v případném testování bývají přisuzovány převážně jiným rysům, než inteligenci. Dojde-li však právě na nutnost přípravy, jsou I zvýhodněni hned dvěma faktory: zaprvé pro ně není tak lákavá komunikace s jinými lidmi, aby při samotném studiu trpěli její nepřítomností, a zadruhé jsou schopni se patřičně soustředit i na to, co jim leze na nervy.

⁵⁴ Toto tvrzení svým způsobem platí, vůle ke smyslu i vůle k moci jsou dost silné na to, aby každého z nás vybičovaly k obrovským výkonům, které nás budou stát mnoho energie. Ale upřímně? Jak často ve škole prožijeme ten vrcholný pocit „Za tohle stojí i trpět!“? Nikdy až minimálně, a přesto jsou studenti, kteří z vlastní svobodné vůle dřou. Co z toho plyne? Tito studenti nejdou na pohon silné vnitřní motivace, nýbrž prostě umí dřít, a to už je dovednost stejně tak jako self-marketing.

⁵⁵ Viz stranu 89.

1. 3. „Studentské časy byly kapitola sama o sobě... Vždycky jsem se to tak dlouho šprtala a tys to chápal po odstavci textu.“

„Nic to nezměnilo na tom, že známky jsi měla lepší.“

Po kapitolách o sociálním fungování, kde hrála osobnostní dimenze příjmu informací spíše druhořadou roli, nastává část o kognitivním fungování jedince, kde se méně významný vliv S/N dimenze přehupuje ve vliv naprosto zásadní.

1. 3. 1. Smyslový (S) typ nad testem

Výukový systém v naší zemi S rozhodně neupřednostňuje, byť nutno uznat, že podpora učilišť a technických vysokoškolských oborů na úkor humanitních disciplín, jíž hlásal nejen v tomto směru bezmocný prezident, nýbrž například i v době psaní tohoto textu ještě vlivné hnutí ANO 2011, by se takovému upřednostňování přiblížila. Nicméně, vize je jedna věc a realita druhá (v tomto případě naštěstí). Ve školní výuce obzvláště ve vyšších ročnících je požadována v mnoha předmětech schopnost chápat a nalézat souvislosti a tyto dovednosti demonstrovat pedagogům jak prostřednictvím rozsáhlých písemných prací, tak odpověďmi v textech. Jak víme, souvislosti není silnou stránkou S a dostát těmto požadavkům je pro ně leckdy těžší, než v případě N.

V čem jsou však S zdatnější, je práce s fakty a manuální zručnost. Obě tyto dovednosti v českém výukovém systému mají svůj čas a to nejen v tělesné, hudební a výtvarné výchově, kdy nakonec bývá známkována snaha. V prvním případě – tedy práci s fakty – najdeme takové chvíle rozprostřené po celém studijním období od první třídy až po postgraduální studium. Je toho mnoho, co se máme v průběhu docházky naučit nazpaměť: tvrdé a měkké souhlásky, vyjmenovaná slova, hromadu básniček, cizojazyčná slovíčka, dějepisná data, místopisné polohy, periodickou tabulku prvků, literární autory s jejich díly... no, je toho mnoho. Jakmile dojde k nutnosti zapamatovat si informaci přesně tak, jak jsme ji přijali, dochází k zapojení S_1 funkce a není tedy na škodu preferovat smyslové vnímání.

Druhou zmíněnou výhodou S při studiích byla zručnost. Tato vlastnost se uplatní nejvíce při učňovském studiu a v jisté míře u všech dětí na začátku školy, kdy se musí naučit psát a zároveň mají více vykreslovacích úkolů než kdy později. Právě pro psaní se využívá smyslové vnímání, především S_E , aby dítě začalo psát, musí si zvládnout do paměti vtisknout podobu písmen a následně ji za nezbytné koordinace mozku a rukou převést na papír. Vysoká kvalita písma leckterým silným N zůstane zapovězena a je tak možné bez nadsázky říct, že zatímco S jsou písaři, N se cítí spisovateli.

S mají výhodu na prvním stupni základní školy, kde se po žácích nepožaduje abstraktní myšlení s hromadou souvislostí, ale spíše preciznost práce, ochota se soustředit na jedno téma a nehledat hromadu dílčích faktorů, které by v reálném životě hypoteticky mohly ovlivnit modelovou situaci. (Pakliže nemáte pocit, že by se pojem „představitelnost“ dal dát s předchozími větami dohromady, promítněte si popsané principy do modelového počítání slovní úlohy). Na druhém stupni se však karta začíná obracet, objevují se nové předměty jako fyzika a chemie, zvyšuje se obtížnost matematiky a do českého jazyka čím dál tím více vstupuje nutnost pracovat s textem. Ať už je úkolem jeho analýza, nebo tvorba. Nic z toho není pro S ideálním prostředím a na prospěchu se to projeví. V již nepovinném (nicméně pro zisk zaměstnání téměř nezbytném) třetím stupni vzdělání se mohou studenti specializovat. Mnozí S zvolí učiliště, průmyslovou střední školu, či jiné místo, kde se jejich praktické myšlení uplatní a jiní zas gymnázia, kde samozřejmě i oni mohou být dobrými studenty, nicméně vyšší obtížnost je nemine. Univerzitní studium je pro S taktéž přístupné, smyslově vnímající typy volí především technické obory, ale také medicínu, právo, nebo třeba pedagogiku (viz vysoký podíl SJ mezi učitelkami a těmi několika učiteli).

1. 2. 2. Intuitivní (N) typ nad testem

N si se vzdělávacím systémem rozumějí o něco lépe, než opačně vnímající, byť jejich studijní převaha není zcela patrná v prvních ročnících školní docházky, v těch pozdějších se projevuje čím dál tím více. Ale v čem příčina větší úspěšnosti spočívá?

Svět je složité místo, pro jehož pochopení zdaleka nestačí selský rozum (respektive, pro pochopení světa nám nejspíše nikdy nebude stačit ani rozum ve všech svých dalších podobách, nicméně jen se zmiňovaným selským rozumem by se člověk nikdy nedostal ani na Měsíc ani by nebyl schopen přijít s konspirací, že celá cesta na Měsíc byl jen podvod) a právě tuto obtížněji uchopitelnou část našeho světa představují principy, vzorce a zákony, jež přijímáme skrze vzdělání. Právě abstraktní, nezřídka světu mírně vzdálené, myšlení je pro N charakteristické a není divu, že jim je jeho používání při výuce blízké a relativně snadné.

Silná stránka, která se nezapře obzvláště v humanitních a uměleckých oborech, je nápaditost, jíž jsou N obdařeni. Psaní esejí i kratších slohů, úvahy nad všelikými tématy. Obzvláště (I)NJ mají díky své N_1 schopnost napsat cokoliv o čemkoliv, kterážto schopnost není sice neomylná, ale během studia se uplatní. N bývají také obratnější a zapálenější pisatelé, jejich slohy pedagogové hodnotí jako zábavnější, nápaditější a květnatější (v tomto případě je možno argumentovat tím, že N s menším zájmem o praktické aktivity snáze sahají po knihách, díky nimž si četbou obrušují svou slovní zásobu i syntaktické dovednosti).

Co naopak N ve škole limituje, je jejich nevelká úcta k faktům a tendence k tomu si raději všechno vykládat v souvislostech. N si hůře pamatují jména, názvy a čísla. Dějepis je pro mnohé z nich velkým utrpením.

Druhým nebezpečím číhajícím na N studenty během jejich cesty vzděláním, je pokusení to s intuitivním vnímáním pořádně rozjet. V okamžiku, kdy N například v euforické návaznosti na úspěchy předešlé hodiny, vypnou nepreferované smyslové vnímání, jsou velice náchylní k tomu přijímat zadání a jiné informace z okolního světa velice nepřesně, což může mít následek natolik volně pojatého úkolu, že hodnotící učitel řešení neuzná. Desetinná čárka sem, desetinná čárka tam. Ale známka pak bude pár stupňů sem pár stupňů tam.

A jak si vedou N...no, řekněme chronologicky? V prvních letech to nemusí být žádná jízda slávy. Roztěkaní prvňáčci (obzvláště EN), chtějí dělat všechno, jen ne soustředěně psát do písanky řádky vlnovek. Po prvním stupni spojeném s mnoha boji přichází stupeň druhý, který ne že by byl pro N lehčí než předchozí, ale pro doposud úspěšné S spolužáky se stává výrazně těžším, a tak mají N studenti náhle menší konkurenci. Co jsem popsal jako výzvy a pravděpodobné lekce pokory pro S, je pro N příležitostí, jak si dokázat, že něco dovedou. S třetím stupněm N směřují především na gymnázia, kde budou mít možnost plněji rozvíjet svůj ne zrovna selský rozum. A pak, po maturitě, mnozí pokračují dále na vysoké školy, kde jim pestrost oborů umožňuje si vybrat studium na míru, byť s rizikem, že následné uplatnění se již tímto přívlastkem pyšnit nebude, bude-li vůbec. Univerzity jsou jak v Čákrtově, tak v americké typologii popsáné jakožto výrazně N prostředí. Není divu, s výjimkou technických oborů se jedná o pokračování gymnaziálního trendu, kde je intuitivní vnímání čím dál tím výhodnějším přístupem.

1. 3. „Tys to ale s prací nikdy nehrotil. Učitelé byli spravedliví.“

„Frustroval mě jejich chlad. Víš, že se mimo přátelské vztahy, jen těžko dokážu motivovat.“

Preferovaná dimenze usuzování se ráda nechá uplatnit, kdykoliv je to možné. Vyučovací hodina však nenechává přes příliš prostoru různým způsobům uvažování a při výrazném upřednostnění buď na myšlení, nebo na citění založeného usuzování se studenti opačné preference nudí. A to je jen jeden z fenoménů, jaké s dimenzí T/F a jejím vlivem na nositelovo zvládání učiva souvisí.

1. 3. 1. Listování v rozvrzích

Původně jsem odstavec započal větou: „T to mají obecně o něco snazší...“ Pak ovšem přišel čas na zdůvodnění a já si před sebe vzal několik rozvrhů, abych posoudil, zda opravdu přírodovědné (fyzika, chemie, matematika + informatika) předměty, v nichž kromě logiky a několika faktů nic neplatí, převažují nad předměty humanitními (občanská výchova, český jazyk, cizí jazyky, hudební a výtvarná výchova), kde naopak významné slovo dostane i přinejmenším schopnost empatie k lidské bytosti v určité situaci. Nezapočítával jsem předmět tělocvik, v němž hraje větší roli tělesná zdatnost než povaha (byť například sportovní hry osloví výrazněji T, tedy jedince odhodlané jít za cílem naplno navzdory tomu, že bude nějaký poražený a to jak v zápase, tak na zemi), dále pak zeměpis, jehož náplň je při vysvětlování přírodních jevů orientovaná silně pro T a naopak při studiu obyvatelstva různých zemí a jejich kultur ryze humanitní a tedy orientovaná spíše na F, nakonec pak mimo mé měření skončily hodiny přírodopisu a dějepisu, které jsem snad pro obrovský význam faktů nutných k naučení nazpaměť, nebyl schopen přesně určit. Navzdory původní hypotéze jsem ze vzorku sedmi tříd povinné školní docházky z tří různých škol zjistil, že předmětům vyhovujícím spíše T typům v rozvrzích (bez vynechaných předmětů) připadá dost přesně kolem poloviny hodin a do druhé poloviny spadají hodiny vyhovující F typům.

1. 3. 2. Myslíci (T) typ nad testem

Je tedy dobrou zprávou pro nás, že T nejsou vzdělávacím systémem nikterak upřednostňováni ani potírání. Mají svou polovinu předmětů, v nichž se mohou rozhodovat na základě logiky a nezatěžovat se bludnými cestami etických a osobních rozměrů svých myšlenek. Odtrhnout Somálskou desku od zbytku Afriky by muselo být velmi zajímavé nehledě na humanitární katastrofy, které by takový pokus způsobil. Jestli je cesta k vyřešení problému, kterou žádný T nepohrdne, pak je touto cestou výpočet. I při psaní esejí, pokrývání bílých stránek umělecky cennějšími obrázky a provádění jiných humanitních úkonů, jsou T horlivými fanoušky maximálně systematického postupu. I když je tedy jejich výsledek naprosto bez náboje a žádané hloubky, nedá se mu alespoň vytknout vymykání se zadání, či vnitřní rozporuplnost, správnost je nutná pro přežití projektu, i když ne dostatečná pro jeho brilantnost. Zvláště ST(J) se zřídka dopouští omylu, že by napsali práci a zpětně se dozvěděli⁵⁶, že měla být na jiné téma. Mít v týmu T na humanitní projekt je tedy důvod k vděčnosti.

1. 3. 3. Cítící (F) typ nad testem

Jak již nastínil odstavec věnovaný zběžné analýze rozvrhů v České republice, F se seberealizují spíše v humanitně založených odvětvích, v těch, kde vložit své emoce do své práce díla není znehodnocením, nýbrž leckdy povznesením výsledku (samozřejmě existují důležité výjimky, například sociologický průzkum vytvářený na základě krátkodobé nálady výzkumníka, by byl emocemi tvůrců sotva zobjeektivněn). Jako ryba ve vodě se F cítí v těch předmětech, které T obvykle napadají pro jejich zbytečnost. Snad nejváženější F ovládanou disciplínou tvoří jazyky. Proč jazyky? Jako jedno z vysvětlení se nabízí fakt, že logičností se mohlo chlubit jen pár řečí, což frustruje, znechucuje, zpomaluje učení T natolik, že nad nimi F získají náskok. Řeč má zároveň jako nástroj pro dorozumění mezi lidmi větší kouzlo právě pro lidsky orientované F.

Co naopak F nudí, někdy až ke spánku, jsou hodiny zdlouhavých výpočtů beze špetky něčeho osobního a z jejich pohledu tedy i důležitého a podstatného. Ne, že by F nezvládali logické operace, jen pro ně nejsou zdrojem inspirace a neoslovují je. Mají-li se však podílet na skupinové práci i

⁵⁶ Upřímně, já jsem třeba INTJ a od učitelů slyším „že čekali něco jiného“ relativně často, nicméně své vlastní cesty si obvykle volím zcela vědomě s filosofií, že výsledek práce má být co nejlepší, měřeno mým terciárním F₁ a ne co nejlépe pasovat do učitelského zadání. Takže učitelé, už se těším na vaše hodnocení epické eseje, kterou začnu psát hned po téhle knížce! Změnit se teď v ISTJ okamžitě bych tuto poznámku vymazal, jelikož něco takového do naučné literatury nepatří a můj způsob přemýšlení by byl zcela v pořádku, nicméně já jsem INTJ a tak tu nechám všechny své myšlenky a to je taky úplně v pořádku.

v rámci takového nudného předmětu, pořád můžou být v týmu pro své diplomatické schopnosti velmi cennými spolupracovníky.

I přes vyrovnané šance studijního úspěchu si F vedou na vysvědčeních leckdy lépe než nositelé opačné preference. To proto, že dopřávají více sluchu všem příbuzným a jiným autoritám, které po nich požadují dobrý prospěch. Toto naslouchání může mít jak formu upřímné snahy jim udělat radost, tak vysokou citlivostí na projevy nespokojenosti s prospěchem. První přístup se týká premiantů, druhý slabších studentů a studentek. Dalším odrazem pro F typické emocionality ve studiu, je fakt, že je pro ně výraznou motivací, mají-li s učitelem daného předmětu výjimečně dobré osobní vztahy.

1. 4. „Jednou tě třídní trochu seřvala, ale jinak byli všichni skvělí, o všem řekli dopředu“.

„Promiň, ale sama víš, že mě to akorát stresovalo o něco delší dobu.“

Další oddíl se chýlí ke konci, ale ještě než se podíváme na projevy osobnostního typu ve studentském, nikoliv však studijním životě, čeká nás úvaha nad tím, jak velkou roli v našem studiu hraje osobnostní dimenze J/P.

Jestli je něco spjato s touto osobnostní dimenzí opravdu pevně, pak je to způsob, jakým hospodaříme se svým časem. Možnosti jsou dvě, buď se o jakous takous hospodárnost snažíme, nebo ji mnoho pozornosti nevěnujeme. J volí první možnost a nutno uznat, že se jim také vyplácí. J se připravují. Tato činnost je během studia v určité míře nezbytná a dotýká se i P, ale aby měl jedinec být sebemenší studijní motivací, musí mít důvěru v to, že znalosti uložené do jeho paměti budou pak prostřednictvím introvertovaného vnímání úspěšně vytaženy a využity. Introvertované vnímání je dominantní pro IJ typy a není tedy divu, že právě ty se řadí mezi nejpilnější studenty (na úplném vrcholu pak stojí ISJ, kteří méně spoléhají na ducha své intuice, který přináší nápady, jak se mu zrovna zachce).

1. 4. 1. Usuzující (J) typy nad testem

Pro svou potřebu být připraveni J sotva vítají nehlášené testy, či známkové činnosti, na něž se předem sotva připraví. Takových předmětů je však menšina a J jsou tak prakticky po celou dobu studií ve výhodě nad P. Z testů dostávají lepší známky, jelikož se na ně naučili, domácí práce zvládají odevzdávat většinou včas a díky zodpovědnějšímu spánkovému režimu mají také leckdy více energie a duchapřítomnosti na zvládání různých ústních zkoušení a laboratorních cvičení, které jsou však pro ně často předmětem obav, jelikož mnohé z žádaných dovedností si člověk doma procvičí jen těžko.

Příprava je nezbytná obzvláště v případě osudových zkoušek, jakými jsou přijímačky po deváté třídě, maturita a další přijímačky, tentokrát na vysokou školu. Většinou jsou to právě J, kteří mají z podobných událostí nejvíce obav a stejně tak zase J, kteří by je až tak mít nemuseli. Zvyk se připravovat, který si během předchozích studií připraví, anebo nepřipraví, by jim měl posloužit jako jistící lano před tím u zkoušek propadnout (byť toto lano je stejně tak provazem, který je nepustil k mnohým zajímavým a obohacujícím mimoškolním aktivitám).

Skupinové projekty se J ve většině případů snaží udělat jako ostatně všechno s předstihem a vedou k tomu i spolužáky. J dovedou tlačit, pomáhá jim k tomu extravertované usuzování, kterým dávají jasně najevo, co od ostatních očekávají. Obzvláště projekt dělaný za spolupráce s E(T)J může připomínat až funkci neplaceného zaměstnance autority, která ví, jak to všechno bude, ale sama přiloží ruku k dílu, až když bude mít garanci, že děláte minimálně stejně tolik, co ona. Naopak IJ se pouštějí do tvrdé práce a obvykle oddírou podstatnou část práce za celý tým, jelikož nutit do činnosti zevláký je pro ně únavnější, než potřebné samostatně odpracovat.

Tímto tedy skončila čtbička o úspěšných J a nastává čas na možná méně povznášející avšak neméně důležitou sbírkou úvah a informací o studiu P typů. Co platí pro J, to u P není až tak samozřejmé. Například soustředěné studium je pro P (obzvláště EP, kteří mohou nepříjemnost snížit tím, že se učí s někým, kdo je ochotný jejich znalosti zkoušet) občas až mučivým požadavkem. EP se vztekají a všem okolo jdou ukázkovým záporným příkladem důsledné přípravy, IP nenápadně přecházejí k jiným činnostem, do nichž se pak naplno zaberou.

1. 4. 2. Vnímající (P) typy nad testem

Odezva na lajdáctví, od něhož P nikdy nejsou vzdáleni, se následně projeví v podobě horších známek z testů a pětěk z neodevzdaných prací. A to i přes schopnost P mnohé na poslední chvíli zachránit. Na rozdíl od J, kteří si práci a odpočinek rozvrhují rovnoměrně, P se nebojí velkých výkyvů, a když dojde na věc, jsou připraveni k velkému vypětí sil. Výsledek tak je leckdy překvapivě dobrý a srovnatelný s těmi, jaké podají J spolužáci, kteří práci věnovali možná až moc.

Příklad ze života:

Pokusím se na následujícím příkladu demonstrovat mnohé z vlastností, jimiž se účast J/P na dlouhodobých projektech vyznačuje: Spolužáci INTJ, ISFP a ESTP dělali projekt. Práce bylo hodně a tak si ji rozdělili. INTJ si pro opodstatněnou nedůvěru ve své kolegy vzal na starost největší kus práce, který dokončil s velkým předstihem. ESTP také provedl jistou přípravu, jen se nemohl s INTJ shodnout, především mu vadila z jeho pohledu zbytečná práce s designem prezentace a úsilím být o tématu schopen mluvit spatra. INTJ byl prací příliš zaměstnaný, a tak mu na domluvy nezbylo moc času. ISFP s prací začal hned po termínu odevzdání. Když pak spolužáci společně stanuli před tabulí, odprezentoval INTJ svým obvyklým nesmělým způsobem svou část, ISFP předvedl, že i po termínu se dá leccos stihnout a ESTP vybuchl, jelikož pro špatnou týmovou domluvu neměl náhle ani poznámky (jež by četl) ani prezentaci.

P obzvláště oceňují práce, kde není třeba (případně není možno) nějaké přípravy. Mnohem více než J jsou oslovováni sportovními hrami a laboratorními cvičeními (SP), případně v hodinách zadanými hlavolamy (NP). P jsou schopni soustavného výkonu a to učitelé oceňují, i jejich aktivita v hodinách je výraznější než u opačné preference. Obzvláště EP někdy ani nepotřebují znát fakta či souvislosti, aby se aktivně zapojovali do hodin a reagovali na dotazy učitelů. V kreativních pracích zadaných na hodinách se mohou velmi reprezentativně předvést i IP, u učitelů hodnotících aktivitu v hodinách je to podstatné plus. Nicméně na stejnou úroveň jako J to známky P nevyzdvihnou.

1. 5. Typy a studium

Pravděpodobné oblíbené předměty jednotlivých typů		Vyhovující způsob studia
ESFJ	Praktické činnosti, občanská nauka	Procvičování
ENFJ	Občanská nauka, jazyky	Diskuze
ESTJ	Dějepis, občanská nauka	Referát
ENTJ	Chemie, matematika	Referát
ESFP	Tělocvik, hudební a výtvarná výchova	Skupinová tvorba
ESTP	Tělocvik, hudební a výtvarná výchova	Skupinová práce
ENTP	Fyzika, matematika	Počítání
ENFP	Hudební a výtvarná výchova	Poslech výkladu
ISFP	Hudební a výtvarná výchova, tělocvik	Umělecká tvorba
INFP	Hudební a výtvarná výchova, jazyky	Umělecká tvorba
ISTP	Tělocvik, hudební a výtvarná výchova	Práce v laboratoři
INTP	Matematika, fyzika, chemie	Dumání
ISFJ	Dějepis, zeměpis, občanská nauka	Učení nazpaměť
ISTJ	Dějepis, zeměpis	Učení nazpaměť
INFJ	Literatura, jazyky	Sepisování esejí
INTJ	Matematika, fyzika, literatura	Dlouhodobý projekt

1. 6. Rekapitulace

- Podstatou studia je nabírání nových znalostí i dovedností a zvyšování inteligence ve všech jejích podobách.
- Pro E osobní kontakt, pro I soukromí.
- Pro N souvislý text, pro S tabulky a seznamy s krátkými body.
- Pro T možnost studium zúročit, pro F osobní vztah.
- Pro J plánování dopředu, pro P akci.

2. Typy jako žáci

Výuka není to jediné, s čím se musí studenti během školní docházky vyrovnat. Společenská rovina let strávených sedě v lavici se také nesmí zanedbat. O tématu třídního života jsem leccos napsal již v úvodu celé kapitoly, ale pro zopakování základy ještě jednou shrnu.

S třídním kolektivem se dítě setká již ve školce, skupina podobně starých dětí tedy pro novoškoláčka není již nového. S čím však žáček nejspíše zkušenosti nemá, je důraz na výkon a jeho následné hodnocení. U slabších studentů, kteří si navíc nedodávají sebedůvěry v jiné úspěšnější sféře svého života, je reálná hrozba pocitů méněcennosti. Avšak ani dobrý prospěch nemusí být cestou k sebedůvěře a štěstí. Hovorový výraz „šprt“ je dobrým dokladem toho, že existují prostředky i k vyjádření žárlivosti a ponížení úspěšnějšího spolužáka. Tento boj o úspěch se vztahuje především na nižší ročníky, do druhého stupně si už většinou žáci i rodiče zvyknou na nějaký svůj obecný prospěch, kterého se drží a způsob zpracování toho, že někdo je lepší popřípadě horší, se ustálí taktéž. Během dospívání řeší dotyční většinou mnohem důležitější záležitosti než známky. Způsob, jakým se žák či student se vši tou soutěživostí vyrovná, je dán do velké míry prostředím školy, rodinným zázemím a také jeho osobností, tedy i osobnostním typem.

V rámci tématu vztahů ve třídě, je vhodné zmínit jeden velmi bolestivý a smutný fenomén současnosti zvaný šikana. Dlouhodobý teror psychické i fyzické podoby se dotýká mnoha studentů (přiznávám, že jsem i přes hledání nenašel počet procent, ale pamatuji si, že mě to číslo nepříjemně překvapilo svou velikostí. Sám jsem šikanu, či chování jí podobné ve škole zažil dvakrát). Šikana se může lišit formou i intenzitou, které záleží na dalších okolnostech. Mimo jiné i na osobnostech jak agresora, tak oběti.

Jakožto relativně uzavřený kolektiv s několikaletou životností je třída spolužáků předurčená k tomu si vytvořit jistou hierarchii a rozdělit role. Tento aspekt sociálního života jsem pominul jak v kapitole o vztazích obecně, kde se větší pozornosti dostalo především výlučným vztahům přátelským až mileneckým charakteristickým oboustrannou snahou o vzájemné vycházení ani o rodinných vztazích, neboť rodina je tvořena výrazně menším počtem lidí než třída. Role v rámci třídy jsou díky jedinečnému prostředí, jaké školní kolektiv tvoří, díky frustraci spojené se studiem a dospíváním, mírně odlišné od rolí jaké budou jednou studentům přiřazeny na pracovišti, nebo ve vrstevnických skupinách se zájmovou orientací. Kupříkladu na koho se spolužáci dívají skrz prsty jako na *šprtu*, je sice v ohrožení, že si připisovanou roli zafixuje a pojme ji jako součást vlastní identity, nicméně má šanci, že jednou bude jeho píle oceněna o něco přívětivějším pojmenováním. A naopak ten, který si užívá obdivu, třeba i opačného pohlaví, může v lehkovážnosti podcenit tu či onu přípravu na přechod mezi stupni školní docházky a zavřít si dveře k dobrému vzdělání. Není, doufám, pochybností, že role, jaké v lidské komunitě nafasujeme, velmi úzce souvisejí s naší osobností.

2. 1. „Evidentně jsi tedy nebyl spokojený. Mezi spolužáky by ses třeba mohl odreagovat, ale ty jsi vždycky odešel...“

„Iritován naprostou necitlivostí, se kterou se chovali k učitelům, domů!“

Leckterá přestávka je dobrou ukázkou toho, že deset minut k nabrání sil na následující hodinu se dá pojmout velmi různě a to je jen jeden z jinak mnoha případů, kdy se osobnostní dimenze E/I projevuje v životě komunity spolužáků.

2. 1. 1. Extravert (E) mezi spolužáky

Jako obvykle začneme u početnějších E. Situace představená v úvodním odstavci zas může posloužit jako odrazový můstek, pro další úvahy. Po únavné hodině začnou studenti vyhledávat zdroje energie, v případě extravertních studentů je nasnadě, že tímto zdrojem budou právě jejich spolužáci. Mimo odborné školy zaměřené na výchovu pracovníků v „introvertních“ oborech (viz kupříkladu budoucí knihovníky) je téměř jisté, že si extraverzi najdou někoho do páru, kdo jim umožní si nabít baterky.

Někoho najdou, dokonce to leckdy ani nemusí být E. Může se ale stát, že silná potřeba společníka, na kterého by se dalo mluvit při hodinách i během přestávek mluvit, přeroste v neoblíbený excentrismus a dovede kolektiv k tomu se hyperkomunikativnímu extravertnímu spolužákovi raději vyhýbat. Přerostlá extraverteze, potřebující o to více zájmu druhých lidí, se tak vytrestá sama. Takové odloučení ohrožuje velmi silné E v jakémkoliv kolektivu. Čím je extravert silnější, tím důležitější pro něj druzí jsou a když je přílišným zájmem unaví, až znechutí, fakticky přečerpá obnovitelný zdroj lidské trpělivosti, je to situace pro něj o to bolestnější.

Nicméně takovou smůlu E v třídním kolektivu spíše nemají, než mají. Byť dávají spolužákům najevo svou přítomnost někdy až s bouřlivou horlivostí, mají v třídní hierarchii většinou rychlejší „kariérní růst“. Přirozeněji se dostávají do čela různých part, jejich úspěchy i prohřešky jsou viditelnější a to jim dává šanci být na špičce, co se oblíbenosti týče. Tento hierarchický postup je o to výraznější, že jsou to právě E, kteří jeho vznik iniciují. Kolektiv pod výrazným vlivem I dá vzniknout spíše rozdrobeným skupinkám spolužáků, kteří si dobře rozumějí. Stejně tak ale bohužel platí, že obrátí-li proti sobě někdo spolužáky a stane se terčem jejich otevřené zášti, bude to E.

E také většinou působí sebevědoměji. V úvahách nad souvislostmi mezi osobnostním typem a studijním životem jsem se zmínil o vyšší šanci E vycházet zadobře s učiteli a být jimi pro výraznější aktivitu považováni za schopnější a bystřejší než skutečně jsou, tedy obecně obdarovanější v těch oblastech, které se těší ve třídním společenství úctě. Tento vztah učitelů s E žáky pak E pomáhá i ve způsobu, jakým na ně nahlíží zbytek třídy. Sebesilnější extraverteze však některé nedostatky nenapraví (ba je spíše ještě více prohloubí). E může pro spolužáky o to zajímavějším otloukánkem, že po ranách nejen padá, ale i křičí.

Obvykle se najde i několik E, kteří se tak úplně se zbytkem třídy nemusí, tvrdé jádro kolektivu je však tvořeno obvykle početnější skupinou extravertů majících dobré vztahy každého s každým a na ně pak navazují introverti s pevnějšími vazbami na jednotlivé jaderné jedince. Být v takovém jádru je zřejmě příjemné povzbuzující, ale také pokoušející. Ostatně jako jakákoliv moc. Mnohem větší hrozbou než že budou uvrženi na okraj kolektivu je pro E, že budou těmi, kteří uvrhávají. Pro E, obzvláště ty opojené společenským a jiným úspěchem, je svůdná nebezpečná možnost, že jejich potřeba zájmu bližních o jejich osobu dosáhne té míry, v níž už E jen těžko zabráni bezohlednému čerpání energie z druhých. Předchozí věta zní děsivě, ale v praxi může vypadat tak, že E si začne všimnout toho spolužáka, který ho doposud vůbec nezajímal a rozhodne se s ním navázat kontakt, o nějž možná druhá strana nestojí. Dokud nejsou překročeny určité meze, nehrozí vážné problémy. Seznamující se extravert však také může být člověk s vnitřními zraněními a sadistickými sklony a tyto

meze začne trvale překračovat. To je šikana, sadistické vyžívání se v trýznivém čerpání energie z bližních.

2. 1. 2. Introvert (I) mezi spolužáky

I se v kolektivu projevují méně výrazně. Jak již bylo zmíněno, pokud by bylo vše na nich, vlastně by ani žádný pořádný kolektiv k všeobecné spokojenosti nevznikl a I by se rozdrobili na malé vzájemně si rozumějící skupinky. Tak tomu ale většinou není, kolektivní život je ve správě E a I se ho účastní do té míry, aby vyšli vstříc potřebám své introverze a zároveň dostáli požadavkům společenství. Diskuze s kamarády a četba vystihují náplň drtivé většiny jejich přestávek. Četba jako zdroj energie je specialitou právě I, E čtou, když musí, nebo když jsou knihou skutečně nadšení, pro I je to leckdy nejlepší způsob trávení pauz. Konečně pak do oddychového světa delta vln prostřednictvím mobilních telefonů, her a sociálních sítí, utíkají jak I, tak E.

Nesdílnost I zasahuje i dále. Nejen, že jejich soused v lavici nemá detailní přehled o rodinném životě a názorech na politiku, ostatní spolužáky atd., často mu zůstávají skryty i záležitosti, o nichž by mohl mít přinejmenším tušení, například prospěch. I oceňují soukromí, vrácené testy sousedům raději neukazují. Stejně jako se jim ani nechlubí svými úspěchy, tak nežerají na svá zklamání. Při takovém přístupu mají obvykle „svý jistý“, nejsou-li nejhorší, nebudou mít u spolužáků pověst těch špatných, na druhou stranu, nejsou-li nejlepší, nebudou mít ani pověst těch dobrých.

Držet se stranou obnáší riziko. Vždycky. Odstup člověku umožňuje hodnotit chování většiny z vlastního pohledu, takže třeba vyhraněný IJ má nejvyšší šanci být tím, který se ozve v případě šikany spolužáka. Na druhou stranu je také v podobně velkém riziku, že on sám už nikoho takového mít nebude. Není-li I zadobře se zmiňovanou jadernou skupinou a tato skupina je svými způsoby a hodnotami nehodná toho být s kulturním člověkem zadobře, pak na základě této odlišnosti může dojít k šikaně. Lidé rádi převyšují ostatní a o to více jim vadí, když ostatní převyšují je.

Spokojenost I s kolektivem spočívá více než v počtu kamarádkých vztahů, v jednom či o něco větším počtu vztahů silnějších. Své sociální potřeby snáze ukojí introvertky než introverti, jelikož párování tvoří součást dívčí kultury. Introvertní chlapci udržují spíše jedno o něco pevnější přátelství v rámci party zahrnující větší počet členů. Nenaváže-li I žádný takový vztah, tak pokud není jeho introverze až chorobně přerostlá, cítí se v kolektivu osaměle a zpětně na něj nemá důvod vzpomínat v příliš dobrém světle. Dostane-li se však I daru přátelství, je vysoká šance, že bude vztah s kamarády spolužáky udržovat ještě pár let poté, co školu opustí.

2. 2. „Snad bys je mohl mít raději, ale ty jsi ani nehrál fotbal ani jsi neopakoval před testy.“

„Napsat svou první ilustrovanou sbírku pro mě znamenalo víc.“

Osobnostní dimenze S/N má zásadní vliv na náš prospěch, výrazně menší však na vycházení se spolužáky. Ovšem právě rozdílný přístup ke studiu samotnému se promítne i do vztahů mezi spolužáky, pro což si jistou pozornost zaslouží.

2. 2. 1. Smyslový (S) typ mezi spolužáky

Nositelé smyslového vnímání obvykle tvoří většinu třídy a jejich strohý, faktický přístup k té často nežádané části života zvané studium se tak stává součástí nejedné třídní kultury. K studiu S přistupují i v hovorech podle jakéhosi předem vytvořeného kodexu. Rozhodnou-li se být dobrými a spolehlivými studenty, usilují i o maximální svědomitost a zdržují se různých alternativních řešení úkolů a provokování učitelů. Rozhodnou-li se být permanentními spáči a ignoranty, pak na hodinách učitele spí a ignorují je. Pokud se rozhodnou vstoupit do šprýmující opozice, pak se učitelé mohou těšit, či děsit žáka, který je neustále je tahá za slovo.

Mezi S jsou velké rozdíly v tom, jak úspěšnými studenty jsou. Zatímco SP, hráči, se obvykle řadí k nejhůře hodnoceným studentům u SJ, strážců, je tomu naopak. Mnozí SJ někdy považují za poněkud nepatřičné navazovat vztahy s těmi línými (byť třeba jen v jednom oboru) a nezodpovědnými SP, třeba ve strachu, že i když mají kupodivu srovnatelnou povahu, mohli by podlehnout nekalým vlivům a zkazit se. U SP je to podobné, k těm zbytečně pilným až pedantním SJ necítí i přes sebelepší prospěch, žádnou úctu a jinak na nich většinou nic obdivuhodného nevidí. Zatímco pro SJ jsou známky všechno, pro SP samy o sobě neznamenaají nic. I přes tento viditelný rozdíl se však mezi jinak povahově podobnými SJ a SP vztahy postupem času naváží, na rozdíl od mnoha případných vztahů k těm „divným“ N.

Své vztahy se spolužáky S navazují prakticky výhradně na základě mimoškolních zálib. Výuka je pro S natolik vydatnou dávkou abstrakce, že ve zbývajícím čase, který ve třídě tráví, silně upřednostňují hovory na svěštější a odlehčenější témata. Konverzace má v lidském společenství obrovský význam a právě na jejím základě se navazují vztahy. Začne-li jeden S mluvit o něčem tak pochopitelném, jako jsou osudy hrdinů z Hvězdných válek, nebo výbava strýčkova autobusu, není divu, když se k němu mnozí S přidruží. N se hovoru třeba účastní, dokonce nejednou, ale nakonec budou vyhledávat hovory na témata jim bližší. Třída se takto snadno rozštěpí na jakési dvě skupiny, z nichž jedna bude právě patřit S.

2. 2. 2. Intuitivní (N) typ mezi spolužáky

Zvídaví N (následující odstavec se vztahuje spíše na NT, ale i NF jsou zvídaví, jen je zajímají více životní hodnoty a lidé než přírodní zákony a jimi řízený svět) si cení poznání sama o sobě a tudíž je provokuje stálé dotazování SP (a někdy také STJ) jakou má ta či ona látka hodnotu, k čemu bude užitečná? N by rádi poznali svět a to i co se týče jeho filosofických rozměrů, o to více je dráždí, když někdo tuto jejich potřebu zpochybňuje například odsuzováním matematiky a potřebují užitečnost svých oblíbených předmětů dokázat, tím se liší od SJ, kteří tento odpor ke školství přecházejí argumentem, že se jedná o projev lenosti tazatelů. Vzdělávání pro N dalece přesahuje lavici ve třídě, NJ čtou a mimoškolně se vzdělávají, NP si pro sebe počítají a píšou.

V předešlém odstavci popisované rysy N se promítají i do způsobu, jakým by rádi komunikovali se zbytkem světa. V hovoru jsou N schopni neuvěřitelného střídání témat, o nichž obvykle nemusejí vědět víc, než kolik jim sdělil náhodou přečtený článek z pohozených novin. Obzvláště svůdné je pro mnohé N také omílat zajímavá témata z hodiny, což je výrazně méně lákavé pro S, řešící výrazně praktičtější a svěštější záležitosti než správnost učitelovy definice pojmu „medium“, kupříkladu kdo by mohl mít sešit na opakování před testem během další hodiny.

N jsou vzácnější a nemohou si proto dovolit takovou vybíravost při hledání kamarádů. Již koncem druhého stupně studenti tráví pospolu většinu svého času a doba, kterou je nutno věnovat studiu zároveň nemůže být věnována intenzivnímu budování mezilidských vztahů v jiných kolektivech. IN jsou v reálném ohrožení, že žádné uspokojující vazby se spolužáky, kteří by jim rozuměli, během studia nenaváží. EN jsou v tvorbě vztahů čilejší a úspěšnější, zároveň jich je víc, ale ani tak není jejich situace nikterak idylická. Vznikne-li přátelství mezi S a N, dá se předpokládat, že bude mít větší význam právě pro N, jelikož N (obzvláště IN) vnímají mezilidské vztahy téměř jako nedostatkové zboží.

2. 3. „To mi ale pověz, jaký měla všechna ta práce smysl.“

„Fandil jsem svými básněmi všem outsiderům, a ne že by jich třída měla málo.“

Modelová situace použitá v nadpisu znázorňující s typem související rozdílnou reakci na ten či onen podnět sice není zdaleka tím nejzásadnějším produktem působení rozdílných preferencí v dimenzi T/F na život spolužáků, každopádně do nadpisu posloužila dobře.

2. 3. 1. Myslíci (T) typ mezi spolužáky

T se zdají být na kolektivu výrazně méně závislí než F. V jednání se spolužáky leckdy upřednostňují jakousi „čest“, opisovat se nemá, taháky jsou zlo. Tato čest však nakonec leckdy umírá s první potřebou si v zájmu svého prospěchu nedovoleně zahřešit. Co však zůstává je fakt, že pro T je škola důležitá mnohdy právě pro studium a ne pro třídní kolektiv. Mají-li si T vybrat po úspěšných přijímačkách, zda postoupí na školu s kvalitnější výukou, nebo na školu, kam přejdou jejich kamarádi, budou bez váhání volit první možnost. Náročnější váhání jim život předestře, budou-li se například později rozhodovat mezi dívkou/chlapcem (byť by se jednalo o pouhý risk a nikoliv ztrátu vztahu) a zahraničním studiem.

Ve vztazích se spolužáky si T vedou v jako každém jiném vrstevnickém kolektivu, obvykle své bližní v komunikaci nikterak nešetří. Jak žertovná, tak vážné míněná kritika a ostřejší výrazy mířené na ostatní studenty drží svou pozici charakteristické komunikace T. Pro svou britkost mají T o něco méně přátel než jejich F druzi a i těch pár spřízněných duší, které si udrží, je někdy jejich vyjadřováním nepříjemně vyvedeno z míry.

Příklad ze života

U stolu v jídelně sedělo několik kvartánů, studentů osmiletého gymnázia, kterým se tu a tam hlavou mihla zvědavost na budoucí spolužáky, kteří měli za rok nastoupit na čtyřleté gymnaziální studium. Nedlouho předtím třída trávila suplovanou hodinu matematickými úlohami, které připravili jejich matematikou nadšení spolužáci a které se konvenčně řešily skutečně obtížně. Jeden z tvůrců testu, ENTP, navrhnul, že by se testem dali přivítat prváci. Když pak odešel, jeho ESFP spolužačka vyjádřila svůj názor slovy: „To si neuvědomuje, jaká sociální sebevražda by to byla?“

Tato nenápadná historka velmi trefně poukazuje na to, kdo ve škole boduje u učitelů a kdo u spolužáků.

Kolik T kritizují ostatní, tolik jsou sami ochotnější konstruktivní kritiku přijmout a dokonce za ni být vděční. I proto se T srovnávají do skupinek, kde zavádějí vlastní jim vyhovující komunikační styl. Tyto skupinky jsou složené především z chlapců, nicméně najdou se v nich i osoby dívčího pohlaví, které se mezi citlivými F spolužačkami leckdy cítí trochu jako marťanské interventky a kultura zmiňovaných T skupin jim vyhovuje.

2. 3. 2. Cítící (F) typ mezi spolužáky

Na dotaz, proč chodí do školy, malí F odpovídají, že tomu tak je kvůli jejich kamarádům. Tento přístup časem dozraje do poněkud rozumnější podoby, avšak zůstává poznoteček, že kamarádi ve třídě jsou pro F důležitější než samotný účel školní docházky, totiž studium. Byť je tento přístup F leckdy podvědomý, nekrytý ovlivňuje jejich přístup k třídnímu životu. Je nad slunce jasné, že přidat si nějaké body u spolužáků třeba půjčením úkolu k opsání, má jasnou prioritu nad nějakým principem, že podobné praktiky třeba nejsou úplně čestné. Což o to, většina studentů s tím problémem nemá. F jsou ovšem kvůli dobrým vztahům ochotni riskovat. Hrozí-li, že se třeba sešit k původnímu vlastníkov

včas nenavratí, F to stejně risknou, tedy kromě případů, v nichž by se případné problémy příliš tvrdě odrazily v doposud pozitivním vztahu s učitelem nebo jinou autoritou⁵⁷.

Politikaření minulého odstavce se už pomalu blížilo vztahům mezi hrdiny anglosaské literatury, nicméně ono to tak mezi F leckdy chodí. Kalkulace s přízní se netýká všech citících a je i podstatná část, pro kterou má svět i jiný než osobní rozměr, každopádně úvahy ve stylu: „Komu bych se tak ještě mohl zavděčit? A nepoškodím tím náhodou vztah s tím dalším?“ (to především v případě poměrně poddajných IFP), nebo: „Jak si mohl/a takovou zradu dovolit, na takový vliv mám přeci právo jen já!“ (takové myšlenky pokoušejí více dominantní EFJ) nestojí mimo jejich uvažování.

Aby měli F vědomí, že školní docházka má nějaký smysl, obvykle se nespokojí s pouhou výukou a podporují i další kontakt se spolužáky. Ať už se přátelsky navštěvují (IF), nebo pořádají setkání většího formátu, třídní pikniky a večírky (EF). Například co se týče třídních srazů po několika uplynulých generacích, dá se očekávat, že se jejich organizace chopí nějaký ESFJ, v němž se skloubí smysl pro povinnost s nefalšovanou chutí po letech vytáhnout pár starých vztahů na světlo. IF(J) si udržují vztahy s konkrétními kamarády a tyto vztahy ochraňují i dlouhá léta poté, co spolu s dotyčným již nesedí v jedné lavici.

2. 4. „Jaká škoda, že ses dál než k básním nedostal.“

“Paka z tvrdého jádra kolektivu by se třeba odhodlala pomoci, ale bohužel se nepřestala zajímat jen sama o sebe.“

2. 4. 1. Usuzující (J) typy mezi spolužáky

J většinou drží otěže, ale bez P si mnohdy nevšimnou, že by bylo na místě přibrzdit, zatočit, nebo opravdu prudce zrychlit. Tato metafora se vztahuje na veškerou činnost lidmi prováděnou, fungování třídního kolektivu nevyjímaje.

Jak bylo napsáno, J většinou organizují vše, co studenti organizovat mohou. Bývají voleni do studentských parlamentů, mají pozice třídních pokladníků a nástěnkářů, má-li skupinka spolupracovat na projektu, bude pravděpodobně organizace v rukách nějakého J. Není divu, že se J studenti někdy cítí poněkud přetížení. Obzvláště IJ (v pořadí: ISFJ, INFJ, ISTJ a občas i INTJ) se cítí být zároveň povoláni k tomu naučit se všechno, co jim učitelé předají, kterýžto zvyk je dalším konzumentem energie i času.

Po vši té dřině, která se u různých J liší jak intenzitou, tak podobou, mají usuzující potřebu jistého zadostiučnění. Po všem tom času, který věnovali činností nepřinášejícím bezprostřední uspokojení, potřebují J najít nějaké ubezpečení, že ty investice stály za to. Já jsem J a kupříkladu tato knížka, kterou čtete, je jedním z mých mnoha projektů. Své projekty mohou rozdělit na ty, které skončily v šuplíku, nebo je jiné okolnosti potopily a projekty, které byly spuštěny. Poměr prvních a druhých je přibližně 4:1. To je skóre, po kterém si člověk klade otázku, zda jeho život není pachtěním. Je těžké si přiznat, že leckdy ano. J si ovšem nejprve dají záležet, aby sobě nebo okolí vypíchli všechn přínos toho, co udělali, nebo eventuálně všechny nevýhody nedělání toho, co právě oni dělají. V praxi to vypadá tak, že úspěšní EJ se chlubí na každém kroku, IJ se jen dmou pýchu a není-li doba tak přejícná, EJ se dívají skrz prsty na všechny ostatní, protože ani neví, co všechno jejich bližní dělají a IJ zas na ty, kteří prokazatelně něco zanedbávají, byť přitom mají možnost rozvíjet se v jiné oblasti, to však IJ nevědí.

⁵⁷ Jaký učitel by zavrhnul žáka, protože opisoval? Někaký praštěný a přísný zároveň. Přesto se i takto komplikované pedagogické osobnosti najdou. Vyprávěním se ke mně donesl případ latinářky, která zlomila hůl nad studentkou opisující při testu. Bohužel se spletla, neopisovala postižená, ale její sousedka. Pro učitelku to musel být velký šok, když jí poškozená její omyl vyčetla na maturitním večírku, o osudovosti tohoto okamžiku svědčí též skutečnost, že bývalá žákyně následně každoročně obdržela od své latinářky vánoční přání.

Kromě nezpochybnitelného podílu na fungování skupiny však J mohou být svému okolí i velmi nepříjemní. Jedna podoba, kterou můžeme nazvat třeba „srdce zlomené neúspěchem“, byla popsána v předchozím odstavci. J dovedou však být také velmi otravní, jsou-li například nespokojeni s úrovní skupinových projektů a deadliny, které se k nedokončeným pracím hrozivě přibližují, takový strach je někdy oprávněný a někdy zcela zbytečný. Obzvláště ISJ lpí i na těch nejmenších detailech a dokud si nejsou jisti, že všechny z nich splňují zadání, prudí všechny své kolegy, čímž vážně pokouší trpělivost i svých INJ a ESJ příbuzných. V případě spolupráce s lajdackými ISP to budou nejspíše právě ISJ, kdo se neudrží bez vzteku. Dalším již mnohokrát zmíněným neduhem EJ, je jejich neodbytná potřeba za každou cenu dominovat.

2. 4. 2. Vnímající (P) typy mezi spolužáky

P jsou ve funkcích méně zastoupeni a dá se říct, že se na tvorbě formálního charakteru třídy prakticky nepodílejí. Jejich vliv na fungování kolektivu jako celku je však nezpochybnitelný. Zatímco ve společných projektech bývají spolehlivějšími J opakovaně zachraňování před postihy z neodevdaných prací, v oblasti fungování celé skupiny dokážou svou schopností nejdříve se dívat a až potom usuzovat poskytovat sobě i usuzujícím spolužákům nadhled nad vzájemnými vztahy, výukovými metodami, ale také učivem samotným, které není ani v podání učitelů bezchybné.

Obzvláště SP žijící především přítomností, ale také NP pro které je důležitá hlavně budoucnost, vzdálená natolik, že ať to dnes dopadne jakkoliv, ona tím poznamenaná nebude, mají velkou zásluhu na tom, že třída žije i něčím jiným než povinnostmi a že přestávky mají leckdy jinou náplň než opakování před dalšími hodinami. Samozřejmě i J se tu a tam zapovídají a tu a tam těch deset až pětadesát minut proctou, ale jejich tendence strávit čas odpočinku se sešitem v neklidném roztřesené ruce popřípadě si zdvihat sebevědomí stálým zkoušením méně sebejistých spolužáků, by mnohdy převládla na úkor záležitostí sice neznámkových, ale neméně důležitých.

Nejen ve škole věnují P mnoho pozornosti mimoškolním záležitostem. Jejich mimoškolní program je mnohem aktivnější než život J, co se týče sportovních, uměleckých i jiných kroužků (pravděpodobně s výjimkou doučování). Právě tady si P osvojují dovednosti a získávají schopnosti, jaké jsou studiem možná vyžadované, ale nikoliv pěstované. Sem patří různé měkké dovednosti, schopnost spolupracovat a nepřenechávat maximum ostatním, vytrvalost, schopnost nadhledu nad případnými neúspěchy, tolerance k nedokonalosti učitele i spolužáků atd. Na druhou stranu je velká smůla, pokud P žádné podobné činnosti nemají. Pak jsou ohroženi životem ve stylu: „přijdu domů, udělám si úkoly, zbytek odpoledne prospím a noc prohraju.“, tedy naprosto bezcílným lelkováním.

2. 5. Rekapitulace:

- Třída ve škole je kolektiv specifický především nemožností ho přestat navštěvovat a výrazným prvkem studia.
- I se octnou na okraji snáz než E, kteří tvoří jádro kolektivu.
- Studijně zdatnější a zvláštnější N nachází spřízněné duše obtížněji než S.
- F drží třídu pohromadě, T ukazují, že vztahy nejsou všechno.
- J musí překousnout, že při společném projektu s P, nebude dělba práce rovnoměrná.

3. Učitelé

Pro fungování moderní společnosti jsou nezbytní, dle veřejného mínění sestavené žebříčky jim připisují jedno z nejcennějších povolání, mezi vysokoškolskými profesemi mají jedny z nejnižších platů, nejčastější syndrom vyhoření a například jim určená Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy je jednou z nejhorších v Praze. Dlouholetého styku s různými učiteli, není v této zemi s výjimkou studentů s opravdu specifickým studijním plánem ušetřen nikdo. A pro vás, čtenáře mezi patnácti a pětadvaceti, je tento dlouholetý styk současností.

Každý z výše jmenovaných aspektů učitelské profese má co dočinění i s jejich osobnostním typem. Vzdělání, či možná lépe gramotnost je jedním z pilířů naší civilizace a její kvalita závisí na způsobu, jakým nám budou zkušenosti předány. Různí učitelé mají různý styl výuky, který je do velké míry dán právě jejich osobností a už závisí na studentech, a to velkou měrou právě na jejich osobnostních typech, jak danou látku přeberou.

I pokud jsou studenti s učitelem spokojeni, nemůže si průvodce na cestě vzděláním myslet, že mu budou jen dokazovat funkčnost jeho výukových metod a projevovat pokornou vděčnost. A obzvláště to nemůže čekat od vzdorné pubescentní třídy druhého stupně. Mnoho pedagogické beznaděje vychází právě z necitlivého chování studentů. Najít v třídní knize zlatý prut je pravděpodobnější než během pedagogické kariéry nepotřebovat kromě znalostí k předání také způsob jak studenty ukáznit. Tento způsob i četnost okamžiků, kdy je ho třeba použít, má co dočinění i právě s osobnostním typem učitele, stejně tak jako podoba stavu, kdy už se pedagog zhroutí.

Ještě před podrobnějším rozbořem zopakuji, že drtivá většina učitelů, obzvláště na prvním stupni, jsou strážci, SJ (s výjimkou tělocvikářů, ti jsou SP), ochránci dobrých tradic, skeptičtí k novinkám a zastánci faktického vzdělávání. Slova kouče Jana Mühlfeita, že „dvě instituce, které se za posledních sto let změnily nejméně, jsou škola a hřbitov“, přehánění, ale nemíří do prázdna.

3. 1. „Evidentně jsi nepomyslel na to, že bys celou věc probral s třídní.“

„Implikace byly strašně náročné a ona si dávala záležet, aby nám je vysvětlila. Potřebovala k tomu čas v kabinetu a já jí ho nechtěl brát.“

Jsou učitelé, kteří by se mezi studenty div nerozplynuli a jiní, kteří leckdy působí dojmem, že katedra je bohužel příliš nedokonalá skrýš. Ne, předchozí věta si neklade za cíl pozdvihnout extravertní učitele nad ty introvertní. Je-li jedna dimenze pro učitelskou dráhu vhodnější než druhá, pak to odhalí až další odstavce.

3. 1. 1. PeaDr. Extravert (E)

E učitelé se většinou studentů nebojí a nezdráhají se před nimi vytasit s nějakým pořádně charismatickým chováním. Přeznou-li jej, mohou přijít obzvláště očích nejzdrženlivějších IS(T)J studentů o autoritu a klesnout na úroveň vzdělávacích šašků. E učitelé se většinou nebojí proložit svůj výklad příklady ze svého života, nebo kontroverzními/nekorektními výroky o dění ve společnosti. Každopádně díky této vlastnosti mají pak mnohdy ke svým studentům o něco blíž.

V oblasti vztahů se studenty jsou E výrazně náchylnější než I k tomu některé žáky privilegiovat, nadržovat jim. Extraverti jsou obecně slabší, jde-li o sebekontrolu, autoregulaci, a tak se žáci, jim povahově blízcí, dočkávají v horším případě mírnějšího a vstřícnějšího hodnocení svých znalostí a neznalostí, v lepším případě jen větší osobní podpory ze strany učitele. Dává-li učitel chováním najevo, že je mu jeden student bližší než druhý, pak se to projeví obzvláště, pokud je jeho kontakt se třídou intenzivní a to v případě extravertů je. Oznámkovat test podle sympatií k pisateli je prohrěšek, k jakému se málokdo odváží, nastávají však i těžší situace, zachovat striktní nestrannost tváří in tvář studentovi a to ještě často navíc v situaci, kdy se nějaká stupnice aplikuje obtížně, v situaci jakou je třeba zkoušení před tabulí, už není lehké přesně určit procenta smysluplných slov a úvah.

Extravertní učitelé vyhledávají kontakt s žáky, a to i když je třeba rozhodnout o známkách. Postavit studenta před tabuli, či procházet mezi lavicemi a vybírat si oběti, které budou muset odpovězením otázky pedagogovi dokázat své znalosti, je postup, který extravertním učitelům vyhovuje a dodává jim pocitu sebejistoty. Samozřejmě že na celistvé a pravidelné testování znalostí takové metody nestačí a i silně extravertní učitelé se budou muset uchýlit k rozdání papírů a následnému opravování.

Živější komunikace učitele a studentů se projevuje například i větší otevřeností extravertních učitelů k dotazům. V okamžicích, kdy by už introvert tloukl hlavou o zeď nad nesmysly, které ta mládež vymyslí, extraverť se radují, jak aktivní učí třídu a jak se jim daří probouzet ve studentech zájem o předmět. Na druhou stranu, leckterý introvertní učitel (obzvláště v pedagogice téměř nezastoupení INP) se zpětně nad dotazy zahluďbá a prověří, zda neměly hlubší podstatu než pouhé slovíčkaření, což se dá od extravertních vyučujících čekat pouze, pokud už jsou dost staří na to, aby se jejich duše obohatilo o používání některých méněcenných funkcí. Je-li extravert studentem upozorněn na nesrovnalost ve svém výkladu obvykle se zamyslí a odvěť to první, co ho napadne, pokud si vzpomene, že se věci mají jinak, opraví se a pokud mu dotaz připadá hloupý, pak tazatele prostě usadí a jede dál.

Již několikrát byla zmíněna slabina extravertních pedagogů spočívající v o něco slabší sebekontrola a bouřlivějších výbuších, které se dostaví, když autoregulace selže. Extraverť pedagog se nemá problém rozkřičet na svěřenou třídu a vyběít si na ní zlost klidně i nesmyslnými obviněními (to především v případě ETJ). Takové projevy nejsou bez rizika, mnozí studenti (obzvláště IF) se pak začnou učitele bát, ale sám učitel se tak snadno odreaguje a výrazně sníží riziko, že by se z řady nepříjemných situací později zhroutil.

3. 1. PaeDr. Introvert (I)

Introvertní učitelé se do výuky hrnou výrazně méně než jejich opačně orientovaní kolegové. Kontakt se třídou je nenabíjí energií, ale spíše vyčerpává a oni pak ocení klid kabinetu (který ovšem není samozřejmý), jenž jim umožní nabrat energie a sebejistoty. Jeden z méně nápadných rysů tohoto režimu je nevrlost introvertních učitelů, když je kolegové a studenti ruší všelikými požadavky a všetečnými řeči. Nutno podotknout, že introverti leckdy potřebují jen být sami, přičemž však mohou pracovat. Například tvorba a oprava testů, sebevzdělávání, nebo chystání hodin, s tím vším se dá v této relaxační době trávit čas. Bohužel pro I, i když je příprava introvertních učitelů pečlivější a důkladnější než u extravertních kolegů, studenti to leckdy neocení, protože extravertní charisma a zápal na ně působí víc.

Introverze se ovšem neomezí pouze na čas strávený v kabinetu, nýbrž i na způsob jakým předávají poznání svým svěřencům. Přímý kontakt se studenty není pro introverty v řadách pedagogů bůhvíjak přitažlivý, a tak se introvertní pedagogové ochotně chápají i jiných vzdělávacích metod než pouhého výkladu (na nějž si ale není vůbec těžké zvyknout) a zvaní žáků před tabuli, kde by proběhlo leckdy oboustranně nepříjemné střetnutí. Současná výuka však užívá také vzdělávacích videí, studentských projektů a jejich následného prezentování, diskuzí mezi studenty, pokusů, četby v hodinách... Bývají to často právě introvertní učitelé, kteří tyto didaktické metody do vzdělávacího systému tlačí.

I dopřávají žákům více svobody. Není-li autorita učitele nebo disciplína třídy dostatečná, pak se tato svoboda projeví hovorem mezi studenty, pro který nebude slyšet výklad. V kultivovanější formě však může vypadat tak, že studenti mohou zastávat názor odlišný od učitelova, který jim možná neprojde v testu, ale vyřknout ho můžou bez postihů. Tak se sice introvertní češtináři musí smířit, že obzvláště extravertní racionalisté budou jejich předmět věčně shazovat, ale na druhou stranu se tito rebelové nebudou zcela uzavírat před poznatky a třeba, třeba se i něco naučí.

Příklad ze života

Třída vystřídala na český jazyk tři učitele s rozdílnými povahami a také různou oblíbeností. První, velmi silně extravertní ESTP učitelka ke konci období navíc ovlivňována vznikajícím životem se těšila přízně především z dívčí části třídy. Její sekundární myšlení upozaděno extravertními smysly hrálo druhé housle na prahu slyšitelnosti. Nutno říct, že pro většinu T charakteristickou objektivitu by v jejím chování nehledal asi nikdo. Právě dívčí menšina byla ta, která na tomto nedostatku vydělala a měla pak potřebu se vymezit proti demonizaci pedagožky ze strany těch méně šťastných. Po nějaké době učitelku nahradil ISTJ pedagog. Spokojenost s vyučujícím českého jazyka se dramaticky zamíchala. T byli povětšinou spokojeni s objektivitou, systematickým výkladem a

důkladností nového učitele. F (a to nejen dívky) naopak žehrali na jeho způsob komunikace se studenty a absolutní neprojevení emocí. Třetí učitel byl ISFJ, svou osobností byl F žákům vyhovující. NT a STP oceňovali jeho otevřenost diskuzi (či spíše nechuti k ušlapávání studentů) a STJ se aspoň spokojili s tím, že při množství literární látky, si odnesou z hodin víc, než vrstevníci z jiných škol.

Jsou-li introvertní učitelé průběhem svých hodin rozrušeni, a ona taková divoká třída může být velmi nepříjemná nejen pro učitele ale i třeba pro I(S)J žáky, většinou nevybouchnou vzteky, ale pokoušejí se vlastní projevy zkultivovat. Někdy žákům rozdají prázdné papíry a vztek přemění v záludné otázky a nezáviděníhodné známky, jindy se ze zoufalství smějí⁵⁸. Tak či tak bývají ohroženější tím, čemu se říká syndrom vyhoření, stavu kdy už učitelství není vzdělávání další generace, ale urputná snaha přežít vzdor té revoltující mládeže.

3. 2. „Samozřejmě, že se učitel musí připravovat, to k jeho práci prostě patří, stejně tak jako péče o třídu.“

„Naučit studenty jak být lidmi, víc to rozvádět nemusíš“

Následující oddíl bude jen málo pojednávat o tom, jak vypadají vztahy učitele s žáky, ale mnoho o tom, jaké metody pedagogové volí. Jak jinak v případě této dimenze?

3. 2. 1. PaeDr. Smyslový (S) typ

Učitelé preferující smyslové vnímání tvoří na nižších stupních drtivou většinu (tj. ještě větší podíl než v populaci), jejich zastoupení však řídne souběžně s vyšším a vyšším stupněm vzdělání. Na univerzitách už jsou v menšině, což se dá vysvětlit tak, že praktičtí S po vystudování oboru chtějí konečně přejít do praktického života, kde jde už víc o dovednosti než o znalosti.

Proč tomu tak je? K této otázce se vrátíme ještě v části o dimenzi J/P, které mají největší vliv na dynamiku typu⁵⁹. O S však víme například to, že nemají příliš rádi neznámo a poté, co vyrostli ve vzdělávacím systému, se jim ho nechce opouštět. Dalším motivem může být fascinace předáváním znalostí nové generaci, nebo pocit povolání k opatrování duševního dědictví předků. Všechny tyto motivy by samozřejmě praktický S pojmenoval mnohem méně básnický a světil by se nám s několika málo událostmi svého života, kterého k rozhodnutí stát se pedagoga vedly.

Školství je však s tradicí spojeno v mnohem více bodech. Nejen samotná stráž nad gramotností obyvatelstva, ale i způsob jakým se tato stráž drží, zubu času statečně odolává. V druhém případě je to leckdy poněkud škoda, i když situace se zlepšuje. S jsou povětšinou zastánci zavedených postupů a metod. Co je učili na fakultě a jaké postupy volili jejich oblíbení pedagogové za dob, kdy byli oni sami studenty, to je svaté a nejlepší možné. SP mají leckdy poněkud odlišný přístup, totiž, že já si dělám, co zrovna považuju za vhodné. Kdyby bylo školství čistě na S, dá se čekat, že by dodnes sestávalo z více či méně krutého drilu znalostí a dovedností. Faktů, definic, slovíček, vzorečků a pouček, doplněných nutností dokázat určité manuální dovednosti. Zkoušení by probíhalo na vyvýšeném pódiu u tabule před třídou a nezbedníci by dostávali rákoskou. Tento příklad je až absurdně přehnaný, ale konzervativní přístup S k vývoji vzdělávacího systému pokrok nezrychluje. Nutno poznamenat, že školství není jen v rukách učitelů, když ministerstvo školství dostane novou hlavou bez zkušeností ale plnou sebevědomí, pak se dá těžko říct, že je vzdělávací systém v rukách učitelů. V současné době S

⁵⁸ To je, jen tak mimochodem, velmi dobrá strategie. Výzkumy mozku už prokázaly, že úsměv výrazně uvolňuje naši mysl a pokud ho nasadíme, když jsme nervózní, bude naši nervozitu kompenzovat. Ačkoliv se v naší evropské populaci zatím stres na obličej promítá jiným způsobem, například jihoasijské populace se v nepříjemných situacích zubí docela běžně.

⁵⁹ Toto tvrzení vychází z faktu, že dva typy, z nichž jeden je usuzující a druhý vnímající, mají naprosto odlišnou primární, sekundární, terciární i inferiorní funkci.

kantoři například spoléhají především na testy a zkoušení, přičemž se drží stranou projektů a podobných novinek.

Kdy mají S pedagogové pocit, že studenti jsou dostatečně vzdělání? Zkráceně by se dalo říct, že v okamžiku, kdy jsou schopni odpovědět otázku učitele. Znalosti a dovednosti. Fakta, data. Jak bylo vyjmenováno v předchozím odstavci. Avšak i souvislosti jsou důležité, aby byl člověk dobrý učitel, musí studenty naučit obojímu.

3. 2. 2. PaeDr. Intuitivní (N) typ

N jsou na pedagogických pozicích výrazně vzácnější, dá se čekat, že budou vyhledávat učitelská místa na školách soukromých a jinak alternativních. Proč? V zásadě pro slovo alternativní. N mnohdy projdou školským systémem s leckdy oprávněným pocitem, že tahle tupá konzervativní instituce nebyla schopna plně docenit jejich neobvyklé vlohy (NT), nebo je nedokázala jaksi vnitřněji inspirovat. Specializované vysokoškolské studium dává N větší šanci se se školou ztotožnit a uchytit se v ní.

Jelikož jsou učitelé v nižších ročnících především S(J), je pochopitelné, že se více porozumění dostává právě S(J) žákům. N mají sice ve vyšších ročnících výhodu, že lépe rozumí některým teoretickým předmětům, ale ani to nestačí, aby učitelé uspokojili jejich ctižádostivost. Navíc v opravdu důležitých zkouškách jako jsou zkoušky přijímací a maturitní je třeba zvládnout především fakta. Maturitní esej může mít zápornou uměleckou hodnotu, ale musí splňovat charakteristiku eseje. Dostane-li se N té moci být učiteli, nezdráhají se studenty hodnotit i na základě v tabulkách nezaznamenaných intuitivních kritérií.

Příklad ze života

Výtvarnou výchovu vyučoval INTJ učitel velký milovník abstraktního umění, který práce studentů hodnotil podle jejich umělecké hodnoty (ponechme stranou otázku, z jaké moci přijal oprávnění ji posuzovat), jeho introverze také vedla k tomu, že studenti své známky viděli až na vysvědčení. A tak se jednou v pololetí třídy naskytla příležitost pozorovat rozzuřeného ESTJ spolužáka kopajícího do stěny ve vzteku, že ho dvojka z výtvarné výchovy připravila o vyznamenání.

Co se osnov a vyučované látky týče, N si neradi nechávají diktovat, co budou učit a školní osnovy si upravují dle svého uvážení. Rádi by předali studentům ucelený obraz světa a ne jen stručný výřez z toho, co náhodou učí právě oni. Když můžou, v rámci literatury seznámí studenty s dějinami světa, v rámci povídání o ochraně živočišných druhů se dotknou světové politické situace, anebo v předmětech jako je zeměpis, nebo občanská výchova přeskakují od oboru k oboru.

Jako jsou širší i znalosti, které se N snaží předat, je širší i škála způsobů, jakými tak činí a ověřují si úspěšnost své práce se studenty. Protiví se jim pouze stát před tabulí a diktovat žákům poznámky, hojněji využívají také diskuzí mezi studenty, úryvků z filmů, nebo vlastních pracovních listů. Sami pak na oplátku žádají, aby se studenti pouze nebiflovali fakta z hodin, ale také psali seminární práce, hledali informace v archivech a jiných ve srovnání s webovými stránkami vzdálených zdrojích, vytvářeli prezentace, popřípadě zpovídali odborníky. To vše se odehrává v mnohem širším prostředí, než vyučovacích hodinách, ostatně právě N jsou ti, kteří používají alternativní komunikační kanály, v současnosti především internetové.

3. 3. „Takovouhle vznosnou emocionální definici bych studentům neuznala.“

„Fixujete se na logickou bezvadnost a osobnosti studentů leží ladem.“

Způsob zpracování informací má velký vliv jak na vztahy pedagoga se studenty, tak na jeho učební metody i na způsob, jakým to všechno vnitřně prožívá a jak se srovnává s nevděkem a neúspěchem.

3. 3. 1. PaeDr. Myslíci (T) typ

Učitel má dvě poslání. Naučit a vychovat. Ten druhý úkol je patrný především na nižších stupních a postupně je čím dál tím méně důležitý a omezený jen na zvláštní akce školy. První, totiž naučit, je výraznější a v nejvyšších ročnících už jde jen o něj. T pedagog by nejspíše řekl, že je to tak dobře. Že vzdělat svěřené studenty je jeho úkol víc než cokoliv jiného. Obzvláště (E)ST učitelé se většinou netají, že svůj předmět považují za ten nejdůležitější a pro vzdělávací účely jsou ochotni jít někdy za hranu „slušného“ a „etického“ chování. Že je potřeba se učit a dělat práce i na jiné hodiny? Copak je něco důležitějšího než můj předmět? Že tuhle pomůcku mohl potřebovat kolega? Jeho smůla!

Snaha víc naučit než vychovat si však rozhodně nezaslouží být interpretována převážně negativně, jak tomu je v minulém odstavci. T jsou na studenty nároční, brání se odpadání hodin, chodí do školy, i když jsou nemocní a když suplují cizí třídy, zjišťují si, co se studenti učí, aby hodina nebyla promarněna. I na mimoškolních akcích T usilují o to, aby si studenti odnesli co nejvíc znalostí a dovedností. Tento přístup mnohým studentům nevyhovuje, rádi by měli čas na vlastní činnosti, který jim však pro projekty a přípravu na náročné zkoušky zrovna nepřebývá. T se nezděráhají přeměnit svou výuku v nemilosrdný dril, který bude odměněn znalostmi a dokončením ročníku.

V oddíle o vlivu osobnostních preferencí na kvalitu studia byly předměty rozděleny na ty, které posilují sebevědomí spíše T a ty, které vyhovují více F typům. Není žádné překvapení, že T učí především předměty, které jim osobnostně sedí, ale INTJ učitel výtvarné výchovy, nebo jeho kolega INFJ fyzikář, dokazují, že výjimky na člověka čekají všude.

Byť jsou pro nemilosrdné stupnice a náročnou výuku leckdy obávaní, navazují i přesto T s mnohými studenty vztahy, které rozhodně nekopírují prospěch dotyčných. Takových vztahů je většinou méně a jsou otřesitelnější než u F kolegů. Když je T pedagog nevrlý, tak to s ním komunikující studenti bezpečně poznají. Když je nespokojený s výsledky a chováním třídy, obvykle přechází do protiútku, za neukázněnost jsou studenti tvrdě napomínáni. Za neúspěchy je čeká neméně náročné přezkoušení.

3. 3. 2. PaeDr. Cítící (F) typ

Pedagogové specializovaní na první stupeň (a obzvláště na jeho první dva roky) jsou v drtivé většině případů právě F. Důvodů je několik. Prvním je fakt, že malé děti potřebují výrazně víc osobní vztah s učitelem než děti starší. Zatímco T jsou z této potřeby nervózní a necítí potřebu se s dětmi příliš sbližovat, F tento rys mladých povah oceňují⁶⁰. Právě povaha je to, na co se F zaměřují a malé děti jsou pro ně v tomto směru nejlepšími žáky, jelikož se nechávají mnohem více než starší studenti tvarovat a ovlivňovat. F učitelé bývají spokojenější, když z žáků vychovávají laskavé a spolupracující lidi, než když vycvičí chodící encyklopedie.

Vztahy se studenty jsou pro F velmi důležité, není divu, že je naváží právě s těmi studenty, kteří jsou jim sympatičtí, tedy jinými F. Má-li F raději víc jednoho studenta než druhého, obvykle se to nepromítne do způsobu, jakým oblíbence známkuje. Toto nebezpečí hrozí více v případě T, kteří si odmítají připustit, že mají někoho raději, a tak jsou ve větším ohrožení, že neuvědomělé sympatie budou pokřivovat jejich objektivitu. F, kteří standardně myslí v pojmech „mám ji/ho radši“ „toho/tu rád nemám“ si sympatie připustí a pedagogické vzdělávání by na tom muselo být skutečně hodně zle, aby F nenaučilo, že studenty musí hodnotit podle jiného klíče.

Sympatie jsou možná v případě F učitelů směřované na několik šťastných, nicméně ohleduplnost a přátelský přístup již zahrnuje výrazně širší skupinu. F ke studentům přistupují nejen jako k prázdným stránkám, které je třeba popsat, ale jako k lidem, kterým porozumí skrze výuku. Mnozí nakonec považují za důležitější řešit osobní problémy studentů se spolužáky, jinými učiteli a

⁶⁰ To se ostatně projevuje nejen ve školství, ale třeba v literárních dílech F autorů (viz Eduarda Martina), kteří vyzdvihují dětskou nevinost. Zatímco T tuto věkovou skupinu opomíjejí, malé děti pro ně nejsou pro svou neužitečnost příliš zajímavé (viz Bernarda Cornwella).

rodinou, než zabývat se jejich prospěchem. K žákům jsou F ohleduplní, což však může být leckterou třídou zneužito.

Nastávají i situace, kdy je učitel terorizován studenty, T jsou proti takovému údělu spíše imunní, protože přijde-li do tuhého, provedou odvetná opatření. F se snaží situaci řešit co nejohleduplněji k agresorům a to je může hodně stát. Smrtelné zhroucení k jakému už taky došlo jako následek šikany ze strany žáků, představuje extrémní podobu, jakou může špatný konec získat. Syndrom vyhoření, který byl popsán v úvodu tohoto oddílu, ohrožuje právě F učitele.

3. 4. „Jako by k tomu nesloužily zvláštní akce.“

„Pro dostatečnou péči o duši není dost ani celý život.“

Asi vás neučilo mnoho P, proč tomu tak bylo, je jednou z otázek, nad nimiž se bude následující text zamýšlet.

3. 4. 1. PaeDr. Usuzující (J) typ

Jak plyne z úvodního řádku, J, konkrétně SJ, mají v řadách učitelů velkou převahu. Snad je to tím, že jim vyhovuje předělávat druhé, vychovávat (FJ) a vzdělávat (TJ). Zároveň jsou výrazněji přesvědčeni o smysluplnosti učiva. SJ důvěřují tomu, co se kdysi sami učili, NJ tomu, co skutečně do hloubky pochopili. Zároveň jsou J spokojenější se školským systémem obecně, vždyť to byli právě oni, kteří s ním v mládí vycházeli lépe než P spolužáci a neštítí se proto v instituci školy zůstat. Má-li systém nějakou menší vadu, tak jsou tu přeci od toho oni, aby ji napravili.

Obzvláště SJ typů je ve školství hojnost. Čím to, že právě nositele mentální funkce S_1 tolik do školství táhne? Předně je třeba se podívat na povahu funkce samotné, totiž vytahování faktů z paměti. Tato dovednost je současným školstvím, zosobněným SJ učiteli, pěstovaná víc než dostatečně, tento přístup vyhovuje především studentům, kteří sami S_1 využívají, a když se pak ocitnou na životní křižovatce, zdá se jim školství jako dobré místo, kde se uchytit.

Jak se J učí jako studenti, tak se připravují i jako učitelé. Bývají spolehliví, co se týče termínů zkoušek i vracení opravených prací. Testy si chystají měsíce dopředu a opravují je nejdéle do týdne po napsání. Náplň hodin chystají dlouho dopředu, a když se kvůli nehlášené soutěži, nebo jiné akci stane, že podstatná část studentů chybí, bývají z toho nervózní a podráždění. Postupem času si však i na podobné události připravují záložní plány, aby je již opravdu nic nemohlo překvapit.

J učitelé se mohou zdát přísnými učiteli, to z několika důvodů. Dokonce i jinak vstřícní FJ by rádi dostáli buď předsevzetím, které si spolu s nařizováním třídy dali, popřípadě alespoň osnovám. Z toho důvodu J usilují o nahrazování odpadlých hodin a jen málokdy studentům řeknou: „Tak jestli toho máte moc, odložíme tu písemku na příští týden.“ Naopak volí taktiku hlášení písemek s co největším předstihem, aby se žáci nevymlouvali, že ten den nic dalšího psát nemůžou, jelikož na ně už jedna velká zkouška čeká, jim ale kolegům.

3. 4. 2. PaeDr. Vnímající (P) typ

Najít P učitele v jiném oboru než tělocviku může být poměrně obtížné, ale přeci možné. P mají obvykle temnější studentskou minulost, ale na trhu práce nijak zvlášť handicapovaní nejsou, není divu, že se raději ohlížejí po profesi, která není spojena buď s nudným a zbytečným studiem popřípadě permanentním špatným hodnocením. Pokud se přeci jen za katedrou objeví, je to obvykle dáno velkým nadšením, buď pro práci s mladou generací, nebo nadšení předmětem a pak samozřejmě individuální shodou okolností, například IFP jsou velmi ovlivnitelní přáními a požadavky svých příbuzných.

Co se týče výuky samotné, nemusí být P žádné hvězdy. Snadno zapomínají, co kdy slíbí, ztrácí ještě neopravené práce a někdy si studenti musí na své ohodnocení počkat měsíce. Tyto organizační nedostatky P leckdy kompenzují svou virtuozitou oboru. Možná, že v květnu píšeme písemky z látky,

kterou jsme probírali v listopadu, ale když učitel při pohledu na obrázek zvířete bezpečně pozná druh, poddruh, lokaci v zoologické zahradě a ještě je schopen o druhu zajímavě poreferovat, studenti mu nějakou tu nedůslednost odpustí.

Další disciplína, v níž P leckdy předčí usuzující kolegy je zvládání neobvyklých a nežádaných situací. Dojde-li mezi studenty k přehnaně ostrému sporu, bývají P schopni reagovat na základě okolností, sami si s hříšníky účinně promluvit a ne okamžitě sahat po klasických prostředcích jakým bývá školní psycholog⁶¹, důtka a obvolávání rodičů. Podobně kreativně a flexibilně dokážou reagovat i na nečekaně nízkou účast, nebo úroveň znalostí vzdělávaných studentů. Dalším jejich rysem je jakási instinktivní snaha se přizpůsobit studentům, protože bývají leckdy vnímání jako méně přísní a jejich žáci si mohou odnést méně znalostí, na druhou stranu je tento přístup velmi užitečný pro navázání vztahů se studenty.

3. 5. Rekapitulace:

- Posláním učitele, je žáky vzdělat i vychovat.
- E mezi sebe a žáky nekladou mantinely. I naopak hledají, jak tyto mantinely, co nejlépe zužítkovat.
- Faktografickou tradiční tvář školství představují S, N naopak zkouší nové metody.
- T se snaží žáky spíše vzdělat, pro F je velmi důležitá výchovná stránka.
- Stejně jako rodiče i J učitelé jsou přísnější a P ponechávají žáky více svému osudu.

⁶¹ I role psychologa je problematická, jelikož i psychologové na školách jsou osobnostním typem podobní učitelům (SFJ) a tudíž také nevítají nové metody a raději se drží osvědčených postupů, leckdy ke škodě studentů.

16 osobnostních typů

Tady najdete popis každého typu. Pravděpodobně budete v první řadě hledat svůj vlastní. V druhé typ vám zcela opačný a nakonec typy vašich známých.

1. Typy jsou seřazeny podle dominantních mentálních funkcí v následujícím **pořadí**: $F_E, T_E, S_E, N_E, F_I, T_I, S_I, N_I$ v rámci dvojice je vždy dříve ten typ, jehož sekundární funkce je v seznamu uvedena dříve.
2. **Pro zorientování**: nadpis je tvořen, pochopitelně, názvem typu. V druhé řadě pak názvem oděvu, který podle mě nejlépe vystihuje povahu typu.
3. Další informací, kterou naleznete, je rozpis **dynamiky každého typu**. Popis toho, jak která funkce ten či onen typ ovlivňuje. Po rozpisu dynamiky následuje **motto**, jehož význam není o nic hlubší než přízvisko typu. Můžete si ho vzít jako průvodce na cestu životem, jeho cílem bylo obrysové nastínit, jakou životní filosofii od dotyčného typu čekat.

Nu, a pak už přichází souvislý text. V prvních odstavcích je obecný popis typu. Jeho přístup k životu a jeho nejcharakterističtější rysy. Zbývající odstavce odkazují na témata tři důležitá témata dospívání: **vztahy, školu a volný čas**.

Popis celého typu je zakončen přehledem silných a slabých stránek. Jelikož zastávám názor, že lidé jsou spíše dobří než špatní (ačkoliv mé úvahy v knize snad pro zapřažení T_E jsou nezdůvodněná velmi kritické), uvedl jsem v přehledu čtyři stránky silné a tři stránky slabé. Celý popis je zakončen příkladem několika slavných historických osobností, které byly pravděpodobně nositeli příslušného typu. Avšak když je tak těžké určit své bližní, co teprve osobnosti, žijící před desítkami, ne-li stovkami let.

Dost již bylo řečí, příjemné čtení poslední části této knihy.

ESFJ, lidový kroj

Dominantní F_E: Všeobecná spokojenost je pro ESFJ nejvyšší přirozenou prioritou.

Sekundární, S₁: Pro dosažení svých cílů volí ESFJ cest, které je v minulosti dovedly na žádoucí místa.

Terciární, N_E: ESFJ se nezřídka pouští do hledání souvislostí v okolním světě, ale jejich objevy bývají povrchní a závěry falešné.

Nejslabší, T₁: ESFJ nesnáší logické plánování života a jeho cílů. Nevyužívají jej, protože bývají nezřídka upozorněni na celkovou nelogičnost svého počínání a myšlenek.

Motto: „*Nejstrašnější bída je samota a pocit, že mě nikdo nepotřebuje.*“

Matka Tereza

Kdo někdy navštívil oblast Banát – totiž rumunské vesnice obydlené českou menšinou, měl možnost se potkat s dnes již vzácným stylem života a podobný je život i v mnoha jiných vesnicích na východě. Chudí vesničané tvrdě pracují a to ve víru opakujících se rutinních činností. V těchto těžkých podmínkách se drží společenský duch. Vesnické sešlosti a úcta k tradicím, to vše brání obyvatelům, aby propadli trudomyslnosti. Jejich konzervativní životní styl založený na nutných pracích, společenství a tradici, je pro mnoho ESFJ velmi výstižný.

ESFJ jsou strážci věrně plnící poslání starat se o štěstí svých bližních a právě touto službou naplní i svůj vlastní život. Občas ale narážejí, jelikož jejich pojetí štěstí nesdílí každý. Když se druhým snaží vnutit řád, dát jim přesné a podrobné pokyny jak věci udělat, naplánovat vše do nejmenších drobností, bývají často nařčeni ze snahy ovládat a omezovat. Tím se ESFJ cítí velmi uraženi, vždyť oni jen tvrdě dřeli pro cizí dobro a nyní jsou osočováni jako nějací diktátoři. Kombinace ESJ způsobuje, že vlastní osoba bude tím posledním místem, kde se po chybě poohlédnou.

ESFJ jsou rádi ve středu pozornosti. Potřebují být obdivováni a chváleni za svou obětavou a neúnavnou službu. K tomu být pochváleni nikdy nemají daleko, jen málokdy způsobí průšvih, za který by je měl stihnout trest, nebo kritika. Na druhou stranu práce ESFJ nejde dál, než za splnění povinností. Velkolepá geniální díla zůstávají na ostatních typech. Proto jejich kariérní postup bývá zcela průměrný.

ESFJ bývají v kolektivu oblíbeni. Obvykle si drží větší skupinku přátel a s jinými udržují neutrální, spíše mírně pozitivní vztah. Pevná přátelská pouta „na život a na smrt“ nepatří do jejich repertoáru vztahů. Přesto jsou na extravertní poměry ochotni některé vztahy udržovat i delší dobu po té, co se s druhým přestanou přirozeně stýkat.

Intimnější známosti si ESFJ začínou vytvářet mezi patnáctým a dvacátým rokem života. Obvykle jsou počáteční známosti spíše přátelské, vytvořené z důvodu, že všichni s někým chodí a oni nemohou zůstat stranou.

Český školský systém tomuto typu spíše vyhovuje, obzvláště nižší stupně. Nemálo ESFJ nalezne spřízněné duše mezi učiteli. ESFJ nemají problém včas odevzdávat pečlivě vypracované úkoly. Nestávají se jim hloupé chyby. Potíže mohou mít ve vyšších ročnících s předměty matematikou, fyzikou a dalšími kde je k chápání látky čím dál tím více třeba intuitivního vnímání. Zápasení s látkou tohoto druhu, však nic nevypovídá o jejich inteligenci.

Svůj volný čas ESFJ tráví rozmanitě. Bývají šikovni v některých méně dynamických a předvídatelnějších sportech (tenis, horolezectví, kuželky), nebo ve výtvarném umění a hudbě. Díky S₁ zvládajícím ovlivňovat vnitřní pochody těla jsou i nadějnými tanečníky a studenty bojových umění.

Silné stránky ESFJ: Obětavost, pečlivost, spolehlivost, vřelost

Slabé stránky ESFJ: Přehnaná starostlivost, manipulativnost, osobní nesamostatnost

Slavní ESFJ: Papež František, Klemens von Metternich.

ENFJ, slavnostní oblek

Dominantní F_E: ENFJ usilují nikoliv o spokojenost jako o štěstí druhých.

Sekundární, N_I: Nápadité myšlenky ENFJ pocházejí z hlubin introvertní intuice.

Terciární, S_E: Frustrování ENFJ věnují svou pozornost smyslovým požitkům, které si pak i oni sami vyčítají jakožto nesmyslné úlety.

Nejslabší, T_I: Jednání na základě neosobního logického systému (kupříkladu utilitarismu) se ENFJ hnusí, následkem toho někdy svým chováním popírají vlastní hodnoty.

Motto: „*Jaké štěstí být milován. A ještě větší štěstí milovat.*“

Johann Wolfgang von Goethe

Ples. Na pódium vystoupí pečlivě učený a jak pojišťovací agent vyparáděný řečník, který vtipně a srozumitelně přednese řeč. ENFJ, s nejvyšší pravděpodobností. ENFJ jsou slavnostní typ, mají rádi společnost i noblesu, s oblibou pózuji na fotkách, hovoří i tančí.

ENFJ mají tendenci v kolektivu dominovat, jsou nositeli velmi vůdčího typu, avšak pro sklon vyhýbat se konfliktům se o vůdčí pozici jen neradi hlásí při soutěžích a zápasech. Patří mezi oblíbenější vůdce, než jejich myslící protějšky ENTJ především pro svůj pozitivní přístup k vedeným. ENFJ rádi řídí druhé, někdy přechází až do takových extrémů, že si s nimi pohrávají jako s panenkami. Oni sami to považují za projev své dobré vůle, ale osoba jejich zájmu může chtít cosi, čemu se říká osobní svoboda, v kterémžto případě je konfrontace nevyhnutelná.

ENFJ mívají na věci jasné názory, které jsou ovšem bližními ne vždy přijímány, jelikož se zakládají na vnitřních filosofiích a snech. Při diskuzi si ENFJ mají tendenci vytvářet monopol na pravdu, což ostatní členy značně znechucuje. ENFJ tento nedostatek nahrazují vřelým a příjemným chováním, které ostatní hřeje u srdce, a tak jsou ochotni výše zmíněný nedostatek přehlédnout.

ENFJ jsou velmi empatičtí a vřelí. Jsou schopni si vyslechnout potřebného (pravda, s posloucháním trochu problém mívají) a vcítit se do něj. V těžkých chvílích dovedou smutné, zdeptané a zklamané účinně podpořit.

ENFJ bývají společensky oblíbeni. Snadno navazují vztahy a mají velkou šanci je udržet po poměrně dlouhou dobu. Na extravertní typy jsou jejich přátelství i nepřátelství obdivuhodně stálá a často vytrvají i přes přerušení přirozeného styku. ENFJ se často stávají členy part a mají tendenci zde dominovat a vést je, což ostatní členy tu těší, tu znechucuje. Někdy touha po vlivu vyřadí ENFJ mimo kolektiv, takovéto chvíle jsou pro ně obzvláště bolestivé. Izolaci snášejí velice špatně.

První známosti mají ENFJ na sklonku druhé dekády svého života. Jejich pastí je idealizování partnera. Mohou zjistit, že si vytvořili vztah k člověku na základě povahy, kterou on ale vůbec nemá. Jejich vřelost vztahům pomáhá, jejich potřeba dominance je zas ohrožuje.

ENFJ se současným školním systémem vycházejí dobře. Učitelé oceňují jejich aktivitu, zároveň jsou ENFJ zvyklí si čas dopředu plánovat, a tak vzácněji než jiné typy sedí v půl jedné ráno u počítače a píšou esej, na kterou si předtím nenašli čas. A konečně mají fantazii a dar dělat věci originálně, což pedagogové oceňují taktéž. Jsou zdatní studenti jazyků a humanitních oborů.

ENFJ jsou rádi mezi lidmi a rádi používají svou fantazii. Patří tedy do řady typů, kterým vyhovují umělecké aktivity a různá setkávání, organizovaná primárně pro setkávání. ENFJ si taktéž užívají četbu krásné literatury. Do oblasti jejich zájmu se dostává beletrie od knih klasických autorů přes moderní spisovatele po brak. ENFJ nezdídko zkoušejí psát, ale mívají problém se dostatečně koncentrovat, aby své dílo dokončili.

Silné stránky ENFJ: Obětavost, empatie, originalita, vřelost

Slabé stránky ENFJ: Manipulativnost, sklony k narcismu, osobní závislost

Slavní ENFJ: Martin Luther King, Johann Wolfgang von Goethe

ESTJ, skautský kroj

Dominantní T_E: ESTJ kriticky přistupují ke svému okolí, soudí jej a napravují jeho chyby.

Sekundární, S: Způsoby jak okolí napravit ESTJ čerpají především ve své paměti.

Terciární, N_E: ESTJ nezfídka podkládají svá tvrzení souvislostmi s vnějším světem, tyto souvislosti však bývají umělé a vykonstruované.

Nejslabší, F: ESTJ nedávají prostor svým vnitřním emocím, aby ovlivňovaly jejich chování. Proto bývají emocionálně chladní.

Motto: „Výsledky... Vždycky se dostaví, pokud dostatečně tvrdě pracujete.“

Henry Ford

„Skaut je věrný a oddaný“, „skaut je ochráncem přírody a cenných výrobků lidských“ to byl skautský zákon, jako ušitý na míru nějakému strážci a když k tomu přičteme společenský život se skautingem spojený a vojenský původ organizace, nezbyvá než ho spojit s ESTJ.

ESTJ jsou dalším typem s velkou potřebou dominance. Obvykle nestojí o plánování dlouhodobé budoucnosti, o to více jim ale záleží na tom, aby detaily byly přesně takové, jak si oni představují. Pokud tuto svou touhu nedokážou zkultivovat a vyvážit také ochotou se interně zamyslet, zda řešení navrhované oponentem není lepší než jejich vlastní, stávají se z nich diktátoři a demagogové.

ESTJ respektují pravidla, přestože jimi často pohrdají. Nebývají příliš velkými zastánci prevence, protože „když se něco nestalo, tak proč se toho bát?“. ESTJ věří svému rozumu a mají pocit, že pokud jim není nic nejasné, všechno musí být v pořádku.

ESTJ jsou velmi pragmatičtí a konkrétní. Je těžké najít výrok ESTJ, který by se nevztahoval ke konkrétní situaci. ESTJ jsou praktičtí a nedůvěřují fantaziím, dokud se nezačnou alespoň trochu převádět do praxe. Ne náhodou jsou to ESTJ, kdo s gustem opovrhují psychologií, filosofií, teoretickou fyzikou a také různými teologickými diskuzemi (například nekonečné dohady o Božské trojedinosti či výkladu knihy Zjevení jsou k smíchu i věřícím ESTJ).

K okolí ESTJ přistupují kriticky a objektivně. Mají tendenci být spíše tvrdí, než promíjiví. Jejich smysl pro detaily způsobuje, že je těžké, aby byli téměř s čímkoliv, nevyjímaje bližní, skutečně spokojeni. To platí i o lidech. Pokud si ESTJ nevytvoří smysl pro humor, který by jejich nepřetržitou dobře míněnou kritiku neodlehčil, budou brzy odsouzeni ke společenské neoblíbenosti.

ESTJ jsou showmani. Rádi se nacházejí ve středu pozornosti a organizují své okolí, s nímž mohou vycházet poměrně dobře. Jejich vztahy nemívají pevný emocionální základ a není tedy divu, že jejich životnost je velmi krátká. Pokud však nezvládnou zkultivovat svůj sklon ke kritice druhých, snadno se ocitnou odloučení od zbytku kolektivu. Tento stav je pro ně velmi nepříjemný a mají tendenci se za něj okolí mstít. Jak jinak, než ještě ostřejší kritikou.

Na první pohled tvrdí ESTJ nenavazují své první milostné vztahy později než většina typů. Jejich nechuť k projevoování svých emocí způsobuje, že se chovají chladně a odměřeně i při velmi působivých okamžicích.

České školství ESTJ vyhovuje. Tento typ má smysl pro povinnost a neváhá tvrdě pracovat. Vyšší ročníky pro ně bývají náročnější, ale i tak je zvládají snadno. Jsou pracovití, aktivní v hodinách, spolehliví a pilní.

ESTJ bývají sportovně nadaní, naopak umění je jen sotva osloví. Jelikož však ideální já je pro ESTJ být člověkem schopným a praktickým, pouštějí se do mnoha aktivit, které jim ve skutečnosti ani moc nejdou. ESTJ jsou ochotni pracovat skutečně tvrdě, nedávat si ani minutu volného času. Této vlastnosti si jejich okolí může vážit, ale také jí snadno odsoudí, jakožto bláznivý workoholismus.

Silné stránky ESTJ: Objektivita, pečlivost, pracovitost, neúplatnost

Slabé stránky ESTJ: Hašteřivost, hnidopištví, brutalita

Slavní ESTJ: Margaret Thatcher, Henry Ford.

ENTJ, vojenská uniforma

Dominantní T_E: ENTJ neustále logicky posuzují situaci ve svém okolí a podle potřeby využívají jejich silných a slabých míst.

Sekundární, N_I: ENTJ mají velice originální nápady, jak využít okamžitý stav věcí ve svůj prospěch.

Terciární, S_E: Rozrušení ENTJ začnou vnímat okolí, jen svými smysly. Tento přístup ale nebývá přesný a nemístně upřednostňuje některá fakta.

Nejslabší, F_I: ENTJ se vyhýbají tomu, aby měly city vliv na jejich rozhodování. Proto bývají nezdánlivě považováni za necity.

Motto: „Dávej pravidla nebo ti je dá někdo jiný a nebudou se ti líbit.“

Autor neznámý

Ve válce jde o život. Není tu prostor pro nějaké city. Využít všechny prostředky a rozdrtit nepřátele, takto smýšlejí i ENTJ.

Ze všech typů jsou ENTJ nejvíce vůdčí. Umí zhodnotit situaci, dostat dobrý nápad, co s ním a uplatnit ho. Přízvisko maršál se k nim hodí i pro jejich konfliktnost. ENTJ jsou totiž spolu s ESTJ nejkonfliktnějšími typy (obzvláště pokud přerostou v své T_E) a pakliže zrovna nejde o život, není jim ve skupinách tato vlastnost přičítána k dobru.

ENTJ sice rádi vedou, ale jak napovídá písmenko N, sami nebývají příliš praktičtí. Z toho plyne povahový rys, který společnost spíše odsuzuje, ačkoliv je z principu užitečný, totiž chtít po druhých co sám nezvládne. A chtít, může znamenat i nutit je. ENTJ mají ne zcela realistický pocit, že všichni jsou ochotni je poslouchat a řídit se jejich pokyny.

Na začátku procesu plánování ENTJ nestojí vize, nýbrž hodnocení současné situace. Vize přijde až následně a bude založená na zjištěných poznatcích, stejně tak jako i její prosazení bude zase vedeno prostřednictvím T_E. ENTJ začnou podnikat, když objeví vážnou díru na trhu, jim blízcí INTJ by naopak rozjeli na myšlenkách, který dřív nikoho ani ve snu nenapadly. Díky tomuto přístupu mohou v krizových a náročnějších chvílích předvést skvělá a neotřelá řešení. Díky své originalitě a citlivosti mají potenciál k velmi rychlému pracovnímu postupu.

Ačkoliv předcházející odstavce mohly vytvořit dojem, že ENTJ jsou asociální vzteklouni, vztahy dovedou navazovat velmi obratně. Pravda, takový malokterý typ je schopen v případě objevení vyšší priority své vztahy s blízkými rychle spálit. Pro svou konfliktnost se ENTJ ocitají v izolaci častěji než jiné extravertní typy a jakožto extraverti s tím mají výrazně větší problémy než introverti.

Vážnější známosti ENTJ navazují až v pozdějším věku. Své protějšky testují, zda jsou jich hodny, málokdy výsledky zkreslují a málokdy spokojeně pokývají hlavou nad tím, jak nová osoba obstála ve všech testech.

Vyšší ročníky škol v naší zemi jsou pro ENTJ jako ušité. Bývají aktivní v hodinách, jsou schopni chápat souvislosti, zvládají logicky analyzovat jim zadané úkoly, umí přijmout negativní hodnocení a kritiku ze strany učitele. Jako ostatně všechny racionalisty je nalezneme na gymnáziích mnohem spíše než průmyslových školách, natož odborných učilištích. Na druhou stranu bývá jejich prospěch snižován neochotou zabývat se tím, co je nezajímá a nebaví.

ENTJ mají potřebu se stýkat s lidmi. Bývají často členy skautských a jiných oddílů. Vyhovují jim literární a divadelní aktivity, kde se uplatní jak jejich fantazie, tak potřeby zapříčiněné extravertizací. V hudbě, výtvarných uměních, ani sportu ENTJ z typologického hlediska kdoví jak nadaní nebývají, ale extraverte je vede mezi lidi tolik, že jsou ochotni snést i absenci prvenství.

Silné stránky ENTJ: Objektivita, charisma, originalita, nezávislost úsudku

Slabé stránky ENTJ: Hašteřivost, manipulativnost, brutalita

Slavní ENTJ: Napoleon Bonaparte, Josef II.

ESFP, oblek z titulní stránky módního katalogu

Dominantní S_E: Většinu své energie ESFP věnují získávání smyslových vjemů ze svého okolí.

Sekundární, F_I: ESFP se rozhodují na základě svých vnitřních emocí.

Terciární, T_E: V nejistotě ESFP používají extravertní myšlení, nedokážou ho však zužitkovat dostatečně naplno, aby s ním dosáhli cíle.

Nejslabší, N_I: Snění a pohybování se v temných vodách svého já ESFP nebaví, ba někdy přímo děsí.

Daní za to jsou tu a tam označeni za povrchní.

Motto: „Život je pes. A pes je nejlepší přítel člověka.“

Jiří Žáček

Móda je pro leckoho záhadou. Z nějakého nepříliš racionálního důvodu jeden červenec všichni nosí jeden typ oblečení a za rok náhle vypadají úplně jinak. Proč? ESFP, kteří patří mezi nejvíc „trendy“ typy mají jasno. Vždyť je to super!

ESFP žijí v přítomnosti. Ze všech typů jsou nejsnáze ovlivnitelní. Zaprvé pro dominantní S_E zadruhé pro F, které je činí vázané na druhé lidi. Tato vlastnost je zdrojem největších ctností i neřestí tohoto typu. ESFP bývají milí a velice tolerantní, ba víc než tolerantní, přímo velkorysí. Na druhou stranu jejich velkorus způsobuje, že snadno ztratí sami sebe, jejich život se změní na samé „ty“, „vy“, „on/a“ a „oni“, zatímco velmi důležité „já“ zcela zanikne.

Velkorysost je pro ESFP příslovečná. ESFP jsou posledními, kteří by se rozhodli obětovat své vztahy, ba přímo jiné lidi, ve jménu své myšlenky, vize či vyššího ideálu. Cizí plány a lidé jsou pro ESFP velmi často důležitější, než vlastní zájmy. Někdy v tomto ohledu ESFP ztrácí cit pro míru a aby nezatěžovali druhé, skrývají své, i velice závažné, problémy. Jejich známí netuší, jaké těžkosti může jejich vřelé a nenucené chování maskovat.

ESFP mají nadprůměrnou tendenci podléhat běžným pokušením. Bývají mezi prvními typy, které začínají kouřit, nebo zkoušet některé tvrdší drogy. Život v přítomnosti jim sice nabízí mnoho možností, kdy si užívat, ale zároveň jim také hrozí podkopáním základů pro dlouhodobý život.

ESFP mají rádi extravaganci, neboť díky té si jich lidé všímají. Pozitivní zájem ESFP blaží, negativního se bojí a i proto v ožehavějších otázkách vyznávají názor mas a plují s davem, aby se mu vyhnuli.

ESFP netouží ani tolik po obdivu (na rozdíl od ESTP, kteří se potřebují být ostatními chápáni jako „borci“), jako po všeobecném přijetí. A také ho snadno dosahují. Pro lehkost se kterou si ESFP získávají přízeň druhých, na dlouhodobých vztazích nelpí. Dojde-li nešťastným vývojem událostí k tomu, že jsou ESFP izolováni od zbytku kolektivu, převelice kvůli tomu strádají.

S milostnými vztahy ESFP začínají velice brzy. Jen málokterý typ se tak často uchyluje ke svádění a provokaci pouze pro zábavu. Prioritou pro ně bývá si společné chvíle užít. Víc než partner je zajímavá, co spolu zrovna dělají. Na manželství jsou často schopni myslet, až když jim ho druhá strana nabídne a jelikož si druhá strana obvykle uvědomuje povahu svého partnera, před touto volbou se jak se patří, rozmýšlí.

Ve škole se ESFP nudí. Nechtějí příliš revoltovat, ale zároveň jim školské prostředí nabízí jen máloco atraktivního (na prvním místě třídní kolektiv, na druhém sedačky na chodbách). Není divu, že na gymnáziích jsou vzácným druhem, častěji se nachází ve specializovaných školách, obvykle spíše grafických a uměleckých, než řemeslných.

ESFP bývají nadaní výtvarníci i hudebníci. Mají rádi nesoutěživé kolektivy. ESFP, kteří jsou členy církví, mají cennou příležitost se setkávat s vrstevníky podobného smýšlení. Mnoho svého volného času ESFP tráví ve svých kamarádkách partách.

Silné stránky ESFP: Velkorysost, vnímavost, vřelost, zábavnost

Slabé stránky ESFP: Sklon podléhat pokušením, nespolehlivost, sociální nesamostatnost

Slavní ESFP: Wolfgang A. Mozart, Bill Clinton

ESTP, cyklistický úbor bez helmy

Dominantní S_E: Životním údělem ESTP je reagovat na vlastní smyslové vjemy.

Sekundární, T_I: Navnímané informace ESTP zařazují do logických systémů a podle nich řídí svůj život a chování.

Terciární, F_E: Při konfliktech mají ESTP sklon k harmonizaci svého okolí, tuto práci však obvykle nedotahují do konce.

Nejslabší, N_I: Čistá fantazie a teorie ESTP odrazuje, a proto se jí obloukem vyhýbají.

Motto: „Žijete jenom jednou. Tak by to měla být zábava.“

Coco Chanel

Rychlá jízda, adrenalin, nebezpečí a virtuozita při jeho překonávání, konečně pak sklizený obdiv. Nebo taky rozbitá hlava, jak se hazardérům stává. Riziko však ESTP neodradí, zážitky a prestiž mají přednost.

ESTP je typ žijící v právě probíhající minutě. Jejich život bývá bouřlivý, plný okamžiků na vrcholu vlny a na dně moře. Nebojí se pouštět se do akce, bližní v jejich činech nenalézají hlubší smysl a ostatně ani ESTP ho nepotřebují. Nechám na vás, čtenářích, zda přisuzujete požitkům a frajeřinám hlubší význam. Každopádně pokud se ESTP zkultivují, mohou být vynikajícími pracovníky, zářícími díky své odvaze a praktickému selskému rozumu.

ESTP jsou v populaci hojně zastoupeni (cca 13%) a patří mezi viditelné-a ještě více slyšitelné typy. Nevyhýbají se společenským událostem a bývají v kolektivu poměrně oblíbeni. Jsou duchapřítomní a praktičtí, s neporozuměním se setkávají velmi vzácně, protože motivy jejich počínání pochopí i jedinec velice omezený. Obvykle až ve výrazně dlouhodobějším stavu.

Pro svůj sklon k akci se ESTP nejčastěji ze všech typů ocitají v různých pastích. Zadluženost, předčasné těhotenství, závislost na omamné látce, podíl na lumpárnách všelikého druhu... Dominantní S_E tento typ doslova vedou, aby polykal plnými doušky, co život nabízí. ESTP potřebují, aby je skupina přijímala a aby toho docílili, dávají na obdiv své silné stránky. Především již zmiňovanou odvahu.

ESTP mívají mnoho přátel, byť jim vzdálení INF by váhali, zda tyto vztahy nazývat přátelstvím. Bývají iniciátory vztahů a snadno kamarádům promíjejí prohřešky. Své vztahy jsou ESTP schopni střídat bleskovou rychlostí. Taktéž patří mezi jedny z nejméně objektivně myslících T typů. Často si vůči někomu vyvinou negativní postoj, a pak dělají vše pro to, aby nebyl spokojen.

Milostné známosti mívají ESTP jako první z typů. Většinou jim ale nejde o nic vážnějšího než si užívat příjemné chvíle s druhou osobou. Podobně jako u přátel i u partnerů mají ESTP sklon k rychlému a bezstarostnému střídání. Vážnější zájem ESTP přivádí do rozpaků, stejně tak jako si druhá strana nebývá jista, že skutečně věří celoživotní trvalosti vztahu.

ESTP s českým školským systémem doslova bojují. Nesnášejí teoretický výklad, velice neradi se učí a neplánují si příliš budoucnost, pročež musí často na poslední chvíli dodělat rozsáhlé projekty. Jejich vlohy - praktičnost a sklon k akci se zúročují jen zřídka, na laboratorních cvičeních, moderních pedagogických aktivitách, či oblíbené předmětu zvaném tělocvik. Spíše než na gymnáziích je najdeme na učilištích.

ESTP mívají mnoho volnočasových aktivit. Nepotřebují svůj volný čas naplňovat prací a tak místo toho navštěvují sportovní, nebo modelářské kroužky, či jiná místa, kde se mohou stýkat s lidmi. Být doma a pracovat na vlastních projektech je neuspokojuje, jelikož domov obvykle není tolerován jako dílna a počet ani sestava příbuzných se nemění s takovou rychlostí, aby se cítili na správně dynamickém místě.

Silné stránky ESTP: Duchapřítomnost, praktičnost, odvaha, zábavnost

Slabé stránky ESTP: Povrchnost, nespolehlivost, sklony k předvádění se

Slavní ESTP: Stephen R. Covey, Miloš Zeman

ENFP, plesové šaty

Dominantní N_E: O máloco ENFP pečují s takovou pozorností jako o vztahy mezi nimi a blíznými.

Sekundární, F_I: ENFP se při rozhodování řídí podle svých vnitřních emocí, citů a nálad.

Terciární, T_E: Při podráždění ENFP neváhají jednat konfliktně a útočně, konstruktivní však jejich kritika není ani náhodou.

Nejslabší, S_I: ENFP neradi loví fakta ve své hlavě, tomuto stavu se snaží maximálně vyhýbat.

Motto: „Žítí, to je největší umění na světě, neboť většina lidí pouze existuje.“

Oscar Wilde

ENFJ stojí na pódiu a řeční. Součástí sálu je však také parket a na tom se to jen hemží ENFP. Ti nepotřebují být těmi, kteří tvoří program a určují jeho podobu. Namísto toho plnými doušky užívají to, co jim společnost nabízí. Smějí se, tančí v rytmu hudby. Řídí se programem jiných, ale výborná atmosféra je jejich dílo.

ENFP bývají velmi vnímaví a empatictí. Z celkového vystupování člověka umí rozpoznat jeho duševní stav mnohem lépe než z jeho slov. V empatickém naslouchání už ENFP tolik nezají, neboť oni sami jsou velmi upovídaný typ a pouštět ke slovu druhého je stojí dávku přemáhání. ENFP jsou rádi ve středu pozornosti. Blaží je, když o ně mají bližní zájem, patří k dobrým hercům a geniálním bavičům. Jejich vtip bývá nenásilný, pohotový, ale především nápaditý, což publikum téměř vždy ocení.

Bez daru řeči by snad žádný ENFP nemohl prožít šťastný život. ENFP zbožňují společenskou konverzaci, řeč je jim příjemná. Rádi své mluvené projevy vylepšují rádi různými metaforami a podobenstvími. Dokážou druhé lidi potěšit i povzbudit, nicméně i oni sami se potřebují svěřovat s vlastním stavem. Na rozdíl od ESFP si nelámou hlavu s tím, že budou svými starostmi zatěžovat druhé. A ono nakonec platí, že ENFP mnoho starostí nemají, věří v ideály a umí v lidech vidět na nejlepší. Jsou posledním typem, který by upadl do pesimismu. Zvraty nastávají, když jsou ENFP skutečně zklamáni. To projevují známky hlubokého zoufalství a mohou se uchýlovat k naprosto přehnané agresivitě.

ENFP bývají v kolektivu velmi oblíbeni. Přistupují ke všem členům společenství pozitivně a vstřícně, umí je ocenit. Na druhou stranu se vyhýbají kritice a vykládají si ji jako osobní útok. ENFP často mívají volnou vstupenku do různých part, při seznamování konverzaci jsou ENFP schopni takového vystupování, že je přihlížející ihned zařazují na seznamy svých přátel. Pro svou laskavost, vřelost a velkorysost však bývají ENFP považováni za slabé a neschopné v případě potřeby na někoho tlačit, což zpomaluje jejich kariérní postup. ENFP zároveň nejsou žádní pracanti od přírody a tvrdá práce je deštá.

ENFP navazují milostné vztahy spíše dříve než později. Jejich okouzující povaha zpříjemní i vážné známosti. Hrozbou může být nestálost ENFP způsobující, že se jednoho dne o partnera přestane zajímat a vydá se hledat si vztahy jinač.

ENFP je další z řady typů, pro které je současný český školský systém nezajímavý. Bývají aktivními žáky a mají fantazii. Jejich nestálost a neochota se některým věcem věnovat do hloubky, jim však studium pranic nezlehčuje. ENFP se rádi uchylují k velmi nápaditým recesím, u kterých učitelé neví, zda je mají odsoudit a upevnit svou autoritu, nebo smeknout před nápaditostí rebelů.

ENFP jsou společenší a bývají všestranně umělecky nadaní. Svůj volný čas tráví mezi jinými lidmi. Umělecké kroužky jim vyhovují více, než soupeřivé oddíly sportovní a turistické. Podobně jako u ESFP jsou pro ENFP jako ušité společenství mladistvých, ať už je organizují církve, nebo jiné instituce.

Silné stránky ENFP: Empatie, osobní kouzlo, nápaditost, optimismus

Slabé stránky ENFP: Labilita, nestálost, osobní nesamostatnost

Slavní ENFP: Mark Twain, Oscar Wilde

ENTP, křiklavá flanelová košile

Dominantní N_E: ENTP vnímají okolní svět prostřednictvím souvislostí mezi jeho složkami.

Sekundární, T_I: Své soudy ENTP vynáší až poté co se nad problémy do hloubky zamyslí.

Terciární, F_E: Vyhrocené situace se ENTP snaží řešit usmiřováním všech zúčastněných, bohužel nemotorným a účelově působícím.

Nejslabší, S_I: ENTP nesnáší, když musí svá tvrzení podkládat fakty, které načerpali v minulosti, není divu, že se pak tu a tam ocitnou ve střetu s realitou.

Motto: „Život bez zkoušek nestojí za žití.“

Sokrates

Na jednu stranu velmi společenští na druhou velmi individualističtí. Myslí jinak než většina lidí a potřebují za to být oceněni. Štve je, když jim okolí připisuje mainstreamovou povahu. Křiklavý oděv, pořád tolerovatelný ve společnosti, ale vzkazující „Já jsem svůj!“ vystihuje povahu ENTP.

ENTP jsou bystří. Rychle a lehce odhalují prosté i komplikovanější souvislosti ve svém okolí. Celé jejich myšlení je postaveno na souvislostech. Iracionální výjimky ENTP iritují, jelikož nabourávají celý jejich myšlenkový systém. Jsou posledním typem, který bude ochoten prohlásit, že „výjimka potvrzuje pravidlo“.

ENTP si přejí být uznáváni pro své rozumové schopnosti a proto je také rádi předvádějí. Často se ale potýkají s nepochopením druhých, protože jejich myšlení je komplexní, nikoliv systematické. Je pro ně náročné oddělit od sebe jednotlivé myšlenky a podat je tak, aby se posluchači neztratili hned po první větě. ENTP si více než jiné typy uvědomují, že „všechno souvisí se vším“, a tak ani nemají pocit, že by jejich vyjadřování bylo nesrozumitelné.

ENTP bývají dobře vidět a podobně dobře slyšet. Rádi se nachází ve středu pozornosti, při všelikých situacích nejraději hrají role protagonistů, nejviditelnějších hrdinů. Někdy si pro tento sklon nevědomky přivlastňují cizí zásluhy a nadměrně se vychloubají.

ENTP jsou velmi nápadití. Nové myšlenky z nich tryskají jako voda z fontány. Obvykle však bývají poměrně vzdáleni tomu, aby své nápady realizovali v praxi. I to podtrhuje jim často přisuzovanou nálepku nepoužitelných génů.

ENTP bývají společensky oblíbeni. Mají odvahu i fantazii provádět všelike zerty. Jsou bystrými společníky při konverzaci. ENTP se snadno zařadí do kolektivu, ačkoliv jsou druhými obvykle považováni za podivínské excentriky. Jsou okouzující a rychle navazují vztahy, nijak zvlášť na nich ale nelpí a nemají problém je v případě nutnosti hodit za hlavu. Poté, co se lidé přestanou stýkat, již ENTP své vztahy neřeší.

ENTP mají známosti nejdříve ze všech racionalistů. Jsou nejvíce okouzujícím typem tohoto temperamentu. Své partnery však střídají velice rychle. Nebývají na protějšky příliš nároční, někdy mají tendenci si je mírně idealizovat, ale se zklamáním z poznání se snadno smířují.

Snažící se ENTP získávají ve škole úspěchy poměrně snadno. Problém je dát jim motivaci, aby se snažili. ENTP nacházejí velké zalíbení v logický smysl dávajících přírodních vědách a velmi často také informačních technologiích. Naopak jim nevyhovují faktografické předměty a taktéž se často rozčilují na jazyky, kde sice existují jakási pravidla, ale každé má vlastní harém výjimek.

ENTP jsou ze všech racionalistů nejlepšími ve sportu. Jsou pohotoví a intuitivně umí počítat věci typu dráhy hozeného míče. Mnoho ENTP se realizuje také v umění (například fotografování). Jejich program často sestává z mnoha aktivit vědomostních a také pár sportovních. ENTP nepotřebují kolektiv tolik jako jiní extraverti, oni si jsou schopni kolektiv užít, ať jsou kdekoli a s kýmkoliv.

Silné stránky ENTP: Zvědavost, osobní kouzlo, nápaditost, bystrost

Slabé stránky ENTP: Održenost od reality, nestálost, chaotičnost

Slavní ENTP: Sokrates, Leonardo da Vinci

ISFP, flekaté triko malíře

Dominantní F_I: ISFP se v životě nechávají navigovat svými vnitřními citovými pouty.

Sekundární, S_E: Emoce, které ISFP chovají k okolí, bývají postaveny na detailech.

Terciární, N_I: Občas jsou ISFP přepadeni touhou snít, tento stav je však vyčerpává a uvrhuje do depresivních nálad.

Nejslabší, T_E: ISFP jsou neradi s druhými v konfrontaci, což je činí neprůbojnými.

Motto: „*Je třeba tím projít. Moudrost přijde později.*“

Robert Fulghum

Zima končí, krajina se probouzí. Malíř balí věci a vyráží do terénu štětcem zachytit květiny i zvířátka včetně těch nejtintnějších podrobností. Když svou práci dokončí, pověsí si brilantní obrázky na zeď s potěšením se na ně dívá a s dalším jarem vyrazí znovu. Po jeho smrti potomci obrázky v dražbě prodají a koupí si dům. Malíř byl ISFP, šikovný, skromný a pokorný. Malé radosti mu stačily na velké štěstí.

ISFP hovorem mnoho času nepromrhají. Podobně jako ISTP se raději realizují činy než slovy. Poskytují-li někomu útěchu, činí tak především prostřednictvím gest a dotyků. ISFP jsou schopni hlubokého soucitu k druhým, jsou nejempatičtější S typem. Soucit u nich probouzí spíše zbědovaný stav bližního, než jeho sebelitostné řeči.

ISFP jsou praktičtí. Neradi o věcech jenom sní. Mají potřebu je převádět do praxe, u mladších jedinců se tento sklon projevuje radostí z tvořivé činnosti. ISFP jsou pragmatičtí, tradici ctí jen do té míry, nakolik zpřijemňuje život jim a jejich blízkým.

Jakožto hráči mají ISFP tendenci podléhat různým pokušením. Jsou na nové zážitky natolik zvědaví, že jim bývá každá rada marná. Jako ochranný štít jim často poslouží právě dominantní F_I. ISFP se v životě nechávají řídit svými citovými pouty a to jak pouty pozitivními, tak pouty negativními. Dovedou si vstřípit do mysli hluboký odpor k alkoholu, tabáku a dalším látkám, pakliže takové nepřátelství vznikne, stávají se z nich angažování bojovníci, proti onomu povyražení.

Podobně jako INFP i ISFP mají tendenci být v kolektivu přehlíženi pro svou neprůbojnost a nesmělost, což je velká škoda, protože jsou schopni s druhými navázat velmi pěkné a dlouhodobě trvalé vztahy. Podobně jako INFP i tento typ bývá nadstandardně často šikanován. Z kolektivu vyřazení ISFP nacházejí útěchu v oněch drobných darech každodenního života a praktických činnostech. Zatímco třída žije pro ISFP nudnými tématy oni sedí v lavici a kreslí krajinu, kterou jim předestírá pohled z okna.

S milostnými vztahy začínají především pro svou neprůbojnost a nenápadnost ISFP nejpozději ze všech hráčů. Pro tento typ je velmi důležité, aby si v průběhu dospívání našel nějaké spřízněné duše, to mu dodá určité osobní jistoty a větších šancí při navazování celoživotních vztahů.

ISFP jsou typem, který v současném modelu školství nejvíce strádá. ISFP jsou školou stavěni mezi mlýnské kameny. Na jednu stranu je tu pro ně neuvěřitelně nudná teoretická výuka na druhou snaha naplnit očekávání rodičů a učitelů. ISFP se tedy nutí do učení pro ně neuvěřitelně nudného a neefektivního a přesto sklízí méně ovoce než mnozí výrazně línější (a často i méně inteligentní) spolužáci, kteří měli prostě to „štěstí“, že se narodili s jinými funkcemi.

ISFP bývají umělecky nadaní. Nevynikají sice kdovíjakou abstraktní fantazií, ale umí pěkně pracovat s detaily a maličkostmi. ISFP mají tendenci se stranit větších kolektivů, ačkoliv mají rádi lidi, přehlížení a ruch je odrazují.

Silné stránky ISFP: Velkorysost, vnímavost, praktičnost, skromnost

Slabé stránky ISFP: Nestálost, neprůbojnost, sklon podléhat pokušením

Slavní ISFP: Dějiny vyzdvihují úspěšné a na pokorné, skromné, drobné a laskavé ISFP zapomínají. Římský císař Nero byl ISFP, ale postrádal všechny zmíněné ctnosti, snad proto se zapsal do dějin.

INFP, farářský talár

Dominantní F_I: INFP se v životě řídí srdcem, vnitřní emoce používají jako navigaci kudy ano a kudy ne.

Sekundární, N_E: Aby byla navigace užitečná, musí znát prostor, ve kterém se navigované těleso pohybuje. Tento prostor u INFP sestává ze vztahů mezi nimi a dalšími lidmi

Terciární, S_I: Někdy se INFP řídí podle své paměti a znalostí z minula, podobně jako INTP však mají tendenci vzpomínky zkreslovat.

Nejslabší, T_E: Konfrontačnímu vystupování se INFP vyhýbají a mívají proto problémy se prosadit.

Motto: „Člověk může všechno, jenom sám před sebou neunikne.“

Franz Kafka

„Hospodine, proč jen stojíš v dáli, v dobách soužení se skrýváš? Ponižený je pro zpupnost svévolníka v jednom ohni. Ať se zapletou v těch piklech, které vymýšlejí! Když svévolník chválí, pak jen pro své choutky, když chamtivec dobrořečí, znevažuje Hospodina...“⁶² jako by se INFP dovolával odpovědi, proč tolik lidí nemá žádné hodnoty, když on na nich staví vlastní život. A nemusí se ptát jen křesťanského Hospodina, nýbrž čehokoliv, čemu věří.

INFP jsou velmi empatictí. Neumí sice v druhých číst tak dobře jako ENFP, ale zato jsou schopni naslouchat a soucítit. INFP nepotřebují moralizovat, svět je pro ně všechno, jen ne černobílý. Naslouchají cizím názorům a poctivě se nad nimi zamýšlejí. Jsou otevření k mezilidskému dialogu, velmi dobře chápou relativitu nezbytnost vzájemné tolerance a názorové plurality.

INFP se v životě nechávají navigovat vnitřním kompasem svých hodnot a emocí. Někdy narazí, protože svět je nebezpečné místo plné lidské bezohlednosti. Takové nárazy u jinak pozitivně laděných INFP způsobují hlubokou melancholii, někdy ústící až k totálnímu zoufalství. V těchto chvílích se INFP stávají agresivními a cynickými, ale obvykle jim netrvá dlouho, než se zase vzpamatují a fungují normálně dál. INFP věří, že na světě je dobro, kterážto víra je zdrojem jejich životního optimismu, ale také důvěřivosti.

INFP jsou příjemní společníci. Bývají vnímaví, bystří a ohleduplní. Jen málokterý INFP má nepřátele, i když tento typ bývá především pro svou neprůbojnost a odlišný - pro mnohé S dráždivý - způsob myšlení nadprůměrně často šikanován. INFP dokážou být okouzující, ale tato vlastnost se projevuje, až když si jich někdo začne všímat. S těmito pozornými lidmi jsou INFP schopni navázat velmi hluboké přátelské vztahy, které mají dlouhé trvání.

Pro všeobecnou přehlížení mají INFP své první milostné vztahy až v pozdějším věku. Bývají velmi tolerantní vůči vlastnostem partnera a umí na něm vnímat to dobré. Pokud toho partner nezneužívá a nesnaží se je ovládat, může vztah skončit velmi krásným manželstvím.

INFP se s českým školním systémem příliš nemusí. Bývají umělecky a jazykově nadaní, nejsou rádi, když jsou z nich učitelé a rodiče zklamání, a tak se pečlivě učí. Ale to je vše. Hlubší motivaci jim současné školství nedává. Náš vzdělávací systém je neosobní a orientovaný především na rozvoj schopností žáka, nikoliv jeho osobnosti. Vzdělává a výchovu opomíjí.

INFP jsou umělecky nadaní. Mají rádi druhé lidi, ale pro osamělost se často bojí navštěvovat různé zájmové kolektivy. Obrat nastává, když se jim podaří navázat vztah. Stačí jeden. To pak INFP volí gymnázia podle toho, kam chodí jejich přátelé - v případě INFP je pro označení sympatické osoby slovo „přítel“ nejvýstižnější ze všech typů. Jinak mají INFP tendenci trávit mnoho času doma, snadněji než jiné typy si začnou hledat přátele přes sociální sítě, což sebou obnáší i mnohá rizika zneužívání.

Silné stránky INFP: Empatie, vnímavost, tolerance, optimismus

Slabé stránky INFP: Labilita, neprůbojnost, důvěřivost

Slavní INFP: William Shakespeare, J. R. R. Tolkien

⁶² Bible (Český ekumenický překlad); Žalmy, 10, 1-3

ISTP, monterky

Dominantní T₁: ISTP si v hlavě sestavují na logice postavené modely a podle těch řídí své chování.

Sekundární, S_E: Data ISTP čerpají prostřednictvím navenek orientovaných smyslů.

Terciární, N_I: ISTP se někdy uchylují ke snění kromě toho, že obvykle nic valného nevymyslí, bývají z něj unavení.

Nejslabší, F_E: Potkat vřelého ISTP, je buď zázrak, nebo znamení, že hospoda není daleko.

Motto: „*Tam kde nám chybí slova, pomohou skutky.*“

Michelangelo

O pracovním obleku toho bylo víc než dost napsáno v úvodu. Právě ISTP jsou oním typem dílny, ale neomezují se na ponk. V monterkách budou klidně mýt okna mrakodrapu.

ISTP jsou akční typ. Nemají v oblibě dlouhé promýšlení a prodiskutovávání svých plánů. Je těžké o tomto typu psát, snad i proto, že ISTP jsou posledními, kteří by si tuto knížku jen tak pro rozšíření obzorů přečetli. Raději se rovnou vrhají do akce. ISTP nepotřebují znát širší souvislosti a nezřídka zapomínají na zákulisí svých činů. Patří mezi lépe manipulovatelné typy, jelikož jim více záleží na tom, co dělají, než na příčinách a následcích své činnosti.

ISTP málokdy jednají „ze srdce“ a když už, okolí to těžko pozná. Představy ISTP o vlastním životě bývají založené spíše na myšlenkách typu: „tohle zvládám, na to mám“, spíše než: „tohle chci, tohle mě baví“.

Chování ISTP není chladné, ale vlažné. ISTP mohou působit emočně odtrženě od reality a obvykle se i v tomto stavu nacházejí. Primární T₁ není kritické, nýbrž vzdálené. Každopádně nikdo, kdo zná nějakého ISTP, neprohlásí o svém známém, že je mimoň. ISTP se v okolním světě dobře orientují, jsou velmi duchapřítomní a při akci si počínají zcela mistrovsky.

ISTP nepotřebují, aby ostatní věděli, jací jsou „borci“. Požitek z akce pro ně má už sám o sobě takové kouzlo, že prestiž není třeba. Co si budeme namlouvat, osobní marketing má na společnost velký vliv a osobní marketing je také to, co ISTP ignorují. Proto bývají často podceňováni, ale jakmile přijde čas jejich schopnosti otestovat, zazáří.

Vztah ISTP a kolektivu není tak úplně vztahem. ISTP mají s okolím a okolí má s ISTP především lhostejné vztahy. ISTP jsou jako herci, kteří hrají na jevišti světa, tolik se soustředí na hru, že je nezajímají ani kulisy ani další herci a nakonec ani obecenstvo. Se vztahy to má tento typ podobně, obvykle si najde pár přátel, ale jinak fungování kolektivu ignoruje. Pokud se ISTP ocitne osamocen a v izolaci, často si odloučení vůbec nevšimne.

S prvními milostnými vztahy ISTP začínají, tak jako většina lidí v druhé polovině druhé dekády svého života. Jejich námluvy bývají, tak jako celí ISTP, velmi akční a pro obě strany zábavné. Jako u všech hráčů, ale druhá strana váhá, zda má zájem o dlouhodobý svazek.

České školství ISTP silně nevyhovuje, především proto, že je postaveno na samé teorii. Praktická práce zabírá jen nepatrný zlomek látky. Na rozdíl od ESTP však ISTP nevzdorují, ale co je nebaví, prostě ignorují. Nudící se ISTP si nepovídají se sousedem, ale čtou pod (někdy i na) lavicí, či dělají jiné učitele vytáčeující činnosti. ISTP jsou dalším typem, který spíše než na gymnáziích nalezneme na odborných školách a ještě více na učilištích, kde se dá dobře využít jejich praktický intelekt.

Mnoho ISTP jsou nadaní hudebníci, zruční pracovníci s nejrůznějším náčiním a sportovci. ISTP mívají jednu zálibu a té pak dávají mnoho svého času i sil. Nepatří mezi nadšené návštěvníky různých oddílů a společenství.

Silné stránky ISTP: Duchapřítomnost, praktičnost, elán, samostatnost

Slabé stránky ISTP: Necitlivost, nespolehlivost, ignorace teorií

Slavní ISTP: Dalajláma XIV. je jedním z mála ISTP, které dějiny vyzdvihly, jinak ale tento typ nemívá dalekosáhlé ambice, a tak si ani neurve svůj podíl v učebnicích dějepisu.

INTP, laboratorní plášť

Dominantní T₁: Tvorba komplexních systémů schopných řídit život i svět dostává většinu pozornosti INTP.

Sekundární, N_E: Úspěch těchto systémů INTP zajišťují pochopením souvislostí ve vnějším světě a jejich zužitkováním.

Terciární, S_I: Někdy se INTP snaží dokázat svou pravdu znalostmi, pokud je však každodenně nepoužívají, nabudou tyto znalosti sice nové, ale pochybné povahy.

Nejslabší, F_E: INTP nejsou s okolním světem příliš emočně provázaní, bývají proto často „mimo“ a s blízkými si nerozumí.

Motto: „*Nejkrásnější věc, kterou můžeme objevit, je záhada.*“

Albert Einstein

INTP nejvíce odpovídá modernímu stereotypu vědce. Ponořený do své práce, chaotický a úplně mimo, co se týče vztahů s lidmi okolo nich. Na rozdíl od extravertně myslících typů INTP své okolí neděsí a neznervózňuje, spíše nepřítomně stojí mimo. Podobně jako ISTP ani INTP se nevyžívají v polemizování, na rozdíl od smyslových ISTP, ale preferují přemýšlení spíše než akci.

INTP jsou milovníky záhad a hádanek. Řešit je pro ně důležitější než vyřešit, a tak nemají problém již v raném věku počítat příklady pro vysokoškoláky, k nimž jim chybí potřebné znalosti. Ale INTP to nevadí, čím složitější úloha, tím delší zábava. Ne náhodou se INTP řadí k ve vědě nejhojněji zastoupeným typům.

INTP věří ve vlastní rozum. Mívají problém se nechat dojmout a naplnit nějakou myšlenkou. K tomu, aby se člověk nechal prodchnout životní filosofií, potřebuje zapojit levou hemisféru a ta je pro INTP až sekundární. I proto se mladí INTP řadí mezi vášnivé zastánce racionalistických názorových směrů, pragmatismu, utilitarismu, materialismu... INTP se těžko smířují s relativitou světa a s tím, že k dobru může vést i více cest.

V kolektivu INTP stojí trochu stranou. Spolu s ISTP nejméně chápou a rozumí náladám ve společnosti a neradi si „špiní ruce“ tím, že by se jimi zabývali. INTP nenavazují mnoho přátelských vztahů, pokud si s někým více rozumí, je to způsobeno spíše společnými zájmy, než vzájemným porozuměním (oni se totiž INTP často dávají dohromady s jinými INTP nebo podobně neempatickými ISTP) INTP se pro svou nevnímavost vůči všeobecné náladě často ocitají stranou, na okraji kolektivu a ani si toho nevšímají. (Tím se liší od ITJ, kteří se distancují vědomě.) Pro tyto vlastnosti INTP začínají s milostnými známostmi jako poslední typ.

INTP nepatří mezi premianty. Nemají rádi faktografické předměty jako dějepis, zeměpis, občanskou nauku a částečně jazyky. Raději se zabývají jedním tématem, které je baví. Mezi oblastí zájmu INTP se řadí především matematika, informační technologie a fyzika. INTP nepotřebují mnoho praxe, ale když na ni dojde, nemají problém obléknout si bílý plášť, nasadit ochranné brýle a vykročit směrem k laboratornímu stolu.

INTP jsou silně neumelecký typ a jejich způsob myšlení nemá velké využití ani ve sportu. Jestli je však něco pro INTP jako ušité, pak jsou to nejrůznější přírodovědné a zájmové kroužky. Myšlení INTP je přírodovědné a tak není divu, že je nalezneme v turistických a skautských oddílech, které s přírodou přicházejí do styku zcela běžně. INTP jsou koumáci. Tam kde se INTJ vyptává na smysl existence brouků, INTP otevírá atlas, aby si o nich přečetl co nejvíc.

Silné stránky INTP: Nadhled, přemýšlivost, zvědavost, samostatnost

Slabé stránky INTP: Održenost od reality, necitlivost, nespolehlivost

Slavní INTP: Albert Einstein, Charles Darwin

ISTJ, soudcovský talár

Dominantní S_i: ISTJ vycházejí z předpokladu, že nejlepší cesta vede skrze správná pravidla, nařízení a normy. Proto chrání ty funkční a zbytek se snaží napravit.

Sekundární, T_e: Zda je pravidlo správné či nikoliv ISTJ posuzují nezávislým a kritickým myšlením, jež jim také pomáhá chyby odstranit.

Terciární, F_i: Vnitřní emoce nabourávají jistoty ISTJ a způsobují nepochopitelné výkyvy jejich chování.

Nej slabší, N_e: ISTJ si zakládají na tom, co je dané. Souvislosti a zákonitosti mezi věcmi ve svém okolí nehledají, což se jim často vymstí.

Motto: „*Kdybych měl 8 hodin na pokácení stromu, 6 bych strávil broušení sekery.*“

Abraham Lincoln

Byl či nebyl tento čin v souladu se zákonem? Proč? Povolání soudce se zakládá právě na tomto dilematu. Úcta k zákonu a objektivní myšlení. ISTJ se cítí jako ryba ve vodě.

ISTJ jsou pracovití. Nejlépe ze všech typů odpovídají nelichotivému stereotypu úředníka, s plnou hlavou formulí a žádným srdcem. To samozřejmě není přesné. ISTJ mají své city, ale podobně jako jejich příbuzní INTJ je dobře střeží, aby se nedopatřením nedostaly na povrch. Své povinnosti plní ISTJ spolehlivě a nebojí se nasadit tvrdší donucovací prostředky, aby dosáhli, čeho chtějí. Zároveň jsou nezávislejší než ISFJ, pokud se vyskytnou závažnější okolnosti, jde nutnost dokončit úkol stranou.

ISTJ respektují zavedené pořádky. Nemají rádi rebelie a nijak se tím netají. Ať už se setkávají s extravagancemi vzhledu, názorů, či životního stylu, zavrhnou je. Pokud ISTJ chtějí změnit svět, činí tak mnoha drobnými a nenápadnými kroky. Tento typ nemá problémy jednat z pozice síly, stejně tak podobné projevy schvaluje i jiným autoritám, a to i když jsou přehnaně brutální. Není náhoda, že mnoho významných státníků je právě tohoto typu. Zkrácenými slovy: žádný typ tolik nemiluje pořádek jako ISTJ.

Pokud chce někdo odměnit ISTJ, nemusí je osobně chválit, čímž by tento typ spíše vyvedli z míry. Zcela stačí standardní prémie za dobrý výkon, či uvedení na seznamu úspěšných. ISTJ se může cítit úspěšně i tehdy, kdy je jediný, kdo si svého výkonu cení.

ISTJ nebývají příliš oblíbeni, nejsou společenští a nikdy nemají daleko ke konfliktu. Stávají se sice členy part (vždyť se to má!), ale nebývají na ně vázáni. Pokud mají přátele, obvykle se nejedná o vztahy „na život i po něm“, ale o nalezení dvou mírně spřízněných duší. Nezřídka se ocitají ve společenské izolaci a nedostatky ve vztazích nahrazují tvrdou prací a honbou za úspěchem.

Známosti si ISTJ utvářejí nejpozději ze všech strážců. Nejvíce ze všech typů jim záleží na stálosti jejich partnerů a není možné se divit, že jejich volby padají nejčastěji na jiné SJ. Jejich námluvy bývají velice konvenční. ISTJ kráčí i při námluvách po těch nejověřenějších stezkách, která znají.

ISTJ s českým školním systémem vycházejí poměrně dobře, ale ještě lépe se jim dařilo na novověkých tereziánských školách, kde se po žácích nevyžadovala ani aktivita (E) ani tvůrčí myšlení (N). Obvykle se před zkouškami hodně „biflují“, protože právě tak zapojují svou dominantní funkci S_i. Moderní pedagogika založená na kreativitě jim vyhovuje o něco méně, ale i oni si díky ní do života mohou leccos odnést.

ISTJ bývají členy různých spolků, může jim vyhovovat tradiční vojenská transcendentalismem netknutá verze skautingu (ačkoliv moderní podoba vyhovuje spíše ESTJ a ENFJ typům) založená na poslušnosti, bdělosti a respektu vůči autoritám (vedoucí, stát, příroda, Bůh). Své smysly mohou využít také ve sportu, modelářství...

Silné stránky ISTJ: Píle, kritické myšlení, pečlivost, spolehlivost

Slabé stránky ISTJ: Strnulost, chlad, nedostatek fantazie

Slavní ISTJ: Abraham Lincoln, Angela Merkelová

ISFJ, uniforma zdravotní sestry

Dominantní S_I: ISFJ se snaží co nejlépe dostat požadavkům na ně kladených.

Sekundární, F_E: Svá poslání se ISFJ snaží plnit k všeobecné spokojenosti.

Terciární, T_I: Systematické myšlení používají nejčastěji jako obranný mechanismus, proti kritice, že jednají v nějakém směru špatně, bohužel se tak k jejich chybám přičte i polovičatá logika

Nejslabší, N_E: ISFJ se nesnaží hledat skryté souvislosti v okolním světě, narážejí, když se s nimi setkají.

Motto: „*Nemůžeme dělat velké věci, ale jen malé věci s velkou láskou.*“

Matka Tereza

Zdravotní sestry jsou důležité, plní příkazy lékařky a leckdy dodávají ordinaci lidskou tvář, počet ISFJ v jejich řadách není malý. Zdravotní sestra je v přímém kontaktu s pacientem, nechce se po ní příliš náročné přemýšlení, ale péče. Právě péče je pro ISFJ příslovečná.

ISFJ jsou pokorný a pracovitý typ. Splnit povinnost je jejich prioritou a to se projevuje jak v práci, tak v rodinném nebo i duchovním životě. ISFJ za svým posláním jdou tiše, nesnaží se rozdávat práci druhým, naopak pokorně přijímají další a další úkoly, až je jednou neunesou a nervově se zhroutnou. Velmi bolestivé pro ně taktéž bývá, když jsou nařčeni z toho, že své dílo nedokončili dobře.

Žádný jiný typ se tolik neřídí tím „co se má“. ISFJ ctí etiku, ačkoliv jim samotným nebývá vždy příjemná. Drží se pravidel. Jsou předvídatelní, ale obtížně vydíratelní, protože se nepouštějí mimo označené cesty. I přesto, že nepřicházejí s revolučními metodami, mohou usilovnou prací postavenou na maličkostech dokázat nemožné.

ISFJ potřebují, aby někdo dlouhodobě oceňoval jejich práci. „Někdo“ je však jiné slovo než „všichni“. Příliš velký zájem o jejich osobnost ISFJ vyčerpává a ubírá jim na pocitu, že jsou ocenění upřímná.

ISFJ bývají v kolektivu všeobecně oblíbeni, nebo spíše přijímáni pozitivně. Jak to je v pubertálním věku běžné - už to samo o sobě je pro ISFJ důvodem – mají své místo v různých partách a skupinách. Schematicky bývají v rámci party výrazně spřízněni s jedním nebo dvěma lidmi a se zbytkem udržují pozitivní vztah. Na své známosti ISFJ nezapomínají a jsou ochotni je udržovat velmi dlouho.

Milostným vztahům se ISFJ otevrou, když usoudí, že už je na to čas. Tedy v době, kdy už většina lidí v jejich okolí někoho má. Na svých protějšcích si ISFJ cení věrnosti a spolehlivosti, pozdním příchodem na rande s ISFJ opozdilec vážně hazarduje s celým vztahem.

Školský systém naší země má tendenci v ISFJ probouzet přeorientovanost na jejich dominantní introvertní smysly, které využívají k tomu, aby se všechno naučili nazpaměť. Na základních školách je tento přístup zvládnutelný, ve vyšších ročnících nikoliv. ISFJ nepatří mezi typické vysokoškolské typy. (A opakují: to neznamena, že by byli hloupější!). Každopádně jejich píle najde své uplatnění a díky tvrdé práci, které se tento typ nebojí, mohou ISFJ dosáhnout nadprůměrných výsledků.

ISFJ mohou být nadaní výtvarně, hudebně i sportovně (v tomto ohledu v podstatě stejní jako ESFJ), proto i ve vyšším věku navštěvují mnoho kroužků a volnočasových aktivit. Ačkoliv si pro zábavu vyhražují velmi málo volného času. Bývají též stálými a věrnými členy různých společenských kroužků, byť je bytí v kolektivu značně vyčerpává, smysl pro to „co se má“ převládá i nad únavou spolubytím způsobenou.

Silné stránky ISFJ: Píle, pokora, nenáročnost, spolehlivost

Slabé stránky ISFJ: Strnulost, citlivost, ustrašenost

Slavní ISFJ: Podobně jako ISFP i ISFJ mezi sebou mnoho historických celebrit nemají.

Pravděpodobně ale znáte již dvakrát citovanou Matku Terezu.

INFJ, tlustý zimní kabát částečně překrývající lucernu

Dominantní N_I: INFJ žijí především svými sny.

Sekundární, F_E: K dosažení změn ve svém okolí INFJ zaprahají druhé lidi.

Terciární, T_I: INFJ obvykle tuší nějaký logický smysl svého počínání, ale vysvětlit a popsat jej obvykle nedokážou.

Nejslabší, S_E: INFJ se neradi upírají na smyslové vjemy okolního světa. Pokud s nimi jednorázově přijdou do styku, začne jízda na horské dráze.

Motto: „Proměňte svůj život v sen, a své sny ve skutečnost“

Antonie de Saint-Exupéry

Život INFJ je podobný hlídce uprostřed zimy. Strážný uprostřed chladné noci zachumlaný v kabátě obchází ležení a svítí si lucernou, kterou z části schovává pod kabátem. Až se do ležení dostane nepřítel, bude první a jediný, kdo ho spatří, zbucuje ostatní a ti ho zneškodní.

INFJ mají velkou fantazii, kterou každodenně používají. Ze všech typů mezi nimi najdeme nejvyšší podíl spisovatelů a básníků. Převést myšlenky do praxe pro INFJ znamená je zpodobnit, například umělecky popsat na kus papíru. A ne náhodou mezi INFJ nalezneme velice nadané řečníky.

INFJ mají bohatý vnitřní život a pozorovatele, popřípadě čtenáři jen těžko chápou, co prožívají. INFJ se zdaleka nesvěřují se všemi myšlenkami, které mají. Ačkoliv bývají v kolektivu spíše oblíbeni, málokdy jsou pochopeni. Tento typ se spolu s INTJ řadí mezi nejvzácnější (oba typy dohromady tvoří 1% obyvatelstva) a nejsložitější.

INFJ se snadno zamění s extraverty pro své vřelé vystupování (F_E). INFJ jsou ve střetu dvou zájmů, zaprvé je lidé unavují a oni si potřebují odpočinout, za druhé mají bližní rádi a nezvládnou se od nich odloučit. INFJ bývají taktéž velmi empatictí, bohužel někteří tuto vlohu zneužívají k manipulaci s druhými. Známí nositelů INFJ typu bývají zaskočení, když se předtím tak vřelý člověk unaví, začne stahovat do sebe a vyhýbat kontaktu s druhými.

INFJ bývají v kolektivu přijímáni dobře. Obvykle jsou všeobecně oblíbeni. Ale i oni se mohou dostat do izolace a to obvykle v případě, že se ocitnou v silně ST prostředí zaměřeném na pracovní výkon a ignorujícím hlubší mezilidské porozumění. Přestože kolem sebe mají jiné lidi, se INFJ mohou cítit osaměle. Cítivají se (často oprávněně) nepochopeni. Okolí si jejich chování i chápání často zjednodušuje a vnucuje jim své nálepky snůlků, moralistů atd. Všechny pak překvapují, když se jejich chování ukáže být zcela jiné povahy.

Láska INFJ mívá velice romantický rozměr. Zároveň je tento typ nejnáchylnější k tomu si druhou stranu domýšlet a pak být zaražen, že onen druhý, je vlastně úplně jiný, než si představovali. Čas jejich vztahů přichází před dvacátým rokem života.

INFJ bývají dobrými studenty humanitních oborů a jsou schopni pochopit, že ne všechno musí spočívat v matematické logice. Jakožto silně intuitivní nemají problém s kreativně a osobitě řešit rozličné úkoly. Jak už to tak bývá, N se využívá až ve vyšších ročnících, první stupeň schopnosti INFJ tolik neocení. Zlom nastává s psaním dlouhých prací, to už je něco pro tento typ. Inteligentní INFJ nemají problém školu zvládnout s dobrými výsledky, byť je to stojí více úsilí než některé jiné typy (ENTJ, ESTJ, INTJ, ISTJ).

INFJ bývají sportovní antitalenti, ale často jsou umělecky nadaní. To se projevuje i na složení jejich zájmových kroužků. Členství v různých klubech a spolcích INFJ neodmítají, ale jen málokdy v nich vydrží dlouho, vinu nese nejspíše silná sportovní orientace těchto spolků..

Silné stránky INFJ: Představitost, empatie, originalita, vnímavost

Slabé stránky INFJ: Sebelítost, sklony k narcizmu, pomstychtivost

Slavní INFJ: Agatha Christie, Mahatma Ghándí

INTJ, zděděné výletové oblečení a velký batoh

Dominantní N_I: Na začátku každého činu INTJ, stojí vize.

Sekundární, T_E: K realizování vize INTJ používají neúprosné logické myšlení.

Terciární, F_I: Často se nechají ovlivnit svými vnitřními emocemi, které by asi vnější pozorovatel označil za zvrácené.

Nejslabší, S_E: Smyslové vjemy z vnějšího světa INTJ ruší, a proto se je snaží odfiltrovat, následkem toho patří mezi jedny z nejnepraktičtějších typů.

Motto: „*Hledám alternativní pohled na nebe, kterým by bylo vidět víc než jen nebe.*“

Anonymní student kvarty

Nečitelní, rezervovaní, často s pocitem, že nikam a k ničemu nepatří a přitom stále na cestě za nějakým vzdáleným cílem. Ne, že by INTJ tak rádi chodili, ale ve své podstatě jsou to tuláci.

Pro INTJ jsou charakteristické dvě vlastnosti. Zprvu schopnost analyzovat myšlenku a vytvářet postup. Za druhé schopnost realizovat své vize, k čemuž se jim velmi dobře hodí první zmíněná vlastnost. Proto jsou INTJ často přezdívaní též jako architekti a strůjci. Díky ochotě snít a tvrdé práci se jsou schopni dostat až ke hvězdám. Na druhou stranu, čím více sil investují do realizace svých snů, tím méně jim jich zbude na každodenní život a vycházení s lidmi.

Spolu s INFJ se INTJ řadí mezi nejsložitější typy. Kromě toho jsou v populaci zastoupeni necelým procentem. Tím získávají spolu s INFJ i první místo, co se vzácnosti týče. Když už jsme u těch nej, INTJ jsou taktéž nejnezávislejším ze všech typů. Kombinace těchto vlastností činí jejich silné stránky vzácnými a tudíž žádanými (analytici jsou jednou z nejlépe placených prací v ČR). Na druhou stranu se opakovaně setkávají s nepochopením druhých a odmítáním ze strany bližních. INTJ se raději drží stranou všeobecné pozornosti, v záři reflektorů se cítí vyvedeni z míry. Kombinace této stránky introvertních povah spolu s potřebou INTJ ovlivňovat okolní svět a realizovat své vize, způsobuje, že se tento typ nezřídka uchyluje do zákulisních rolí. INTJ nemají problém vést chvíli skupinu přímo, ale tuto roli aktivně nevyhledávají.

Pro INTJ není důležité řídit ostatní, ale mít vlastní svobodu. To bývá častou příčinou jejich sporů s blízkými příbuznými ENTJ, či vzdálenějšími ESTJ, ENFJ a ESFJ, kteří pro změnu první zmiňovanou potřebu mají.

Silné stránky tohoto typu se projevují spíše v práci než ve vztazích. INTJ se obtížně začleňují do kolektivů a obvykle nebývají příliš oblíbeni, postupem času si zvykají na izolaci a někdy v ní nacházejí uspokojující čas pro sebe sama. Obvykle se jim však podaří si některé přátelské svazky vytvořit. Tyto vztahy pak mají šanci na velkou dlouhověkost.

S intimními vztahy tento typ začíná jako jeden z posledních (byť dříve než INTP). Má ve zvyku případné partnery předem prověřovat. Někdy narazí na problém, že nikdo není dokonalý a schopný v jejich testech obstát, či si o druhém vytvoří naprosto fantaskní představu, a pak se diví, že realita je výrazně odlišná.

Pro inteligentní INTJ je český školský systém příznivý na vyšších stupních. Levá hemisféra, která je pro ně dominantní, se uplatňuje v jazycích. Introvertní intuice jim pomáhá vymyslet cokoliv o čemkoliv, což se dá dobře zúročit při psaní slohových prací. Kombinace NT se využívá taktéž ve fyzice a matematice. INTJ nebývají pečliví ani příliš manuálně zdatní, proto je nalezneme na gymnáziích a následně vysokých školách výrazně častěji než v odborných učilištích.

INTJ nebývají příliš nadaní hudebně, výtvarně ani sportovně. Je vidno, že repertoár běžných volnočasových aktivit pro nezletilé a mladistvé, je příliš neuchvacuje. Tento typ nemívá mnoho kroužků a svůj volný čas tráví raději studiem, nebo jinými vlastními činnostmi.

Silné stránky INTJ: Nezávislost, pracovitost, originalita, představivost

Slabé stránky INTJ: Chlad, vzdorovitost, nepraktičnost

Slavní INTJ: Martin Luther, Izák Newton,

Bonus: V cizí kůži

Kecy na úvod

Kdykoliv se člověk něco učí, měl by mít tušení, jak se dají znalosti využít. V případě typologie snad není pochyb o jejím obrovském potenciálu, o její schopnosti ukázat lidem, že ač se na to necítí, mají ve společnosti své místo, o daru porozumění, jímž obohacuje ty, kteří jí rozumů. V neposlední řadě se pak můžeme typologií, ostatně jako nespočetně mnoha dalšími myšlenkami, inspirovat. K čemu? Při vyprávění, nebo psaní příběhů typologie velmi usnadňuje a zefektivňuje tvorbu postav, zároveň si díky ní můžete vytvořit přehled, zda nejsou vaši hrdinové až moc podobní, to však byl jen příklad. Nejen literátům MBTI přijde vhod. Na své, lépe řečeno na cizí si může přijít i skupina lidí, majících společnou jen znalost typologie.

Pravidla

V cizí kůži, hra prostá a pekelně obtížná, máte-li ji hrát. Princip by nemohl být jednodušší, napíšete na papír svůj typ a hodíte ho do nádoby k papírkům ostatních hráčů, kteří učinili totéž. Následně papírky zamícháte a vylosujete si papírek někoho cizího. A tak již dále nebudete například INTP, ale ESTJ.

Svou novou kůži asi sotva nazvete „svou“ nicméně chvíli se s ní budete muset smířit. Jak dlouho to bude trvat? Půl hodiny herní konverzace, nebo den? Nechávám na vás, jen si dejte pozor, aby na konci hry, až se bude vše vyhodnocovat, určilo co nejvíce hráčů správně typ, který jste během hry představovali.

Opakuji, tato úloha je pekelně těžká a vyžaduje překročit stín své vlastní osobnosti. Hrát ji víc než den by mohlo obnášet riziko, většina hráčů by se na ni nejspíše vykašlala a ten zbytek by riskoval újmu na duševním zdraví. Ale jako ledová sprcha i tato hra v malém množství může lidskou osobnost posunout o kus dál.

Zkuste ji. Dokáže-li se člověk překonat, dokáže všechno a tohle přeci není až tak moc. Za lekci spolupráce s méněcennými funkcemi to stojí. Jen budete potřebovat partu lidí, která se v typologii osobnosti orientuje.

Etické zásady při používání typologie:

- 1) Všechny typy jsou stejně dobré.
- 2) Typ může vysvětlit naše pochybení, ale neomlouvá je.
- 3) Typologie popisuje, co je typům přirozené, nikoliv v čem mohou a nemohou uspět.
- 4) Vyplnit formulář a sdělit svůj typ je jednotlivcovu rozhodnutí, nesmí do něj být nucen.
- 5) Nikdo nás nezná lépe než my sami, vlastní posouzení (při relevantní znalosti typologie – což není jen udělení dotazníku) typu má konečnou platnost.
- 6) Existuje mnoho dalších indikátorů lidských vlastností (například Big Five, či šestnácti faktorová analýza Raymonda Cattela) a i ty je třeba respektovat.

Rejstřík a vysvětlivky:

- Adler Alfred (5, 915), *zakladatel takzvané „druhé vídeňské školy“*. Velký důraz kladl na sociální potřeby jedince, jeho samotného patrně ovlivnila křivice, kterou trpěl v dětství a kvůli které se nemohl účastnit her svých vrstevníků, ti jej však mezi sebe přijali i tak.
- Anime (72, 76)
- ANO 2011 (67), *ve volbách úspěšná strana druhého nejbohatšího Čecha Andreje Babiše (ESTJ)*.
- Autoregulace (41, 128)
- Bůh (4, 51, 147)
- Covey Stephen Richards (46, 92, 100, 136), *příkopník pozitivní psychologie, totiž oboru psychologie snažící se odemknout lidský potenciál a vymáčknout z něj maximum. Je autorem hromady knih se společným poselstvím a slovy „7 návyků (...)“ v názvu. Vzorem pro jeho práci mu byl jistě zaslouženě psycholog Viktor Frankl*.
- Farář (8, 91, 144)
- Frankl Viktor Emil (65), *zakladatel psychologického směru logoterapie snažícího se léčit pacienty decentrací, tedy přesunutím jejich pozornosti z nich samých na nějakou aktivitu, právě logoterapie pomohla Viktoru Franklovi přestát německý koncentrační tábor a nestát se zvířetem*.
- Freud Zikmund (5,6,49,89), *jeden z nejvlivnějších myslitelů 20. století, jako psychiatr došel k závěru, že naše vědomí je pouhou špičkou ledovce, jenž je nám z větší části skrytý. Hnací silou v naší duši je podle Freuda uspokojování a transformování civilizací usměrňovaných sexuálních potřeb*.
- Fromm Erich (62,63,65), *socialistický psychoanalytik výjimečný svou schopností si elegantně překrucovat podle potřeby jak Marxe, tak Freuda, přesto velmi významný myslitel 20. století vyzdvihující nutnost dávat a nečekat zpět*.
- Jung Carl Gustav (5,6,72,89), *Freudův následník, o jehož genialitě není stejně jako v případě Freuda pochybností, protože není ani divu, že se ti dva ve svých názorech rozešli. Zatímco Freud kladl důraz na sexuální potřeby, Jung zdůrazňoval důležitost duchovního rozměru lidské bytosti i proto jevil velký zájem o různé esoterické směry*.
- Klemens von Metternich (131): *Rakouský kancléř v první polovině 19. století. Člověk konzervativní, schopný, požitkářský a v politice pragmatický*.
- Konfirmace (8,53) :*Protestantský obřad, ve kterém povětšinou dospívající potvrzují svůj křest. Prohlašují, že nejen Bůh přijal je, ale i oni jeho*.
- Lewin Kurt (55), *lidskou osobnost ztvárnil jako topologická model pole, které se člení do menších vzájemně propojených oblastí. Ostrovy ve filmu „V hlavě“ odpovídaly Lewinově teorii*.

- Management (13,40,58,63,91,92), *kdyby bylo slovo „management“ v době národního obrození tak časté jako dnes, pravděpodobně by jej buditelé nahradili „řízením lidí“ nějak spojeným do jednoho slova.*
- Magic the Gathering (37, 38), *sběratelská karetní hra s fantasy tématikou.*
- Move on (35), *v překladu z angličtiny znamená „posunout se dál“, nenapadl mě jednoslovný český ekvivalent, který by v sobě měl žádoucí konfliktnost, a tak jsem se rozhodl jej nepřekládat.*
- Nietzsche Friedrich (91), *vlivný filosof 19. století. Ovlivnil snad všechny myslitele, kteří přišli po něm, od nacistů po psychoanalytiku. Vliv měl i na Frankla, kterého velmi zasáhlo, když se jeho spolužák zabil a měl Nietzscheho knihu u sebe.*
- Stimulace (47,84,100)
- Prenatální období (41)
- Prezident (38, 83,89,113)
- Tanec (76)

Použitá literatura, internetové zdroje a konverzace:

1. AAMODTOVÁ, Sandra a WANG, Sam, 2012. Vítejte ve svém mozku. Praha: Levné knihy. ISBN 978-80-7309-723-3
2. COVEY, Stephen Richards, 1994. 7 návyků vůdčích osobností. Praha: PRAGMA. ISBN 80-85213-41-9
3. CRKALOVÁ, Anna a RIETHOF, Norbert, 2012. Průvodce světem koučování a osobnostní typologie. Praha: Management Press. ISBN 978-80-7261-252-9
4. ČAKRT, Michal, 2004. Typologie osobnosti: přátelé, milenci, dospělí, manželé a děti. Praha: Management Press. ISBN 80-7261-112-7
5. ČERNÝ, Vojtěch, 2008. Řeč těla. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-266-0124-1
6. Česká biblická společnost, 2008. Bible (Český ekumenický překlad). Praha: Česká biblická společnost. ISBN 978-80-85810-85-1
7. DRAPELA, Victor, 2011. Přehled teorií osobnost. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-505-9
8. FROMM, Erich, 1967. Umění milovat. Praha: ORBIS
9. HELUS, Zdeněk, 2011. Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3037-0
10. JUNG, Carl Gustav, 1995. Člověk a duše. Praha: Academia. ISBN 80-200-0543-9
11. LUKASOVÁ, Elisabeth, 1997. Logoterapie ve výchově. Praha: Portál. ISBN 80-7178-180-0
12. MIKOVÁ, Šárka a STANG, Jiřina. 2015. Typologie osobnosti u dětí: využití ve výchově a vzdělávání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0874-7.
13. MOORE, Thomas, 1998. Kniha o lásce a přátelství. Praha: Portál. ISBN 80-7178-160-6
14. MÜHLEISEN, Stefan; OBERHUBER, Nadine, 2008. Komunikační a jiné měkké dovednosti. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2662-5
15. MYERS, Katharine, 1995. Introduction to Type® dynamics and development. Oakland: CPP, Inc.
16. NARDI, Dario, 2011. Neuroscience of personality. Los Angeles: Radiance House. ISBN 978-0-9798684-7-4
17. PECK, Scott Morgan, 1996. Lidé lži. Praha: Votobia. ISBN 80-7198-148-6
18. ROHR, Richard a EBERT, Andreas, 2001. Enneagram devět tváří duše. Praha: Synergie. ISBN 80-86099-55-5
19. ŘEHULKOVÍ, Evžen a Olivie, 2001. Psychologické otázky adolescence. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR + Nakladatelství Albert.

20. ŘÍČAN, Pavel, 2014. Cesta životem. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0772-6
21. ŘÍČAN, Pavel, 2002. Psychologie náboženství. Praha: Portál. ISBN 80-7178-547-4
22. SIEWERT, Horst, 1999. Testy osobnosti 2. Praha: Ikar. ISBN 80-7202-411-6
23. STEIN, Murray, 2016. Jungova mapa duše. Brno: Emitos. ISBN 978-80-87171-51-6
24. ŠIMEK, Jiří, 1995. Lidské pudy a emoce. Praha: NLN. ISBN 80-7106-121-2
25. TABERY, Erik, 2017. Opuštěná společnost. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7432-849-7
26. THUESEN, Janet Marie a KRUGER, Otto: Typologie - 16 typů osobnosti, které ovlivňují život, lásku a úspěch v práci. Praha: Triton. ISBN 80-7254-577-9
27. TOLKIEN, John Roland Reuel, 2012. Hobit. Praha: Agro, ISBN 978-80-257-0741-8
28. VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. Vývojová psychologie. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1
29. VÁCHA, Marek, 2017. Nevyžádané rady mládeži. Brno: Cesta. ISBN 978-80-7295-226-7
30. WILLI, Jürg, 2011. Psychologie lásky: osobní rozvoj cestou partnerského vztahu. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-895-1

1. <http://www.celebritytypes.com> (6. 4. 2018)
2. <http://citaty.net> (26. 8. 2018)
3. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886996000335> (6. 4. 2018)
4. https://cs.wikipedia.org/wiki/Isabel_Briggsov%C3%A1_Myersov%C3%A1 (6. 4. 2018)
5. https://cs.wikipedia.org/wiki/Katharine_Cook_Briggsov%C3%A1 (6. 4. 2018)
6. https://cs.wikipedia.org/wiki/Zdrav%C3%BD_rozum (30. 4. 2018)
7. <http://azcitaty.cz/jean-nicolas-arthur-rimbaud/25971/> (26. 8. 2018)

„Dodala bych jen, že na tvé duši se pozná, že ji Bůh svěřil do dobrých rukou.“

„Inu, už to máme v rodině.“

„Koupila jsem ti jednu knihu, myslím, že jsi ten typ osobnosti, který by se o ni mohl zajímat.“

„‘Yettiho na cestě za moudrostí’ už mám celého přečteného.“

„Znám tvůj vkus, tohle je něco úplně nového. Nově napsáno, nově vydáno. ‘Jak se oblékají duše’.“

„Ale, ale... to zní dost obskurně,“

„Pročítala jsem to a působí docela seriózně, byť uvolněně. Autor je zřejmě příliš mladý na to, aby se krotil.“

„Rozumím, nu dám šanci jemu i té... typologii, o které, jak tak koukám, píše.“

„Ezop, Hemingway, či Lermontov ani Jung, Freud, nebo Frankl to není...“

„Copak můžu číst pořád jen klasiky, v tom jsme se my dva lišili, že já se nebál novot.“

„To se v té knize rozebírá taky, vlastně jen to. Víš, proč jsme se hádali jako děti, dospívající a pořád se hádáme jako dospělí?“

„Ehm... tak asi protože jsme jiní.“

„Naprosto přesně! Já jsem ESTJ a ty asi INFP, úplně opačné typy. To na tom naše vztahy vůbec nejsou tak zle.“

„Ihned mi to ukaž!“